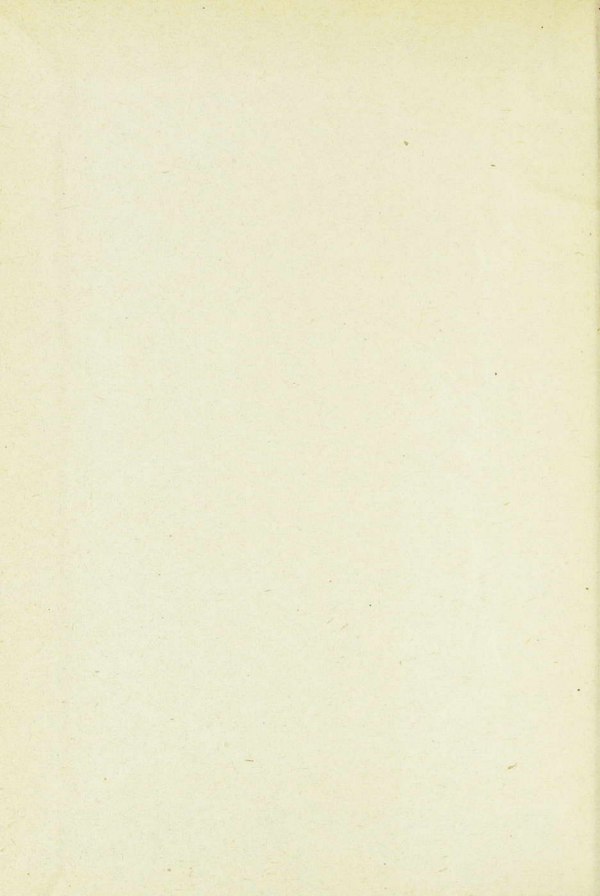
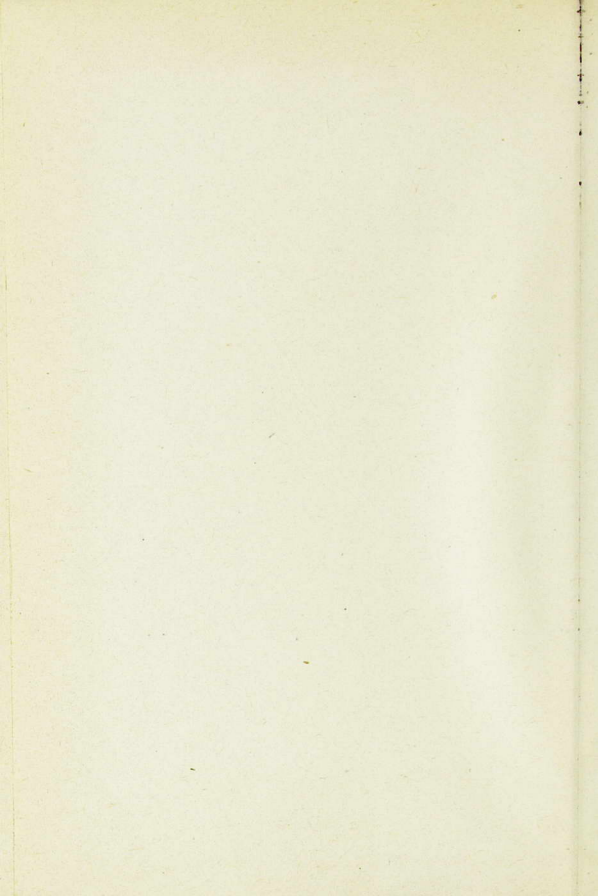

Լ. Գ. ՍԻՆԻՑԿԻ

91(075.3)

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱԶԽԱՏԱՆԻ ԳԻՐԲ

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՅՈԹԵՐՐՈՂ ՏԱՐՎԱ ՀԱՄԱՐ

Թարգմանեցին Հ. Գրիգորյան յեղ Հ. Սառիկյան

16967

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1929

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

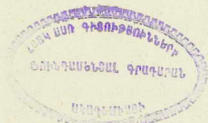
A II
41509

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳԻՐԳ

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՅՈԹԵՐՐՈՂ ՏԱՐՎԱ ՀԱՄԱՐ

Քարգմանեցին Հ. Գրիգորյան յեղ Հ. Սառիկյան

Պեսական Դիսական Խորհրդի. գի-
տական մանկավարժական Սեկցիայի
կողմից քույլաճրված II աստիճանի
դպրոցների համար:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1929

ՊԵՏՏՐԱՏԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ
ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Պատվեր № 992 Հր. № 1059

Տիրած 4000

Գրառեցվար № 2763 Ը.

ԱՌԱՋԻՆ ԹԵՄԱ

ԲՆԱԿԱՆ ՍՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԴԱՍԱՎՈՐՈՒՄԸ

ՎՈՐՈՒՔ ԵՆ ԲՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ.— Մարդը այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ է իրեն, ստեղծում է նրանից, ինչ նրան տրամադրում է ընտելթյունը: Նախնական մարդն ոգտվում է ընտելթյան պատրաստի պարգևներով (վորսորդություն, ձկնորսություն, սերմերի, պտուղների, վալրի աճող բուսեղենների արմատների, ծառերի և թռչողատների հավաքումն և այլն): Հետագայում նա սկսում է ձևափոխել ընտելթյան տրամադրածը:

Բնական առաջնական ուժեր են կոչվում ընտելթյան ընձեռած այն հնարավորութիւնները, վորոնք պետք են մարդու տնտեսական ոգտագործման համար:

Այս անվան տակ ընդգծվում են հիշված ուժերի յերկու կողմերը. մեկը (բնականը)—մշտատե է, մյուսը (արտադրականը)—փոփոխական ժամանակի ընթացքում:

Այն քեական ուժերը, վորոնցից ոգտվում է ժամանակակից մարդը, միևնույն ուժերն են, վորոնք գոյութիւն են ունեցել հարուր հազարավոր տարիներ մեզնից առաջ: Բայց ուժն արտադրական է դառնում միայն այն ժամանակ, յերբ մարդն սկսում է ոգտագործել այն արտադրութիւն համար: Իսկ դրա համար նա պետք է ճանաչի և ուսումնասիրի ընտելթյան ուժերն ու սովորի գործադրել արտադրութիւն մեջ: Առաջինը գիտութիւն գործն է, յերկրորդը—տեխնիկայի:

Բնական արտադրական ուժերի մասին խոսելիս կմտենանք ժամանակակից մոմենտի տեսակետից, այսինքն նկատի կառնենք միայն ընտելթյան այն ուժերը, վորոնցից ոգտվում է քաղաքակրթված յերկրներում ապրող ժամանակակից մարդը:

Այդ ուժերի հիման վրա յե կառուցվում ամբողջ ժողովրդական տնտեսութիւնը:

ԲՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԻ ԳԱՍԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐԻՆԱԶՁՓՈԻԹՅՈՒՆՆԵՐԸ—Այժմ քննութեան առնենք ձեզ հետ միասին, թե բնական արտադրական ուժերի դասավորման մեջ չկա՞նք արդո՞ք վորեւոր բնաշխարհային շրջաններ:

ԳՈՏԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ—Յերկրի վրա կյանք ստեղծող գլխավոր ուժերը արեւի լույսն ու տաքութիւնն են: Առանց նրանց բուսական կյանք չկա, իսկ առանց բույսերի անհնարին է նրանցով սնուցող կենդանիների և մարդու գոյութիւնը: Վերջան հասարակ ծից գնանք դեպի բնեւեները, այնքան արեւից ստացվող լույսն ու տաքութիւնը կապակասի. ըստ այդ էլ տաքութիւնը դասավորվում է ըստ դրոշմների:

Բուսական կյանքն արթնացնող չերկրորդ ուժը խոնավութիւնն է, առանց վորի նուշնպես հնարավոր չէ բույսերի, կենդանիների և մարդու կյանքը: Խոնավութիւնն իբրեւ մթնոլորտային տեղում չերկրագնդի վրա բաշխվում է ըստ դրոշմների: Հողն ու բուսականութիւնը կախված են կլիմայից և այդ պատճառով նուշնպես դասավորվում են դրոշմներով:

Այդպիսով՝ գոյականտեսութեան համար անհրաժեշտ բոլոր գլխավոր բնական պայմանները դասավորված են չերկրագնդի վրա՝ դրոշմներով: Սրանք ժողովրդական տնտեսութեան աշխարհ կոչված դրոշմային (կամ գոնային) պայմաններն են (սովորաբար ասում են՝ գործոնները):

ՎՈՉ-ԳՈՏԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ—Բնական արտադրական ուժերից վորոշնք են անհրաժեշտ արդյունաբերութեան համար:

Մի կողմից՝ եներգիայի աղբյուրները կամ, ինչպես ասում են, եներգիատիկ ռեսուրսները:

Մյուս կողմից՝ բուսական, կենդանական և հանքային ծագումն ունեցող հումքերը:

Բուսական և կենդանական ծագումն ունեցող հումքերն ստացվում են գոյականտեսութեան շրջանից, հետեւաբար նրա տեղագրութեանը գոտիական դասավորութեան ունի:

Մնում է քննութեան առնել հանքային ծագումն ունեցող հումքերի և եներգիայի աղբյուրների բաշխումը: Նրանք գոտիներով չեն դասավորված, դրա համար էլ նրանք կոչվում են վոչ-դրոշմային (աղոնալ) գործոններ: Բայց նրանց դասավորութեան մեջ էլ որեւէ բնաշխարհային կա:

Հանքային ծագումն ունեցող հումքի գլխավոր տեսակներն են հանքերը, առանձնապես յերկաթի և պղնձի, և քիմիական արդյունաբերութեան համար անհրաժեշտ աղբերը:

Ենեքդիպել գլխավոր աղբյուրներն են հանդիսանում մի կողմից՝ տարվող նյութերը, առանձնապես քարածուխն ու նավթը, մյուս կողմից՝ գահավիժվող ջրի (սպիտակ ածխի) ուժը, վորը փոխանցվում է ելեկտրականությամբ:

ՍՊԻՏԱՆ ԱՄՈՒՅԸ:—Սպիտակ ածխի գլխավոր պաշարները գտնվում են այնտեղ, վորտեղ 1) մակերևույթն աստիճանաձև կառուցվածք ունի (Աֆրիկա, Հարավային Ամերիկա, Միացյալ Նահանգների արևելյան մասի անկման գիծը, Բալտիկ ծովի եջքը), 2) դետերն անցնում են լեռնային շրջանով կամ հենց նոր գուրս են գալիս այնտեղից, 3) դետերը հոսում են դժվարութեամբ վազողվող տեսակների միջով (հին զանգվածների դրանիտներ, հրաբխային ծածկույթներ):

ՀԱՆԱՄՈՒՆԵՐԸ:—Գլխավոր հանքատնդերը գտնվում են յերկրի այսպես կոչված մետաղային գոտու շուրջը: Այդ գոտին անցնում է ցամաքի այն մասերի մոտով, վորոնք ամենից ավելի առաջ են լերեվան լեկել լերկրի մակերևույթի վրա, այսինքն՝ հին զանգվածների մոտերքը (Յելրոպայում—Սկանդինավիայի դրանիտի զանգվածները Ֆինլանդիայի և Կարելիայի հետ միասին, Ֆրանսիայի և Միջին Յիվրոպայի կենտրոնը, Ուկրայինայի հարավը):

ՄԵՏԱՂԱՅԻՆ ԳՈՏԻՆ:—Յերբ սկսեցին կազմվել առաջին լեռները, նրանք գալարվեցին հին զանգվածների շուրջը: Յերկար շղթաներով նրանք անցնում են Յիվրոպայով—Սկանդինավիայով, Մեծ-Բրիտանիայի արևմտյան մասով, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Չեխո-Սլովակիայի, Լեհաստանի, Ուկրայինայի միջով, Ուրալով: Ասիայում նրանք ընթանում են Միբրի հարավային ծայրամասով, Չինաստանով: Ամերիկայում՝ Միաց. Նահանգների արևելյան ծայրով: Սրանից միլիոնավոր տարիներ առաջ դրանք շատ բարձր լեռներ էին: Բայց քամու և ջրի ներգործութեան հետևանքով նրանք ցածրացան, առանձին մասերի բաժանվեցին, նրանցից միքանիսը գետնին հավասարվեցին: Յերբ վոր կազմվում էին լեռնային ծալքերը, նրանք իրենց մեջ էին առնում և՛ հրահեղուկ զանգվածը, և՛ նրա մեջ գտնված հալած մետաղը: Ոգի հետ շփվելով՝ մետաղները հանքեր դարձան, այսինքն՝ քարի այնպիսի տեսակներ, վորոնք իրենց մեջ մետաղ են բովանդակում: Հին լեռների շատ վայրերում մերկացած հանքային գոտին է, վոր մետաղային գոտի անունն է կրում: Յիվրոպայում այդ գոտին անցնում է հին լեռների գծով—Շվեդիայով, Անգլիայի արևմուտքով, Ֆրանսիայի հյուսիսով, Միջին Գերմանիայով, Չեխո-սլովակիայով, Իտալիայի հյուսիսով, Կրիվոյ Ռոգով՝ Ուկրայնայում, Ուրալով: Խորհրդային Միութեան ասիական մասում—Արևմտյան Սիբիրի հարավով, Յենիսեյ գետի,

ապա Լենայի վտակների չերկայնությամբ, Մերձ-Ամուրյան յնթկրթութեամբերկալում մետաղային գոտին անցնում և կանադայի արևելքով, Միացյալ Նահանգների հյուսիս-արևելյան և արևելյան մասերով՝ Սակայն հին լեռներում կարևորը միայն մետաղային գոտին չէ։ ԱՄՆի ՅեՎ ԱՂՆՐԻ ՇԵՐՏԵՐԸ, — Յերբ վոր կաղմվեցին լեռնային ծալքերը, նրանց կողքին անդունդներ առաջացան։ Դրանցից ծովերի հետ կապվողները լցվեցին ջրով։ Ծովախորշերի ճանճոտ ափերին անտառներ ելին աճում։ Հաճախ այդ ափերը նստում ելին։ Ծառերը վերևից ծածկվում ելին ծովային լիցքով, դանդաղորեն քայքայվում և դառնում քարածուխ։

Բացի դրանից։ Յերբ ծովախորշերը չորացան, նրանցից շատերի տեղերում հայտնարերվեցին թե կերակրի և թե ալլ աղերի հարուստ հանքեր։

Այդպիսով մետաղային գոտին և քարածխի շերտն ու ագախավերը ընթացակցում են իրար։ Դա պատահականություն չէ, այլ որոշափություն։

Նորակազմ լեռներում մետաղային գոտին ավելի քիչ և յերևան գալիս։ Ուրիշ մետաղներից ավելի հաճախ այստեղ լինում են վոսկի, արծաթ, պղինձ։ Քարածխային շերտ այստեղ դուրսվոյուն չունի։ Դրա փոխարեն նորակազմ լեռներին կից հարթություններում ավելի հաճախ են սլատահում նավթային շերտեր, քան հին լեռների մոտ։

ՀԱՆԱՄԻՆՆԵՐԻ ՏԵՂԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ, — Այս կամ այն ոգտակար հանքի տեղադրությունը կարող և շատ հարուստ լինել, բայց միևնույն ժամանակ քիչ ոգտագործված։ Այդ կախված ենրանից, թե ինչպես և վորտեղ և գտնվում այն, կամ արդյոք հարմար ճանապարհներ նրան հասնելու համար, և իմաստ ունի՞ հանքը սպառման վայրն արտահանելը։ Այս բանը վերաբերում և առանձնապես այնպիսի մեծածավալ լեռներին, ինչպիսիսներն են չերկաթահանքն ու քարածուխը։ Այդպիսի լեռները չերկաթուղիներով կամ առավել ևս ալլ սովորական ճանապարհներով հեռավոր վայրեր տեղափոխելը շահավետ չէ։ Նրանց կարելի չէ փոխադրել կամ մոտիկ վայրեր կամ ջրային եծան ճանապարհներով։ Բայց դրա համար անհրաժեշտ և վոր կամ չերկաթահանքն ու քարածուխն իրար մոտիկ վայրերում գտնվեն, վորպեսզի հենց տեղում առաջացող գործարաններն ոգտագործեն չերկաթահանքն ու քարածուխը, կամ չերկաթահանքի և քարածխի պաշարները ծովերի կամ նավարկելի զետերի և լճերի ափերին գտնվեն։ Հետագայում Անգլիան, Գերմանիան, Միացյալ Նահանգներն ուսումնասիրելիս մենք կտեսնենք, վոր իրականություն մեջ այդպիսի դեպքեր կան։

ՅԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ԶՐՈՒՅՑ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ. — Թափառական ժողովուրդներն իրենք են ձեռք բերում այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ է իրենց գոյության համար։ Նրանք վոչինչ, կամ գրեթե վոչինչ չունեն վաճառելու, վոչվորից և վոչնչով ել գնում կատարել չեն կարող։ Համարյա միևնույն գոյության մեջ են գտնվում քոչվոր-անասնապահները, բեր-շախն հողագործությամբ պարապող յերկրագործները։ Այդ բոլոր ժողովուրդների մեջ տնտեսությունը պարփակվում է վնչ միայն իրենց ամբողջ յերկրի, այլ մինչև իսկ նրանց բնակավայրի սահմաններում։

Այստեղ յուրաքանչյուր առանձին տնտեսություն արտադրում է համարյա այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ է գոյության համար։ Շատ քիչ բան է վաճառվում ուրիշներին և քիչ ել գնվում։

Սրա հակառակ պատկերն են ներկայացնում արդյունարերական յերկրները։ Հաճախ նրանց տնտեսության շրջանը դառնում է ամբողջ աշխարհը։ Նրանք արտադրում են դանդան գործվածքներ և իրեր, վորոնք առավելապես վաճառքի համար են և վնչ թե սեփական գործածության։ Վորքան ավելի շատ մասսայական գործածության իրեր են արտադրում նրանք, այնքան ավելի պետք է ընդլայնվի սպառման շուկան։ Մյուս կողմից՝ նրանք իրենց անհրաժեշտ կենսամթերքների և ֆարքիկաչին հումքի մեծ մասը պետք է գնեն։ Նրանք աշխատում են այդ բոլորը գնել այնտեղ, ուր այդ հնարավոր է ձեռք բերել ըստ կարելուցն եժան գնով, ամենալավ վորակի և քաղականաշափ քանակությամբ։ Վորպեսզի եժան ապրանքը չթանաւանար փոխադրության խոշոր ծախքերի պատճառով և վորպեսզի այն ճիշտ ժամանակին հասնի նշանակված տեղը, անհրաժեշտ եր կարգի բերել ճանապարհներն ու փոխադրության միջոցները։

Մինչև 19-րդ դարը հեռավոր վայրեր փոխադրվում էին միայն ամենաթանգազին ապրանքները, ինչպես՝ վոսկի, թանգազին քարեր, փղոսկր, մորթիներ, ձկներ, համեմունքներ, թեյ, սուրճ, կակաո, փղք քանակությամբ (գլխավորապես ջրային ճանապարհով) — հացահատիկ և փայտեղեն։ Քաջի տեսակետից համաշխարհային շուկա դուրս չեկող ապրանքների քանակությունը շատ համեմատ եր։ Ամեն ինչ փոխվեց, յերբ տրանսպորտի մեջ սկսեց գործադրվել շողին։ Շողենավերի շար-ժուհն սկսվում է 1819 թվից, յերկաթուղայինը — 1825 թվից։ Նրանք արագությամբ աճում և բոլորովին հեղաշրջում են համաշխարհային առևտուրը։ Բազմահազար կիլոմետրերով հեռավորությունների վրա սկսում են տեղափոխել այնպիսի մեծածավալ ապրանքներ, ինչպի

սիներն են՝ հանքերն ու քարածուխը, փայտեղենը, հացահատիկը, միսը, բամբակը, բուրդը և արդյունաբերութեան համար անհրաժեշտ այլ տեսակի թելեղենները: Շոգեշարժը և մոտորային հաղորդակցութեան ապահովում են փոխադրութեանների թե՛ հեծանութունը և թե՛ արագութեանը: Նա հնարավոր եր դարձնում գործն այնպես կազմակերպել, վորպեսզի մարդն իր տանը ձեռք բերի միայն այն, վորն ստանալու համար իր յերկրում ամենաբարենպաստ պայմանները կան: Իսկ մնացած բոլորը, ինչ վոր այլ յերկրներում կարելի չե ավելի հեծան գ՛ող ձեռք բերել, քան թե իր յերկրում, ստացվում և այդ յերկրներից, պայմանով, սակայն, վոր տեղափոխութեանն հեծան լինի:

Այն յերկրները, վորոնք մթերքներ են ձեռք բերում միայն սեփական գործածութեան համար, մեկուսացած մնացին այդ շարժումից: Իսկ այն յերկրները, վորոնք ներդրաված են համաշխարհային ապրանքաշրջանառութեան մեջ, սկսեցին ավելի և ավելի մասնագիտանալ այն արդյունքների արտադրութեան մեջ, վորոնց մշակումն ամենից ավելի նպատակահարմար եր տեղական պայմանների տեսակետից: Վորտեղ հանքերի մեծ պաշարներ կան և վորտեղ նրանք հարմար են դասավորված, այնտեղ զարգանում և լեռնային արդյունաբերութեանը և նրա արտադրանքների արտահանումը: Բարեխառն դոտու հացառատ վայրերն արտահանման համար հաց են մատակարարում, տաք կլիմայի շրջանները—բամբակ և այլն: Մի խոսքով՝ բնական արտադրական ուժերի աշխարհագրական բաշխումը, արանսպորտի հարմարութեան պայմաններում, առաջ և բերում աշխատանքի միջազգային բաժանումն, ինչպես նաև կենսամթերքների և հումքի արդյունահանումն ու տեղափոխութեանը:

Միևնույնը վերաբերում ենաև արտադրանքների վերամշակմանը: Այդ բանը կատարվում և այնտեղ, վորտեղ կա վառելիք, էլեկտրական եներգիա և վերամշակման համար անհրաժեշտ հումք, կամ այնտեղ, ուր նրանք տեղի բարենպաստ դիրքի շնորհիվ կարող են հեծան բերվել այնտեղ, ուր բավականաչափ զարգացած և տրանսպորտը փոխադրութեանների և հումքի սպասարկման համար. այնտեղ, ուր խիտ ազգաբնակչություն կա:

ՅԵՐԿՐԵՆԻԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԻՊԵՐԸ.—Համաշխարհային առևտրի մեջ մասնակցութեան ունեցող յերկրները կարելի չե յերեք խմբի բաժանել՝ զուգահեռեցնական, արգունաբեական և խառն տիպի:

Գյուղատնտեսական կոչվում են այն յերկրները, վորոնք ձեռք են բերում և համաշխարհային շուկային մատակարարում գլխավորապես կենսամթերքներ և հումք, իսկ դրա փոխարեն ստանում են գործվածք-

ներ և իրերս Արդյունաբերական չերկրներն ավելցուկով արտադրում և համաշխարհային շուկայում վաճառում են իրեր, իսկ խառն տիպի յերկրներում հումքի արդյունահանումը և գործվածքների և իրերի արտադրությունը բավական հավասարաչափ և բաշխվում: Բայց գյուղատնտեսական չերկրներն ևլ ներմուծում են վոչ միայն իրեր, այլ և մեքենաներ և հումք. այդ ցույց և տալիս, վոր նրանք ևլ արդյունաբերություն ունեն: Համաշխարհային առևտրին մասնակցող չերկրներից չկա մեկը, վորտեղ բոլորովին արդյունաբերություն չլինի: Կան յերկրներ, վորտեղ գյուղատնտեսությունը խիստ զերակշռում և արդյունաբերությունը: Միայն գյուղատնտեսության այդ մեծ զերակշռության պատճառով ևլ այդ չերկրները գյուղատնտեսական են կոչվում: Դրանք են՝ ԽՍՀՄ, Սպանիան, Հունգարիան, Սկանդինավյան չերկրները, Կանադան, Արգենտինան, Բրազիլիան, Ավստրալիան, Հնդկաստանը, Զինաստանը:

Խառն տիպի չերկրների շարքին են պատկանում Միացյալ Նահանգները, Ֆրանսիան, Իտալիան, Յապոնիան:

Արդյունաբերական չերկրներն են՝ Անգլիան, Գերմանիան, Բելգիան, Հոլլանդիան, Շվեյցարիան:

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՀԱՄԱԵԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔԻ ԴԱՍԱՎՈՐՈՒՄԸ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԲՈԼՈՐ ՀՅՈՒՂԵՐՈՒՄ ՅԵՎ ՀԱՄԱԵԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱՊՐԱՆՔԱՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Արտադրության և ապրանքափոխանակության գլխավոր արտադրանքներն են կենսամթերքները, հումքը և գործարանային ապրանքները:

ՄՆՆԴԻ ՅԵՎ, ՀԱՄԻ ՄԹԵՐԹՆԵՐԸ

Մենդամթերքներից ամենակարևորներն են հացը, միսը, կաթնային և սննդա-համալին մթերքները:

ՀԱՅԸ.—Հացահատիկների զանազան տեսակներն իրենց աճեցողության համար միևնույն քանակությամբ աաքություն և խոնավություն չեն պահանջում:

ՅԵՎ այս և՛ այն ամենից ավելի պահանջում և բրինձը: Դա արեւմադարձային և մերձարևադարձային կլիմայի բույս և. նրա աճման

տում և Կանադայի ներքին մարզերում, Հարավային Ամերիկայում— Արգենտինայում: Բացի դրանից՝ բավական շատ ցորեն են մատակարարում Աֆրիկայի հյուսիսը, Ավստրալիայի հարավ-արևելքը, Հնդկաստանի հյուսիս-արևմուտքը, Կորեան, Մանջուրիան և Հյուսիսային Չինաստանը:

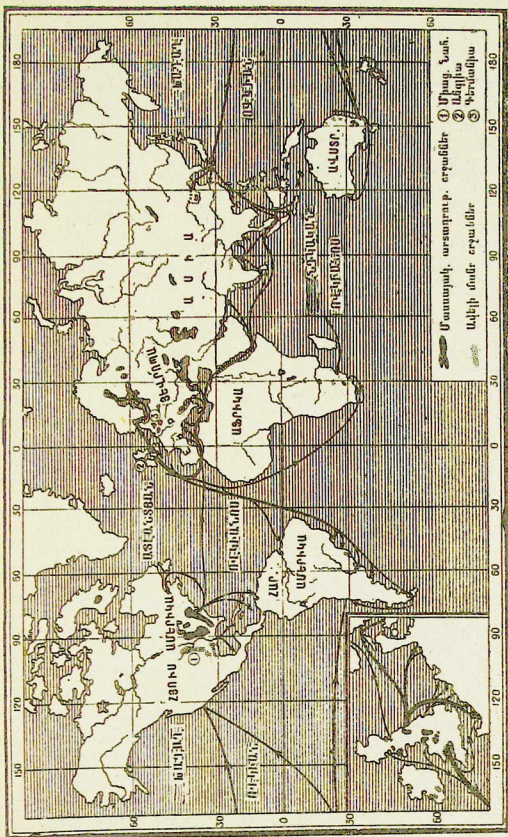
Հաճախ համար լիովին հարմար և ձին Աշխարհի և Հյուսիսային Ամերիկայի ամբողջ հյուսիսային շերտը ցամաքային կլիմայով և ճիմամսխրային հողով, բայց Արևմտյան Յեվրոպան և Հյուսիսային Ամերիկան անցել են առավելագույն սպիտակ հացի դորժածութիւն և հաճաքել են արտադրում: Նրա գլխավոր արտադրողներն են ՔՍՀ Միութիւնը (համաշխարհային արտադրութեան կեսից ավելին), Գերմանիան և Լեհաստանը:

Փարիճ բոլոր հացաբույսերի մեջ ամենից ավելի կարճ ժամանակամիջոցում և հասնում: Նա կարողանում և հասնել Յեվրոպայի հեռավոր հյուսիսում (Ֆինլանդիայում և ՔՍՀՄ) սառնամանիքներն սկսվելուց առաջ, իսկ Ուկրաինական տափաստանային շրջանում կամ Սահարայի սահմաններին՝ մինչև յերաշտն սկսվելը: Այդ հանդամանքի շնորհիվ դարին բարեխառն դոսու հյուսիսային և հարավային ծայրամասերի գլխավոր բույսն է:

Վարսակն ամառային մեծ շոգի կարիք չի դրում և կարող և հասունանալ յերկար ժամանակամիջոցում: Այդ տեսակներից վարսակը հակադրի և դարուն: Գարին ցամաքային կլիմայի բույս և, առաջ, թեև կարճ ամառով: Վարսակն ամենից ավելի հարմարված և ծովային կլիմային: Վարսակը մարդու սիրած կերակուրն և Սկանդինավիայում, Շոտլանդիայում, Արևելյան Կանադայի ծովափնյա շրջանում և Միացյալ Նահանգների հյուսիս-արևելքում: Բայց վարսակը, ինչպես նաև դարին, գլխավորապես իբրև կեր և ծառայում խոշոր լեղջուրավոր անասունների (տավարի) և ձիերի համար. դարին սիմինդրի հետ միասին ծառայում և իբրև կեր նաև խոզերի համար:

Հարյուրավոր միլիոն մարդկանց համար հացի տեղ և բռնում նաև ստրգան կամ աֆրիկյան կորեկը, բայց նա սպառվում և տեղում և միջազգային առևտրի առարկա չի դառնում:

Համաշխարհային առևտրի գլխավոր հացահատիկներն են ցորենը, սիմինդրը և բրինձը, բայց նրանք ևլ համաշխարհային առևտրի առարկա յեն դառնում միայն իրենց լիոքը մասով. այդպես, ցորենի բերքի մոտ $\frac{1}{5}$ -ը, սիմինդրի և բրնձի $\frac{1}{20}$ -ից մի քիչ ավելին և համաշխարհային շուկա դուրս գալիս:

[illegible]

Դիտարամ կազմեցեք. 1926 թ. տվյալները պարունակող հետեւյալ աղյուսակի համաձայն:

ՀԱՅԱՀԱՏԻԿՆԵՐ	Ս ի լ ի թ ն տ ո ն ն ե Ր		Հացահատիկի գլխավոր մատակարարները համաշխարհային շուկայում (մատակարարածի քանակի կարգով)
	Համաշխարհ.	Համաշխ. շուկայի գուրս յեկել	
Տորեն	110	20	Կանադա, Արգենտինա, Միացյալ Նահանգներ, ԽՍՀՄ, Ավստրալիա:
Բրինձ	120	7	Հնդկաստան:
Մայիս	110	7	Արգենտինա, Միացյալ Նահանգներ, Ռումինիա:
Վարսակ	60	2	Արգենտինա, Կանադա:
Հաճաք	40	2	ԽՍՀՄ, Միացյալ Նահանգներ:
Գարի	30	3	ԽՍՀՄ, Հնդկաստան, Կանադա, Միացյալ Նահանգներ:

Հացահատիկի գլխավոր դնորդներն են չեվրոպական չորս արդյունաբերական շրջանները՝ Անգլիան, Գերմանիան, Բելգիան և Հոլլանդիան, և ասիական շրջանները՝ իսկ ազգային կուլթուրն ունեցող շրջանները՝ Չինաստանը և Յապոնիան:

ՄԻՍԸ ՅԵՎ ԿԱԹՆԱՄԹԵՐՔՆԵՐԸ. — Միս և կաթնամթերքներ են արտադրում գլխավորապես այն շրջանները, վերտեղ կան չվարած տափաստանների ու լեռնային մարգագետինների մեծ տարածություններ, կամ վերտեղ կլիմայական պայմանների (ծովային) համաձայն ավելի շահավետ և կաթնատու կենդանիների համար խոտեր ցանելով զբաղվել, քան հացահատիկային տնտեսությունը: Այդպիսի պայմաններ կան ԽՍՀՄ-ի շատ վայրերում (Միուսթյան չեվրոպական մասի հյուսիսը, Կապակատանի և Միքիլի տափաստանները, Կովկասյան և Ալտայան լեռներն իրենց նախալեռներով): Յեվրոպայում կաթ և միս մատակարարող անասնապահության համար առանձնապես բարենպաստ պայմաններ կան այն շրջաններում, վերոնք ընկած են Ատլանտյան օվկիանոսի, Հյուսիսային և Բալտիկ ծովերի ափերին և Ալպիական շրջաններում: Ամերիկայում—Միացյալ Նահանգ-

ներում, Կանադայում, Բրազիլիայում, Արգենտինայում և Ուրուգվայում. վերջապես—Ավստրալիայում և Նոր-Զելանդիայում:

Այժմ միւր համաշխարհային շուկա չե գալիս սառցրած կամ ապրիտած, այլ և իբրև մսի պահածոներ (փակված թիթեղյա արկղներով) և մսի եքստրակտ: Աշխարհիս ամենախոշոր մսի ֆարերիկաները գտնվում են Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում (Ձիկագո և Կանզաս քաղաքներում), Անգլիանում և Ուրուգվայում:

Կաթը ևս առավելապես արտահանվում և իբրև խտացրած կաթ թիթեղյա փակ տուփերով: Առանձնապես շատ կաթ են արտահանում Հոլլանդիան և Միացյալ Նահանգները: Յուրի արտահանությամբ առանձնապես աչքի յեն ընկնում Դանիան, Ավստրալիան, Նոր-Զելանդիան, ԽՍՀՄ-ն. պանրի արտահանությամբ—Նոր-Զելանդիան, Հոլլանդիան, Իտալիան, Շվեյցարիան և Կանադան:

Համաշխարհային պատերազմից հետո հացահատիկի առևտուրը կրճատվեց, իսկ մսի և կաթնամթերքների առևտուրն աճեց, բայց և այնպես այժմ ել այն շատ յետ և մնում հացահատիկի առևտրից: Մըսամթերքներ արտահանվում են մինչև 3 միլիոն տոնն, խտացրած կաթ՝ 1¹/₂ միլիոն տոնն, յուղ—¹/₂ միլիոն տոնն և պանիր—մոտ 300 հազար տոնն:

Բոլոր մսի և կաթնամթերքների կեսից ավելին գնում և Անգլիան և մոտ ¹/₁₀-ը՝ Գերմանիան. մնացած չերկրները՝ շատ ավելի պակաս:

ՀԱՄԻ ՄԹԵՐԹՆԵՐԸ.—Համի մթերքներից 1) շաքար են արտադրում ինչպես բարեխառն գոտու տաք մասի յերկրները (ճակնդեղի շաքար), այնպես ել արևադարձային կլիմայի չերկրները (յեղեղնաշաքար). 2) թեյը և սուրճը մերձարևադարձային կլիմայի չերկրների արտադրանք են և 3) կակաոն—արևադարձային շրջանի:

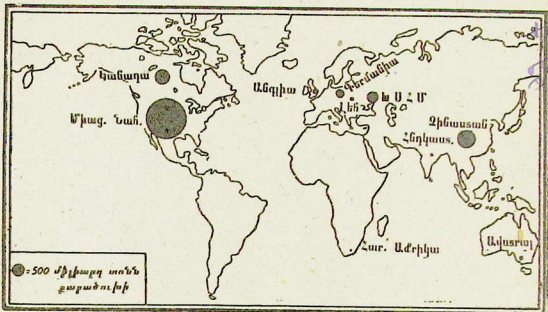
Առանձապես շատ ճակնդեղի շաքար են արտադրում և վաճառում Գերմանիան, Չեխո-Սլովակիան, Ֆրանսիան, Բելգիան և Ուկրաինան. յեղեղնաշաքար—Կուբան, Յավան և Հնդկաստանը: Շաքարի գլխավոր գնորդներն են Անգլիան և Միացյալ Նահանգները: Թեյի արտադրության և արտահանման մեջ առաջին տեղն են բռնում Հնդկաստանը և Յեյլոն կղզին, չերկրորդ տեղը—Չինաստանը և Յապոնիան: Թեյի գլխավոր գնորդներն են՝ Անգլիան, ԽՍՀՄ, Միացյալ Նահանգները և Ավստրալիան: Սուրճի արտադրության մեջ առաջին տեղը բռնում և Բրազիլիան, իսկ գնման մեջ—Միացյալ Նահանգներն ու Ֆրանսիան: Կակաոյի արտադրության մեջ առաջին տեղն և բռնում անգլիական գաղութ Վուդե ծովափը (Աֆրիկայում), ապա հետևում են Բրազիլիան և Եթովպորը

(Հարավային Ամերիկա), Գլխավոր գնորդներն են Միացյալ Նահանգներն ու Գերմանիան:

Հ Ո Ւ Մ Ք Ը

Համաշխարհային շուկա հանվող հումքի զանազան տեսակներից ամենակարևորներն են վառելանյութերը (քարածուխ և նավթ), յերկաթահանքերը, թելանյութերը, փայտեղենը և կաուչուկը:

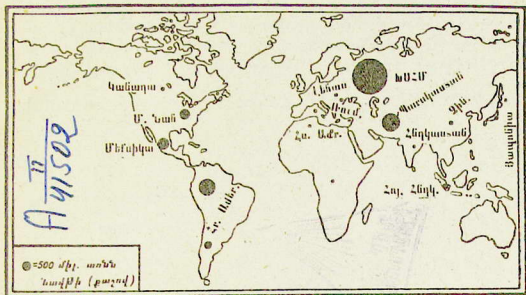
ՔԱՐԱԾՈՒԽԸ.—Քարածուխն իրրև մեծածավալ ապրանք արտահանման և արտահանվում լույ ալն բոլոր յերկրներից, վորտեղ ձեռք և բերվում, ալ միայն ալնտեղից, վորտեղից նրա արտահանութունն ևժան կնատի: Գլխավորապես արտահանվում և՛ Անգլիայից, ծովի ափին գտնված վայրերից (Նյուկեստլ և Կարդիֆ), Ապա զալիս են Գերմանիայի հանքատեղերը Հոենսոսի և նրա վտակների ափերին: Պատերազմից հետո քարածուխ արտահանել սկսեցին Միացյալ Նահանգները Ատլանտյան ովկիանոսի ափերից լույ հետու ընկած հանքատեղերից, և Լեհաստանը (վերին Սիլեզիայից):

Քարածխի համաշխարհային պաշարի աշխարհագրական տարածումը:

ՆԱՎԷԹԸ.—Նավթն արտահանման համար ավելի դյուրին արտադրանք է, քան թե քարածուխը: Նա արտահանվում է իր արդյունահանման բոլոր վայրերից, առանձնապես Միացյալ Նահանգներից և

Մեքսիկայից, ԽՍՀՄ-ից, Ենեյուեկայից (Հարավային Ամերիկա), Պարագուայից:

Նապթի համաշխարհային պաշարի աշխարհագրական տարածումը:

ՅԵՐԿԱԹԱՀԱՆՔԸ.—Յերկաթահանքի արդյունահանման մեջ առաջին տեղն են բռնում Միացյալ Նահանգները, բայց նրանք իրենք են վերամշակում այն և արտասահման են արտահանում մետաղը—չուգուն և պողպատ:

Յերկաթահանքի արտահանման մեջ առաջին տեղն են բռնում Ֆրանսիան, Շվեդիան և Սպանիան: ԽՍՀՄ-ն Կրիվոյ Ռոգից չերկաթահանք ե արտահանում Գերմանիա և Լեհաստան:

ՊՂԻՆՁԸ, ԱՆԱԳԸ.—Առանձնապես շատ պղնձահանք ունի և վերամշակում ե Ամերիկան, մասնավորապես Միացյալ Նահանգները. նրանք արտահանում են այն վերամշակված ձևով: Մնացած մետաղներից համաշխարհային առևտրի համար առանձնապես կարևոր ե տնազը, վոր արտահանվում ե համարյա ամբողջությամբ Մալակկա թերակղզուց և նրան մոտիկ գտնված կղզիներից:

ԹԵԼԱՆՅՈՒԹԵՐԸ.—Թելանյութերը համաշխարհային շուկա արտահանվելու տեսակետից այս կարգով են ընթանում. բամբակ—3 միլիոն տոնն, բուրդ—800 հազար տոնն, ջուր—750 հազար տոնն, կա-

Աշխարհագրություն—2

բռնում Անգլիան, ապա՝ Գերմանիան, Ֆրանսիան և Միացյալ Նահանգները:

Պուլսեռ ու կաճեփը բարեխառն գոտու բույսեր են: Թելացու վուշի և կանեփի գլխավոր արտադրողը ԽՍՀՄ-ն է:

Բացի ԽՍՀՄ-ից փոքր քանակությամբ վուշ և տրտահանվում Հոլլանդիայից, Ֆրանսիայից, Լիտվայից և Լեհաստանից: Վուշի գլխավոր գնորդներն են Բելգիան, Անգլիան և Յապոնիան: Բացի ԽՍՀՄ-ից կանեփ արտահանում են նաև Իտալիան և Լեհաստանը. կանեփին փոխարինող արեադարձային թելաբույսեր տալիս են նաև Բրիտանական Հնդկաստանն ու Ֆիլիպպինյան կղզիները: Կանեփի գլխավոր գնորդներն են Անգլիան (նավատորմի կարիքների համար) և Արգենտինան (հացահատիկի և ալյուրի տոպրակների համար):

Բրդի ամենամեծ քանակությունը տալիս են ընդարձակ չոր տափաստաններ ունեցող լեռկները, բայց այդ լեռկներից ԽՍՀՄ-ն առաջժ րրդի ավելցուկներ չունի: Բրդի արտահանության մեջ առաջին տեղը բռնում է Ավստրալիան, վորը Նոր-Զելանդիայի հետ միասին ծածկում է բրդի համաշխարհային պահանջի կեսից ավելին: Ապագայիս են՝ Արգենտինան Ուրագվայի հետ միասին, Հարավ-աֆրիկյան միությունը, Մոնգոլիան և Բրիտանական Հնդկաստանը:

Բրդի գնման մեջ առաջին տեղը բռնում են Ֆրանսիան և Անգլիան, ապա՝ Գերմանիան և Միացյալ Նահանգները:

Մետաքսն ստացվում է շերամի վորդի բոժոժները յետ տալուց: Այդ վորդը սնվում է թթենու տերևներով: Տերևները պետք է պատրաստ լինեն այն ժամանակ, լերը լերեան են դալիս թրթուրները: Այդ բանը հնարավոր է միայն արեադարձային և մերձարեադարձային կլիմայում: Հենց այդ կլիմայի լերկներով ել սահմանափակվում է քնական մետաքսի արտադրությունը: Համաշխարհային պահանջի համարյա $\frac{3}{10}$ մասը մետակարարում են Յապոնիան և Չինաստանը, մնացածը տալիս են Ֆրանսիան, Իտալիան և Մերձավոր Արևելքը: Մետաքսի գլխավոր գնորդներն են Ֆրանսիան և Միացյալ Նահանգները:

Վերջին ժամանակներս մետաքսե իրերն սկսում են պատրաստել մեծ չափով վոշ թե բնական, ալլ արհեստական մետաքսից, վորն ստացվում է բնափայտի զանգվածից: Արհեստական մետաքս $2\frac{1}{2}$ անգամ ավելի յե գործածվում բնականից: Արհես-

տական միտաքս արտադրում են գլխավորապես Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, ապա՝ Իտալիան, Գերմանիան, Անգլիան և Ֆրանսիան:

ՓԱՅՏԵՂՆԵՐԸ.— Գլխավոր անտառային շրջաններն են Հյուսիսային անտառայինն ու հասարակածայինը: Հասարակածային շերտից արտահանվում է միայն գունավոր փայտ և տտաղձափայտի ուրիշ արժեքավոր տեսակներ: Շինարարական փայտ և իրեր պատրաստելու համար բնափայտի զանգված մատակարարում են Հյուսիսային անտառային շրջանի չերկրները: Անտառների հարստությամբ առաջին տեղը բռնում է ԽՍՀՄ-ն, բայց համաշխարհային շուկային փաշտեղեն մատակարարելու տեսակետից չերկրներն ընթանում են այս կարգով—Կանադա, Միացյալ Նահանգներ, ԽՍՀՄ և Շվեդիա. ապա դալիս են՝ Ֆինլանդիա, Լեհաստան, Լատվիա, Լիտվա: Անտառանյութերի և բնափայտի զանգվածի գլխավոր գնորդներն են Անգլիան, Գերմանիան, Միացյալ Նահանգները (նրանք շատ վաճառում են, բայց էլ ավելի շատ գնում են), Յապոնիան:

ԿԱՌԻՉՈՒԿԸ.— Կառուցուիք զանազան արևադարձային բույսերի թանձրացող հյուծն է. նա վերջին ժամանակներս միջազգային կարևորություն ունեցող ապրանք է դարձել, վորովհետև արագ կերպով սկսել է զարգանալ նրա գործածությունը ավտոմոբիլային արդյունաբերության, ինչպես նաև արդյունաբերության ալլ տեսակների մեջ: Վաճառքի համար համաշխարհային շուկա արտահանվող կառուցուկի ³/₁₀-ից ավելին ձեռք է բերվում հարավային-ասիական պլանտացիաներում (Մալակկա, Յեյոն, Ջոնգլան կղզիներ). հետին պլանն են մղված այն վայրերը, վորտեղ վայրի դրության մեջ աճում են կառուցուկի ծառերն ու թփուտները (Բրազիլիա, Բոլիվիա, Արևադարձային Աֆրիկան):

ԴՈՐԾՎԱԾՔՆԵՐ ՅԵՎ ԻՐԵՐ

Արդյունաբերությունը զարգացել է այն չերկրներում կամ առանձին չերկրների այն մասերում, վորտեղ գոյություն ունի յին—1) հաղորդակցությունների համար հարմար դիրք, 2) եներդիալի աղբյուրների բավականաչափ պաշարներ (քարածուխ, սպիտակ ածուխ) և հանքեր, 3) խիտ աղգաբնակություն և 4) ֆաբրիկաներ սարքավորելու համար անհրաժեշտ կապիտալ: Յեթե տեղումը վառելանյութ կամ հանք չկա, պետք է վոր չերկրի դիրքն ապահովի պակասող վառելանյութի, հանքի և ալլ հումքի ներմուծումը:

Այդ պայմաններին բավարարում են—Արեւմտյան Անգլիան (ծովափնայա դիրք, քարածխի և չերկաթի հանքեր միատեղ), Ֆրանսիայի հյուսիսն ու Բելգիան (նման պայմաններ), Իտալիայի հյուսիսը (սպիտակ ածուխ. գտնվելով Անգլիայից Հնդկաստան տանող շոգենաւոյին ճանապարհի վրա՝ եծան գնով քարածուխ և ստանում այն շոգենաւոյից, վորոնք Հնդկաստան են գնում հացի), Միջին Գերմանիա, առանձնապէս Ռուրի մարզը (միատեղ կա քարածուխ և չերկաթահանք, կարեւոր միջազգային ճանապարհներ, և՛ ղեռային—Հռենոս—և՛ չերակթուղային), Միացյալ Նահանգների մերձատլանտյան մասը (ծովափնայա դիրք, քարածուխ, սպիտակ ածուխ, նավթ, հարմար ջրային ճանապարհներ՝ Մեծ լճերից չերկաթ սառնալու համար), Մեծ լճերի մարզը (հարմար ջրային ճանապարհներ, չերկաթ): ՅԱՀՄ—ում արդյունաբերութեան կողմից առանձնապէս աչքի ընկան—Կենտրոնական արդշունարերական և Լենինգրադի մարզը (հարմար դիրք), հարավային—լեռնային—արդշունարերականը (չերկաթ և ածուխ), Ուրալը (չերկաթ):

Անգլիան առաջինը դարձավ աշխարհի գլխավոր և չերկաթ ժամանակ նուշնիսկ միակ Ֆաբրիկան շնորհիվ այն հանգամանքի, վոր նա հումքեր ձեռք բերելու և արդշունարերական ապրանքները տարածելու համար առանձնապէս նպաստավոր դիրք ունէր, այնտեղ միատեղ գտնւում եր և՛ քարածուխը, և՛ չերկաթահանքը, ալ և առևտրի միջոցով կուտակված առաջին կապիտալ: Այդ պարագան Անգլիային ոգնեց չերկաթ ժամանակով ապահովել իրեն համար թե՛ հումքի գնման և թե՛ արդշունարերական ապրանքների վաճառահանման շուկաները: Շնորհիվ իր արդշունարերութեան բարեկարգ վիճակի և առևտրական հաստատուն հարաբերութեւնների՝ Անգլիան չերկաթ ժամանակ թուլ չեր տալիս իր հետ մրցելու հնարավորութեւն միտքն անդամ: Սակայն հետգհետ սկսում են պակասել Անգլիայի հանքերը. նա պետք և այն դրսից ներմուծի, իսկ դա թանգացնում և արտադրութեւնը: Իսկ այդ միևնուշն ժամանակ մյուս չերկրները, վորոնք առատ-առատ վառելանյութ ունեն, ինչպէս և հանքային ու բուսական հումքեր (Անգլիան վերջնից չունի), և՛ աշխատել են սովորում, և՛ կապիտալ են կարողանում կուտակել: Անգլիան արդշունարերութեւն զանազան տեսակներում սկսում և առաջին շարքից հետգհետ լիտ մղվել նախ Միացյալ Նահանգների, ապա Գերմանիայի կողմից, նրանցից հետո նաև արդշունարերական և խառն տիպի ալ պատութեւնների կողմից:

Յերկաթի և պողպատի մշակման տնտեսկոտից ալժամ առաջին տեղը պատկանում և Միացյալ Նահանգներին, յերկրորդը—Գերմանիային, յերրորդը—Ֆրանսիային և միայն չորրորդը—Անգլիային:

Մեքենայակառուցման կողմից պետութլունները դասավորւում են հետեյալ կարգով. Միացյալ Նահանգներ, Անգլիա, Գերմանիա, Ֆրանսիա, Բելգիա, Չեխո-Սլովակիա, Շվեդիա:

Տեքստիլ արդյունաբերութլյան կարեւորագոյն ճյուղերում—բամբակադործականի մեջ—թե արտադրութլամբ և թե մանածի և գործվածքների վաճառքով Անգլիան պահպանում և իր առաջին տեղը: Իլիկների թլով (հաղարներով) յերկրները 1926 թլին հետեյալ դասավորութլունն ունեյին—Անգլիա, Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ, Գերմանիա, Ֆրանսիա, Բրիտանական Հնդկաստան, ՊՍՀՄ, Յապոնիա: Բրդե գործվածքների արտադրութլյան և արտահանման մեջ առաջին տեղը պատկանում և Ֆրանսիային և Անգլիային. մետաքսեղների մեջ—Յապոնիային, Չինաստանին, Ֆրանսիային և Իտալիային. դեւստների պատրաստման և արտահանման, ալլ և շուալլութլյան առարկաների մեջ—Ֆրանսիային. ելեկտրոտեխնիկական և քիմիական արդյունաբերութլյան մեջ—Գերմանիային. սննդամթերքների մեջ (առանձնապես ալլուր աղալու, մսի և բանջարա-պահածոների)—Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին:

ՅԵՐՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶԸ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ՏԵՎ. ԻՄՊԵՐԻԱԼԻԶՄԻ ԱՃՈՒՄԸ:—

Շարժիչների համար շոգի և ելեկտրականութլուն գործադրելու շինարիթլ արդյունաբերութլունն ու առեւտուրը XIX և XX դարերում դեռևս չտեսնված արագութլամբ զարգացան:

Առևարի, բանկերի, արդյունաբերութլյան, յերկաթուղիների և ալլ. ձեռնարկութլունների մեջ աշխատող կապիտալն աճեց ձնահյուսի նման: Ուռճացող կապիտալի ախորժակը անկշտում եր դառնում: Իր զարգացման համար կապիտալը պահանջում եր շարունակ նորանոր ձեռնարկութլուններ, վորպեսդի նրանց միջոցով կարողանա ալլելի մեծանալ: Կապիտալը քաղաքական սահմաններ չի ճանաչում. նա գործում և նաև իր յերկրի սահմաններից շատ հեռու: Բայց կապիտալն

ամենամեծ ոգուտները կարող ե իր յերկրում ձեռք բերել, վորտեղ նա իր ձեռքերումն ե պահում ե՝ կառավարութունը, ե՝ որենսպրական հիմնարկութունները: Կապիտալիստներն իրենց ոգուտների համար իրենց յերկրների կառավարութուններին մզում են շարունակ գեպի նորանոր յերկրների գրավումն ե մրցակիցների դուրս վանումն: Ամենից ավելի հարուստ առևտրական ե արդյունաբերական պիտութուններն ընթացան իմպերիալիզմի ուղիով, այսինքն՝ սկսեցին աշխարհի ըստ կարելուցն ավելի մեծ մասերը տնտեսապես ե քաղաքականապես ստրկացնել իրենց, ալն հաշվով, վոր վերջիվերջո ամբողջ աշխարհը պետք ե մասամբ ամենից ավելի ուժեղ պետութան գաղութի, մասամբ ել կիսագաղութի *) վերածվի: Իրենց կողոպտիչ ձգտումներն ամենամեծ չափերով իրագործել հաջողեցին աշխարհի ամենահարուստ կապիտալիստական պետութունները: Նրանք արդեն իրենց ձեռքն են հռվաքել արդյունաբերութան հիմունքները—քարածուխն ու չերկաթը, իսկ հումքից՝ բամբակը: Ն. Ն. Բարանսկու հաշիվներով, մինչև համաշխարհային պատերազմը չերեք պետութուններին—Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին, Անգլիային ե Գերմանիային—բաժին եր ընկնում քարածխի համաշխարհային արդյունահանման մինչև 70 %-ը ե չերկաթի 80%-ը: Բամբակի արտադրութան $\frac{2}{3}$ -ը Միացյալ Նահանգների բաժինն եր ե $\frac{1}{4}$ -ը՝ անգլիական գաղութների՝ Հնդկաստանի ե Ցեզիլլատոսի բաժինը: Միացյալ Նահանգները, Անգլիան ե Գերմանիան իրենց կապիտալները ներդնում եյին զանազան ձեռնարկութունների մեջ, թե իրենց ե թե ոտարներին: Նրանք մեծ վտանգի չեյին չնթարկվում, բայց ե սաստիկ հարստանում եյին: Այդ չերեք պետութունների կողքին իր հարստությամբ կանգնած ե նաև մի չորրորդը, բայց նրա կապիտալը կանխիկ ե, գտնվում ե մանրկապիտալիստների ձեռքին (վոչ թե վաճառականների, ալլ պարզապես խանութպանների): Նրանք կամենում են իրենց խնայողութունների տոկոսները շահել առանց վորեն վտանգի, գրամը շահով տալ ե վոչ թե ձեռնարկութան համար գործադրել: Այդ չերկիրը Ֆրանսիան ե, առավելապես վաշխառուական կապիտալի չերկիրը: Նույն Ն. Ն. Բարանսկու հաշիվներով՝ համաշխարհային կապիտալի ընդհանուր նախապատերազմական գումարն այսպես եր դասավորվում. Անգլիային բաժին եր ընկնում նրա 240/0-ը, Միացյալ Նահանգներին — 220/0, Ֆրանսիա-

*) Կիսագաղութը գաղութից միայն նրանով ե տարբերվում, վոր պահպանում ե քաղաքական անկախության յերևույթը (ունի սեփական կառավարիչներ), բայց գտնվում ե իմպերիալիստական պետութուններից վորեկեց մեկի կողմից լիազատոր ֆինանսական ստրկացման վիճակում:

յին—180⁰/₀, Գերմանիային—160⁰/₀, Ռուսաստանին—50⁰/₀, Յապոնիային—20⁰/₀, Խոշոր պետութիւններէ կողքին իրենց հարստութեամբ աչքի ելին ընկնում չերկու փոքրիկ պետութիւններ—Բելգիան և Հոլլանդիան։ Բելգիան իր կապիտալները ձեռք և բերել առևտրով և արդյունաբերութեամբ, Հոլլանդիան—առավելապես առևտրի շնորհիւ։

ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ.—Քարտեզը զննելով՝ դուք կհամոզվեք, Վոր իրենց դիրքով ու բնական արտադրական ուժերով ամենից ավելի բարենպաստ պայմաններում են գտնվում այն պետութիւնները, Վորոնք բարեխառն գոտում արևելյան և արևմտյան կողմից կցվում են Ատլանտիան օվկիանոսին, ինչպես նաև Միջին Յիւրոպայի պետութիւնները։ Հենց նրանք ևլ ուրիշներից առաջ դարձան առևտրական և արդյունաբերական պետութիւններ։ Ամենից առաջ այդ ճանապարհի վրա աչքի ընկան Հոլլանդիան, Ֆրանսիան, Անգլիան, Բելգիան, ավելի ուշ—Գերմանիան և Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները։ Ե՛լ ավելի ուշ զարգանալ սկսեց, բայց իր զարգացման մեջ արագութեամբ առաջ գնաց իսպաղ-ովկիանոսյան պետութիւն — Յապոնիան։

Ուրիշների հողերը պրավիլու ուղին բռնեցին առաջին անգամ վնչ թի վերև հիշված պետութիւնները, այլ այն պետութիւնները, Վորոնք հարմար դիրք ունեկին դեպի Ամերիկա, Աֆրիկա և Հնդկաստան (այն ժամանակ Աֆրիկայի շուրջը պտտվելով) տանող ճանապարհների վրա, այսինքն՝ Սպանիան և Պորտուգալիան։

Սպանիան XVI դարում ահագին դարածութեամբ հողեր դրաւից Ամերիկայում (Մեքսիկա, Կենտրոնական Ամերիկա Անտիլյան կղզիներով և ամբողջ Հարավային Ամերիկան, բացի Բրազիլիայից, Վոր գրավել էին պոլտուգալացիները)։ Բացի դրանից Սպանիայի ձեռքումն էին գտնվում Հյուսիսային Աֆրիկայի առևտրային ամերը և Ֆիլիպպինյան կղզիներն՝ Ասիայում։ Պորտուգալացիները XVI դարում, բացի Բրազիլիայից, նվաճել էին Միջին Աֆրիկայի արևմտյան և արևելյան կողմն ընկած մեծ տարածութիւններ, ինչպես նաև զանազան յերկրներ Հնդկաստանում և Արևելյան Հնդկական արխիպելագի մի շարք կղզիները։

Միևնուէն ժամանակ տեղի յե ունենում Ռուսաստանի արագ առաջնադացումը ցածաքային ճանապարհով դեպի արևելք։ Ռուսաստանը միակ յիվրոպական պետութիւնն էր, Վորի առաջ նման հնարավորութիւններ կային բացված։ XVI և XVII դարե-

րում Ռուսաստանը գրավեց Հյուսիսային Ասիան մինչև ընդհուր Մեծ ովկիանոսը: XVIII և XIX դարերում տեղի ունեցավ Ռուսաստանի ընդարձակվելը Յեվրոպայում դեպի Բալտիկ և Սև ծովերի ափերը, Կովկասի և ալթայան թուրքմենստանի և Ուզբեկստանի տերրիտորիաների նվաճումը: Ռուսաստանում բոլոր նոր նվաճված չերկրները միաձուլվում էին մայր չերկրի հետ, այնպես լոր Ռուսաստանի նոր նվաճած հողերը բառի ճշգրիտ իմաստով գաղութ կոչվել չեն կարող: Բայց վերաբերմունքը դեպի այդ նոր չերկրները հին Ռուսաստանում հատկապես այնպիսի վերաբերմունք էր, վորպիսին լինում է գաղութների նկատմամբ: Նրանց ազատութուն չէր տրվում ինքնուրույն կերպով զարգանալու: Ազգային փոքրամասնութիւնները (ալլադեներն, ինչպես ասում էին հին Ռուսաստանում) վոչ միայն հալածանքի էին չենթարկվում, այլ հաճախ նաև բոլորովին բնաջնջվում էին: Յիւր արդունաբերութիւնն սկսեց զարգանալ Յեվրոպական Ռուսաստանում, թույլ չեյին տալիս, վոր նույնը զարգանա վոչ Կովկասում վոչ էլ Միջին Ասիայում: Պետութեան ասիական մասերը, վորոնք բնակչութեան վոչ-ուսական մեծամասնութիւն ունեն, հարկադրված էին հումք մատակարարել և արդունաբերական կենտրոններից չեկած (այսպես կոչված մայր չերկրից) արդունաբերական ապրանքները գնել:

Սպանիան և Պորտուգալիան զբաղված էին միայն իրենց գաղութները կողոպտելով: Կողոպուտը չոգնեց, վոր այդ չերկրներում արդունաբերութիւնը զարգանա, վորոնք մինչև այժմ էլ գլուղական և գլուղատնտեսական չերկրներ են մնում: Սպանիային հաջողվեց կողոպտած դրամներով բավական հզոր դինվորական նաւատորմ կառուցել, բայց այդ նաւատորմը վոչնչացվեց Անգլիայի դեմ սկսած պայքարի ժամանակ: Սպանիայի և Պորտուգալիայի ծաղկումը շատ կարճատեւ յեղավ: Ասպարեզ յիւկան ծովային պետութիւններ — սկզբում Հոլանդիան, ապա Անգլիան: Հոլանդիան ժամանակավորապես գրավեց Հյուսիսային Ամերիկայի հյուսիսային ափերը, այնտեղ նոր Ամստերդամ աւուունով քաղաք հիմնեց, վոր հետագայիւ մնգլիացիները վերանվանեցին Նյու-Յորկ: Նույնպես ժամանակավորապես հոլանդացիները գրավեցին Ավստրալիան, վոր մի ժամանակ նոր Հոլանդիա կոչվեց: Հոլանդիայի համար ամենից ավելի արժեքավոր գրավումները հանդիսացան նրանց Հարավային Ասիայում կատարած նվաճումները. այստեղ Հոլանդիան կարողացավ Պոր-

տուգալիայից խելի և պահանջել Արեւելյան Հնդկաստանի խոշոր կղզիները (բացի Բորնեոյի մի փոքրիկ մասից, վոր անցավ Անգլիայի ձեռքը) և Մոլուկկյան մանր, բայց իրենց համեմունքներով արժեքավոր կղզիները: Բացի դրանից Հոլլանդիայի ձեռքը ֆիացին Անտիլյան մանր կղզիներից մի քանիսը (Կենտրոնական Ամերիկա) և մի փոքրիկ գաղութ Հարավային Ամերիկայի հյուսիսում:

Հոլլանդիայից ավելի ուշ, բայց ծովերին տիրապետելու համար ավելի խոշոր նավատորմի վրա հենված՝ ասպարեզ և դավիա Անգլիացիներա հանդես գալու ժամանակ վոչ-չեվրոպական մայր ցամաքներից և կղզիներից շատերն արդեն գրավել էին վոչ միայն Հոլլանդիան, այլ և Ֆրանսիան (Հյուսիսային Ամերիկայում, Հնդկաստանում), Անգլիան պայքար սկսեց թե՛ Հոլլանդիայի և թե՛ Ֆրանսիայի դեմ և սրանից ել, նրանից ել խից նրանց գաղութների խոշոր մասը, Բացի դրանից յերկրներ նվաճելով դանազան տեղերում, ուր դեռ յեվրոպական այլ պետությունները չէին հաստատուիլ, Անգլիան իր գաղութներով ծավալվեց ամբողջ աշխարհում: XVIII դարի վերջին քառորդում Անգլիայից անջատվեց նրա հյուսիս-ամերիկյան գաղութները կեսը, վորըն անկախություն ձեռք բերեց Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների անունով, բայց XIX դարում Անգլիան իրեն ավելորդով պարզևատրեց այդ կորստի փոխարեն, հապին հողեր նվաճելով Աֆրիկայում և Հնդկաստանում:

Աֆրիկայի բաժանման աղբանշանը XIX դարի ութսունական թվականներին տվեց բելգիական Լեոպոլդ թագավորը, բելգիական առևտրա-արդյունաբերական ամենախոշոր գործարկուներից մեկը: Նա գրավեց Սոմալիի հեռադոտած Կոնգո գետի ավազանը: Բելգիային հետևեցին այլ պետություններ, նրանց թվում նաև Գերմանիան: Նա ուշ հանդես յեկավ աշխարհի բաժանման խնդրում և ստիպված երբավարարվել Աֆրիկայի վոչ առանձնապես համեզ պատահներով, վորոնց մյուս պետությունները դեռևս ձեռք չէին մեկնել: Բացի դրանից նա գրավեց Նոր Գվինեայի մի մասը և մի շարք փոքրիկ կղզիներ:

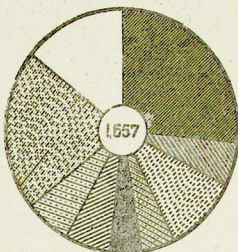
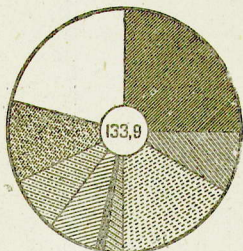
Աշխարհը բաժանելու ժամանակ ուշ հանդես յեկան նաև Ֆապոնացի և Միացյալ Նահանգները: Յապոնիան շարժվեց դեպի մերձակա մայր ցամաքի— Ասիայի կողմը, վորտեղ գրավեց Կորեան. Միացյալ Նահանգներն զբաղվեցին Ամերիկան տիրապետելով:

Յեվ այս և՛ այն պետությունները կանգ չեն առնում նաև կղզիների տիրապետության առաջ (Յապոնիան—Ֆորմոզա կղզին, Սա-

խալին կղզու հարավային մասը և մի շարք մանր կղզիները. Միացյալ Նահանգները—Պորտո-Ռիկո կղզին և Անտիլյան կղզիներից մի շարք մանր կղզիները, Սանդվիչյան կղզիները կամ Հավայի կղզիները, Ֆիլիպինները և այլն), Գաղութներ ունեցող պետութիւնների շարքում հանդես և դալիս Խալիպէ, վորն Աֆրիկայում Տաճկաստանի ձեռքից խլում և Տրիպոլիտանիան կամ Լիբիան և յուրացնում Հաբշաստանին կից դռնված յերկրները. ասպարեզ և դալիս նաև Պաքիստան (Գրենլանդիա և Անտիլյան կղզիներից մի քանի մանր կղզիներ, վոր վերջերս վաճառեց Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին),

ՅԵՐՐԻՏՈՐԻԱ

ԱՋԳԱՐԱԿ ՈՒՅՑՈՒՆ

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Աշխարհի բաժանումը մեծ պետութիւնների միջև 1914 թ.:

ԱՇԽԱՐՀԻ ՎԵՐԱԲԱԺԱՆՈՒՄԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԵՏՈՒ—Համաշխարհային պատերազմից հետո տեղի ունեցաւ և՛ Յեվրոպայի պետութիւնների նոր սահմանավորումն, և՛ նոր վերաբաժանումն ու գաղութների բաշխումն: Գերմանիան կորցրեց իր բոլոր գաղութները: Նրա գաղութների մեծ մասն Աֆրիկայում, նոր-Գվինեայի հյուսիս-արևմտյան տիրապետութիւններն արևելքից կապեց արևելապաշտօնի միասին Ենեցան Անգլիային, մի քանի Աֆրիկյան յերկրներ—Փրանսիային և փոքրիկ հողամասեր—Բելգիային:

Պատերազմի շնորհիվ հարստացած Յապոնիան ու Միացյալ Նա-

հանդներն սկսեցին յեռանդուն մուտք գործել և խորանալ՝ առաջինը — Զինաստանի սահմաններում։ յերկրորդը — ամերիկյան չերկրներում։ Միացյալ Նահանգներն առայժմ ընթանում են վոչ այնքան զազուխներ գրավելու, վորքան կիսագաղութներ կազմելու ճանապարհով, վորտեղ իրենց լիակատար տեր ու տնորեն են համարում։ Միացյալ Նահանգները կիսագաղութ են դարձրել Կենտրոնական Ամերիկայի հանրապետությունները, Կուբա կղզին, Հաիտի կղզին (չերկու հանրապետություններով) և Հարավային Ամերիկայի պետությունները, բացի Արգենտինայից, Բրազիլիայից և Զիլիից։

Համաշխարհային պատերազմը տերրիտորիաների վերաբաշխումն առաջ չբերեց Ամերիկայում և ավստրալիայում (Ավստրալիան և Նոր Զելանդիան — ինքնավար գաղութներ են, այսպես կոչված անգլիական «դոմինիոններ»)։ Բայց սաստիկ փոխվեց Յեվրոպայի քաղաքական քարտեզը։ Մեջտեղից անհետանում և Միջին Յեվրոպայի խոշոր պետություններից մեկը։ Նրա մասերից, ինչպես նաև Գերմանիայից և նախկին Ռուսաստանից կտրված չերկրամասերից կազմվում են 9 միջակ և մանր պետություններ (գրանց թվում նաև Դանցիգ ազատ քաղաքը)։ Միաժամանակ նախկին փոքրիկ Սերբիան մեծանում դառնում և Հարավ-Մլավիա։ Մինչև պատերազմը Յեվրոպայում 26 պետություն կար, պատերազմից հետո — 33։ Վերաբաշխվում և Աֆրիկան, ըստ վորում նախկին անկախ Մարոկկոյի պետությունը Ֆրանսիական գաղութ և դառնում։ Ասիայում փոխվում և Առաջավոր Ասիայի քաղաքական քարտեզը, վորովհետև Տաճկաստանի մի խոշոր մասն իրենց մեջ բաժանում են Անգլիան և Ֆրանսիան (Միջագետքը՝ Բրաք անունով, Սիրիան, Պաղեստինը և Անդրհորդանանը)։

ՅԵՋՐԱՓԱԿԻՉ ԶՐՈՒՅՑ

ՀՅՏՊԱՏԵՐԱԶՄՅԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ,—Համաշխարհային պատերազմն առաջ բերեց Յեվրոպայի թուլացումն և Ամերիկայի, մասամբ Յապոնիայի ուժեղացումն։ Ավերվեցին վեչ միայն Ռուսաստանն ու Գերմանիան, ալ և Ֆրանսիան։ Պատերազմի ժամանակ գերմանացիները զբաղվեցին նրա ամենից ավելի արդյունաբերական մասը, նրա հյուսիսը։ Վոչնչացրած էին և հանքահորերը, և՛ ֆաբրիկաները, և՛ դաշտերը։ Ամենից ավելի քիչ տուժեց Անգլիան, բայց նա էլ մեծ պարտքերի տակ ընկավ Միացյալ Նահանգներին ձեռքը։ Իսկ վերջիններս ռազմական պատվերներին չնորհիմ սաստիկ հարստացան։

Մինչև պատերազմը Յեվրոպայի փոխառու յերևույթները Վոլգայի շրջանի պետությունների զուտ պարտքը Յեվրոպային հավասար էր 50 միլիարդ ռուբլու։ Իսկ այժմ, ընդհանրապես, Յեվրոպայի պարտական և դարձել։ Նրա զուտ պարտքը հավասար է 15 միլիարդ ռուբլու։ Այդպիսով Յեվրոպայի ընդհանուր առմամբ կորցրել է 65 միլիարդ ռուբլի։ Մինչև պատերազմը Միացյալ Նահանգների զուտ պարտքը Յեվրոպային հավասար էր 8 միլիարդ ռուբլու, այժմ, ընդհանրապես, Յեվրոպայի Միացյալ Նահանգներին պարտ է 30 միլիարդ ռուբլի։ Պատերազմից առաջ ոտար պետությունները պարտ էին Ֆրանսիային 25 միլիարդ, Գերմանիային — 15 միլիարդ։ Այժմ այդ չեղելու պետություններն և պարտատերերից դարձել են պարտավորյալներ։ Անգլիան, շնորհիվ Գերմանիայից ստացած հատուցումների, վերականգնեց իր նախապատերազմյան դրուժությունը, ոտար չեղեցիները նրան պարտ են 30 միլիարդ ռուբլի։ Բայց նա կորցրեց իր առաջին տեղը գրամական շուկայում։ Նա կարող է արտասահմանյան ձեռնարկություններում տարեկան 1 միլիարդ ռուբլի ներդնել, իսկ Միացյալ Նահանգները — չեղելու կամ չեղեք տնգամ ավելի։

Այն չեղեցիների անունները, որ ներգրված է ՀԱՄ Նահանգների կապիտալը	1914 թ. միլիարդ ռ.	1926 թ. միլիարդ ռ.
Յեվրոպա	0,1	30
Անգլիական դադուքներ	1,0	6
Կենտրոնական Հարավային Ամերիկա	1,5	9
Արևելյան Ասիա	0,3	2

Անգլիային 100 տարի պետք չեղավ, վորպեսզի կարողանա արտասահմանում 30 միլիարդ ռուբլի կուտակել։ Ամերիկան շատ ավելի մեծ դուժար կուտակեց 10 տարվա ընթացքում։

Համաշխարհային տնտեսության մեջ կատարված հետապատերազմյան փոփոխություններից ամենակարևորն այն է, վոր Յեվրոպայի աղքատացավ, կորցրեց իր առաջին տեղը, վորը և գրավեց Ամերիկան։

Համաշխարհային տնտեսության մեջ կատարված հետապատերազմյան փոփոխություններից ամենակարևորն այն է, վոր Յեվրոպայի աղքատացավ, կորցրեց իր առաջին տեղը, վորը և գրավեց Ամերիկան։

Մյուս փոփոխությունն այն է, վոր փոխվել է նաև հացահատիկի

և ֆարրիկային հումքի գլխավոր մատակարարների կազմը: Ճորենի խոշոր մատակարարների թվից ժամանակավորապես դուրս յեկավ ԽՄՀ Միությունը, կրճատվեցին Միացյալ Նահանգների մատակարարումների չափերը: Առաջին տեղը բռնեց Կանադան, խոշոր չափով ավելացան Արգենտինայի արտահանումները: Առանձնապես ուժեղացավ ալյուրի արտահանումը անդրովիկյան յերկրներից (առաջ Յեվրոպան ներմուծում էր առավելապես հացահատիկ և արդեն ինքն էր աղում ալն): Մարգանցի արտահանման մեջ ԽՄՀՄ-ին մրցակիցներ յերևան յեկան. դրանք են Հնդկաստանն ու Բրազիլիան:

Սաստիկ ուժեղացավ կաուչուկի արտահանումը, ըստ վորում ըսկըսվեց առավելապես պլանտացիոն կաուչուկ արտահանվել Հարավային Ասիայից:

Եներգիայի աղբյուրներից չի փոխվել քարածխի արդյունահանման քանակությունը, բայց յերեք անգամ ավելացել է նավթի արդյունահանումը. շատ ավելացել է ելեկտրիֆիկացիայի նպատակների համար ջրային եներգիայի գործադրությունը: Ընդհանուր առմամբ նկատվում է ելեկտրիֆիկացիայի խոշոր աճումն, առանձնապես Միացյալ Նահանգներում, Կանադայում, Ֆրանսիայում, Իտալիայում, Գերմանիայում: Այդ ճանապարհով արագությամբ առաջ է գնում նաև ԽՄՀՄ-ն:

Արագ առաջադիմեց վոչ-չեվրոպական գյուղատնտեսական յերկրների, առանձնապես Հնդկաստանի, Յապոնիայի և Կանադայի ինդուստրիացումը:

ԱՆԳԼԻԱ

Յեկրոպական տրապեսոքյունները—313 հազար կլմ², 47 միլիոն ազգաբնակչություն, վորից Մեծ-Բրիտանիան 244 հազար կլմ² յեվ 44 միլիոն ազգաբնակչություն յեվ ռազաս պեսոքյունը—Իրլանդիան—69 հազար կլմ² յեվ 3 միլիոն ազգաբնակչություն: Գազութների հետ միասին—36 միլիոն կլմ² (ցամաքի մակերեսվոյքի $\frac{1}{4}$ -ը), 470 միլիոն ազգաբնակչություն (ամբողջ յերկրագնդի ազգաբնակչոյան $\frac{1}{4}$ -ը):

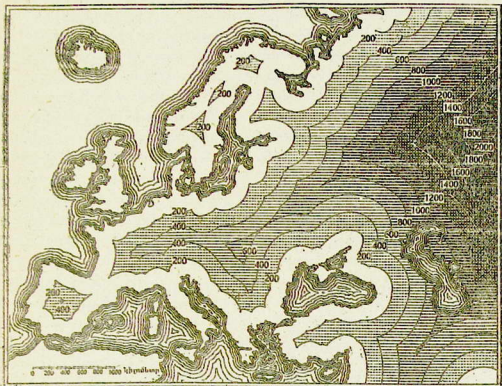
ԲՆՈՐՈՇՈՒՄԸ.—Անգլիան ծովային պետություն է հզոր և միակնուլն ժամանակ ժխակողմանի զարգացած առևտրով ու արդյունարելությամբ: Անգլիան աշխարհի բոլոր պետություններից առաջինն էր, վոր արդյունարելական կապիտալիզմի յերկիրը դարձավ, այդ պատճառով էլ յերկար ժամանակ արդյունարելության մեջ մենաշնորհի դիրք էր զբաղում: XIX դարի վերջից մասսայական առարկաների արտադրության ասպարիզում նրան սկսում են առաջին տեղից դուրս մղել ավելի յերիտասարդ կապիտալիստական յերկրները, և Անգլիան, իր առաջնութունը չկորցնելու համար, ավելի նուրբ արտադրությունների յե անցնում (մանածի և զործվածքների բարձրագույն տեսակներին, մեքենայակառուցման և նավաշինարարության և այլն): Յերկիր ամբողջ կյանքն առավելապես առևտրական բնույթ է կրում: Արդյունարելությունն աշխատում է գլխավորապես արտահանության համար: Ինչպիսիք երկրներն են հետին տեղն է զբաղում: Մենագործների և հումքի մեծ մասը ներմուծվում է արտասահմանից: Յե՛վ արդյունարելության, և՛ գյուղատնտեսության մեջ գաղարեցին արտադրել այն, ինչ վոր կարելի չէր ներմուծման միջոցով ավելի եժան գնով ձեռք բերել, և սկսեցին արտադրել միայն ավելի թանկարժեք և այդ պատճառով էլ սեփական արտադրության համար ավելի շահավետ առարկաներ:

Ի՞նչ կղզիներից և կղզիների խմբերից է կազմված Անգլիան:

Ի՞նչ ծովեր են վորոգում այն:

Ի՞նչ նեղուցներ են Անգլիան Վոլդոդոլ ծովերը միացնում ով-
կիրանոսի հետ:

Լաչնության և յերկայնության վեր տատիճանների մեջ և
ընկած Անգլիան:

Ծովեզերքից հավասար հեռավորություն ունեցող գծեր (Յեվլոդոլյի համար):

Ի՞նչ քաղիներ են գերակշռում և ի՞նչ հոսանք է անցնում Ատ-
լանտյան ովկիանոսի ալն մասում, վորտեղ գտնվում է Անգլիան:

Թվեցե՞ք քարտեզի վրա Անգլիայի զույգ-զույգ և մի կենտ
ծոցը: Ցույց տվե՞ք ալն գետերը, վորոնք թափվում են այդ ծո-
ցերը:

Ի՞նչպես է ազդում մակընթացութունների բարձրության
վրա Անգլիայի ծոցերի ձազարաձևությունը:

Ի՞նչ նշանակություն ունեն մակընթացութուններն անգլո-
լիական գետերի նավազնացության համար:

ԱՌԱՋԻՆ ԹԵՄԱ

ԱՆԳԼԻԱՅԻ ԲՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐՆ ՈՒ ԱՂԳԱԲՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

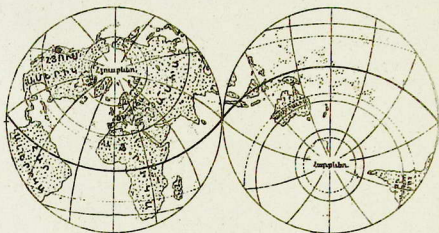
ԴԻՐԲԸ.— Անգլիայի ծովային առևտրի ուղղութիւնք զարգանալու հիմունքը նրա առանձնահատուկ դիրքն ու ափերի զծագրությունն են:

Անգլիան կղզիների պետութիւնն է, վոր բոլոր կողմերից շրջապատված է աշխուժ հաղորդակցություններ ունեցող ծովերով:

Անգլիայի դիրքի ամենակարևոր գիծն աչն է, վոր Բրիտանական կղզիները Յեվրոպայի աչն մասն են հանդիսանում, վոր ամենից ավելի դուրս է ցցված Ատլանտյան ովկիանոսի մեջ, ծովային առևտրի զբլխավոր ճանապարհների շերտում: Միևնույն ժամանակ Անգլիան իր ամենից ավելի մատչելի կողմով, ջրառատ գետերի բաց հովիտներով դարձած է Հյուսիսային ծովի կողմը: Իսկ այդ ծովը հանդիսանում է յեվրոպական հարաբերությունների գլխավոր ծովը. նրա ափերին են գտնվում ամենակարևոր յեղակետերը ովկիանոսային հարաբերությունների համար:

ՅԱՄԱՔԱՅԻՆ ԿԻՍԱԳՈՒՆԴ

ՋՐԱՅԻՆ ԿԻՍԱԳՈՒՆԴ

Անգլիան գտնվում է ցամաքային զնդի կենտրոնում:

ԱՓԵՐԻ ԿՏՐՏՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Բացի հարմարավոր դիրքից, ծովային հարաբերությունների զարգացմանը նպաստեց նաև ափերի արտասովոր կտրտվածությունը: Ծոցերը խորը ներս են ընկնում Մեծ-Բրիտանիա կղզու մեջ արևմուտքից և արևելքից, ըստ վերում կղզին հետզհետե նեղանում է հյուսիսում:

Բացի խոշոր ծոցերից կան նաև անթիվ քանակութեամբ ավիկե մանր ծովախորշեր: Ափերի կտրտվածութեան շնորհիվ ծովափնյա գիծը շատ ձգված է: Անգլիայում 1 կլմ ծովափին ընկնում է 81 կլմ² մակերևույթ: Անգլիայի վոշ մի կետը ծովափից 120 կլմ-ից ավելի հեռու է: Գետի մակընթացութեան լեռնափա մասը հանդիսանում է ծովի շարունակութունը դեպի լերկրի խորքը: Լոնդոնը ծովից 64 կլմ. հեռու յե գտնվում է, այնուամենայնիվ, նա ծովային նավահանգիստ է:

Ռեկթեֆէ.—Մեծ-Բրիտանիա կղզին բաժանվում է լերկու մասի, վորոնք առաջ առանձին պետութիւններ էին. 1) Անգլիա, Ուելսի հետ և 2) Շոտլանդիա: Սահմանը նրանց միջև անցնում է Չելիոտի լեռներով: Անգլիան իր հերթին բաժանվում է յերկու լանդշաֆտի. ա) ցած հարավ-արևելքը և բ) լեռնոտ արևմուտքը: Սահմանադիծն այդ յերկու մասերի միջև անցնում է Սիվերն գետի բերանից՝ արևմուտքում մինչև Ուոշ գետի բերանն՝ արևելքում:

Հարավ-արեւելեայան մասը կամ Լոնգոնիք ավազանը մի հարթութիւն է՝ ծածկված փոքրիկ բարձրութիւններով: Այդ բարձրութիւնները տարածվում են հովհարած և արևմտյան դուրս ցցված մասից (Կորնուոլ թերակղզին) հարավ-արևելյան և արևելյան ուղղութեամբ: Միայն Կորնուոլ թերակղզու վրա հանդիպում ենք զրանիտայ մասսիֆների և հին, սաստիկ վողողված և ցածրացած լեռների (բարձրագույն կետը 610 մետր բարձրութիւն ունի ծովի մակերևույթից)՝ Կորնուոլ թերակղզին մի սակավ պտղաբեր, հավամրգի թփերով ծածկված տափակ բարձրութիւն է: Մի ժամանակ այստեղ կային գունավոր մետաղների հանքեր (անագ, պղինձ), բայց այժմ այդ հանքերն սպառված են: Գլխավոր ուղտակար հանածոներն են դաշտային սպաթի քայքայման պրոդուկտները, վորոնք զրանիտի բաղկացուցիչ մասն են կազմում,—ինչպես կաոլինը (հումք հախճապակու-ձենապակու արտադրութեան համար):

Լոնդոնի ավազանի ֆնացած հիմնական մասը ծածկված է նրստված քային տեսակներով: Նրանք աղքատ են ոգտակար հանքերի տեսակետից, բայց պտղաբեր հող են կազմում: Հարթ մակերևույթը շատ հեշտացրիւ է և՛ ջրանցքների, և՛ յերկաթուղիների կառուցումը: Միևնույն ժամանակ կղզու այդ ամենից ավելի ընդարձակ մասում են գտնվում նաև կղզու ամենայնեղար դետերը—Սիվերնը (355 կլմ) և Թեմզան (332 կլմ):

Անգլիայի հյուսիս-արեւմուտքը լեռնոտ է և յերկրագործութեան համար սակավ պետքական: Այնտեղ բոլորը հին լեռնաշղթաներ են, վորոնք հարուստ են յերկաթով, իսկ նրանց մեջ ընկած իջվածքները հարուստ են քարածխով:

Միլիոնավոր տարիների ընթացքում լեռները լենթարկվել են հողմերի և վողողումների ազդեցութեանը և այժմ բաժանվել են մի շարք առանձին-առանձին լեռնային ցածրիկ խմբերի, վորոնք միմյանցից անջատված են խոր և լայն հովիտներով: Ամենից ավելի բարձր են Պալաի լեռները (Մնոգոն գագաթը—1085 մետր): Նրանք հարուստ են անխով ու յերկաթով: Այդ ոգտակար հանքերով, առանձնապես անխով, ել ավելի հարուստ են Պեհնիցյան լեռները: Քարածուխն Անգլիայի գլխավոր հանքային հարստութունն է, շարժիչ ուժի գլխավոր աղբյուրը, ծանր ինդուստրիայի համար անհրաժեշտ նյութը և միակ հումքը, վոր արտահանվում է Անգլիայից: Քարածուխը բարձր վորակ ունի. նրա հանքերը գտնվում են հավեմատաբար վոչ մեծ խորութեան մեջ, բաժանված են միջանի ավազանների, վորոնք շատ հարմար տեղադրութուն ունեն ինչպես անուխն արտասահման արտահանելու (ծովի ափին), այնպես նաև սեփական արդյունաբերութեան համար (յերկաթահանքերին մոտիկ):

Հողերը սակավ արգավանդ են: Գետերը, կղզու՝ հյուսիսում նեղանալու հետևանքով, կարճ են: Մակերևութի ձևերն ավելի պակաս բարենպաստ են յերկաթուղիներ անցկացնելու և ջրանցքներ կառուցելու համար, քան թե Անգլիայի հարավ-արևելքն եր, բայց այդ տեսակետից վորեն լուրջ արգելք չեն հարուցանում:

Շոտլանդիան ըստ իր մակերևութի բաժանվում է յերեք իրար զուգահեռ ընթացող մասերի—բաժան տափակ բարձրութուններ, ծածկված հավամրդի թփերով և ճահիճներով, պետքական առաջնական վոչխարաբուծութեան համար և նրանց միջև ընկած Շոտլանդական հարթութունը—մի յերկրամաս, վոր պետքական է միաժամանակ և՛ յերկրագործութեան—շնորհիվ իր արգավանդութեան, և՛ արդյունաբերութեան համար—հարուստ յերկաթահանքեր և քարածուխ ունենալու պատճառով:

Շոտլանդական բարձրութունների սահմաններում են գտնվում Մեծ-Բրիտանիայի ամենաբարձր լեռները (Բեն-Նևիս Գրեմպլենյան լեռներում—1343 մետր): Խոր յերկարածիդ լճերը յերկրին մեծ գեղեցիկութուն են առլիս: Շոտլանդական լեռներն ամենահին լեռներից մեկն են Յիվրոպայում: Նրանց ուղղութունը համարյա ուղղահայաց է Պենինյանն լեռներին և զուգադիպում է Սկանդինավյան լեռների ուղղութեանը: (Մի ժամանակ դա մի ահագին և շատ բարձր լեռնաշղթա յեր):

Իռլանդիան իր մեծութեամբ յերկրորդ կղզին է Բրիտանական կղզիների խմբի մեջ: Նրա ներքին մասերը հարթութուն են ներկա-

(Շոտլանդիայում) ամենատաք ամսի միջին ջերմությունը $+13^{\circ}$ է, ամենացուրտ ամսինը՝ $+5^{\circ}$:

Հարավ-արևելքն այնպիսի կլիմա ունի, վոր մոտենում է ցամաքայինին: Ամառվա ջերմությունը (ամենատաք ամսի միջին ջերմությունը $+17^{\circ}$ է) բավարար է ցորեն հասցնելու համար: Յերբեմն լինում են նաև սաստիկ շոգեր և սառնամանիքներ: Ձյունը չերկար չի մնում, բայց չերբեմն գալիս և մեծ քանակությամբ 1928 թ. հունվարին բացառիկ մեծ քանակությամբ ձյուն յեկավ և առաջ բերեց թեմպայի և նրա վտակների հորդացումն:

ԱԶԳԱՖՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Նկարեցեք Անգլիայի և Ուելսի ազգաբնակչության աճման կոր գիծը մինչև XX դարի սկիզբը հետևյալ տվյալների համաձայն:

1480 թ.—3.700 հազար, 1580 թ.—4.600 հազար, 1700 թ.—5.475 հազար, 1750 թ.—6,470 հազար, 1800 թ.—8.840 հազար:

Նկարեցեք Մեծ-Բրիտանիայի բազկացուցիչ մասերի ազգաբնակչության աճման յերեք կոր գիծ (միլիոններով):

Տարեթիվ	Անգլիա և Ուելս	Շոտլանդիա	Իրլանդիա
1801	8,9	1,6	5,4
1821	12,0	2,1	4
1841	15,9	2,6	8,2
1861	20,0	3,1	—
1881	26,0	3,7	—
1901	32,5	4,5	—
1911	36,0	4,8	4,4
1921	37,9	4,9	—
1926	39,0	4,9	4,3

Քանի՞ անգամ է ավելացել XIX դարի ընթացքում Անգլիայի և Շոտլանդիայի ազգաբնակչությունը:

Հասարակագիտությունից ձեր ունեցած տեղեկությունների համաձայն բացատրեցեք 1) Անգլիայի ազգաբնակչության արագ աճման պատճառը XIX դարում և 2) Իրլանդիայի ազգաբնակչության պակասելը:

ԱձԵՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Անգլիայի ազգաբնակչությունն ավելանում էր միայն բնական աճեցողության միջոցով: Այդ աճեցողությունը XIX դարում ավելի մեծ էր, քան թե ներկայումս է: XIX դարի սկզբին նա հավասար էր 1000-ին 18 մարդու. XX դարի առաջին տասնամյակում իջավ մինչև 10,9 մարդ, իսկ պատերազմի և հետպատերազմյան շրջանում—մինչև 4,9՝ Անգլիայում և 2,5՝ Շոտլանդիայում:

ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ:—Ազգաբնակչության աճումն զբախեց (ներգաղթ) Անգլիայում համարյա չի չեղել. բնդակառակն, արտագաղթը շատ մեծ է չեղել: 1815-ից մինչև 1906 թ. Մեծ-Բրիտանիայից գաղթել են մինչև 17 միլիոն մարդ (10,9 միլիոն անգլիացիներ, 5 միլիոն իրլանդացիներ և 1,5 միլիոն շոտլանդացիներ): Գաղթողները դիմում են զբլխավորապես դեպի այն յերկրները, վերտեղ անգլիներն լեզուն և իշխում—Միացյալ Նահանգները (11 միլիոն), Կանադա (2,5 միլիոն), Ավստրալիա և Նոր-Ջեյկանդիա (2 միլիոն):

Ներկայումս արտագաղթը գնում է առավելապես դեպի Կանադա, Ավստրալիա, Հարավային Աֆրիկա և Հնդկաստան, այսինքն՝ դեպի անգլիական գաղութները: Արտագաղթը դեպի Միացյալ Նահանգները կրճատվել է:

ՊՐՈՖԵՍՍԻՈՆԱԼ ԿԱԶՄԸ:—Հին ժամանակներն Անգլիայի ազգաբնակչության գլխավոր մասն զբաղված էր գյուղատնտեսությամբ և ձկնորսությամբ: XVI և XVII դարերում ազգաբնակչության կազմի մեջ նկատելի յե նավագնացների և վաճառականների աչքի բնկնող տոկոս: XVIII դարի վերջից սրանց վրա ավելանում են ձևնարկատերերը և Փարբիկային բանվորները: XIX դարի յերկրորդ կիսից կազմավումն էր բաժանվելի տոկոսներով ապրող մարդկանց մի բավական խոշոր խումբ (ռանտյեններ):

Իրլանդիան մինչև այժմ ել գյուղատնտեսական յերկիր է, իսկ Մեծ-Բրիտանիան (Անգլիան և Շոտլանդիան) աշխարհի բոլոր յերկրների շարքում արդունաբերութամբ զբաղվածների տոկոսով առաջին տեղն է բռնում և վերջին տեղը՝ գյուղատնտեսութամբ զբաղվողների տոկոսով:

Դիադրամներ գծեցեք հետևյալ աղյուսակների համաձայն.

ԶԲԱՂՎՈՂՆԵՐԻ ՏՈՒՑՈՄԸ	Մեծ-Բրիտանիա	Բելգիա	Գերմանիա	Ֆրանսիա	Միացյալ Նահանգներ
Գյուղատնտեսության մեջ	7,8	16,0	30,5	40,7	26,3
Արդյունաբերության մեջ	51,5	48,5	41,4	35,8	34,4

Մեծ-Բրիտանիայի ինքնադործունյա ազգաբնակչության 160 հոգուց

ԶԲԱՂՄ ՈՒՆՔ ՈՒՆԵՆ	0-րդ դարձարի նկատմամբ
Արդյունա, երտ թյուն	51,5
Գյուղատնտեսություն	7,8
Առևտուր և հարաբերություններ	22,2
Հասարակական ծառայություն և ազատ պրոֆեսիա	5,9
Անձնական ծառայություններ	7,8
Բանակ և նավատորմ	1,3
Այլք	3,8

Մինչև XIX դարի կեսը Անգլիան դեռևս այնպիսի մի լեռկիր եր, վորտեղ ազգաբնակչությունը հավասարաչափ եր բաշխվում քաղաքի և գյուղի միջև: Այժմ Անգլիայում և Ուելսում ազգաբնակչության ³/₄-ից ավելին ապրում և քաղաքներում:

Մեծ-Բրիտանիայում այժմ 40-ից ավելի խոշոր քաղաքներ կան (100 հազարից ավելի բնակչություն ունեցող). նրանցից 200 հազարից ավելի բնակչություն ունի Անգլիայում 18 քաղաք, Շոտլանդիայում՝ 2 և Իրլանդիայում—2:

Մինչև արդյունաբերական հեղաշրջումն Անգլիայում միայն մի մեծ քաղաք կար—Լոնդոնը. բոլոր մնացածներն առաջ են չեկել XIX դարում իրեն արդյունաբերական կենտրոններ: Նոր քաղաքներն առաջացան գլխավորապես քարածխային ավազաններում: 40 խոշոր քաղաքներից 27-ը գտնվում են քարածխի շրջանում, ապա գալիս են բամբակի, բրդի, յերկաթի, հախճապակու-ձենապակու արդյունաբերության քաղաքախմբերը:

Անգլիայի ազգաբնակչության խտությունը շատ-շատ ավելի չե քան թե հնարավոր եր, յեթե ոգտավորձվեյին միայն նրա բնական հարստությունները: Սակայն առևտրի, արդյունաբերության և նավագնացության դարձացման, ինչպես նաև ահագին կապիտալներ կուտակելու շնորհիվ Անգլիան ամբողջ աշխարհն իրեն մատակարարը դարձրեց և կարողացավ իր ազգաբնակչությունն աչտոբվա խտությունը հասցնել:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.— Քաղաքական տեսակետից Անգլիան սահմանադրական միապետութիւնն է: Թագավորը չի կարող լուսնովել կառավարութեան գործերում: Մինչև վերջին ժամանակներս իշխանութիւնը պատկանում էր պարլամենտին, ավելի ճիշտ՝ նրա Ստորին պալատին (Համայնքների պալատ): Յերկրորդ, Վերին կամ Լորդերի պալատն այժմ վոչ մի նշանակութիւն չունի: Համայնքների պալատում իշխանութեան համար մաքառում են չերեք կուսակցութիւններ— պահպանողականները, ազատամիտները և բանվորական կուսակցութիւնը: Ընտրութիւնների ժամանակ մեծամասնութիւն շահող կուսակցութեան գլուխը դառնում է մինիստրութեան գլուխ (պրեմիեր-մինիստր): Ներկայումս չերկրի իսկական կառավարութիւնն և հանդիսանում վոչ թե պարլամենտը, այլ պրեմիեր-մինիստրը իր մինիստրների կարիներով:

Պատերազմից հետո ինքնուրուշութիւն ձեռք բերեց և «ազատ շտատ» կամ «ազատ պետութիւն» կազմեց Իրլանդիան: Նա ունի իր սեփական պարլամենտն ու մինիստրութիւնը, կառավարութեան գլուխն է կանգնած փոխարքան: Իրլանդիայի հյուսիս-արեւելեան մասը (Ուլստերը), վորտեղ առավելապէս անգլիացիներ են ապրում, մնաց Անգլիային:

Բրիտանական կախրութեան այն ինքնավար չերկրները, վորոնք իրենց պարլամենտներն ու մինիստրութիւններն ունեն, կոչվում են դոմինիոններ: Նրանց թվին են պատկանում Կանադան, Ալստրալիան, Նոր-Ջելանդիան և Հարավ-Աֆրիկայի միութիւնը: Ինքնավարութեան նշույլի նման մի բան ունի Հնդկաստանի մի մասը: Մնացած դադութները կառավարում են անգլիական պաշտոնյաները: Դոմինիոնների միմյանց մեջ և Անգլիայի հետ ունեցած կապերն ամբապնդելու համար հրավիրվում են համագումարներ (այսպէս կոչված կոնֆերենցիաներ):

ՅԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.— Իր դերի և բնական արտադրական ուժերի շնորհիվ Անգլիայի համար ամենից ավելի հարմար է լայն կերպով զարգացնել ծովային առևտուրն ու արդշունարեբութիւնը: Նրա արտասովոր խիտ աղգաբնակութիւնը կարող է միայն այն դեպքում կերակրվել, լեթե Անգլիայի տնտեսութիւնն աշղպիսի ուղղութեամբ տարվի:

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԱՆԳԼԻԱՅԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՌԱՅՈՆՆԵՐԸ։— Իբր ընական առանձնահատկություններով և տնտեսության բնույթով Անգլիան Ուելսի հետ միասին բաժանվում և չերկու գլխավոր տնտեսական ռայոններ։

1. Հարավ-արևելյան, կամ Լոնդոնի ավազան (մայրաքաղաքային Անգլիան) և
2. Հյուսիս-արևմտյան, կամ արդյունաբերական Անգլիան։

Անգլիայի տնտեսական շրջանները։

1. Լոնդոնի ավազանը նրա դիրքի և բնույթի գլխավոր առանձնահատկությունները հետևյալներն են. Լոնդոնի ավազանի

մոտիկութիւնը մայր ցամաքին և ափի հարմարութիւնը հարաբերութիւնների համար (խորը դետալին ծոցեր)։ չերկրագործութեան համար նպաստավոր հողային և կլիմայական պայմաններ, քարածխի և չերկաթահանքի բացակայութիւն։ բոլոր գլխավոր ջրային և չերկաթուղային ճանապարհների դեպի Լոնդոն կենտրոնանալը։

Այստեղից ել բղխում ե՛ր ահագին առևտրական և համեմատաբար ավելի պակաս արդյունաբերական զարգացումը, ավազանի շատ մոտերում բարձր զարգացման հասած գյուղատնտեսութեան պահպանումը, ամբողջ բանակի և նավատորմի կենտրոնացումը հարաւում (չերեք խոշոր դիւմփրական նավահանդիստներ) և Լոնդոնի լիակատար տիրապետութիւնը ամբողջ ավազանի վրա։

Լոնդոնն աչքի ընկնող քաղաք դարձավ դեռ վաղ միջնադարում, յերբ Անգլիան դեռևս հովվական չերկիր եր, և չերկրի այժմեան բոլոր խոշոր կենտրոնները պարզապէս աննշան դուռեր եյին։ Վորքան ավելի չեր աճում առևտուրը, իսկ հետագայում նաև Անգլիայի արդյունաբերութիւնը, այնքան ավելի աճում և հարստանում եր Լոնդոնը։ Իր արվարձանների հետ միասին (այսպէս կոչված Մեծ Լոնդոնը) նա այժմ $7\frac{2}{3}$ միլիոն ազգաբնակչութիւն ունի։ Նա դեռ ելի շարունակում ե մնալ ալթրահի առևտրական և ֆինանսական մայրաքաղաքը։ Նրա գործառնական կենտրոնը—Սիտին գատարկվում ե գիշերը, նրա ցերեկվա բնակչութիւնը չերեկոյան դեմ ցրվում ե արվարձաններն ու ամառանոցները *)։ Սիտիի հետ մեկտեղ Լոնդոնի ամենից ավելի աշխուժ

*) Հեռավորութիւնները Լոնդոնում ահագին են։ Ծառայողների բնակարանները գտնվում են 15, 20 միւնչև անգամ 30 կմ. հեռավորութեան վրա իրենց ծառայութեան տեղից։

Երնչպիս հաղթահարել այդպիսի հեռավորութիւնները,—գրում ե Կուշները։—Կարելի չե ոգտվել չերկաթուղիներից, ստորերկրյա ճանապարհներից, ավտոբուսներից և տակսիներից։ Լոնդոնի սահմաններում կան միքանի տասնյակ չերկաթուղագծեր, ութ ստորերկրյա չերկաթուղիներ՝ առանց ճյուղավորումները հաշիւու, անթիվ տրամվայի գծեր, բազմաթիվ հագարներով ավտոբուսներ, իսկ ավտոմոբիլների թիվը մի քառորդ միլիոնից ավելի չե։

Վիթխարի Լոնդոնում ամենավիթխարի կառուցվածքը, թերևս, նրա ստորերկրյա չերկաթուղին ե—անդերգրաունդը։ Անդերգրաունդի տուննելը պողպատե մի խողովակ ե։ Տեղեր կան գետնի տակ, վորտեղ խաչածվում են միքանի ստորերկրյա ճանապարհներ, վորտեք բազմասածեն խորութեան մեջ բարդ հարկեր են կազմում։ Կայարաններն այնքան խորն են ընկած, վոր այնտեղ իջնելու համար կառուցված են հատուկ մեծ մեքենաներ, վորոնցից ամեն մեկը վաթսուն կամ հարյուր մարդ և բարձրացնում ու իջեցնում։ Հետագայում հնարեցին ինքնաշարժ սանդուխտները—երեւելայնաորներ, և այժմ բոլոր կայարաններում հնացած լիֆտերը փոխարինում են դրանցով։ Հատակին շինված ե վաղղ ճանապարհ։ Կանգնում ես նրա վրա, և

մասը հանդիսանում և նրա նավահանգիստը: Լոնդոնը քաղաքական մայրաքաղաք և: Այնտեղ են տեղավորված պարլամենտը, մինիստրութիւնները, թագավորը: Միեւնույն ժամանակ Լոնդոնը նաև խոշոր արդյունաբերական կենտրոն և (պատրաստվում են տապկապես շոալուխիան առարկաներ):

Անգլիայի հարավի յերկրորդ, բնակչութեան կողմից մեծ, քաղաքը, վոր ընկած և Սեվերնի գետաբերանի մոտ,—Բրիստոլը—էր հանքային հարուստութիւններով և առևտրական կապերով ավելի արդյունաբերական Անգլիայի մասն և կազմում: Պրիմուտ և Սոուտհեմպտոն քաղաքները Պորտսմուտ արտաքին նավահանգստով տապալացան ովկիանոսային հարաբերութիւններին, մասամբ նաև մայր ցամաքի հետ ունեցած հարաբերութիւններին շնորհիւ: Այդ քաղաքները ռազմական նավահանգիստներ են և աչքի յեն ընկնում իրենց նավաշինարարութեամբ:

Լոնդոնի ավազանում գաշտաբուծութիւնը զուգորդվում և դալլուկի մշակութեան և պտղաբուծութեան հետ (հարավ-արևելքում—կենտոն) կամ կաթնատնտեսութեան և ձկնորսութեան հետ (հեռավոր-հարավ-արևմուտքում): Հեռավոր հարավ-արևմուտքը լեռնոտ և հանքառատ լինելով ավելի մոտ կապված և արդյունաբերական Անգլիայի, քան թէ Լոնդոնի հետ:

Կորնուոլում ձեռք բերված կառլինը վերամշակման համար ուղարկվում և դեպի արդյունաբերական Անգլիա:

2. Արդյունաբերական Անգլիան բաժանվում և 5 յննթաշրջանների. ա) Սե յերկիր, բ) Ստորին Սեվերնի և Հարավային Ուելսի շրջան, գ) Ստորին Մերսիի և Հյուսիսային Ուելսի շրջան, դ) Հյուսիս-արևելյան շրջան, ե) Հյուսիսի շրջան:

ա) Մեծ յեւելի կենտրոնն և հանդիսանում Բեքմիսհեմ քաղաքը: Նրա շուրջն են ընկած արդյունաբերական քաղաքները, վորոնք մասամբ դարձել են նրա արվարձանները (Բերմինհեմը արվարձանների հետ միասին ունի 1,200 հազար բնակիչ): Այդ բնակավայրերի ամ-

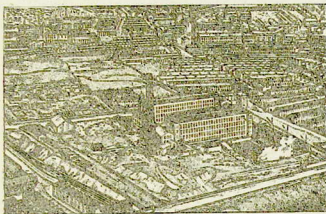
նա տանում և քեզ դեպի եկը: Այստեղ ճանապարհն ինքն իրեն վտարելու տակ բացվում և և աստիճաններ և դառնում և քեզ տանում և ցած, դեպի խորքը...

Լոնդոնի աստիճանները յերկաթուղին տեղափոխում և որական մոտ վեց միլիոն մարդ... Փողոցային ուժեղ շարժման ժամերին Լոնդոնի փողոցներով մեքենայով կամ ավտոբուսով կգնա միայն այն մարդը, վոր շատելու բան չունի: Ում համար ժամանալը թոնգ և, նա կիջնի գետին տակը: Չափազանց աշխուժ հրապարակների տակ և փողոցների անկյուններում աստիճանները անցքեր են կառուցված՝ մի մայթից դեպի մյուսը վտառով դնացողների համար, վորպէսզի նրանք յերկար ժամանակ չըսպասեն հակազդի կողմն անցնելու հնարավորութեամբ (Б. Кушнер, 103 дня на западе):

բողջութիւնը ներկայացնում և մի համատարած ահագին մետաղա-
գործարան, վոր մրտաւում և չերկիրն իր վառարանների ծխով: Բեր-
մինհեմի շրջանի հյուսիս-արեւմտյան կողմն և գտնվում այսպէս կոչված
«Կալադործական շրջանը», վոր վերամշակում և հախճապակի ու
ճննապակի չե գործնում ինչպէս իր կավը, այնպէս եւ Կորնուոլից
լեւրված կաղիւնը:

բ) Յետից Յեվիւրի չեվիարավա լից Ուելսի արդյունաբերու-
թյունը կենտրոնացած և յերկու խոշոր քաղաքներում—Եւրիստ-
լում և Կարդիֆում (վերջինիս կից գտնված քաղաքներով): Բրիտ-
տոլն աճեց զաղութային ապրանքների առևտրով (շաքար, ծխախոտ,
կակաո, հալւալային պտուղներ), Կարդիֆը—ածխի առևտրով: Քար-
ածխի շնորհիվ զարգացավ մետաղագործական արդյունաբերութիւնը:

գ) Յերբորդ յենթաշրջանում կա յերկու առանձին խոշոր կենտ-
րոն՝ Մանչեստը և Լիվերպուլ: Դեպի Մանչեստը անց և կացրած ծո-
վային ջրանցք, և ալժմ առևտուրը տեղի չե տվի արդյունաբերութեանը:
Վերջինս կենտրոնացած և առավելագուստ Մանչեստրը լայնորեն շրջա-
պատող մի շաքը քաղաքներում, վորոնք զբաղվում են բամբակի գործ-
վածքների և մանածի մշակութեամբ: Լիվերպուլն իր լրացուցիչ նա-
վակաւաններով Անգլիայի ամենախոշոր առևտրական նաւահանգիստն
է: Իր արվարձանների հետ միկտեղ Լիվերպուլն ունի 1,230 հազար
բնակիչ, իսկ Մանչեստրը—1,060 հազար:

Բրեզհուլդ. Անգլիայի տեկստիլ արդյունագործութեան գլխավոր կենտրոններից մեկը:

դ) Չորրորդ յենթաշրջանի միջով անցնում և Պեննինյան բարձրա-
վանդակը, վոր արտաավայրերի մի ընդարձակ շրջան և կաղմում: Հին
ժամանակներից ալդ շրջանը վոչխարաբուծութեան և բրդի արդյունա-
բերութեան լեռկիր եր: Քարածխի հանքերն ընկած են յերկարածիզ

շերտով: Այդ հանգամանքի շնորհիվ այստեղ վնչ թե մի արդյունաբերական կենտրոն եկազմվել, այլ մի շարք քաղաքներ են կուտակվիլ: Այստեղ կան և՛ բրդի քաղաքներ (Էիզա արվարձաններով—մոտ 500 հազար բնակիչ), և՛ մետաղի քաղաքներ (Շեֆֆիլդ—500 հազարից ավելի բնակիչ), և՛ ածխի քաղաքներ (Լուլլ—մոտ 300 հազար բնակիչ):

Ե) Հինգերորդ լենթաշրջանն առավելապես ածխային շրջանն է: Ամենախոշոր քաղաքն է—ածխային նավահանգիստ Նյուկասթը. այստեղ զարգացել է նավաշինարարությունը (290 հազար բնակիչ): Այդ լենթաշրջանի ներքին արևմտյան ռայոնը մի լեռնոտ լեռկիք և՛ բազմաթիվ գեղեցիկ լճերով: Այդ այսպես կոչված «Լճային շրջանը» տուրիստների սիրած վայրն է դարձել:

Շոտլանդիա տնտեսական տեսակետից ել նույնպիսի չեքիք շրջանների չե բաժանվում, ինչպես և բնական տեսակետից, Հյուսիսային բարձրավանդակ, հարավային բարձրություն և նրանց միջև ընկած հարթություն: Հյուսիսային և հարավային բարձրավանդակները հանդիսանում են առավելապես իրրե վոլխարաբուծական ուսյոններ (հաշակավոր են շեվիտները կամ չեվիտները,—Չիվիտյան լեռների անունից): Հյուսիսում իրրե լրացուցիչ արհեստ է ձկնորսությունը, հարավում՝ յերկրագործությունն ու բրդի մշակությունը (շաբժիչ ուժ սկզբում տալիս եչին բազմաթիվ լեռնային գետերը, ապա՝ ածուխը):

Շոտլանդական հարթավայրը հանդիսանում է միաժամանակ և բարձր զարգացած գյուղատնտեսության, և՛ ինդուստրիայի, և՛ աշխուժողային հարաբերությունների չեքիք: Առավելա և ցանովի խոտեր: Շոտլանդիայում սկսել են ցանել դեռ 1720 թ. սկսած: Դաշտերում շատ տեղ են բուսում կարտոֆիլը, կերի բոդիլը, կապույտ առվույտը, վարսակը, գարին: Դրա հետ կապված զարգացավ մսային և կաթնային անասնապահությունը: Արդյունաբերությունն աշխատում է տեղական ածխով և առավելապես դրսից ներմուծված հումքով (ջութի, կանեփի, վուշի վերամշակությունը, նավաշինարարություն): Համաշխարհային հարաբերությունների և խոշոր արդյունաբերության կենտրոն է հանդիսանում Փլազգո քաղաքը, վորը Մեծ-Բրիտանիայի ամենախոշոր նավահանգիստներից մեկն է: Արվարձանների հետ միասին նա ունի 1,100 հազար բնակիչ: Շոտլանդիայի մալրաքաղաքն է Եդինբուրգը—425 հազար բնակչությամբ:

Իռլանդիա տնտեսական տեսակետից բաժանվում է յերկու շրջանի, վորոնցից մեկը քաղաքականապես միացած է Անգլիայի, մյուսը՝ ազատ պետություն: Իրլանդիայի հետ. հյուսիս-արևելյան մասը մնացել է Անգլիային, իսկ մնացած Իրլանդիան գոմինիոն է

կազմել: Հյուսիս-արեւելքը հտնդիսանում է միաժամանակ գյուղատնտեսական և արդյունաբերական շրջան: **Քեղծատաք** (450 հազար բնակիչ) Մեծ-Բրիտանիայի լավագույն նավահանգիստներից մեկն է, խոշոր արդյունաբերական կենտրոն (նավաշինարարություն, տեքստիլ և այլ արդյունաբերություն):

«Ազատ պետություն» Իրլանդիան—գյուղատնտեսական, առավելապես անասնապահական լերկիր է: Դաշտային մշակութիւններից ամենակարեւորներն են վարսակը, կարտոֆիլը: XIX դարի կեսից նկատվում է հացահատիկների ցանքերի տարածության կրճատումը և մարդագետությունների աճումը: **Դուբլին** մայրաքաղաքն ունի 440 հազար բնակիչ:

ԾՈՎԱՅԻՆ ՀԱՐԱՐՆԵՐՈՒԹՈՒՆՆԵՐԸ—Շրջանների վրա զգաժակնարկից և պրոֆեսսիոնալ կազմի աղյուսակից յերևում է, վոր գյուղատնտեսությունն Անգլիայում շատ համեստ տեղ է զբաղում. առաջին տեղը բռնում են ծովային առևտուրն ու արդյունաբերությունը:

Անգլիային և պատկանում հարաբերությունների տեսակետից ամենակարևոր ուղիհանոսները—Ատլանտյանի և Հնդկականի տիրապետությունը, ինչպես նաեւ յեւրոպական ծովերից—Հյուսիսային և Միջերկրական ծովերինը, Սուեզի ջրանցքին ու Կարմիր ծովինը, վորոնք միացնող ճանապարհն են հանդիսանում Ատլանտյան և Հնդկական ուղիհանոսների միջև: Նրա ձեռքին են ամենակարևոր ճանապարհների մուտքերն ու յիւքերը: Նա հսկայական պատերազմական և տնտրական նավատորմ ունի:

Ծովերին տիրապետելու շնորհիւ Անգլիան իր առևտրով առաջին պետությունը դարձաւ, վորովհետեւ ծովը առևտրական հարաբերությունների գլխավոր ճանապարհն է:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ: Առևտուրն արդյունաբերական ապրանքների շարունակ աւելի և աւելի մեծ պահանջներ եր անում, և արդեն XVII դարից Անգլիան սկսեց արագությամբ զարգացնել իր արդյունաբերությունը—սկզբում արհեստի և մանուֆակտուրայի կերպարանքով: Հետագայում արդյունաբերական հեղաշրջումից հետո նա լայն կերպով ոգտագործեց քարածխի և լերկաթի իր ահագին հարըստությունները, նրանց տեղադրություն հարմարությունները և հումքն եժան տեղ հասցնելու հնարավորությունը:

Անգլիական արդյունաբերության գլխավոր ճյուղերն են հանդիսանում ծանր ինդուստրիան (քարածխային, լերկաթագործական, նավաշինարարական և մեքենակառուցողական), տեքստիլ արդյունաբերությունը (բամբակագործականը և բրդագործականը), հագուստեղեն-կոշիկեղենինը և սննդայինը:

Նոր ձեռնարկություններն Անգլիայում սարքավորվում են տեխնիկայի վերջին խոսքի համաձայն: Բայց ընդհանուր առմամբ Փարբիկաները մեծ մասամբ այստեղ հին են, բազմաթիվ տասնյակ տարիների կյանք ունեն և միջակ մեծութուն ունեցող ձեռնարկությունների թվին են պատկանում: Այստեղ դուք չեք հանդիպի աշնպիսի խեղճական արդյունաբերական հսկաների, ինչպես Գերմանիայում:

Անպայման Միծ-Բրիտանիան առաջին տեղն է բռնում նավաշինարարության տեսակետից: Նա մենակ այնքան նավեր և կառուցում, վորքան բոլոր մնացած չերկրները միասին վերցրած: Քարածխի արդյունահանումով նա յետ է մնում միայն Միացյալ Նահանգներից, բայց մյուս բոլոր չերկրներից առաջ է անցիլ:

Մեքենակառուցման մեջ նա յետ է մնում Միացյալ Նահանգներից և Գերմանիայից, իսկ չուգունի արտադրության մեջ Փրանսիան նրան մղում է չորրորդ տեղը: Վերամշակած բամբակի քանակությամբ Անգլիան յետ է մնում Միացյալ Նահանգներից, բայց նրանից առաջ է արդյունաբերության սարքավորմամբ, իլիկներով (համաշխարհային քանակության 35%-ը, 1 $\frac{1}{2}$ անգամ ավելի Միացյալ Նահանգներից): Անգլիան պատրաստում է ավելի նուրբ տեսակի մանած և գործվածքներ, վորոնք միկնույն քանակությամբ իլիկների համար շատ ավելի քիչ հումք են պահանջում, քան ավելի կոպիտ տեսակները:

Անգլիայի արդյունաբերությունը ամենահինն է Յեվրոպայում: Այդ պատճառով էլ չերկար ժամանակի ընթացքում հին սարքավորում շատ է կուտակվել, և հինն ու նորն իրար կողքի պահում են իրենց գոյությունը:

Տեխնիկական տեսակետից Անգլիայից առաջ են անցնում ավելի չերիտասարդ չերկրները:

Այդպես, քարածխի արդյունահանումն աշնտեղ մեքենայացման է յենթարկված 19 տոկոսով, Դոնբասում—22 տոկոսով, Միացյալ Նահանգներում և Գերմանիայում—60 տոկոսով: Թուշի միջին հալքը մի մեծադասակ հնոցի համար Անգլիայում 42 հազար տոնն է, Գերմանիայում—97 հազար տոնն, Միացյալ Նահանգներում—120 հազար տոնն:

Անգլիայի տնտեսական հետախնայությունն առանձնապես աչքի է ընկնում մասսայական ղրողուկտների արտադրության մեջ: Անգլիան անցնում է ավելի նուրբ և ավելի բարդ գործվածքների և լրերի արտադրությանը և նրանց արտադրության եժանացման համար

ակառւմ եւ ուրիշ յերկրներից ավելի եծան կիսաֆարրիկատներ ներմուծել:

Կազմեցեք անգլիական արդշունարերության զանազան ճյուղերի համեմատական կարեւորության դիագրամը՝ նրանց մեջ զբաղված բանվորների թվի համաձայն:

Արդշունարերության տեսակները	Զբաղված բանվորների թիվը 1925 թ. հազարներով
Մետաղագործական (յերկաթագործական, մեքենականուցող եւ նավաշինարարական)	2,200
Տեքստիլ (բամբակագործ. եւ բրդագործ.)	1,350
Քարածխի	1,250
Հազուատեղեն-կոշիկեղենի	600
Մանրային	520
Թղթի եւ տպագրական	370
Քիմիական	210

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ, — Անգլիայի հացահատիկային տնտեսությունն աճում եր մինչև XIX դարի սկիզբը: Ցանքերի տարածությունն ավելանում եր, դաշտաբուծության սիստեմը բարելավվում եր (յեռադաշտը վերխաբինվում եր ցանքսափոխության սիստեմով): Սակայն ծովային տրանսպորտի բարելավումը հնարավորութւտն ե տալիս արվելի եծան հաց ստանալու արտասահմանից, ե այս հանգամանքն առաջ ե բերում (առանձնապես XIX դ. վերջին քառորդից) ցանքերի տարածության սաստիկ կրճատումն: Վարելահողերն ընդամենը չերկրի ¹/₈ մասն են կազմում. դաշտերում ավելի ե ավելի կրճատվում ե ցորենի ցանքը, ընդարձակվում կերի խոտերի ե կերի բոդկի ցանքերը: Այսօրվ՝ յերկրագործության գլխավոր նպատակն ե անասուններին կեր մատակարարել: Անքի ընկնող չափով դարգանում են նաեւ բանջարաբուծությունն ու պտղաբուծությունը:

Անասնապահության ասպարիզում շարունակ կրճատվում ե վոլխարաբուծությունը ե անընդհատ աճում խոշոր լեղջուրային անասնապահությունը՝ միս ե կաթնամթերքներ արտադրելու համար: Ա-

ճում և նաև թռչնաբուծութիւնը: Գյուղատնտեսութիւնն ընդհանուր առմամբ զարգանում և ավելի թանգարժեք մթերքների ձեռք բերելու գծով:

Մարդագետիներն ու արտավայրերը բռնում են ամբողջ մակերևութի $2\frac{1}{2}$ -ը: Անտառը համարյա բոլորովին վոչնչացված է: Նրանով ծածկված և միայն մակերևութի $40\frac{1}{10}$ -ը (Անգլիան Պորտուգալիայի հետ միասին անտառային մակերևութի չնչինութիւնը Յեվրոպայում վերջին տեղն է բռնում):

Անգլիայի և Շոտլանդիայի լեռնոտ վայրերում գերակշռում են լայնարձակ հավամրդի թփերով ծածկված անմշակ հողերը (լանդեր) և թփուտները: Նրանք պահպանվում են վորսորդութեան համար և սղնիկականները, վաճառականներն ու հարստացած արդյունաբերողներն այդպիսի հողերը խլիւում են իրար ձեռքից:

ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.—Գրեթե ամբողջ հողը (մինչև անգամ քաղաքների շենքերի տակ գտնվածները) պատկանում են կալվածատերերին (լենդլորդներին): Իրենց միջոցներով նրանք մշակում են իրենց կալվածքների միայն $1\frac{1}{10}$ մասը, մնացածը վարձով են տալիս խոշոր ֆերմերներին, վորոնք հողը մշակում են բատրակների աշխատանքով: Բատրակների դրութիւնը գործարանային բանվորների դրութիւնից և՛ ավելի վատ է:

Խոշ դիտեք հասարակագիտութիւնից բանվոր դասակարգի դրութեան մասին Անգլիայում:

Արհեստակցական շարժման մասին:

Բանվորական շարժման մասին:

ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԸ.—Շնորհիվ այն հանգամանքի, Վոր Անգլիան կըղդինների վրա չէ գտնվում, և նրա ափերը կտրտված են, նույնիսկ նրաներքին հարաբերութիւնների մեջ գլխավոր տեղը բռնում են ծովային հարաբերութիւնները:

Մեծ նշանակութիւն ունեն նաև ներքին ջրային ճանապարհները: Անգլիայի գետերը խորն են, ջրառատ և ամբողջ տարին սառցից ազատ: Բացի նրանցից շինված են նաև բազմաթիվ ջրանցքներ:

Խոշից և առաջացել չերկաթուղային ցանցի անհրաժեշտութիւնը, չնայելով Վոր ջրային հարաբերութիւնները շատ լավ են:

Խոշով են բացատրվում Անգլիայի գետերի հատկութիւնները:

Վեր գետերն են Անգլիայի կարևորագույն ճանապարհները:

Անգլիայի գետերի լերկարությունն է—2350 կլմ, Ղրանցք-
ներինը—5140 կլմ: Զրանցքներից առանձնապես կարևոր է Ման-
չեստարի ծովային Ղրանցքը (լերկարությունը 57 կլմ, խորու-
թյունը 9 մետր):

Անգլիան շոգեշարժ լերկաթուղիների հալըննիքն է: Մեծ Բրիտա-
նիայի լերկաթուղային ցանցի ընդհանուր լերկարությունն է 35,5 հազ-
կլմ (12 կլմ 100 կլմ² մակերեսովի վրա), բուն Անգլիայում—32,8
հազար կլմ (16 կլմ 100 կլմ² մակերեսովի վրա): Ֆերկաթուղային
ցանցի խտությամբ Անգլիան յետ և ֆուում միայն Բելգիայից:

ՅԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ:— Անգլիան մյուս բոլոր լերկըներից
ավելի շուտ խոշոր արդյունաբերական պետություն դարձավ, ըստվո-
րում արդ գարգացումը միակողմանի՝ արդյունաբերական ուղղությու-
նուսացավ: Միակողմանիությունը զարգացավ այն պատճառով, վոր
շատ ավելի շահավետ եր արդյունաբերությամբ զբաղվել, քան թե
գյուղատնտեսությամբ, և հնարավորություն կար եժան գնումներով
լրացնել այն բոլորը, ինչ վոր չեր արտադրվում Անգլիայում:

Անգլիան կարող եր արդյունաբերության վրա կենտրոնանալ,
վորովհետև իր նվաճումներով ընդարձակ շուկա չեր ապահովել, վոր-
տեղ կարելի չեր վաճառքի հանել արդյունաբերական օպրանքները
հսկայական քանակությամբ (իսկ յերբ ուրիշ լերկըների մրցակցու-
թյունը դեռ չկար, ուզած քանակությամբ):

Արդյունաբերության զարգացմանը նպաստում է և՛ ած-
խով, և՛ լերկաթով հարուստ լինելը (այն ել՝ ածխահորերը հաճախ
գտնվում էին լերկաթահանքերի մոտ), հումքն եժան տեղ հասցնելու
հնարավորությունը, մեքենաների, շոգեշարժիչների և քարածխի մի-
ջոցով լերկաթ ստանալու լեղանակների գյուտն՝ Անգլիայում:

Այն հանգամանքը, վոր Անգլիան առաջինը գլխավոր տեղը բռ-
նեց արդյունաբերության ասպարիզում, սկզբում նրա առավելու-
թյունն եր, հետո դարձավ նրա պակասությունը:

Անգլիան լերկար ժամանակ կարողանում եր բոլոր շուկաները
լցնել իր օպրանքներով, վոր նա արտադրում եր և՛ ավելի լավ, և՛
ավելի եժան այն լերկըներից, վորտեղ արդյունաբերությունը նոր եր
միայն ծնունդ առնում: Բայց յերբ ուրիշ լերկըներում ել արդյունա-
բերությունը զորացավ, և յերբ լերիտասարդ արդյունաբերական լեր-
կըները՝ հին մեքենաների հետ կապված չլինելով՝ իրենց արտադրու-
թյունը սարքավորեցին ամենակատարելագործված մեքենաներով,
Անգլիային արդյունաբերության շատ ճյուղերում չիտ մղեցին:

ՅԵՐՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Աշխարհի քաղաքական քարտեզի վրա—

Ներկեցեք բրիտանական գաղութները:

Խմբավորեցե՛ք գաղութներն աշխարհամասերով:

Խմբավորեցե՛ք գաղութներն ըստ ա) բարեխառն գոտում և բ) տաք գոտում գտնված գաղութներին:

Քարտեզի վրա նշանակեցե՛ք Անգլիայի ալն ամենաբլիճավոր կայանները, վորոնք ապահովում են նրա տիրապետությունը ծովերի վրա.—Ջիբրալտար, Մալտա, Սուեզի ջրանցք (մոտաքը և յեւթը), Ալեն, Կոլոմբո (Ցեյլոնում), Սինգապուր:

Խմբավորեցե՛ք բրիտանական տիրապետություններն ըստ ովկիանոսների (Ատլանտյան, Հնդկական ովկիանոսի և Խաղաղ ովկիանոսի մասերը):

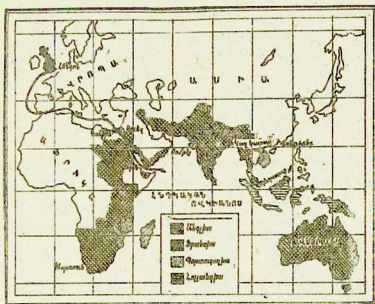
Կազմեցե՛ք Բրիտանական կայսրության Յեվրոպայից դուրս գտնված տիրապետությունների դիագրամը հետևյալ աղյուսակի համաձայն.

Մայր ցամաքի անունը	Մ ա կ ե բ ե ու յ թ ը		Աղագրնա- կությունը միլիոններով
	Միլիոն կլմ	Ցամաքի մասը	
Ասիա	5,5	$\frac{1}{8}$	333
Հյուսիսային Ամերիկա	10,0	$\frac{1}{2}$	11
Աֆրիկա	10,0	$\frac{1}{3}$	50
Ավստրալիա և Ովկիա- նիա	8,5	Ամբողջ ցամաքը և Ովկիանոսային մեծ մասը	8

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԻ ԳԵՐԱԿԵՌՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԻ
Մեջ.— Բրիտանական կայսրությունը բռնում և չերկրագնդի ցամա-
քի $\frac{1}{4}$ -ը աղագրնակության $\frac{1}{4}$ -ով: Յեվրոպական տիրապետություն-
ները նրա կազմում բռնում են 10^0 -ից ավելի պակաս տարածություն,
իսկ աղագրնակության քանակությունը հավասար է 10^0 -ի: Այդպի-
սով գաղութները և՛ տարածության, և՛ աղագրնակության մեծա-
մեծ մաս ալելի մեծ են, քան թե Անգլիան ինքը (մետրոպոլիան):

ԿԱԶՄԸ. — Բրիտանական տիրապետութիւնները կեսը գտնվում է բարեխառն գոտում և իր մեջ ունի գլուղատնտեսական գաղութացման համար ահագին տարածութեամբ պիտանի հողեր: Կեսը գտնվում է արեւադարձային և մերձարեւադարձային գոտում, և այնտեղ ահագին հնարավորութիւններ կան սննդային և ֆարքրիկային հումքի արտադրութեան համար: Թե՛ սրա և թե՛ նրա արտադրութիւնը կարող եւշտ ավելի մեծանալ, քան ներկայումս և:

Բացի խոշոր մայր-ցամաքային տարածութիւններից՝ բրիտանական կայսրութիւնն ունի նաև մի շարք «կայաններ»: Նրանցից վո-

ւնեցիլայի գաղութներն Ասիայում, Աֆրիկայում և Ավստրալիայում:

մանք — ամերիկային կայաններ են, հենակետեր կարելնելի համար կամ ռազմագրիտական կետեր, ովկիանոսի մեջ ցրված (Բերմուտյան, Ս. Հեդինսի, Համբարձման կղզիներ և այլն). մյուսները նավահանգիստներ են, վորոնք մուտք են ստեղծում դեպի առևտրական շըրջանները (Հոնկոնգ, Չանգիբար): Յերրորդները բանալիներ են կաբևոր ծովային անցքերի համար, ինչպես՝ Ջիբրալտար, Մալտա, Սուեզ, Ադեն և Պերիմ, Սինգապուր:

Ամբողջ Բրիտանական կայսրութիւնը բռնում է 34,7 միլիոն կլմ² տարածութիւն և ունի 450 միլիոն ազգաբնակութիւն: Մըա վրա պետք է ավելացնել այն յերկրները, վորոնք միայն անունով են անկախ, ինչպես Ասիայում — արաբական պետութիւններն ու հիմա-

լայան պետութիւնները՝ Նեպալն ու Բուտանը, Աֆրիկայում—Յեզիպ-տոսը: Այդ բոլոր յերկրները միասին 1,4 միլիոն կլմ² տարածու-թիւն և 20 միլիոն ազգաբնակչութիւն ունեն: Այդպիսով՝ բրիտանա-կան կայսրութիւնն ունի 36 միլիոն կլմ² տարածութիւն և 470 մի-լիոն ազգաբնակչութիւն:

ԴԱՂՈՒԹՆԵՐԻ ԴԱՍԱՎՈՐՈՒՄԸ:—Այնպես և թվում, թե Բրի-տանական կայսրութիւնն անկարգ կերպով ցրված է յերկրի յերե-սին: Բայց չպետք է մոռանալ, վոր Բրիտանական կայսրութիւնը ծովային պետութիւն է: Նրա մեջ կապը վոչ թե ցամաքն և հանդիսանում, այլ ծովը: Իսկ Բրիտանական կայսրութեան գլխա-վոր տիրապետութիւնները դասավորված են յերկու ովկիանոսների—Ատլանտյան և Հնդկական ովկիանոսների—շուրջը, վորտեղ նա լիա-կատար տեր ու տնօրեն է հանդիսանում: Միջերկրական և Կարմիր ծովերում, վորոնք ովկիանոսները միացնող ողակների տեղն են ծա-ռայում, Բրիտանական կայսրութիւնն ունի մի շարք կարևոր կայան-ներ: Բրիտանական կայսրութիւնը համեմատաբար քիչ է դիպել Մեծ ովկիանոսին:

Բրիտանական կայսրութիւնը կազմված է մի շարք առանձին յերկրներից, վորոնք իրենց բնությամբ և տնտեսությամբ տարբեր են միմյանցից: Բարեխառն գոտու յերկրները քաղաքական տեսակետից ել ինքնուրույն են: Դրանք—գոմինիոններն են: Կանդ առնենք նրան-ցից ամենախոշորների վրա:

ԲԱՐԵԽԱՌՆ ԳՈՒՏՈՒՄ ՅԵՂԱԾ ՏԻՐԱԳԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կ Ա Ն Ա Դ Ա

Տարածութիւնը 9.650 հազար կլմ², ազգաբնակչութիւնը—
9.800 հազար մարդ

Վճր զուգահեռականն և սահմանագծային հանդիսանում Կա-նադայի և Միացյալ Նահանգների միջև:

Վճր աստիճանի ներքո յե ընկնում Կանադայի հյուսիսա-յին կետը: Վճր ծովերն ու ովկիանոսներն են վոդոդում Կանա-դան:

Խոնչ նմանութիւն կա Կանադայի և Միւրիւրի միջև:

Այդ յերկրներից վճրն է հարաբերութիւնների համար ա-վելի հարմար ընկած:

Գրի առեք Կանադայի ամենախոշոր լճերի և գետերի առնունները:

Ինչո՞ւ Ս.Լավրենտիոսի գետը ձմռան ամիսներին սառչում եւ Բուատլան վժր գոտիները շրջանումն եւ ընկած Կանադան և ինչպե՞ս են դասավորված այդ գոտիները:

Անգլիայի (մետրոպոլիայի) և Կանադայի համեմատական մեծությունը:

Վճրտեղ եւ գտնվում Կանադայի այն մասը, վորն ամենից ավելի հարմար ե ցորենի մշակության համար:

Գտեք Կանադայի խաղաղ-ովկիանոսյան յերկաթուղիները:

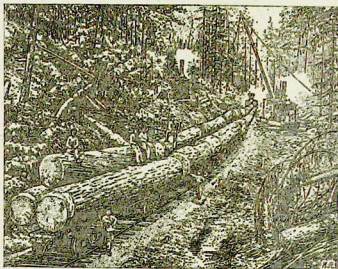
Գտեք ովկիանոսային հաղորդակցությունների գլխավոր գծերը: Ցույց տվեք, թե նրանք վժր նավահանգստային քաղաքներն են միացնում:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.— Կանադայի հողերը միջին մասերում շատ արգավառդ են: Այդ մասերում, մինչև ընդհուպ 600-ը, ամառը բավականաչափ տաք ե լինում՝ ցորեն հասցնելու համար: Արևմտյան և արևելյան ծայրամասերն ամառը խոնավ և հով կլիմա ունեն. ցորենը վատ ե աճում, վարսակն ու մարգագետնի բուսականությունը—լավ: Այստեղ ե գտնվում նաև Կանադայի գլխավոր անտառային շրջանը:

Լճերը տարբեր բարձրությունների վրա յեն գտնվում, գետերը—սահանքավոր են. Կանադայի հյուսիսային մասը գրանիտե մասսիվ ե

ներկայացնում (դրանով սպիտակ ածխի մեծ պաշար և ստեղծվում)։ Այդ մասսիվը շրջապատող հին լեռներում, ինչպես ամենուրեք նման դեպքերում, կան յերկաթաճանքեր (ամենահարուստ պաշարը Նյու-Փաուենդլենդ կղզում)։ Կա նաև քարածխային շերտ. ածխի պաշարը Կանադայում ավելի շատ է, քան թե Անգլիայում։

ԱՉԳԱՖՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Այդ մեծ հարստություններն ուղտագործելու համար Կանադայի ազգաբնակչությունն անբավարար է։ Նա աճում և գլխավորապես ներգաղթի շնորհիվ։ Տեղական ազգաբնակչությունից (հնդիկներ և եսկիմոսներ) մնացել և հարյուր հազար հոգուց մի քիչ ավելի։ Մինչև 1763 թ. Կանադան Ֆրանսիական գաղութ էր, և այժմ եւ Ֆրանսիացիներն ազգաբնակչության $\frac{1}{4}$ -ից ավելի չեն (27^{0}_{10}), բրիտանացիները (անգլիացիները, իռլանդացիները և շոտլանդացիները) կազմում են 55^{0}_{10} -ը։ Ազգաբնակչությունը կուտակված և առավելապես հարավում և առանձնապես հարավ-արևելքում։ Նրա կեսն ապրում և քաղաքներում։ Կանադայի քաղաքներից մեկը (Մոնրեալ) մոտ մեկ միլիոն ազգաբնակչություն ունի (900 հազարից ավելի). մյուսը (Տորոնտո) — կես միլիոնից ավելի։

Անտառահատումը Կանադայում։

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Բնական պայմաններով ու ազգաբնակչության սակավությունը և բացատրվում և Կանադայի անտեսանելիության ուղղությունը։

Նա մի գլուղատնտեսական լեռերի է։ Ներկայումս նա համալսարհային շուկային գլխավոր ցորեն, անտառափայտ, մուշտակեղեն

մատակարարողն և Արտահանում և մեծ քանակությամբ միս (սառցրած դրությամբ և պահածոներով), խտացրած կաթ, յուղ, պանիր:

Սկսվում և ինդուստրիացումը: Սպիտակ ածուխն այստեղ ավելի չէ ոգտագործված, քան թե վորհե չեվրոպական չեղկրում (3,5 միլիոն ձիու ուժ): Քարածուխն ու չեղկածանանքը դեռ բավականաչափ չեն մշակված, պետք և լինում ներմուծել և՛ չեղկած, և՛ ածուխ: Արդյունարերության զանազան ճյուղերից ամենից ավելի զարգացած են փայտամշակման և թղթի, մեքենայականուղեղական, ալրադաջի և մսի, տեքստիլ արդյունարերությունները:

Արտահանումը շատ ավելի չէ ներմուծումից (1926 թ. ներմուծումը 1.031 միլիոն դոլլարի, արտահանումը 1.270 միլիոն դոլլարի): Կանադայի հետ ունեցած առևտրի մեջ առաջին տեղը բռնում են Միացյալ Նահանգները (Կանադայի արտահանման $\frac{2}{3}$ -ը և ներմուծման $\frac{2}{3}$ -ը), ապա զալիս և Անգլիան:

ԱՎՍՏՐԱԼԻԱ. ՅԵՎ ՈՎԿԻԱՆԻԱ

Ֆարածուրուհք 9 միլիոն կլմ², ազգաբնակչությունը —

6.800 հազար մարդ

Վորոշեցեք Ավստրալիայի դիրքը:

Վճրն և նրա դիրքի անբարենպաստ կողմը:

Վճր կղզիներն են պատկանում Ավստրալիային: Ի՞նչ նեղուցներով են բաժանվում:

Վճր ծովերն են շրջապատում:

Ավստրալիայում վճրտեղ և ավելի տաք՝ հյուսիսում, թե՛ հարավում:

Ի՞նչ լեռներ կան արևելքում:

Մալը ցամաքը կտրող չեղկածուղադժի ծայրակետերը:

Մայր ցամաքի հեռավորագծի ծայրակետերը:

Ի՞նչ կետերով և անցնում կաբլը Կանադայից Ավստրալիա և Ավստրալիայից Հնդկաստան, ապա և Անգլիա:

Ավստրալիայի ծովափին հարարերությունների գլխավոր գծերն ու նավահանգիստները:

Վորոշեցեք Նոր-Ջեյլանդիայի, Սանդվիչյան կղզիների դիրքը:

Ովկիանիայի կղզիներից վորժնք են հրաբղխային և վորժնք կորալական:

Մինչև XVIII դարի վերջը Ավստրալիան մյուս աշխարհներից կտրված մնաց:

Դրա պատճառը նրա անբարենպաստ դիրքն էր և ափերի քիչ չլարված լինելը:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.—Ավստրալիայի միջին մասերի կլիման աչքի չէ բնկնում Հափաղանց չորությամբ: Միջին տարածությունն է

Մասշտաբ 1:50.000.000

0 500 1000 1500 2000
կիլոմետր

Ավստրալիայի բարոտիդ:

ըլլ մասամբ դժվարանցանելի մացառուտներ են ներկայացնում, մասամբ անապատներ: Արևելքն ու հարավ-արևելքը ծովափի յերկարությամբ իրենց կլիմայով միանգամայն պետքական են յերկրագործու-

թիւն համար, իսկ ավելի հեռուն, դեպի ներսը տարածվում են բնական լավ արոտատեղերը:

Հանքային հարստութիւններից ամենակարեւորը վոսկին է: Կա արծաթ, պղինձ, չերկաթ: Կա նաև քարածուխ:

ԱԶԳԱՐՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:— Անգլիացիները XVIII դարի վերջին Ավստրալիայում մի ազգաբնակչութիւն գտան (սև ցեղին պատկանող), վոր քարե դարից դեռևս դուրս չէր յեկել, ապրում էր միայն ար-

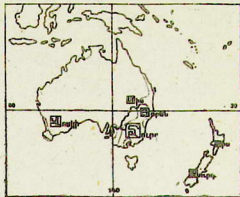

Անգլիայի (մետրոպոլիտի) և Ավստրալիայի համեմատական մեծութիւնը:

մատներ հավաքելով, վորոտրութեամբ և ձկնորսութեամբ: Անգլիացիներն արագութեամբ բնաջինջ արին սևամորթներին (մնացել են հարյուր հազար հոգուց միքիչ ավելի): Ավստրալիայում բնակչութիւն հաստատեցին Յեմլուպայից, առավելապես Մեծ-Բրիտանիայից չեկած գաղթականները: Ազգաբնակչութեան թիւն ընդամենը 7 միլիոն է, վոր չափազանց անբավարար է Ավստրալիայի բնական արտադրական ուժերն ոգտադործելու համար: Գերակշռում է քաղաքային ազգաբնակչութիւնը: Համարյա կեսն ապրում է հինգ խոշոր քաղաքներում (նրանցից Փիզբէյն ունի 1 միլիոն բնակիչ, Մելբուրնը—900 հազար):

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ:— Գաղթականները հրապուրվեցին Ավստրալիայով, չերը 1851 թվին այնտեղ հարուստ վոսկու հանքեր գտնվեցին: Լեռնային արդիւնաբերութիւնից անցան անասնապահութեան, ապա՝ չերկրադործութեան:

XIX դարի չերկրորդ կեսից Ավստրալիան դարձավ աշխարհի ամենախոշոր վոչխարաբուծական յերկիրը: Այս աշխտեղ դարգանալ սկսեց նաե խոշոր յեղջուրավոր անասնապահությունը: Ավստրալիան և ինքնուրույն գոմինիոն Նոր-Ջելանդիան համաշխարհային շուկա յեն արտահանում անտեղ բերվող բրդի մեծագույն մասը և մեծ քանակությամբ միս, յուղ և պանիր:

Ավստրալիայի գլխավոր պրովուկտները:

Արեւելյան և հարավ-արեւելյան ծովափին գլխավոր դադմունքը յերկրադործությունն է: Ամբողջ մշակված հողը բռնում և Ավստրալիայի մակերեսութի ընդամենը $10\frac{1}{10}$ -ը: Բոլոր արտերի $2\frac{1}{3}$ -ը ցորեն և ցանված, վոր և արտահանվում և բավական մեծ քանակությամբ: Ավստրալիայի տաք գոտին պետքական և պլանտացիոն մշակույթների համար (շաքարեղեգն, անանասներ): Վերջին ժամանակներն սկսել և զարգանալ մշակող արդյունաբերությունը (բրդի, կաշվեղենի, մետաղի): Յանքերի տարածությունը կարելի կլինի հասցնել մալը ցամաքի մակերեսութի $20\frac{0}{10}$ -ին, խոշոր չափով կարող եր ընդարձակվել պլանտացիաների տարածությունը, ուժեղանալ քարածխի արդյունահանումը, ծավալվել արդյունաբերությունը: Բայց այդ բոլորին արգելք և հանդիսանում ազդարնակության սակավությունը: Յեղ միեւնոյն ժամանակ ավստրալիացիները մեծ խոշընդոտներ են հարուցանում դաղթականների, առանձնապես վոչ-սպիտակ դաղթականների առաջ, վախենալով մրցակցությունից: Նրանք համառորեն հետեւում են՝ Ավստրալիան—ավստրալիացիների համար սկզբունքին:

Ավստրալիան և Նոր-Ջելանդիան առևտուր են անում առավելապես Անգլիայի հետ: Առևտուրը յերբեմն փոքրիկ պասսիվ ե ունենում, յերբեմն ել փոքրիկ ակտիվ:

Դիագրամ կազմեցեք հետևյալ տվյալներով.

Ապրանքապատույթը	Ա Վ Ս Տ Ր Ա Վ Ո Ւ Մ			Ն Ո Ր - Ջ յ Է Լ Ա Ն Դ Յ Ո Ւ Մ		
	1924 թ.	1925 թ.	1926 թ.	1924 թ.	1925 թ.	1926 թ.
Արտահանումն . .	142	143	144	48	50	47
Ներմուծումն . .	185	148	141	25	52	48

ՀԱՐԱՎ-ԲՓՐԻԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Յարածուրյունք 1225 կլմ², ազգաբնակչությունք 7 միլ.

Յույց տվեք Միության դիրքը:

Ի՞նչ նմանություն ունի Միությունը Ավստրալիայի հետ
դիրքի և բնական պայմանների կողմից:

Վերջան հետու յե գնում ճանապարհը դեպի հյուսիս Կեպ-
տաունից:

Յույց տվեք ծովային հաղորդակցությունների գլխավոր գը-
ծերը և նավահանգստային քաղաքները:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ:— Հարավ-Աֆրիկական Միության բնա-
կան պայմանները շատ հարմար են անասնապահության համար տյն-
տեղ, վերտեղ ավելի չոր է, իսկ ավելի խոնավ վայրերում (հարավ և
արևելք) — յերկրագործության և պլանտատորական տնտեսության հա-
մար (թեյ): Հսկայական քանակությամբ վոսկի և ավամտ կա: Կա և
քարածուխ:

ԱԶԳԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:— Ընդհանուր աղյաբնակչությունից 1¹/₂
միլ. սպիտակներ են: Սկզբնական շրջանում Աֆրիկայի հարավը զրա-
վեցին հուլանդացի և ֆրանսիացի գաղթողները: Նրանց սերունդներն
սկսեցին կոչվել բուրեր — յերկրագործներ: Նրանց գլխավոր զբաղմուն-
քը անասնապահությունն էր: Ավելի ուշ այստեղ լեկան յերկրի աշ-
ժըմյան տերերը՝ անգլիացիները, վորոնց զբաղողը հանքային հարու-
ստությունն էր: Վոչ յեվրոպացի ազգաբնակչության մեջ գերակշռում
են նեգրերը — կաֆրերը, գուլուտները և այլն: Քաղաքները մեծ արա-
գությունը են աճում. յայսպես, Յոհաննեսբուրգը, վոր հիմնվել է ընդա-
մենը 1886 թ., վոսկու շնորհիվ ներկայումս 300 հազարանոց աղգա-
բնակչություն ունեցող քաղաք է դարձել, Կեպտաունը (Կապշտաա)
200 հազար, Դուրբանը՝ 150 հազար:

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ:— Սպիտակների տնտեսությունը չափազանց
միակողմանի կերպարանք ունի: Գյուղատնտեսության վրա անգլիա-
ցիներն արհամարհական աչքով են նայում: Ընդհակառակը, հսկայական
կապիտալ և դրված վոսկի և ավամտ արդյունահանելու համար: Սը-
րանց արդյունահանությունը Աֆրիկան աշխարհումս բռնում է առա-
ջին տեղը, յետ թողնելով մյուս բոլոր յերկրները (մանավանդ ավամա-
տի կողմից): Արտահանման մեջ վոսկին ու ավամատը բռնում են ա-
ռաջին տեղը: Գյուղատնտեսական մթերքներից արտահանման մեջ ըստ
արժողության գերակշռում են միայն բուրդը, կաշին ու մորթին, սի-

մինչդրն ու պտուղները: Յորեն և կաթնամթերքներ ներմուծվում են: Առևտրական բալանան ակտիվ է: Ներմուծումն 1924 թ.—61 միլ. ֆ.—ստերլ., 1925 թ.—63 միլ., 1926 թ.—68 միլ., արտահանումն՝ 82 միլ. 1924 թ., 84-ը՝ 1925 թ. և 80-ը՝ 1926 թ.:

Հ Ո Ր Ր Ո Ր Գ Թ Ե Մ Ա

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՅԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՌԵՎԸԳԸՐՉՈՅԻՆ ՅԵՎ ՄԵՐՉԸՐԵՎԸԴԸՐՉՈՅԻՆ ԴՈՏԻՆԵՐԻ ԳԸՂՈՒԹՆԵՐԸ

Ա. Ֆ. Ր. Ի. Կ. Ա.

10 միլ. Կլմ², 60 միլ. բնակիչ

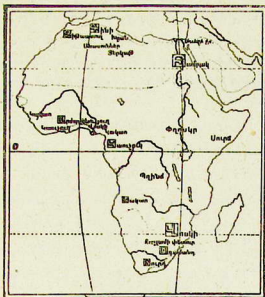
Աֆրիկայի միացած բրիտանական կալվածները գտնվում են տաք և մերձարևադարձային գոտիներում: Նրանք ձգվում են անընդհատ շերտով արևելքում՝ Միջերկրական ծովից մինչև Աֆրիկայի հարավը և խոշոր առանձին հողամասերով Գվինեայի ծոցում:

Այս բոլոր յերկրների բնակիչների մեջ անգլիացիները կազմում են աննշան ատկոս: Բնիկ ազգաբնակչությունը բաղկացած է սպիտակ ցեղին պատկանող ժողովուրդներից, վորոնք ապրում են հյուսիսում (ֆելլահները, դադինները), և նեգրիտանական զանազան ժողովուրդներին, վորոնք ապրում են արևելյան և արևմտյան Աֆրիկայում: Յեզիպտոսը մի հին կուլտուրական յերկիր է, վորի յերկրագործությունը հիմնված է վուռղման սխտեմի վրա: Մնացած յերկրներում զբաղվում են բրչային յերկագործությամբ և անասնապահությամբ:

Անգլիական կապիտալը յեզիպտական տնտեսությունը տվել է միակողմանի՝ հատկապես բամբակագործական թեքում: Շատ ժամանակ դեռ չի անցել, ինչ Յեզիպտոսը ցորեն էր արտահանում, այնինչ հիմա ներմուծում է: Բամբակագործությունն սկսում է ծաղկել նաև Աֆրիկայի անգլիական մյուս կալվածներում, ևս Սուդանում, Ուգանդայում, Նյասսում: Այստեղ զերակշռում են արևադարձային կուլտուրաները (բանան, կոկոսյան և ձիթարմավենի, գետնընկույզ):

Քարտեզների վրա ցույց տվեք՝

Բուսական վժիր գոտիների շրջանումն է գտնվում այս կամ այն գաղութը:

Աֆրիկայի տնտեսական քարտեզը:

Խոնչ մթերքներ եւ մատակարարում նրանցից ամեն մեկը: Ներքին, ջրային եւ յերկաթուղային գլխավոր ճանապարհները:

Յեգիպտոսի եւ Տանգանյիկայի ափի մոտի գլխավոր նավահանգստային քաղաքները:

Հնդկաստանի հետ հարաբերութիւն պահպանելու համար Յեգիպտոսն ի՞նչ ահադին կարեւորութիւն ունի:

Հ Ն Դ Կ Ա Ս Տ Ա Ն

Տարածութիւնը 4900 հազ կմ², ազգաբնակչութիւնը 325 միլ. (յերկրագնդի ազգաբնակչւթյան $\frac{1}{5}$):

Անգլիական մերձարեւադարձային եւ արեւադարձային գաղութներէից ամենահարուստը Հնդկաստանն է: Բնությամբ Հնդկաստանը բաժանւում է 3 մասի՝ մայր-ցամաքային Հնդկաստան, թերակղզային Հնդկաստան եւ այս յերկուսը միացնող հարթութիւնը:

Լայնութիւն վճր աստիճանների միջև ե գտնւում Հնդկաստանը:

Վճր քամիների շրջանում:

Խոնչ ծովերով ե վողողվում: Ծովային հարաբերութիւնների ամենագլխավոր դժերն ու նավահանգիստները:

Աշխարհագրութիւն—5

Ի՞նչ լեռներով ե շրջապատված Հնդկաստանի մայր ցամաքային մասը: Հիմալայանների ամենաբարձր գագաթները:

Արդյոք լեռները դուրանցանելի՞ չեն: Անցնում են նրանց միջից յերկաթուղուղծեր: Ի՞նչ լեռներ են ձգվում արևմտյան սահմանի ուղղությամբ: Ի՞նչ լեռնանցքով են մտնում Ալդանստան:

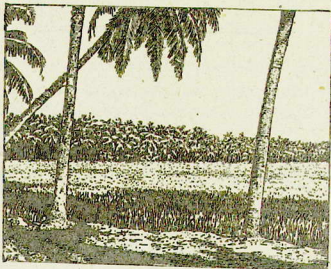
Վձր յերկաթուղին ե մտնում այս լեռնանցքը:

Վձր բարձրավանդակն ե գտնվում թերակղզու վրա:

Ի՞նչ լեռներով ե նա իջնում ծովափը:

Վձր գետերն են հարթութուն կազմում:

Բացատրեցե՛ք՝ ինչո՞ւ բամբակը մշակում են վոչ թե ծովափում, այլ Դեկանի բարձրավանդակի վրա:

Բլենդի դաշտերը Հնդկաստանում:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.—Կլիման ե հողը բարենպաստ են ե՛ հացահատիկային, ե՛ արլանուացիոն տնտեսության համար: Արևմտյան ծովափն ու հարթության արևելյան մասն ստանում են առատ խոնավություն ե անհրաժեշտ տաքություն (բացի Հիմալայան լեռներից) վոչ միայն ցորենի, այլև ե՛ բրնձի, ե՛ բամբակի ու արևադարձային կուլտուրաների համար: Յածր հարթության արևմտյան մասը շատ չոր ե:

Հանքային հարստությունների մեջ գլխավոր տեղը բռնում ե քարածուխը: Կա նաև մարգանց, կապար, յերկաթ, վոսկի, թանգաղին քարեր (մանավանդ սոււտակ ե շափուղա):

ԱԶԳԱՐՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ. — Հնդկաստանի ազգաբնակչությունը բազմապատկեր է զլրսալորապես սպիտակ ցեղին պատկանող զանազան բազմաթիվ ազգերից, բայց կան նաև դեղին և սև ցեղին պատկանող ազգեր: Ազգաբնակչության չերկու-յերրորդը խոսում է հնդ-յնվրոպական լեզուներով, մի-հինգերորդը—զրավիզական (Հնդկաստանի ավելի հին ազգաբնակչությունը): Տեղական լեզուների խառնուրդից կազմվել է գործածական «Ինդոստանի» բարբառը: Անգլիերեն խոսում է միայն ազգաբնակչության մի հազարերորդ մասը:

Հնդկաստանի մի մասում մինչև որս մնացել են տեղացի իշխաններ (ռաջա), բայց նրանցից ամեն մեկի մոտ ղեկավարության համար նշանակված է անգլիացի պաշտոնյա: Մնացած Հնդկաստանն ամբողջապես կառավարվում է Անգլիայից նշանակված պաշտոնյաներով: Կենտրոնական իշխանությունը գտնվում է Հնդկաստանի փոխարքայի ձեռքում (նույն ինքը և՛ պենսիլ-նահանգապետ): Պատերազմից հետո փոխարքային կից կազմվել է պարլամենտ, բայց ընտրական իրավունքից զրկվում են ազգաբնակչության միայն 20/0-ը:

ԲԱՂԱՔՆԵՐԸ. — Ազգաբնակչության 100/0-ն ապրում է քաղաքներում: Նրանցից 35-ը խոշոր են, ավելի քան 100 հազար բնակչով, վրոնցից 2-ը միլիոնից ավելի բնակիչ ունեն—Կալկաթան և Բոմբեյը: 900 հազարից ավելի բնակիչ ունի ալժմյան մայրաքաղաքը՝ Դիլիին, 500 հազարից ավելի՝ Մադրասը և 400 հազարից ավելի՝ Հայդերաբադը:

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Կլիմայական և հողային բարենպաստ պայմանների շնորհիվ հիմնական զբաղմունքը չերկրագործությունն է: Բնակիչները տարին բոլոր քրտինք են թափում, բայց ապրում են կիսաքաղց: Հողաբաժինները չափազանց փոքր են: Վարելահողերը բռնում են 156 միլ. հեկտար—1 ու կես անգամ ավելի, քան ԽՍՀՄ մեջ: Ավելի խոնավ մասերում և ջրաբեր հողերում բրինձ են մշակում: Ուրիշ վայրերում՝ կորեկ, ցորեն: Արհեստական վոռոգումը հազարավոր տարիներից ի վեր գոյություն ունի: Ջրով հողերը 20 միլ. հեկտար են (ամբողջ մշակելի հողի 1/8 մասը): Հացահատիկային կուլտուրաները բռնում են ամբողջ հողերի միայն կեսը: Մնացածը բռնված է ցանովի խոտերով և տեխնիկական կուլտուրաներով՝ թելավոր բույսերով (բամբակ, ջութ), լուղաբեր բույսերով (գոնգեղ) քնջութ, գենադեբչակ, վուշ սերմի համար), շաքարեղիգնով, թխով, սուրճով, ծխախոտով և կաուչուկով:

Կառւչուկի պլանտացիաներ Ցեյլոնում:

Յեղջյուրավոր անասունների թվով Հնդկաստանն աշխարհում առաջին տեղն է բռնում, բայց անասունները պահում են գլխավորապես իրրե բանող ուժ, այլ և նրանց աղբով արտերը պարարտացնելու համար: Կաթն ու միսը չի բավականացնում, չնայելով վոր տեղացիները սնվում են համարյա բացառապես բուսական կերակրով, իսկ միսն ու կաթնամթերքը հարկավորվում են միայն անդլիացիներին:

Տեղական հումքով սնվելով սկսում և զարգանալ ինդուստրիան՝ տեքստիլ արդյունաբերությունը (բամբակի, ջութի և մետաքսի գործվածքներ), սննդամթերքի արդյունաբերությունը (ալրադացի, բրինձ մաքրող, ձիթահանքի, թեյի) և թղթի արդյունաբերությունը: Դրսի յերկաթի (մասամբ ել տեղական) վրա հենվելով զարգանում և մեքենակառուցումը: Լիոնային արդյունաբերությունից գլխավորապես քարածուխ են ստանում, բայց ստացվում են նաև յերկաթ, կապար, վոսկի, սուտակ և շափյուղա:

Հնդկաստանի բաղկացուցիչ մասն և կազմում Հնդկաչինի արեմոյան մասը, վորը մեծ քանակութամբ բրինձ և արտադրում (արտահանվում և Ռանգունից) և Ցեյլոն կղզին (թեյ և ուրիշ արևադարձային կուլտուրաներ): Առանձին մասն և կազմում Մալակկան, վորտեղից ստացվում և կառւչուկի (պլանտատորական) համաշխարհային բերքի կեսը և անագի գերակշռող մասը:

Արտաքին առևտուրը փակվում և ակտիվով. 1924 թ. ներմու-

ծումը 177 միլ. ֆ.-ստերլ., 1925 թ. 163 միլ. ֆ.-ստերլ., 1926 թ.՝ 172 միլ., արտահանությունը՝ 1924 թ.՝ 268 միլ., 1925 թ.՝ 288 միլ., 1926 թ.՝ 235 միլ.:

Ա Ռ Ա Զ Ա Վ Ո Ր Ա Ս Ի Ա

Պատերազմից հետո անգլիացիները գրավեցին Միջագետքը, ըստեղծելով այնտեղ Իրաքի թագավորությունը՝ Անգլիայի գերիշխանության տակ: Անգլիացիներին առանձնապես հրապուրում է Մոսուլի նավթը: Բայց ընդհանրապես անգլիացիները մեծ քանակությամբ չեն օգտագործում անգլիական տիրապետությանը: Իրենց իշխանությունն ապահովելու համար անգլիացիները մեծ քանակությամբ վարձու գործ են պահում, վորի պահպանությունն ավելի թանգ է նրատու, քան այն, ինչ վոր ստացվում է Մոսուլի նավթից:

Ազգային-հրեական պետություն ստեղծելու պատրվակով անգլիացիները գրավեցին Պաղեստինը (հարևան Սիրիան—Ասորիքն անցավ ֆրանսիացիներին ձեռքը): Այստեղ ել արաբները դեմ են անգլիական ձեռնարկություններին: Նույն անբավականությունն անգլիացիներին դեմ նկատվում է և արաբական այն հողամասերում, վորոնք գտնվում են Արաբիայի հարավային ծովափին և անցել են անգլիացիների ձեռքը: Ներկայումս անգլիացիներն Աֆրիկայում և Ասիայում ունեցած իրենց տիրապետություններով շրջապատել են ամբողջ Հնդկական ովկիանոսը: Այս ողակումն ավելի էս ամրապնդելու համար Անգլիան ծրագրում է մի յերկաթուղագիծ անցկացնել, վորը հայտնի չե «Երեք Կ» անունով՝ Կեպտաուն—Կաիր—Կալկաթա:

Հասարակագիտական դասերից հիշում եք, թե Անգլիան համաշխարհային պատերազմից հետո ինչ ղիջումներ է արել հնդկական կապիտալին:

ՆՎԱՃՎԱԾ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ ԴԵՊԻ ԱՆԳԼԻԱՆ.—

Անգլիացիները շարունակ ընդգծում են այն կուլտուրական աշխատանքը, վոր իրենք տանում են առանձնապես Յեդիպտոսում և Հընդկաստանում—յերկաթուղիներ անցկացնելը, ջրովի հողերի տարածություն մեծացնելը, նոր կուլտուրաներ մտցնելը, կրթության մասին հոգալը: Բայց տեղացի ազգաբնակիչները շատ ճիշտ գնահատական է տալիս այս բոլոր աշխատանքներին: Նրա կարծիքով այս բոլորը կատարվում է միմիայն նրա համար, վորպեսզի տեղական ազգաբնակչության շահագործման ուժեղացման ճանապարհով անգլիական կապիտալի յեկամուտներն ավելի էս մեծանան: Վորքան այս յերկըր-

ները տնտեսապէս առաջ են գնում և առանձին մասերը լերկաթուղիներով իրար հետ կապվում, այնքան ավելի յե ամբանում ազգային միութեան զգացումը: Ազգաբնակչութեան սկսում և գիտակցել, վոր ինքը և՛ իրավունք, և՛ հնարավորութիւն ունի անկախութեան հասնելու:

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՔՆԱՄԱՏԱԿԱՐԱՐՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Բրիտանական կայսրութիւնն իր զանազան մասերից կարող և ստանալ այն բոլորը, ինչ վոր անհրաժեշտ և կյանքի համար:

Անգլիան առատութեամբ տալիս և արդշունարերական իրեր և քարածուխ, ցորենը տալիս են Կանադան, Հնդկաստանը, Ավստրալիան, բրինձը՝ Հնդկաստանի արևմտյան մասը (Բիրման), բուսական յուղն ու նրա համար անհրաժեշտ նյութը՝ Նիգերիան (Գվինեայի ծոցում) և Հնդկաստանը, միսն ու կաթնամթերքը՝ Կանադան, Ավստրալիան և Նոր-Զելանդիան, թելը՝ Հնդկաստանն ու Յեյլոնը, կակաոն՝ Վոսկե ծովափը (Գվինեա), բուրդը՝ Ավստրալիան, Նոր-Զելանդիան, Հարավ-Աֆրիկական Միութիւնը, բամբակը՝ Հնդկաստանը և Յեզիպտոսը, կաուչուկն ու անագը՝ Մալակկան, Վոսկին և Բրազիլիան՝ Հարավային Աֆրիկան: Բամբակը դեռ չի բավականացնում անգլիական արդշունարեբութեան կարիքներին: Անգլիական կապիտալն աշխատում և բամբակի ցանքերն ընդարձակել Աֆրիկայում և Առաջավոր Ասիայում: Քիչ են սեփական նավթը, յերկաթն ու պղինձը, բայց դրա փոխարեն անգլիական կապիտալը տեղավորված և արտասահմանյան ձեռնարկութիւններին մեջ՝ նավթ արդշունահանելու համար Առաջավոր Ասիայում և Հարավային Ամերիկայում, յերկաթի հանքեր մշակելու համար Սպանիայում և պղինձի համար Կատանդայում (Բելգիական Կոնգոյում՝ Աֆրիկայում):

Ավելի վատ և դրութիւնը ֆարրիկատները Բրիտանական կայսրութեան ներսում սպառելու տեսակետից: Անգլիայից արտահանվածի միայն $\frac{1}{3}$ տեղավորվում և զաղութներում, $\frac{2}{3}$ պետք և սպառել դուրսը: Կանադայի, Հնդկաստանի, Ավստրալիայի ինդուստրիալիզացիայի ուժեղացումը, ինչպես և յւլրոպական, ամերիկական և յապոնական արդշունարեբութեան հետզհետե զորացող մրցութիւնն ավելի ևս դժվարացնում են անգլիական ապրանքների տեղավորումը:

ՅԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.— Բրիտանական կայսրութիւնը մի վիթխարի պետութիւն և, բայց նա մի միասնական ամբողջութիւն չի ներկայացնում, այլ առանձին յերկրների մի շարան, վորոնց մեջ հաստատուն կապ չկա: Յերկար ժամանակ Անգլիան խոչընդոտ եր

հանդիսանում, վոր իր գաղութներն ինքնուրույն կերպով զարգանան: Հետզհետե ինքնուրույնության հասան բարեխառն դոտու յերկրները: Մերձարևադարձային դոտու յերկրներում ել սկսել ե ամբողջ առևտրական ինքնուրույնությունը, վորին անխուսափելի կերպով պետք ե հետևի ե քաղաքական ինքնուրույնությունը: Քիչ բացառություններով Բրիտանական կայսրությունը, իբրեւ ամբողջություն վերցրած, ապահովված ե կենսամթերքների ե կենսական հումքի սեփական պաշարով, բայց իր ապրանքներն սպառելու համար կարիք ունի ոտարերկրյա շուկաների:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԱՆԳԼԻԱՅԻ ԿԱՊԵՐԸ ՄՅՈՒՍ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՀԵՏ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՐԻ ՆՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՀԱՄԱՐ.— Ուրիշ վոչ մի խոշոր յերկրի համար մյուս յերկրների հետ ունեցած կապերն այն նշանակությունը չունեն, ինչ վոր Անգլիայի համար: Յերկրի ամբողջ կյանքը կախված ե արտաքին առևտրից: Յնթե վերջինս ընդհատվեք, այն դեպքում, հումքի բացակայության ե՞ սպառման շուկա չունենալու պատճառով, կանգ կառնելին ֆարքիկաները, անդամթերքի բացակայության պատճառով կսկսեք կոտորվել ազգաբնակչությունը: Անգլիան արտասահմանից ներմուծում ե իրեն անհրաժեշտ հացի, յուղի, պանրի, ձվի ³/₄-ը, իրեն տնհրաժեշտ մսի ¹/₂-ը, ամբողջ բամբակը, վերամշակելի հանքի ե այլ հումքի մեծ մասը: Բամբակի արդյունաբերության ³/₄-ը ե արդյունաբերության մյուս տեսակների ¹/₄-ից մինչև ¹/₃-ը աշխատում են արտահանության համար:

ԱՌԵՎՏՐԻ ԱՃՈՒՄԸ.—XIX դարի ընթացքում Անգլիան համաշխարհային առևտրի կենտրոնն եր: 1870 թվին Անգլիայի շրջանառությունը համաշխարհայինի ¹/₄-ներ կազմում: Բայց այնուհետև Գերմանիայի ե Միացյալ Նահանգների Արտաքին առևտրի արագ աճումը կրճատեց Անգլիայի բաժինը համաշխարհային ապրանքաշրջանառության մեջ մինչև 15%: XIX դարի յերկրորդ կեսից ներմուծման արժողությունն սկսում ե դերազանցել արտահանման արժեքին:

Անգլիայի արտաքին առևտուրը
(միլ. ֆ.-ստերլ.)

Տարիներ	Արտահա- նում	Ներմու- ծում
1801	35	32
1820	49	33
1850	197	100
1870	244	103
1900	354	523
1913	634	769
1927	832	1219

1927 թվի շրջանառութվան մեծացումը 1913 թ. նկատմամբ միայն չբերութեալն է. դրա պատճառը դնելի աճումն է պատերազմից հետո: Յեթե հիմք ծառայեցնենք մինչպատերազմյան գները, այն դեպքում 1913 թ. շրջանառութվունը ընդունելով իբրև 100, կստանանք 1927 թ. համար՝ արտահանմանն՝ 80, ներմուծմանն՝ 114: Այսպիսով 1927 թ. արտահանութվունը նախապատերազմյանի միայն $\frac{1}{5}$ -ն է կազմում:

Աշխատեցիք այս յերևույթը բացատրել, հիմք ընդունելով ձեր սովորածները հասարակագիտութվունից՝ թե ինչպես է ազդել համաշխարհային պատերազմը Յեվրոպայի գնողունակութվան և Միացյալ Նահանգների ու Յապոնիայի հղորութվան աճման վրա:

ՆԵՐՄՈՒԾՄԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԸ:—Անգլիայի ներմուծումը կազմված է կենսական և համի մթերքներից (ցորեն, սիմինդր, միս, լուղ, պանիր, ձու, թեյ, շաքար), հումքից (բամբակ, բուրդ, փայտեղեն, կաուչուկ, նավթ, հանքեր) և մասամբ ֆաբրիկատներից (գերմանական եծան ապրանքներ՝ յերկաթ և պողպատ, ներկեր և դեղեր, գործարանային հաշիաներ, գորգեր և գուլպաներ):

Վճիռ յերկրներից է Անգլիան ստանում ցորենը, յեգիպտացորենը, բրինձը, միսը, կաթնամթերքը, ձուն, թեյը, շաքարը:

Վճրտեղից է ստանում բամբակը, բուրդը, փայտեղենը, կաուչուկը, նավթը, յերկաթի հանքը, պղինձը:

ԱՐՏԱՀԱՆՄԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԸ:—Անգլիայի արտահանումը կազմը-
ված է ֆարրիկատներից (մեքենաներ և մետաղյա ուրիշ իրեր, գործ-
վածքներ, շագուստեղեն և կոշիկեղեն և այլն), կիսաֆարրիկատներից
(մանած, լիկաթ, պողպատ), քարածխից և ձկնից: Անհրաժեշտ կեն-
սական և գործարանային հումքի ներմուծումն Անգլիան աշխատում
և կատարել գլխավորապես իր գաղութներից (ազատվելով ամերիկա-
կան բամբակից, Անգլիան տվելի և ավելի սկսում է բանեցնել հընդ-
կական և չեղիպտական բամբակը, կաուչուկը ներմուծում է իր գա-
ղութներից, զբաղվում է նավթաքեր հողեր, մեծացնում է բամբակի
ցանքերն իր գաղութներում): Բայց և այնպես թե՛ ներմուծման և թե՛
արտահանման համար նա չի կարող բավականանալ միայն իր գա-
ղութներով: Այնպեղ սկսում է զարգանալ սեփական ինդուստրիան.
բացի դրանից, Անգլիան կանադայում տուժում է Միացյալ Նահանգ-
ների, իսկ Հնդկաստանում՝ Յապոնիայի մրցակցությունից: Այնուամե-
նայնիվ ներմուծման և արտահանության մեջ բրիտանական տիրապե-
տությունների մասնակցությունն Բաժինն աճում է:

Կազմեցեք դիագրամներ հետևյալ տվյալներով.

Բրիտանական տիրապետությունների մասնակցությունն

Անգլիայի առևտրի մեջ 0/0-ով:

	1893 թ.	1903 թ.	1913 թ.	1925 թ.
Ներմուծում	23	21	28	32
Արտահանում	28	33	34.5	39

Արտահանման և ներմուծման գլխավոր հոգվածները 1923—1926
թվերին (միլ. ֆ.-ստերլ.)

Ներմուծման գլխավոր հոգվածները	Արժեքը միլ. ֆ.-ստերլ.	Արտահանման գլխավոր հոգվածները	Արժեքը միլ. ֆ.-ստերլ.
1. Սննդա-համի		1. Ցեխախլ ապրանքներ	
Միս	111,3	Բամբակե գործվածքներ	147,1
Ցորեն	63,4	» մանած	26,4
Յուղ	48,8	Բրդե գործվածքներ	38,4
Թեյ	37,5	Ուրիշ »	26,4
Շաքար	36,4	Հագուստեղեն	28,4
Մրգեղեն	32,6		

2. Հումք յեվ գործ- վածքներ ու իրեր		2. Մեատղևներ յեվ ճրտե- ցից պահպանված իրեր	
Քամրակ	104,5	Մերենաներ	92,8
Բուրդ	62,8	Ցերկաթ, պողպատ և նրան- ցից պահպանված իրեր	74,3
Անտառանյութեր	46,1	Ավտոմոբիլներ	29,1
Նավթ և նավթամթերք . .	40,6		
Գունավոր մետաղներ և նրանցից պատրաստ. իրեր	34,1	3. Հումք	
Ցերկաթ, պողպատ և նրան- ցից պահպանված իրեր .	22,4	Քարածուխ	74,1

ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՈՒՄԲԻ ՇՈՒԿԱՆԵՐՈՒՄ.—Անգլիայի տնտեսական հզորությունը մեծ չափով պահպանվում է հումքի շուկաներում ունեցած նրա տիրապետությունը: Վերոշ զեպքերում նա իր ձեռքն է պահում հումքն իբրև նրա աղբյուրների սեփականատեր. ուրիշ զեպքերում նա հանդիսանում է հումքի գլխավոր սպառողը, կան նաև զեպքեր, յերբ նա յե հումքի ամենակարևոր բաժանողն ոտար շուկաների վրա:

Անգլիան սեփական տերրիտորիայի վրա ունի քարածխի պաշար և հանդիսանում է նրա ամենակարևոր մատակարարողը համաշխարհային շուկայում: Նրա ձեռքում է գտնվում նավթի ամբողջ համաշխարհային պաշարի $\frac{1}{3}$ -ից մինչև $\frac{1}{4}$ -ը, գլխավորապես Պարակաստանում, Միջագետքում և Հնդկաստանում, մասամբ ել Յեմբուգայում և Ամերիկայում: Անգլիայի ձեռքումն են գտնվում անագի համաշխարհային արտադրության մոտ $\frac{7}{10}$ -ը, կառուցողի կեսից ավելին, համարյա ամբողջությամբ ջուրի արտադրանքը (Հնդկաստանում): Անգլիայի ձեռքումն են անցնում բրդի մեծ մասը, վորը նա վերամշակում է Ֆրանսիային, Գերմանիային, իՍՂՄ-ին: Նա յե բամբակի գլխավոր գնորդը: Իրեն անհրաժեշտ բամբակի մոտ $\frac{2}{3}$ -ը նա գնում է Միացյալ Նահանգներից, բայց և $\frac{1}{4}$ -ից ավելին նա հավաքում է իր գաղութների տերրիտորիաներից, ըստ վորում միջոցներ է ձեռք առնում բամբակի ցանքերն ընդարձակելու, առանձնապես Միջագետքում և Աֆրիկայում:

Ինչ առավելություններ է ընձեռում վառելիքի, հումքի և պարենի շուկաներում ունեցած տիրապետությունը:

ԱՊՐԱՆՔԱՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽՍՀՄ ՀԵՏ:—Պատերազմից առաջ Ռուսաստանի հետ ապրանքափոխանակության կողմից Անգլիան բեր-

նում եր յերկրորդ տեղը, առաջին տեղը զիջելով Գերմանիային: Պատերազմից հետո ԽՍՀՄ-ի հետ ունեցած ապրանքափոխանակության մեջ Անգլիան սկզբում առաջին տեղը զբաղեց՝ թե՛ ներմուծման և թե՛ արտահանման ապրանքների կողմից, բայց հետո առաջնութունը զիջեց Գերմանիային:

Դիագրամներ կազմեցեք հետևյալ տվյալներով.

Անգլիական առևտրական նավատորմի տոննաժը

Տարիներ	Տոննաժ ունի միլիոն տոններով	Համաշխարհային տոննաժի %
1890	10,2	48,0
1900	13,2	46,0
1910	17,5	42,0
1913	18,7	40,0
1920	18,3	32,0
1925	19,4	30,0
1926	19,3	29,6

Անգլիական նավահանգիստների ընդհանուր նավաշրջանառությունից ամբողջ չերկու չերրորդն ընկնում և անգլիական նավերին, աֆինչ՝ Միացյալ Նահանգների նավահանգիստներում սեփական նավերին ընկնում և միայն մի չերրորդը:

Անգլիական նավերը վորակով ամենալավերիցն են: Անգլիական նավատորմում խոշոր նավերի տոկոսը համարյա չերկու անգամ ավելի յե համաշխարհայինից (10.000 տոննից ավելի տարողութուն ունեցող նավերն անգլիական նավատորմում կազմում են 15⁰/₁₀, իսկ համաշխարհայինում՝ 8⁰/₁₀):

Բայց սնգլիական նավահանգիստներն ավելի պակաս են սարքավորված. Լոնդոնում 100 մ. ափին ընկնում և 0,55 բարձրացնող մեքենա, Համբուրգում՝ 4,54: Բայց այն ել պիտի աչքի առաջ ունենալ, վոր Լոնդոնում նավամատուցի ափն ահագին յերկարութուն ունի. նա հավասար և 53 կլմ:

1925/26 թ. ԽՍՀՄ ապրանք ներմուծողների շարքում Անգլիան բռնում եր յերկրորդ տեղը (Գերմանիայից հետո), 1926/27 և 1927/28 թ. յերրորդ տեղը (Գերմանիայից և Միացյալ Նահանգներից հետո): Ընդամենը ներմուծված և՛ առաջին տարում 125 միլ. ռ. ապրանք, յերկ-

բորդ տարին՝ 97 միլ. ու, յերբորդ տարին՝ ընդամենը 45 միլ. ու։ Անգլիական ներմուծման մոտ 60⁰/₀-ն ընկնում է հետևյալ 3 ապրանքի վրա՝ կաուչուկի, բրդի և մեքենաների. հետո գալիս են՝ կաշի և դաբաղելու նյութեր, հումջութ, ելեկտրական սարքավորման իրեր և գունավոր մետաղներ։ ԽՍՀՄ-ից արտահանման մեջ Անգլիան 1927|28 թվից բռնում է միայն չերկրորդ տեղը, այնինչ 1926—27 թ. առաջին տեղը նրան երկրորդն էր պատկանում։ 1926—27 թ. նա արտահանել է ԽՍՀՄ-ից 197,5 միլ. ու. ապրանք (ԽՍՀՄ-ից ամբողջ արտահանման 290⁰/₀-ը)։ 1927—28 թ. ներմուծումը դեպի Անգլիա իջավ 148 միլիոնի։ ԽՍՀՄ-ից արտահանածի համարյա ուղիղ կեսը բռնում է հումքը, մյուս կեսը՝ կենսամթերքները։ Համարյա ամբողջ հումքը (1926—27 թ. 99 միլիոնից 91 միլիոնը) ընկնում է յերեք ապրանքի վրա՝ փայտեղենի, մուշտակեղենի և նավթի. մնացածը կազմում են՝ չուղաբեր սերմերը, խոզանի ու մարզանիցը։ Արտահանված կենսամթերքների արժողութային չերկու յերբորդից ավելին ընկնում է ցորենի, չուղի և գարու վրա. ապա գալիս են՝ հաճարը, սիմինդրը, քուսպն ու վորսի միսը։

ՆԱՎԱՏՈՐՄԱՆ.—Բանի վոր Անգլիայի բոլոր կապերն աշխարհի հետ պահպանվում են ծովային ճանապարհով, Անգլիան պետք է կառուցեր խոշոր նավատորմ։ Դեռ XVIII դարի վերջին անգլիական առևտրական նավատորմը տեղի յեր թալիս հոլլանդականին. անգլիական նավատորմի տարողությունը հավասար եր 300 հազար ռեգիստր. *) տոննի, հոլլանդականինը՝ 900 հազար։

XVIII դարի վերջին անգլիական նավատորմի տոննածը հասավ մինչև 1340 հազար ռեգիստր. տոննի։ Առանձնապես նավատորմի արագ և աճում XIX դարում։

Անգլիական նավահանգիստների բեռնաշրջանառությունը արտահայտվում է շատ բարձր թվերով։ 1926 թ. բեռնաշրջանառությունը արտաքին առևտրի համար կազմում եր՝ Լոնդոնինը 20,5 միլ. ռեգ. տ., Լիվերպուլինը՝ մոտ 14, Սոուտհեմպտոնինը՝ 10, Նյուկեաստինը՝ 8։

Անգլիական նավատորմի հսկայական տարողությունը հնարավորութուն է տալիս նրան սպասարկել և այն ոտար չերկրներին, վորոնք չունեն բավականաչափ տոննած։ Իր նավերով ոտար ապրանքներ տեղափոխելուց Անգլիան մեծամեծ գումարներ է շահում։

ԱՎԻԱՑԻԱՆ։ Անգլիայի արտասահմանյան հարստություններին մեջ ավիացիան սկսում է մեծ դեր խաղալ։ Բայց այստեղ անգլիական ավիացիային համարյա հավասար տեղ է գրավում և՛ ոտար ավիացիան։ 1925 թ. Անգլիայի արտաքին հարաբերությունների մեջ անգլիական ինքնաթիռներով փոխադրվել է 10.600 մարդ, ոտար ինքնաթիռներով 10120։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼՆ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՈՒՄ.—Անգլիական կապիտալը գործ է տեսնում վոչ միայն իր տանը, այլ և արտասահմանում

*) Ռեգիստր. տոննը հավասար է 100 անգլ. խոր. վոտնաչափի կամ 2,83 մ²։

զանազան ձեռնարկություններ ձեռնարկություններում, մեջ՝ բանկերում, չերկաթուղային ձեռնարկություններում, հանքերում, ֆարրերկաներում և այլն։ Անգլիայի սահմաններից դուրս ընդամենը գործադրության մեջ և մինչև 4 միլիարդ ֆ.-ստերլ. անգլիական կապիտալ, վերջից 2 միլիարդ զենսեղոված և անգլիական գաղութներում՝ կանազայում, Ավստրալիայում, Հնդկաստանում, Աֆրիկայում։

Արտասահմանում գործում և նաև Անգլիայի վաշխառուական կապիտալը։ Նրանց համար վարկ բանալով՝ Անգլիան իրենից կախյալ վիճակի մեջ և պահում մի շարք պետութայուններ, վորոնք գտնվում են Միջերկրական ծովի ճանապարհներին (մանավանդ Պորտուգալիան, Հունաստանը), այլ և Հարավային Ամերիկայի հանրապետութայուններից մի քանիսը։

ՀԱՇՎԵԿՇԻՔԻՆԸ։—Անգլիան մեծ ոգուտներ և ստանում իր նախնիք ոտար ապրանք փոխադրելուց։ Զգալի վաստակ և ստանում բանկային, ապահովագրական և այլ ոպերացիաների համար։ Կապիտալի բոլոր ոգուտները վոչ միայն ծածկում են արտաքին առևտրի զերածախսը (այսպես կոչված առևտրական բալանսի պասսիվը), այլ և զգալի հաւվելում և ստացվում վճարման բալանսի համար (վճարման կամ հաշվեաբալանս և կոչվում տվյալ մի չերկրի ամեն տեսակի զրամական վճարումների փոխհարարերութայունը ուրիշ չերկրներին և ուրիշ չերկրներին՝ իրեն։ Միայն 1926 թ. (չերք տեղի չեր ունենում հանքագործների գործադուլը և ստիպված ներմուծումներ քարածուխը և վոչ թե արտահանվում) հաշվեկշռի մեջ պասսիվ ստացվեց։

Դիագրամ կազմեցեք հետևյալ աղյուսակի տվյալներով.
Անգլիայի վճարման բալանսը (միլ. ֆ.-ստերլինգ.).

Բալանսի հոդվածները	1913 թ.	1923 թ.	1924 թ.	1925 թ.	1926 թ.	1927 թ.
Ա. կ և ի վ						
1. Զուտ յեկամուտ նավագնացութայունից .	94	115	140	124	120	140
2. Զուտ յեկամուտ կապիտալի տշխատանքից արտասահմանում	210	150	195	239	273	270
3. Ցեկամուտ բանկային, ապահովագրական և այլ ոպերացիաներից	35	40	75	75	75	78
Ընդամենը	339	305	410	438	468	488
Առևտրական բալանսի պասսիվը	156	203	324	384	475	392
Տարբերութայունը հոգուտ Անգլիայի . . .	+181	+102	+ 86	+ 54	— 7	+ 96

ԱՌՈՅԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՇԻՎ ՏԵՄՆԵԼԸ.—Անգլիայի համար Մեծ-
Քրիտանիա կղզին հենարան դարձավ մի այնպիսի կայսրութիւնն ստեղ-
ծելու, վորը սփռված է յերկրագնդի բոլոր գոտիներում: Անգլիական կա-
պիտալն իրեն համար միշտ նորանոր վայրեր եր պահանջում, վորտեղ
ինքը կարողանար շահվել. նա ասպարեկդից քշում եր ամեն մի վտան-
գավոր ախոյանի: Անգլիան մասնակցում եր լեւրոպական բոլոր պատե-
րազմներին, ամեն տեղամ ղուրս եր դալիս իրեւ հաղթող՝ ավելացնե-
լով իր գաղութային կալվածները և ասպարեկդից քշելով ամենավտան-
գավոր ախոյանին: XVII դարում Անգլիան ծովերի տիրապետութիւն-
նից հեռացրեց Պորտուգալիային և Սպանիային, XVIII դարում՝ Հոլ-
լանդիային և Ֆրանսիային: Ոգտվելով համաշխարհային պատերազմից,
Անգլիան ջախջախեց իր նոր հերթական ախոյան Գերմանիային, վո-
րի մրցակցութիւնից սկսել եր սաստիկ յերկրող կրել: Գերմանիայի
հետ նա բաղխվում եր և՛ ծովի, և՛ սե ցամաքի՝ Աֆրիկայի բաժանման
համար մղվող պայքարում:

Համաշխարհային պատերազմից հետո Անգլիայի կալվածներն ա-
վելացան 4 միլ. քառ. կլմ, այսինքն միքիչ պակաս Խորհրդային Միու-
թեան լեւրոպական մասից:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ:—Բայց միև-
նույն ժամանակ համաշխարհային պատերազմը 9 անգամ շատացրեց
Անգլիայի պետական պարտքը. վերջինս 150 ա. բարձրացավ 1340 ա.
ազգաբնակչության յուրաքանչյուր շնչին: ¹/₅-ով կրճատվեց նրա ար-
տահանումը, յերկու անգամ կրճատվեց նրա վճարման բալանսի աւ-
տովը: Արտաքին առևտրի մեջ Անգլիան ստիպված է հետզհետե նա-
հանջել առաջավոր դիրքերից Միացյալ Նահանգներին, արդյունաբերու-
թեան կողմից աճող Ֆրանսիայի և վերածնվող Գերմանիայի գրոհի տակ:
Ֆրանսիան և մանտվանդ Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նա-
հանգները դառնում են Անգլիայի նոր հերթական ախոյաններ: Ֆրան-
սիան իր այն հողամասերի հետ ունեցած հարաբերութիւններով, վո-
րոնք գտնվում են Միջերկրական ծովի արևմտյան մասի յերկու կողմը,
կտրում է անգլիական հարաբերութիւնների գլխավոր գիծը (Ատլան-
տյանից Հնդկական ովկիանոսը): Ֆրանսիայի և Անգլիայի շահերը
բաղխվում են նաև Առաջավոր Ասիայում և Հյուսիսային Աֆրիկայում:
Միացյալ Նահանգները հաջողութեամբ մրցում են Անգլիայի հետ արն-
տեսական տիրապետութիւնն ձեռք բերելու համար անգլիական գա-
ղութ Գանադայում: Անգլիայի և Միացյալ Նահանգների շահերն ընդ-
հարվում են Մեքսիկայում (նավթ), Հարավային Ամերիկայում, Զի-
նաստտանում: Նյու-Յորկն սկսում է յետ մղել Լոնդոնին յերկրորդ
տեղը և՛ առևտրի մեջ, և՛ բանկային շրջանառութեան կողմից:

«Իր տանն» ել բոլոր գործերը հաջողակ չեն: Պատերազմից հետո Դիրանդիան անջատվեց և ինքնուրույն պետություն դարձավ: Դոմինիոններն աշխատում են լիակատար անկախություն ձեռք բերել ռուսար պետությունների հետ հարաբերություններ ունենալու ասպարիդում: Գաղութներում, մասնավորապես Հնդկաստանում և Յեգիպտոսում, ավելի և ավելի համառ կերպարանք է ստանում անկախություն համար մղվող պայքարը:

ՅԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ:—Անգլիան ամենահզոր առևտրական և արդյունաբերական պետությունն է: Քաղաքականապես նա տիրում է աշխարհիս մի քառորդին: Նա իր ձեռքին է պահում Ատլանտյան և Հնդկական օվկիանոսների թիրապետությունը: Նա իշխում է հումքի շուկաների վրա: Նրան է պատկանում առաջնությունը քարածուխ, գործվածքներ և իրեր սպառելու շուկաներում: Իր կապիտալի աջակցությամբ նա տեր է տնտեսապես չեղ ֆուգած միջառք պետություններին մեջ: Բաց Անգլիայի համաշխարհային թիրապետությունն այնպես ճնշող չէ, ինչպես 50 տարի առաջ: Առևտրի, արդյունաբերության և արտասահման կապիտալ արտահանելու մեջ նրան չեղ են մղում գեպի յերկրորդ և յերրորդ դիրքերն ավելի յերիտասարդ և յեռանդոտ ախոյանները: Պատերազմից հետո ստեղծված տնտեսական և քաղաքական դրությունը վկայում է այն մեծ վտանգի մասին, վոր սպառնում է թե Բրիտանական կայսրության ամբողջությունը և թե՛ նրա տնտեսական բարեկեցությունը:

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա

Միջեկ համաժողովարհայից պատերազմը՝ Յեվրոպայում 540 հազար կլմ՝ յեկ 65 միլ. ազգաբնակչություն. գաղութները 3 միլ. կլմ. 12 միլ. բնակչով: Պատերազմից յեկ Պերուաի գաճնագրից հետո՝ 472 հազ. կլմ՝ 60 միլ. բնակչով (1926 թ.) Յեվրոպայում. բոլոր գաղութներից զրկված է:

ԲՆՈՐՈՇՈՒՄ:—Գերմանիան միջին յեվրոպական պետությունների մեջ ամենախոշորն է, վորը լայն չափով և բազմակողմանի կերպով ոգտադործել է և՛ իր դիրքը, և՛ բնական արտադրական ուժերն իր տընտեսական, քաղաքական և կուլտուրական զարգացման համար: Յերկար ժամանակ Գերմանիան ֆուում եր գլուղատնտեսական յերկիր. ՄԱԿարի 70-ական թվականներից առանց գլուղատնտեսությունը ֆուասելու նա դառնում է ամենաարդյունաբերական և առևտրական յերկրներից մեկը՝ ուժեղ ծովային նավատորմով:

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԲՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱԲՆԱ- ԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ.— Զարգացման այսպիսի հիմունքները պետք է վորոնիլ լերկրի դիրքի և մակերևույթի կազմութեան առանձնահատկութիւնների, բնական արտադրական ուժերի և պատմութեան մեջ:

ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԴԻՐՔԸ.— Ամենից առաջ ուշադրութիւն դարձրեք դիրքի այն առանձնահատկութեան վրա, վորը նպաստում է հարաբերութիւնների զարգացմանը, այն է՝ միջնակայ դիրքի վրա:

Պետութիւնների վճի խմբակցութեան է պատկանում Գերմանիան (տես յերրորդ թեման):

Վորոնք են այս խմբակցութեան առաւելութիւնները հարաբերութիւնների համար:

Մեծ, թե փոքր չափով է շեշտված Գերմանիայի միջնորդական հարաբերութիւնների հնարավորութիւնը՝ համեմատած Միջին Յեւրոպայի ուրիշ պետութիւնների հետ:

Քանի՞ (և վճի) պետութիւններով է շրջապատված Գերմանիան: Քանիսով՝ Զեխո-Սլովակիան, Ավստրիան, Լեհաստանը:

Վճի կողմերից Գերմանիան ամենից ավելի մատչելի է հարաբերութիւնների համար:

Վճրքան է Գերմանիայի լերկայնութիւնը (արեւմուտքից արեւելք):

Այս հարցին պատասխանելու համար գտեք այն լերկայնութեան աստիճանները, վորոնց միջև գտնվում է Գերմանիան, և ինկատի առեք, վոր 51-րդ զուգահեռականի մի աստիճանի լերկայնութիւնը 70 կլմ է (51-րդ զուգահեռականը Գերմանիայի համար հանդիսանում է միջինը):

Վճրքան է Գերմանիան ցամաքի խորքը թափանցում:

(Ցուց տվեք հլուսիսային և հարավային կետերի լայնութեան աստիճանները, բացի դրանից, հաշվեցեք ողալին գծով հեռավորութիւնն ամենահարավային կետից՝ Ալպերի ստորոտից մինչև Բալտիկ ծովը):

ՇՓՈՒՄԸ ԾՈՎԻ ՀԵՏ.— Ունի՞ Գերմանիան ուղղակի մուտք դեպի Ատլանտյան ովկիանոսը: Վճի ծովերն են մուտք բաց անում ովկիանոսային հարաբերութիւնների համար:

Վորոնք են լեքերը Բալտիկ ծովից Հլուսիսային ծովը:

ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ:—Միջանկյալ դերքը շատ նպաստավոր և հարաբերութիւններէ տեսակետից, Բայց նա միևնույն ժամանակ վտանգավոր և և դժվար՝ պաշտպանելու տեսակետից: Իր դերքի վտանգավոր կողմերը Գերմանիան առանձնապէս զգաց համաշխարհային պատերազմի ժամանակ: Պատերազմը վատթարացրեց նրա սահմանների անվտանգութիւնը արևմուտքում: Նա չերկարացրեց նրա ցամաքային սահմանը, իսկ ցամաքային սահմանն ամենից ավելի խոցելին է: Պատերազմը վատթարացրեց Գերմանիայի գծադրութիւնը: Ամենից ավելի վտանգավոր են դուրս ցգլած մասերը, վորոնք ամեն կողմից շրջապատված են ոտար յերկրներով: Այսպիսի դուրս ցցված մասերը կոչվում են քաղաքական թիրակղզիներ: Թիրակղզիների վրա պատերազմից հետո ավելացավ նաև մի քաղաքական կղզի:

Յուլյց տվեք Գերմանիայի քաղաքական թերակղզիները և քաղաքական կղզին:

Գերմանիայի «անդամահատման» քարտեզն աչքի առաջ ունենալով՝ բացատրեցեք, թե ինչո՞ւ, չնայելով վոր տերրիտորիան փոքրացավ, Գերմանիայի սահմանների յերկարութիւնը շատացավ (մինչև պատերազմը 8000 կլմ, վորից 3000 ծովային. պատերազմից հետո՝ 8200 կլմ, վորից 2700 ծովային): Վճր տեղերում ծովային սահմանը կարճացավ, վճր տեղերում ցամաքայինը յերկարեց:

Ի՞նչպէս պետք է գնահատել Գերմանիայի գծադրութիւններէ և սահմանների փոփոխութիւնը:

Ի՞նչպէս եր անցնում սահմանը Ֆրանսիայի հետ մինչև Վերսալի դաշնագիրը և Թինչպէս է անցնում հիմա: Վճրն և ավելի լավ պաշտպանողական սահման՝ լեռները, թի՞ գետը:

ԻՆԵԼՅԵՑԻ:—Ընդհանրապէս Միջին Յեւրոպայի և մասնավորապէս Գերմանիայի մակերևութի կազմութեան առանձնահատկութիւնն այն է, վոր նա բաժանվում է չերեք մասի՝ ցածր հարթութիւն, միջին լեռները և Ալպերը: Ալպերն ունեն իրենց նախասարերը: Այդ աստիճաններն անցնում են Գերմանիայով, հետզհետե բարձրանալով դեպի հարավ. հյուսիսում գտնվում է Հյուսիսային գերմանական ցածր հարթութիւնը, հետո՝ Միջին գերմանական լեռները է, վերջապէս, Ալպերը: Յեւ չհյուսիսային, և միջին աստիճանները կտրատված են իջվածքներով: Լեռների և իջվածքների ուղղութիւնների մեջ նկատվում է յերկուս վերակշռող ուղղութիւն, վորոնք իրար հատում են ուղիղ անկյունով՝ մեկը, այսպէս կոչված Հռենոսյանը, գերակշռում է Գերմանիայի արևմուտքում և ձգվում է հարավ-արևմուտքից դեպի հյուս-

սխա-տրեկը, իսկ մյուսը, վորը գերակշռում է Գերմանիայի ֆեադալ մասերում, ձգվում է հարավ-արեւելքից հյուսիս-արեւմուտք, այսպես կոչված Հերցինյանը:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՑԱՅՐ ՀԱՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Հյուսիսային գերմանական ցածր հարթությունը կազմում է Գերմանիայի գերակշռող մասը: Նրա տարածությունը հարաբերում է ավելի բարձրադիր Գերմանիայի (Միջին և Հարավային) տարածությանն այնպես, ինչպես 4 : 3:

Գերմանական ցածրությունը մի ավիքանման հարթություն է: Նրա մակերեսովը միատեսակ է: Մերթ յերկար. ձգվում են միայն առատաները (արեւելքում շամի, արեւմուտքում աճարի), մերթ տարածվում են անծայրածիր դաշտերը: Հաճախ հանդիպում են ամենաբարձակ կանաչ մամռապատ տարածություններ, վորոնք ընդհատվում են հավամրդի թփուտներով և մենավոր շամիներով:

ՑԱՅՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՓԱԿ ԲԼԻՄՇԱՐՔԵՐԸ.—Ցածրությունն ամբողջութեամբ կառարչալ հարթություն է: Կան թեթիկ կերպով կլորացած բարձրացումներ (այսպես կոչված Քալսիակաճ հարթ բլրաբարձ):

ԾՈՎԱՓՆՅԱ ՇԵՐՏԸ.—Գերմանական ցածրությունն սկսվում է Հյուսիսային և Բալտիական ծովերի ծովափնյա շերտով: Ինչպես ասել է մի նշանավոր գերմանացի աշխարհագրագետ (Ռաուցել), Բալտիկ ծովի ափերը իդիլիական (դուրեկան-խաղաղ) կերպարանք ունեն, իսկ Հյուսիսային ծովի ափերը՝ հերոսական բնույթի, վորը վկայում է ծովի ահեղ արշավանքի և մարդուս հերոսական կռիվ մասին:

ԲԱԼՏԻԿ ԾՈՎԻ ԱՓԵՐԸ.—Բալտիկ ծովի ափերը մեծ մասամբ վողողված են: Այնտեղ գոյացել են խոշոր լիմաններ կամ հաֆեր:

Հաֆերը լճեր դարձած ծովային ծոցերն են: Բայց ծովից նրանք բաժանվում են լերկարածիգ ավազի կիտվածքներով: Կիտվածքների վրա հաճախ չերեւում են կուրացնելու հափ սպիտակ դյուններ—բլուրներ, վորոնց կուտակել է քամին չորացած ծովային ավազից: Ողբեր և Նեմանի միջև գտնված ափի չորս հինգերորդը ներկայացնում է դյուններով ծածկված ծովափ: Քամու ժամանակ դյունները կարծես մառախուղով պատած լինեն, վոր առաջ է դալիս քամու փչած ավազից: Իրենց առաջխաղացման ժամանակ դյունները ծածկել են մի շարք գյուղեր: Ներկայումս դյունների շարժման առաջն առնված է նրանով, վոր տնկված են լերկար արմատներով բույսեր և շամի ծառեր:

ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԾՈՎԻ ԱՓԵՐԸ.—Հյուսիսային ծովի ափերն, ընդհակառակն, սաստիկ պատռված են: Ուժեղ ալեկոծությունների ժամանակ ծովը մեծ քանակութեամբ հողաձախեր է կլանել, կազմելով

Պամաքի խորքը մտնող ծոցեր, ըստ վորում նախկին ծովազրա գիծը վերածվել է մի շարք կղզիների: Գետաբերանները լայնացել են և դարձել ծովախորշեր (կատուարիաներ):

Կղզիների և ալժմյան ծովազրա գծի միջև տարածվում է ծանծաղ ծավի շերտը, վորը տեղատվութունների ժամանակ մերկանում է: Նրա յետևը ձգվում են աղմային պողպատ հողեր (մարշեր): Ծովառջավում է այս հողերի վրա. պետք է նրանց պաշտպանել: Կառուցված են հսկայական պատնեշներ, վորոնք ծովի մակերևութից մինչև 6 մ. բարձրանում են: Այս կառուցումները կատարել է աղզարնակութունը ինքնաբերաբար, առանց կառավարության աջակցության:

ՆԵՐՄԻ ԻՋՎԱԾԲԸ:— Ծովափնյա շերտն աչնուհաս փոխվում է բլրոձև բարձրության: Այս դեպի հարավ ընկնում է մի ընդարձակ իջվածք, վորը մինչև 3000 կմ² տարածություն է ընդունում: Հին ժամանակները նա ծածկված էր ճահճներով և անանցանելի անտառներով: Հիմա ճահճները չորացրած են, անտառները մաքրված: Այս հողամասը կտրտված է գետային ջրանցքներով և յերկաթուղու խիտ ցանցով: Հողերը ճիմավոր մոխրահող են, քիչ բերրի, բայց գերազանց մշակման և ոռոտ պարարտացման շնորհիվ լավ բերք են տալիս. արևելքում՝ հաճար, արևմուտքում՝ ցորեն:

ՅԱԾՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՄ ԸՆԿՆԵԼԸ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԸ: Գերմանիայի տնտեսական կյանքի դարգացման վրա բարերար ազդեցութուն է ունեցել այն, վոր ցածրութունը թափանցել է Միջին Գերմանիայի լեռնային շրջանը: Նա ալստեղ մտել է յերեք շերտով՝ Հոհնոս, Նլբա և Ուբեր գետերի հովիտներով: Այս թափանցումներն ավելի մեղմ կլիմա յեն մացում դաժան բարձրությունների շրջանը. հողը դարմանալի արգավանդ է, բուսականութունն ավելի բազմադան և շքեղ (Սաքսոնիա նահանգը շաքարի ճակնդեղի յիրկիր է, Հոհնոսյան ցածրությունը՝ խաղողի յերկիր): Հարաբերությունների վրա ունեցած իրենց ազդեցությամբ այս թափանցումները կարելի յե համեմատել ծովի խորշերի հետ: Վորտեղ յերկարությամբ և լայնությամբ ձգվող ճանապարհները խաչվում են, այնտեղ ծաղկել են խոշոր առևտրական քաղաքներ: Այս յերեք իջվածքներում ապրում է ամենախիտ աղգաբնակութունը:

ՄԻՋԻՆ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԼԵՌՆԵՐԸ: Միջին գերմանական լեռները կտրված են մի շարք վոչ բարձր անշատ լեռնաշղթաներից, վորոնք հատվում են իրար համարյա ուղիղ անկյունով: Նրանց բարձրությունը արևելքից դեպի արևմուտք հետզհետե իջնում է (Շնեեկոպպեն Սուգեթյան լեռներում 1600 մ է, Եյֆելն արևմուտքում՝ 700 մ):

Այս շղթաները մտնում են այն հին լեռների կազմի մեջ, վորը

մենք ուսումնասիրեցինք առաջին թեմայում: Նրանց հետ կապված ե
և՛ հանքային գոտին, և՛ քարածխային շերտը, և՛ աղերի խափերը—
թե խոհանոցային և թե կալիական:

Հեռնային հարստությունների մշակման շնորհիվ Միջին դերմա-
նական լեռները շուրջը կիտվել և խիտ ազգաբնակչութուն:

Միջին դերմանական լեռներից հարավ տարածվում և Շվարո-
Ֆրանկոնական կաթսայանման փոսը, վորը բոլոր կողմերից, քարե
պարսպի նման, շրջապատված և լեռներով: Կլիման մեղմ և, հոգն ար-
գավանդ (յերկրագործութուն, պտղաբուծություն, խաղողի մշակու-
թյուն):

Շվարցվալդի լեռներից արևմուտք չերկար ու նեղ ցածր շերտով
ձգվում և Վերին-Հեռնոսյան ցածրութունը, վորն արևելքից, արև-
մուտքից և հարավից պարփակված և լեռներով: Դա Գերմանիայի
ամենատաք մասն է շատ արգավանդ հողով: Այս ցածրությունը մի
փակ շրջան է: Նրա վրայով լայնությամբ և չերկայնությամբ անց-
նում են միջազգային ճանապարհներ:

ԳերՄԱՆԻԱՅԻ ՀԱՐԱՎԷ.—Գերմանիայի հարավը բռնում և Հա-
րավ-դերմանական բարձրավանդակը: Շրջապատող լեռները չեռան-
կյունու կերպարանք են տվել նրան:

Բարձրավանդակի հարավով անցնող Ալպերը Գերմանիա յնն
մտնում իրենց հյուսիսային մասերի եջերով: Միայն հազվադեպ
դեպքում նրանք անցնում են հավերժական ձյան սահմանից վեր, հաս-
նելով մինչև 3 կմ բարձրության: Գերմանական Ալպերում կան մի-
շարք լեռնանցքեր, վորոնք ոգտագործվել են դեռևս հռոմեական
տիրապետության ժամանակ: Հիմա նրանց միջով անց են կացրել յեր-
կաթողիներ, վորոնք գնում են դեպի Իտալիա:

Հարավ-դերմանական բարձրավանդակը մի ըլրադատ յերկիր և,
վորտեղ մեծ քանակությամբ լճեր կան: Նրանցից ամենախոշորի՝ Բո-
դենի լճի միջոցով հոսում և Հեռնոս գետը: Կլիման խիստ և, հողը քիչ
արգավանդ: Ալպերից հոսող գետերի հովիտները ճահճոտ են: Հան-
քային հարստություններ (բացի տորֆից) չկան:

Բաց դրա փոխարեն բարձրավանդակը շատ բարենպաստ դիրք
ունի: Դանուբը, վոր մողողում և այս բարձրավանդակը, Գերմանիայի
միակ գետն է, վոր հոսում և դեպի արևելք: Ալպիական գետերը ջրային
եներգիայի մեծ պաշար ունեն:

ԿլիՄԱՆ.—Արևմտյան և արևելյան կլիմաների մեջ չեղած զանա-
զանությունն ազդում և գյուղատնտեսության ընդլթի վրա. ալելի
խոնավ արևմուտքը ճահիճների և մարգագետինների յերկիր և. այստեղ

գերակշռում և մանր տնտեսութիւնը, վորը միացնում և չերկրագործութիւնը կաթնալիւն և մսային անասնապահութիւն հետ: Արեւելքը խոշոր հատիկային տնտեսութիւն չերկիր և:

Տեղումների առատութիւնը նպաստում և, վոր արեւմտյան գետերը (մանավանդ Հոհնուսը) ջրառատ լինեն, և նրանց ջրի բարձրութիւնը փոփոխութիւններին չենթարկվի: Արեւելյան գետերը՝ Նիլոս և մանավանդ Ողեբը, ամառը ծանծաղանում են:

ԱԶԳԱՅՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:— Բնակիչներն ավելի և ավելի կենտրոնանում են քաղաքներում, վորտեղ ներկայումս ապրում և ամբողջ Գերմանիայի բնակչութիւն ²/₃: Գերմանիայում 40-ից ավելի խոշոր քաղաքներ կան, վորոնցից 16-ը 300 հազարից ավելի բնակիչ ունեցող: Յերկու քաղաք կա միլիոնից ավելի բնակիչ ունեցող՝ Բեռլինը 4 միլ., Համբուրգը 1 միլ.:

Բնակչութիւն ճնշող մեծամասնութիւնը գերմանացիներ են: Սլավոններ շատ քիչ են մնացել (վենգեր): Մինչև պատերազմի սլավոնների թիւն անհամեմատ ավելի չեր (լեհական հողերն անջատվել են):

Բոլոր գերմանական ցեղերն, իհարկե, կատարյալ միատեսակութիւն չեն ներկայացնում: Տարբերում են վերին, միջին և ստորին գերմանական ցեղերը, վորոնք միքիչ իրարից պանազանվում են կենցաղային պարագաներով և մանավանդ լեզվով (վերին գերմանական բարբառը դարձել և գրական լեզու): Այս տարբերութիւններն ամենից ավելի պահպանվել են գլուղական ազգաբնակչութիւն մեջ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ:— Գերմանիայի լանդշաֆտն ամենուրեք կրում և հսկայական, համառ և խելացի աշխատանքի կնիք: Սա հովասարապես վերաբերում և և՛ գլուղատնտեսական, և, ինդուստրիալ շրջաններին:

Աշխատունակութիւնը զուգորդում և բարձր կուլտուրականութիւնը: Բոլոր բնակիչները զրազետ և: Բոլոր 6—14 տ. հասակ ունեցող յերեխաները պարտադիր կերպով դպրոց են հաճախում:

Տարբական դպրոցներում մոտ 9 միլիոն չերեխա յե սովորում: Այսպես կոչված միջնակարգ դպրոցներում (գիմնազիաներ և ռեալական դպրոցներ), վորոնք հատկացված են բուրժուազիայի յերեխաների համար, սովորում են մոտ 600 հազար հոգի: Մեծ քանակութեամբ դպրոցներ կան պրոֆեսիոնալ կրթութիւն համար: Համալսարաններում և բարձրագույն տիւնիկական և առևտրական դպրոցներում— մինչև 100 հազար հոգի:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.—Պետական կազմին նաչելով՝ Գերմանիան դաշնակցային պետութիւնն է։ Առաջ դա դաշնակցային կաշարութիւնն էր, վորը բաղկացած էր առանձին պետութիւններէց՝ թագաւորութիւններէց, իշխանութիւններէց և այլն, իսկ հիմա առանձին պետութիւնները վերանվանվել են «չերկրներ»։ Նրանցից յուրաքանչյուրը (Պրուսիա, Բավարիա, Սաքսոնիա, Վլուրտեմբերգ, Բադեն, Թւարինգիա և այլն) ունի կատարյալ ինքնավարութիւն, բայց չենթարկուում ե համապետական վերահսկողութեանը։ Ամբողջ դաշնակցային պետութիւնը գլխավորում են՝ նախագահը, վորն ընտրվում է համաժողովրդական քվեարկութեամբ, և համապետական պարլամենտը—ապխստադը։ Առանձին «չերկրներն» ունեն իրենց պարլամենտը—լանդտագներ—և իրենց մինիստրութիւնները։

ՅԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.—Գերմանիան ավելի շատ կապված է Յեվրոպայի ցամաքի, քան թե ծովի հետ։ Նա շատ հարմար դիրք ունի ցամաքի ներսի հարաբերութիւնների համար, Յեվրոպայի առանձին մասերի միջև միջնորդի դեր կատարելու համար։ Բնական ուրտադրական ուժերը շատ բազմազան են, բաշխված են անհավասար, գոտիական գործոններն ավելի պակաս նպաստաւոր են, քան թե վոչ գոտիականները։ Աղգաբնակութիւնը իրիտ է, մեծ մասամբ կենտրոնացած քաղաքներում։ Քաղաքների ամենաշատ կուտակումը նկատվում է հանքերով ամենից ավելի հարուստ շրջանում և հարաբերութիւնների գլխավոր գծերի վրա, մանավանդ նրանց հանգուլցներում։

ՅՈՐԹԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՌԱՅՈՆՆԵՐԸ.—Բնական և պատմական պայմանները տարբերութեան շնորհիվ Գերմանիան բաժանվել է մի շարք բաժանանաչափ մեկուսացած տնտեսական շրջաններով։

1. Հյուսիսային Գերմանիան գլուղատնտեսական լերկիք է. նա բռնում է Հյուսիսային գերմանական ցածրութիւնը։ Միայն տեղ-տեղ, մանավանդ ծովափնյա շերտում (նախահանգստային քաղաքներ) և ներքին ճանապարհների խաչման տեղերում (Բերլին), առաջ յեկան խոշոր առևտրական քաղաքներ, վորոնք աչուհետև դարձան նաև արդիւնաբերական կենտրոններ։

II. Միջին Գերմանիան հանդիսանում է Գերմանիայի հիմնական ինդուստրիալ շերտը: Դա Միջին գերմանական լեռների շրջանն է: Այստեղ են գտնվում չերկրի բոլոր հանքային հարստությունները: Առանձնապես կարևոր են, իբրև արանդիտի չերկրներ, Հյուսիսային ցածրությունն ալյուրա ընկած մասերը, վորոնք չերկաբալուն ձգվել են հյուսիսից Հոենոս, Ելբա և Ուդեր գետերի հովիտներով: Յնոուն արանդիտի շնորհիվ ալյուրա առաջ են յեկել մի շարք առևտրական քաղաքներ (Լայպցիգ, վորտեդգաունովում են Յեվրոպայի ամենախոշոր տոնավաճառները):

Գարածխի և շոգու գարում այս քաղաքները դարձան խոշոր արդյունաբերական կենտրոններ: Սա այն շրջանն է, վորտեղ քաղաքային աղգարնակությունը խիտ կերպով գերակշռում է (ընդհանուրի ²/₃-ից ավելի): Այստեղի աղգարնակության խտությունն ամենամեծն է ամբողջ Գերմանիայում (200 մարդուց ավելի, տեղ-տեղ մինչև 1000 մարդ մի կմ² վրա):

Տնտեսական տեսակետից Միջին Գերմանիան կարելի է յե յերեք յենթաշրջանի բաժանել.

ա) Ռուրի ցրած, գտնվում է Հոենոսի և նրա վտակ Ռուրի շուրջը: Այս շրջանը քարածխով Գերմանիայի ամենահարուստ մասն է. այստեղ են կենտրոնացած լեռնային, մետաղագործական (Եսսեն, Դորմունդ քաղաքները) և քիմիական (Դյուսսելդորֆ) արդյունաբերությունները: Զգալի չափով զարգացած է և տեքստիլ արդյունաբերությունը (բամբակի, մետաքսի և վուշի գործվածքների արտադրություն):

բ) Տյուրինգիա յեվ Սաքսոնիա (Ելբայի ավազանը)—Գերմանիայի գլխավոր տեքստիլ ուսոնը: Բավականաչափ զարգացած է նաև սննդային արդյունաբերությունը (շաքարի արդյունաբերությունը Մագդեբուրգում), մեքենայակառուցում, քիմիական արդյունաբերություն և ալագրական գործը (Լայպցիգ):

գ) Միլեգիա (Ուդերի ավազանը)—լեռնային և մետաղագործական արդյունաբերության շրջանը. ինչպես ամեն տեղ, այստեղ ել զարգացած է տեքստիլ արդյունաբերությունը:

III. Հարավային Գերմանիա.—ա) Հարավային գերմանական բարձրավանդակի յենթաշրջանը (Հարավային Բավարիա): Սա գլուղատնտեսական յիրկիր է, Դանուբի և դեպի լեռնային ալպիական լեռնանցքերը տանող ճանապարհների շնորհիվ զարգացել է առևտուրը (Մյունխեն):

Լեռնային գետերի հարստության շնորհիվ Բավարիան զբաղեցնում է

բաժ ան խոյլ գործող շոգեշարժիչները փոխարինեց տեղական սպիտակ ան խոյլ բանող ելեկտրական շարժիչներով: Ելեկտրիֆիկացիայի յեն յեն թարկվում յերկաթուղիները և արդյունաբերական ձեռնարկությունները մեծ մասը:

բ) Շրանկոնիան, Շվաբական յեվ Վերից-հոենհոլցան յյոժրության կաթսայաձև փոսերի յեն թարշանները: Այստեղ բավական համաչափ կերպով զարգացած են թե գյուղատնտեսությունը և թե արդյունաբերությունը. գյուղատնտեսությունից գլխավորապես դաշտաբուծությունը, բանջարաբուծությունը, պտղաբուծությունը և խաղողի մշակությունը. արդյունաբերությունից՝ գործվածքալին, քիմիական և փայտամշակողական արդյունաբերությունները:

Ին ԴՈՒՍՏՐԻԱ.— Գերմանիայի ժողովրդական տնտեսության գլխավեր հատկանիշը նրա ինդուստրիայի արագ աճումն և և այն վիթխարի նշանակությունը, վոր ունի այդ ինդուստրիան:

Հիսուն տարի սրանից առաջ Գերմանիան դրեթե բացառապես ագրարային յերկիր եր: Ներկայումս ինդուստրիան այնտեղ ավելի խոշոր տեղ և դրավում, քան թե գյուղատնտեսությունը:

Այս ազդեատկի հիման վրա համեմատեցեք պրոֆեսիսանալ կադմի մեջ կատարված փոփոխությունները 1882, 1907 և 1925 թվերի համար: Վեր պրոֆեսսիաները կրճատվել են, վորոնք աճել են, քան թե տոկոսով:

Գերմանիայի պրոֆեսսիոնալ կազմը

	1882 թ.	1907 թ.	1925 թ.
Գյուղատնտեսություն և անասնաբուծություն.	44,7	34,0	30,5
Տնային սպասավորություն.	2,3	6,4	5,1
Աղմինիստրացիա: Առողջապահություն.	5,2	6,6	6,5
Աղատ պրոֆեսսիաներ.			
Առևտուր և տրանսպորտ.	10,5	13,0	16,5
Արդյունաբերություն.	37,3	40,0	41,4

Տեխնիկայի կատարելագործությամբ գերմանական արդյունաբերությունը գերազանցում է յեվրոպական մնացած բոլոր յերկրները:

արդշունարերութիւնը և յետ չի մնում ամերիկականից: Բանվորական բանակն ունի 8 միլիոն մարդուց ավելի:

Հսկայական և և ալն կապիտալը, վոր ներդրված և ձեռնարկութունների մեջ: Նրանք մեծ մասամբ կենտրոնացած են խոշոր ակցիոներական ընկերութիւններին՝ տրեստներին կամ կոնցերններին ձեռքին: Կապիտալի կոնցենտրացիայի (համակենտրոնացման) կողմից դրանք Յեվրոպայի ամենախոշոր ձեռնարկութիւններն են, վորոնք յետ են միայն ամերիկական տրեստներին:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.—XIX դարի վերջին գերմանական արդշունարերութիւնն սկսեց հասնել անգլիականին, իսկ յերկաթուղործական և քիմիական արդշունարերութեամբ՝ մինչև իսկ գերազանցել նրան: Բանվորների թվի կողմից առաջին տեղը բռնում և մետաղալին արդշունարերութիւնը մեքենայակառուցման հետ միասին (2¹/₂ միլիոն բանվոր): Ակնուհետե կալիս են՝ լեռնային գործը (1¹/₂ միլ. մարդ), տեքստիլ արդշունարերութիւնը (մոտ 1 միլ. մարդ) և սննդային արդշունարերութիւնը (700 հազար մարդ):

Պատերազմից առաջ գերմանական գործարանները տալիս էին յերկու անգամ ավելի թուջ և յերկուս ու կես անգամ ավելի պողպատ, քան անգլիական գործարանները: Տեքստիլ արդշունարերութեան կողմից նույն ժամանակաշրջանում Գերմանիան յետ եր մնում միայն Անգլիայից և Միացյալ Նահանգներից: Պատերազմից հետո Ֆրանսիան նրան քչեց չորրորդ տեղը, վորովհետև նրան անցավ Ելզասը. վերջինս խոշոր, ծաղկած տեքստիլ արդշունարերութեան շրջանն և: Գերմանիան աշխարհումս առաջին տեղն և բռնում քիմիական արդշունարերութեան կողմից (մասնավանդ ներկերի և դեղորայքի արտադրութեամբ և տպագրական գործով): Ճակնդեղի շաքարի արտադրութեամբ ևս Գերմանիան առաջին տեղն և աշխարհում. առաջին տեղերից մեկն և գրավում նաև գարեջրի մշակութեամբ:

ՎՈՐԲՔԱՆ Ե ԱՊԱՀՈՎՎԱԾ ԵՆԵՐԳԻԱՅԻ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐՈՎ.—Իր արդշունարերութեան համար Գերմանիան ձեռքի տակ ունի ենթերգիայի աղբյուրներին մեծ պաշար՝ քարածխի, գորշ և սպիտակ ածխի: Հրդր ելեկտրական կայանները, վորոնք ենթերգիա յեն տեղադրուում շատ հեռուները, աշխատում են քարածխով (մասնավանդ գորշ ածխով) և ջրային ենթերգիայով:

ՎՈՐԲՔԱՆ Ե ԱՊԱՀՈՎՎԱԾ ՀՈՒՄՔՈՎ.—Ծանր ինդուստրիան միայն մասնակի կերպով բավարարվում և սեփական հումքանյութով: Դեռ պատերազմից առաջ Գերմանիան հումքանյութ եր ստանում Շվեդիայից և Սպանիայից. ներկայումս հումքանյութի ներմուծման կա-

բիքն ավելի քան շատացել, վորովհետև Նլզաս-Լոտարինդիայի հետ միասին Գերմանիան կորցրեց իր յերկաթի հանքերի պաշարի յերեք քառորդը:

Բերովի հումքով և գործում տեքստիլ արդյունաբերութիւնը, մանավանդ բամբակի և մետաքսի արդյունաբերութիւնը. նույնպէս և՛ կաշվի արդյունաբերութեան յերկու յերրորդը, մասամբ լժովիներ, վորը վերամշակում և ինչպէս սեփական, այնպէս ել բերովի բնափայտը (փշատերև ծառերի) և թուղթ դարձնում: Ներկարաքիմիական և սննդային արդյունաբերութիւնն աշխատում և սեփական հումքով:

ԱՇԽԱՐՀԱՎՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱՎՈՐՈՒՄԸ.—Արդյունաբերութեան մեջ գործածվող հումքի բնույթից և կախված արդյունաբերութեան աշխարհագրական դասավորումը:

Ծանր ինդուստրիան պահանջում և մեծ քանակութեամբ քարածուխ և հնարավորութիւն տեղումն ռենհալու յերկաթահանք կամ հոժան գնով ուրիշ տեղից բերելու աչն: Մետաղի արդյունաբերութեան գլխավոր կենտրոնը դարձավ Ռուրի շրջանը, վորտեղ առանձնապէս առաջ անցավ Նասեն քաղաքը, ալ և Դուիսբուրգ, Բոխում, Դորտմունդ, Ռուրորտ և ալն:

Քիմիական արդյունաբերութիւնը կապված և ջրային ուժի և ջրի լայն ոչտագործման հետ: Աշխարհիս ամենախոշոր քիմիական գործարանը՝ Բադենի սողայի և անիլինի գործարանն առաջ և չկել Լոնտսի վրա: Քիմիական արտադրութեան մյուս խոշոր շրջանը Միջին Գերմանիայի աչն մասն և, վորտեղ գտնվում են կալիական աղերի և գորշ քարածխի հանքերը:

Թիւանյութը փոխադրվում և հեռավոր տեղեր: Նրա մշակումը կարող և առաջ գալ ամեն տեղ, վորտեղ բավարար քանակութեամբ բանվորական ձեռքեր կան և ուր հնարավոր և հոժան գնով հալթայթել շարժիչ եներգիւ: Այս ճյուղը Գերմանիայի ամենացրված արտադրութիւնն և, վորը դարգացած և վոչ միայն Միջին Գերմանիայում, ալ և Հյուսիսային Գերմանիայի խոշոր քաղաքներում:

Մանդային արդյունաբերութիւնը, մանավանդ ճակնդեղ և կարտոֆիլ վերամշակողը, հարմարեցված և հումքի արտադրութեան վայրերին (շաքարի ճակնդեղի մշակութիւնը առանձնապէս Սաքսոնիայում՝ Միջին Նլբայի վրա, իսկ ողի քաշելունը՝ Հյուսիսային-գերմանական բարձրութեան արեւելքում): Խոշոր ալրադաշները կենտրոնացել են այն տեղերում, ուր հեշտութեամբ կարելի չի հացահատիկ փոխադրել, այսինքն ծովային նավահանգիստներում և ներքին ջրային ճանապարհներին:

ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ.—Արդյունաբերութեան ծաղկման ամենագլխավոր

պայմաններէց մեկը հաղորդակցութեան ճանապարհներէ խիտ ցանց ունենալն ե՛ր ինչպէս խճուղու և յերկաթուղու, այնպէս ել ջրալին ճանապարհներէ՝ թե՛ բնական և թե՛ արհեստական:

ՅԵՐԿԱՅԹՈՒՂԻՆԵՐԸ:—Գերմանիայի յերկաթուղու ցանցն ամենախոշորն և ամբողջ Յեվրոպայում (60 հազար կլմ, բացի դրանից 10 հազար կլմ ել ավելի ոժանդակ դժեր): Յերկաթգծի ցանցի խտութեամբ Գերմանիան առաջին տեղերից մեկն և զբաւում (100 կլմ² տարածութեան վրա 12 կլմ): Յերկաթգծի ցանցի խտութեամբ ուղիղ համեմատութեան մեջ և գտնվում այս կամ այն ուսոնի արդյունարեքական զարգացման հետ:

Խոշոր քաղաքներն իրար հետ միացած են արագ գնացքներէ դժերով: Տեղ-տեղ այս դժերը բազմաթիւ են: Բացի Արևելյան և Հարավային Գերմանիայի ծայրամասերից, յերկրի մնացած տեղերը Բերլինից կարելի յե հասնել 10 ժամից ել ավելի պակաս ժամանակամիջոցում:

Գերմանիայի կենտրոնական դիրքի շնորհիւ նրա վրայով մեծ քանակութեամբ միջազգային ճանապարհներ են անցնում:

ԳԵՏԵՐՆ ՈՒ ԶՐԱՆՑՔՆԵՐԸ:—Գետային ճանապարհները Գերմանիայի համար կարևորութեան ունեն: Արևելյան բոլոր գետերն իրար հետ միացած են ջրանցքներով:

Արևմտյան Գերմանիայում և գտնվում նրա գետային ջրանցքներից ամենախոշորը՝ Դորտմունդ—Եմսի ջրանցքը (290 կլմ յերկարութեամբ), վորը միացնում և Վեստֆալիայի լեռնազործարանական և արդյունաբերական շրջանը Եմս գետի, իսկ վերջինիս միջոցով՝ Հյուսիսային ծովի հետ: Այս ջրանցքը կազմում և Հռենոս գետի արհեստական գետաբերանը Գերմանիայում:

Ելբայից մինչև Հռենոս կառուցվող **ԿԵՏԵՐՆԵԱԿԱՆ** ջրանցքից դեռ չի ավարտվել Մագդեբուրգից մինչև Հաննովեր ընկած մասը:

Գետերի բարելավման և նրանց ջրանցքների վերածելու վրա շատ խոշոր գումարներ են ծախսվում: Նվաճումներն ել շատ մեծ են. Գերմանիայի գետային նավահանգիստները բռնաշրջանառութեան կողմից ամենակարևորներէն են Յեվրոպայում: Առանձնապէս աչքի յեն ընկնում Բերլինի, Համբուրգի և Դուիսբուրգ—Ռուրորտի գետային նավահանգիստները:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Չնայելով վոր արդյունաբերութեանը և քաղաքային կյանքը փառավոր ծաղկման են հասել, այնուամենայնիւ գյուղատնտեսութեանն անուշադրութեան չի մատնվել:

Քնայելով վոր դաշտերը գերազանց կերպով մշակվում են, այնու-
ամենայնիվ սեփական հացը չի բավականացնում:

Կաղմեցեք հողերի բաշխման դիտարամ. դաշտերն ու այ-
գիները՝ 49⁰/₁₀, արոտներն ու մարգագետինները 16⁰/₁₀. անտառը
26⁰/₁₀, շեները, ճանապարհն ու անմշակ հողերը՝ 9⁰/₁₀:

Գերմանիան վճի լաջնության գուգահեռականներն միջև ե
գանվում: ԽՍՀՄ վճի գոտուն և համապատասխանում: Խնչպիսի
հող ունի: Գերմանիայի վճի մասերն ամենից ավելի հարմար են
հաճարի մշակության համար. վորճնք՝ ցորենի, կարտոֆիլի, շա-
քարի ճակնդեղի մշակության համար: Յուլյ տվեք, թե այս կամ
այն կուլտուրայի գերակշռությունը վորոշ վայրում ինչի հետ
կապ ունի:

Բացի հացահատիկի կուլտուրաներից, կարտոֆիլից և ճակնդեղից,
մեծ տեղ ե հատկացվում բանջարաբուծությանը, գլխավորապես ար-
դյունաբերական շրջաններում՝ խոշոր քաղաքների մոտերքը (քաղա-
քային աղգարնակության ունեցած բանջարեղենի մեծ պահանջը): Շատ
պարզացած և նաե պտղաբուծ ությունը, ըստ վորում հպրավ-արեմը-
տյան Գերմանիայի վորոշ վայրերում մեղմ կլիմայի շնորհիվ պտղաբու-
ծությունն ու խաղողի մշակությունը աղգարնակության գլխավոր ըզ-
բաղմունքն են հանդիսանում: Նրանց փոքրիկ հողամասերը շատ ավե-
լի արդյունք են տալիս, քան թե յերկրագործությունը միջին չափերի
հողամասերի վրա՝ արևելքում:

ՀՈՂԱՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Արեմուտքում, մանավանդ հարավ-արե-
մուտքում, գերակշռում ե մանր-գլուղացիական հողատիրությունը, իսկ
արևելքում՝ խոշոր հողատիրությունը: Այստեղ ե կենտրոնացած խո-
շոր կալվածատիրական տնտեսությունների լերեք քառորդը: Արևել-
քում գլուղացիական հողամասերն ել ավելի խոշոր չափերի յեն հաս-
նում, բայց միաժամանակ ալստեղ հողազուրկ, բատրակ աղգարնա-
կության թիվը մեծ ե:

ԱՆԱՄԱՊԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Խոնավ ծովափի մարգագետինները,
մանավանդ արեմտյան կողմում, և Միջին գերմանական ու ալպյան
լեռների արոտներն ամենից ավելի հարմար են անասնապահության
համար: Բացի դրանից ընդարձակ տարածություններ բռնված են ցա-
նովի խոտերով, մանավանդ առվուշտով, և կերի արմատապտուղնե-
րով: Անասնապահությունը մեծ կատարելության ե հասել. քանակի
կողմից առաջին տեղը բռնում են խոզերն ու խոշոր լեղջուրավոր ա-
նասունները, բայց սեփական միսն ու ճարպը չեն բավականացնում,
և Գերմանիան պակասը ներմուծելու վրա հարկադրված ե խոշոր գու-
մարներ ել ծախսելու:

ԱՆՏԱՌԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Անտառաբուծութիւնը գլուղատըն-տեսութեան ելական ճյուղերից մեկն է։ Անտառը բաժանվում է ան-տառամասերի, վորոնք տնտեսական ճանապարհներով ուղիղ անկու-նով բաժանվում են միմյանցից։ Բացի Բոհեմյան անտառից, ֆինացած բոլոր տեղերի անտառը տնկովի չէ, ըստ վորում ծառերը տնկվում են ուղիղ զծերով։ Գերմանիայի անտառների չերկու չերբորզը փշատերէն է։ Սաղարթավոր տեսակների մեջ գերակշռում են կաղնին և ա-ճարին։

Բնափալտի վիթխարի պահանջ ունենալու պատճառով, մանա-վանդ թղթի արդյունաբերութեան համար, Գերմանիան ստիպված է դրսից փայտեղեն ներմուծել, չնայելով վոր ինքն անտառի մեծ տա-րածութիւններ ունի։

ԶԿՆՈՐՍՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Կարևոր դեր է խաղում և ձկնորսութիւ-նը՝ թէ գետային և թէ, մանավանդ, ծովային։ Զկան առետրի և ձկան պաշար պատրաստելու կողմից ամենախոշոր կենտրոնը Հեեստեմյունդե քաղաքն է։ Ամեն որ ալստեղից չերկրի խորքերն են ուկարկվում 3-5 ձկան գնացքներ, վորոնք բաղկացած են յառցարան-վազոններից։

ՅԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.—Յերկրի ճեփեսեկան տիպը, ինչ-պէս գլուղատնտեսութեան, աչնպէս էլ արդյունաբերական բոլոր տե-սակները հասել են բազմակողմանի և բարձր զարգացման։ Բաց գլուղատնտեսութիւնը, ազգաբնակչութեան մեծ խտութեան պատ-ճառով, չի կարող լրիվ չափով մատակարարել բնակիչների անհրաժեշտ բուսական և մսեղեն սնունդը, այլ և գործարանների հումքը։

Մսնդամթերք և հումք ներմուծելու վրա խոշոր գումարներ են ծախսվում։ Միևնույն ժամանակ արդյունաբերութիւնը, ներքին պա-հանջին բավարարելուց հետո, զգալի ավելացուկներ է տալիս արտա-հանման համար։ Այս բոլորը թույլ է տալիս ընդունելու, վոր Գերմա-նիան խառն տնտեսութիւն ունեցող չերկիր է, վորտեղ թէ գլուղա-տնտեսութիւնը և թէ ինդուստրիան բարձր զարգացման են հասած, ըստ վորում ինդուստրիան զգալի չափով գերակշռում է գլուղատըն-տեսութեանը։

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԿԱՊԵՐԸ ՄՅՈՒՍ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՀԵՏ

ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ՅԵՎ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ,—

Բազմապարտյան պատմութեան ամբողջ ընթացքում այս կապերը շատ բազմազան են յեղել: Կային առևտրական կապեր, զինված պայքար, կար Գերմանիայի կուլտուրական ազդեցութիւնը:

Թուսաստանի հետ Գերմանիան անմիջական հարաբերութիւններէ մեջ ե մտնում գլխավորապէս XVIII դարուց սկսած: Այդ դարում Գերմանիան, ավելի ճիշտ՝ Պրուսիան, դառնում ե ուժեղ զինվորական միապետութիւն ե հանդիսանում ե ուսուաց ֆեոդալների համար զինվորական վարչութեան դաժան դպրոց:

Նապոլեոնի պատերազմից հետո ուս ե ինտելիգենցիան սկսում ե հրապուրվել գերմանական փրկիսօփայութեամբ, գեղարվեստով ե գիտութեամբ:

Բանվորական դասակարգի աճման հետ միասին Գերմանիան դառնում ե մի կենտրոն, վորտեղից տարածվում են սոցիալիզմի ե կոմմունիզմի գաղափարները (Լասսալ, Մարքս, Ենգելս):

Հասարակագիտութեան ե գրականութեան զբաղմունքներին սովորածներէ հիման վրա, վերհիշեցեք այն ազդեցութիւնը, վոր ունեցել ե մի կողմից պրուսական զինվորականութիւնը, մյուս կողմից գերմանական գեղարվեստն ու փրկիսօփայութիւնը:

Հասարակագիտութեանից այս հարցին վերաբերյալ ձեր ունեցած ծանոթութեան հիման վրա մանրամասն բացատրեցեք Գերմանիայի նշանակութիւնը սոցիալիզմի ե կոմմունիզմի գաղափարներէ տարածման գործում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՐԻ ԱՃՈՒՄԸ.—XIX դարու 80-ական թիվականներից սկսած Գերմանիայի համաշխարհային առևտրական կապերն ըսկըսում են շատ արագ զարգանալ: 1880-ից մինչև 1910 թ. Գերմանիայի արտաքին առևտրի շրջանառութիւնը համարյա յերեք անգամ շատացել ե՝ 5,8 միլիարդ մարկից մինչև 17 միլիարդը (1 մարկը=47 կոպ.): Ներմուծումը գերազանցում ե արտահանմանը 1½ միլիարդ մարկով (գործարանային հում ե սննդամթերքների մեծ չափերի ներմուծում): Որոտ արագ կերպով կուտակվում եր կապիտալը, վորը գործադրութիւն եր փնտռում: Ոոշոր բանկերը միանում եյին ամենախոշոր արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնների հետ, վորոնք հաճախ աշխատում եյին արտասահմանում: Արտասահմանում աշխատող կապիտալից առաջված յեկամուտներն ավիցուկով ծածկում եյին առևտրա-

կան պատսխիվը: Ռուսաստանի հետ ունեցած առևտուրը պատսխիվ եր (ներմուծված առարկաների արժեքը՝ հացահատիկների—մանավանդ գարու—ծալի, յուղի, թոչուների, գլխավորապես սագերի, քուսպի, թեփի և փայտեղենի, —գերազանցում եր Գերմանիայից արտահանած իրերի և գործվածքների արժեքին՝ մեքենաների, ելեկտրական սարք ու կարգի, զանազան մետաղե իրերի, տեքստիլ գործվածքների, ներկերի, գեղերի, քիմիական նյութերի և ուրիշ ֆաբրիկատների և կիսաֆաբրիկատների): Ավելի ևս պատսխիվ եր առևտուրը Միացյալ Նահանգների հետ, վերոնց մեծ դուստրներ ելին վճարվում սննդամթերքների (ցորեն, սիմինդր, միս սառցրած և պահածոներով, ճարպեր), բամբակի և պղնձի համար: Անգլիա ավելի շատ եր ներմուծվում, քան թե արտադրից արտահանվում եր Գերմանիա: Ավստրո-Հունգարիայի և Իտալիայի հետ ունեցած առևտրի մեջ ներմուծումն ու արտահանումը համարյա իրար ծածկում ելին: Բացի վերոհիշյալ պետութժոռններից, առևտուրն արագ կերպով զարգանում եր քաղկանյան չերկրների հետ: Յեռանդուն ջանքեր ելին թափվում արեելյան ասիական և հարավ-ամերիկական շուկաները նվաճելու համար, բայց այստեղ Գերմանիան խիստ մրցակցության եր հանդիպում Միացյալ Նահանգների և Յապոնիայի կողմից (Ասիայում):

Մի խոսքով՝ առևտուրը շատ արագ եր աճում, ավելի արագ, քան Անգլիայում: 1913 թ. Գերմանիան դեռ յիտ եր մնում Անգլիայից, բայց զանազանութունը հետզհետե սկսվել եր հավասարվել. համաշխարհային առևտրից Անգլիային բաժին եր ընկնում 180⁰/₀, իսկ Գերմանիային՝ 12,60⁰/₀:

ԳԵՐԳԱՆԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼՆ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՈՒՄ.—Գերմանիան արտասանման եր ուղարկում վոյ միայն իր ապրանքները, այլ և կապիտալը և մարդկանց: Կապիտալն աշխատում եր զանազան ձեռնարկութժոռնների մեջ՝ արտասանմանում, վերոնց թվում և Ռուսաստանում, բայց ավելի ևս ձեռնտու պլանաններով՝ Տաճկաստանում: Ասիական Տաճկաստանի ճանապարհները՝ Անատոլիականը և Բաղդադինը, կառուցել և գերմանական ընկերութժոռնը: Պատերազմից առաջ ոտար պետութժոռնները պարտք ելին Գերմանիային մինչև 15 միլիարդ ուրլի: ԱՐՏԱԳԱՂԹԼ:—Արտագաղթի սկիզբը գրվեց XIX դարի 40-ական թվականներից: Կես դարի ընթացքում, 1840 թ. մինչև 1890 թիվը, ամեն տարի Ամերիկա և յեվրոպական չերկրներ ելին գաղթում հարյուր հազարավոր մարդիկ: Բայց 90-ական թվականների վերջից ըսկըսած սեփական արդյունաբերութժյան զարգացման շնորհիվ արտագաղթն սկսում ե արագ կերպով թուլանալ. 1881 թվին արտասանման

ե գաղթել 220 հազար հոգի, 1905 թ.¹ ընդամենը 27 հազար, 1912 թ.² 18¹/₂ հազար: Գերմանական բնակավայրերն առանձնապես խոշոր են Մխացյալ Նահանգներում և հարավ-ամերիկական պետութիւններում՝ Բրազիլիայում, Արգենտինայում և Զիլիում: Ռուսաստանում Գերմանիայից չեկած, բացի քաղաքացի գաղթողներից, կալին և յերկրագործական գաղութներ (կոլոնիաներ) գլխավորապես Վոլգայի վրա և սևծովյան առփաստաններում:

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ.—Գերմանիայի սեփական գաղութները քիչ կլին և առանձին ողուտ չեկին բերում: Գերմանիային կլին պատկանում Աֆրիկայում՝ Կամերունը, Տոգոն, Արևելյան և Արեւմտյան գերմանական Աֆրիկան. բացի դրանից Ովկիանիայում՝ Նոր-Գվինեայի արևելյան մասը, Բիսմարկի արխիպելագը և Սողոմոնյան կղզիները, Մարիանյան, Կարոլինյան, Մալալայան կղզիները և Սամուա կղզին:

ՆԱՎԱՏՈՐՄԸ.—Առևտրի աճումը պահանջում էր ծովային նավատորմի զարգացում, վորն ընթանում էր հսկայական արագութեամբ:

1914 թ. գերմանական նավատորմը բռնում էր յերկրորդ տեղը, յետ մնալով միայն անգլիականից: Գերմանական նավերի տոննաժը 5 միլիոն սեզիստ. տոննից ավելի էր, վորը կազմում էր համաշխարհային նավատորմի 13¹/₆-ը: Նավերի մեծ մասը պատկանում էր չեկու ընկերութիւնների՝ Համբուրգ—Ամերիկա գծին (վարչութիւնը Համբուրգում) և Հյուսիսային գերմանական լիդիին (Բրեմենում):

Վորպեսդի իր առևտրական, և մանավանդ պատերազմական, նավատորմը կարողանա ազատ կերպով յերթեկել Հյուսիսային ծովից դեպի Բալտիկ ծովը կամ ընդհակառակը, Գերմանիան փորել է Դիլի ջրանցքը մոտ 100 կլմ յերկարութեամբ (Պանամայի ջրանցքից յերկար է, Սուեզից՝ կարճ). խորութիւնը բավարար է ամենախոշոր նավերի համար:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ԱՌԱՋԱՑԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐԸ.—Գերմանիան պատերազմից առաջ, արագ կերպով դարգացնելով իր արդյունաբերութիւնը, չերկաթծերը, առևտրական նավատորմը, առևտրական և ֆինանսական կապերը, համառ և անհողողող կերպով ընթանում էր աշխարհը տնտեսապես նվաճելու ճանապարհով:

Համաշխարհային պատերազմի չեղք և Վերսալի դաշնագիրը դադարեցրին Գերմանիայի առաջխաղացումը. նա, վոր ուզում էր աշխարհը նվաճել, ինքն ընկավ նվաճված յերկրի դրութիւն մեջ: Նրա քաղաքական հզորութիւնը, նրա տնտեսութիւնը ծանր հարված ստացան: Քանզվից նրա տերիտորիայի ամբողջականութիւնը: Նրա ըզգալի մասը գրավել են հաղթող յերկրների զորքերը: Մինչև անգամ

չգրավւած լերկրում, իր տանը, Գերմանիան ղաղարեց տեր լինելուց: Նրա մեծ գետերը (բացի Վեզերից) և Քիլի ջրանցքը միջազգայնաց-վել են: Յերթեկուցութունն այս ջրային ճանապարհներէ վրա կարգա-վորվում և միջազգային հանձնաժողովներով, վորտեղ գերմանացի ներ-կայացուցիչներէ թիֆն ավելի քիչ է, քան ֆրանցած լերկրներինը մի-ասին վերցրած:

Հետեյալ դիպրամով ցույց տվեք, թե տնտեսության վոր ճյուղերն են ամենից ծանր հարված ստացել: Ցույց տվեք, թե վոր յերկրամասերի կորստով և բացատրվում հաճարի, ցորե-նի, կարտոֆիլի, լերկաթի ու ուրիշ հանքերի և քարածխի ար-տադրության պակասելը:

Գերմանիայի կորուստները մոտավ. (0/0 0/0-ով) րաւ Վերսալի դաճագրի

	Ազգայնակ.	Տեղիտորիա	Քարածուխ	Արճահանք	Յինկի հանք	Յերկաթահանք	Ցորեն	Հաճար	Փարի	Վարսակ	Կարտոֆիլ	Չիբբ	Խոշ. յեղի. ան.	Խոշ
Կորցրել է	10	13	28	27	67	74	14	18	15	11	16	15	12	12
Մնում է	90	87	72	73	33	26	86	82	85	89	84	85	88	88

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՀԱՆԳՆՈՒՄԸ.—Քայքայման սկզբի տարե-ներում Գերմանիան բոլորովին ավերված լերկրի ապավորութիւնն եր թողնում: Նույն պատկերն եր ներկայացնում նաև նրա մալրաքաղաք Բեռլինը: Ներկայումս բանվոր դասակարգին ճնշելով՝ կապիտալիստա-կան Գերմանիան վոտի լե կանգնել, Բայց բանվորները շատ ա-վելի վատ են ապրում, քան պատերազմից առաջ: Անգործների թիվը շատ շատ է. ւարսափելի աղքատութիւնն է տիրում նրանց մեջ:

«Չի կարելի առանց սարսափի մտածել անգործների մա-սին,—ասում է Չոգուլյա գրողը,—Գերմանիայում նրանց թիվը շատ մեծ է: Բաժական է այցելել մի յերկու եժան ճաշարան, վոր-տեղ հաճախում են անգործները, և իսկույն կենտրոնական Բեր-լինի ամբողջ շքեղութիւնն սկսում է աչքիդ լերկալ ուռցրած, կեղծավոր և անհամոզեցուցիչ կերպարանքով: Վոչ մի կերպով չելի կարող լերկակալել, թե այսքան աղքատութիւն, մարդկա-

յին կերպարանքն ու նմանութիւնը կորցրած այսքան մարդիկ կարող են լինել մի այսպիսի չեղելուամ, վոր արտաքուստ աննման սիրուն, ազազակելու չափ մաքուր և զարմանալի չե յերևում:

Արտաքուստ Բերլինը դարձյալ ապշեցնում և կենդանի չեռուզե-
ռով, կարգադահությամբ, մաքրությամբ, իր մագաղիններէ շքեղու-
թյամբ: Նրա խոշոր ձեռնարկութիւնները, վորոնք իրենց արտադրանք-
ները մատակարարում են ամբողջ աշխարհին,—Ելեկտրական Ընդհա-
նուր Ընկերութիւնը, Սիմենսի ելեկտրական քաղաքամասը, Բորզիգի
շոգեմեքենաներ կառուցող գործարանը,—առաջվա նման աշխատում են
լրիվ թափով:

Չարմանալի արագությամբ և վերականգնվում նաև գերմանական
նավատորմը: Վերսալի դաշնագրով Գերմանիան հաղթողներին հանձ-
նեց 1600 ռեզիստ. տոննից ավելի տարողութիւն ունեցող բոլոր խո-
շոր նավերը: Ուրիշ խոսքով, նա բոլորովին զրկվեց իսկական ծովա-
յին նավատորմից: Ներկայումս նավաշինարարության կողմից նա
բռնել և չեղկորդ տեղը (Անգլիայից հետո) և հինգերորդ տեղը նավա-
տորմի տարողության կողմից: Նավաշինարարության չափերով դասե-
լով՝ նա շուտով կգրավի չեղրորդ տեղը: Յերկրորդ տեղը, ըստ չեղե-
վութին, նա ընդմիշտ գիջել և Միացյալ Նահանգներին: Գերմանա-
կան նավատորմի մեջ այլևս չկան մինչև 55 հազար ռեզիստ. տոնն
տարողութիւն ունեցող գերհսկաներ, բայց արդեն կան 20-ից մինչև 30
հազար ռեզ. տոննանոց հսկաներ:

ԱՐՏԱՌԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ ՆԵՐԿԱՅՈՒՄՍ:—Արտաքին առևտուրը
վերականգնվում է: Նա տարվում է մեծ մասամբ ծովային ճանապարհ-
ով: Նրա կենտրոնը Համբուրգն է:

Համբուրգը գտնվում է Ելբա գետի վրա, գետաբերանից 100 կլմ
հեռու, բայց չնայելով ծովից այսքան հեռու գտնվելուն, մակընթացու-
թիւնը բավական զգալի չե: Գետը խորացրել և լայնացրել են, կառուց-
ված են բազմաթիվ արհեստական ավազաններ, նրանցից ամեն մեկը
նշանակված է վորոշ ապրանքների համար:

Համբուրգն ազատ նավահանգիստ է: Ուտար նավերն անցնում են
նրանով և այնտեղ ապրանք են դատարկում առանց վորևէ
մաքսի: Մրա շնորհիվ Համբուրգը Յեվրոպայի ուրիշ աշխարհամասերի
հետ ունեցած առևտրի կողմից համաշխարհային նավահանգիստ և
դարձել: Բայց չեղբ նավահանգստի սահմաններից դուրս ապրանք է
արտահանվում, մաքս է վճարվում: Մաքսային գիծը գետի հոսանքի
վրա կառուցված ձողիկներից շինված մի ցանկապատ է:

Համբուրգ, Գերմանիայի առաջին նավահանգիստը:

ՆԵՐՄՈՒԾՄԱՆ ՅԵՎ ԱՐՏԱՀԱՆՄԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԸ:—Գերմանիան մեծ մասամբ ներմուծում է հումք և կիսաֆաբրիկատներ՝ բամբակ, բուրդ, մետաքս, հանքանյութ և մետաղներ, կաշի, ածուխ, փայտեղեն և սննդահամլի մթերքներ (հաց, միս, ճարպեր, սուրճ, կակաո): Արտահանում է պատրաստի իրեր՝ գործվածքներ, մեքենաներ և մետաղե իրեր, քիմիական նյութեր, դեղանյութեր, ներկեր և այլն, նաև փոքր քանակությամբ հումք (առանձնապես ածուխ) և սննդամթերքներ (շաքար, գարիջուր):

ԱՌԵՎՏՐԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԸ:—Գերմանիայի հետ ունեցած առևտրի գլխավոր մասնակիցները հետևյալ կարգով են ընթանում. ներմուծման կողմից՝ Անգլիա, Չեխո-Սլովակիա, Միացյալ Նահանգներ, Շվեդիա, Հոլլանդիա, Ֆրանսիա: Արտահանման կողմից՝ Հոլլանդիա, Չեխո-Սլովակիա, Անգլիա, Միացյալ Նահանգներ, Ալստրիա և Շվեդիա:

Առևտուրը պասսիվ է: Մինչև պատերազմը պասսիվը ծածկվում էր արտասահմանում աշխատող կապիտալից ստացված չեկամուտներով, այլ և նավերով ոտար ապրանքներ փոխադրելուց ստացված ուժեղանքով: Հետզհետե այս չեկամուտները վերականգնվում են:

ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ ԽՍՀՄ ՀԵՏ:—Պատերազմից առաջ Ռուսաստանի հետ ունեցած առևտրի մեջ Գերմանիան տիրող դիրք էր գրավում: ԽՍՀՄ հետ ունեցած հարաբերությունների մեջ Գերմանիան թեպետ գերիշխող դիրք չի գրավում, բայց 1927/28 տարուց սկսած առաջին տիղն է բռնում. ԽՍՀՄ ներմուծած ապրանքների կողմից 1925—26 և 1926—27 թվերին Գերմանիային ընկնում էր 25⁰/₀-ից մի քիչ ավելի:

խսկ արտահանման կողմից նույն թվերին՝ 25%-ից մի քիչ պակաս: 1926—27 թ. Գերմանիայից արտահանվել է խՍՀՄ համարյա 158 միլ. ռուբ. ապրանք (1927—28 թ. 242 միլ.): Արտահանման մոտ 3/-ը կազմում են մեքենաներ, ելեկտրական սարքավորում և մետաղյա իրեր. այնուհետև գալիս են՝ քիմիական նյութերն ու ներկերը, սև մետաղներն ու մետաղաթիվը և Գերմանիայի կողմից վերավաճառված ապրանքները՝ գունավոր մետաղներ և բուրդ: Ներմուծվել է խՍՀՄ-ից 1927—28 թ. 167 միլ. ռ. (1927—28 թ. 185 միլ. ռ.): 50%-ից մի քիչ ավելի ընկնում է հումքի վրա (այդ թվից 21%-ից ավելին՝ մուշտակեղենի վրա և 60%-ից ավելին՝ նավթի և նավթամթերքների վրա. ալ-նուհետև գալիս են՝ փայտեղեն, չերկաթի և մարգարենցի հանքանյութեր, աղիքներ՝ լերշիկի համար): Ներմուծման 50%-ից մի քիչ պակաս կազմում են կենսամթերքները. այդ թվից 12,50% ընկնում է ցորենին, մոտ 120% ձվին, 60% յուղին. այնուհետև գալիս են՝ լոբի և բակլա, քուսպ, գարի, շաքարավազ, հաճար, ձկնկիթ:

Արդյունաբերական և առևտրական գործունեություն վերականգնման հետ վերականգնվեց նաև Գերմանիայի կուլտուրական աշխատանքը: Մասնավորապես վերականգնվեց կուլտուրական փոխադրեցությունը խՍՀՄ հետ:

Ակադեմիայի հոբելյանի ժամանակ, խորհրդային կառավարություն ներկայացուցիչների մասնակցությամբ, մեր և Գերմանիայի գիտնականների միջև նախնական պայմանագիր կնքվեց մի շարք աշխատանքների նկատմամբ: Նրանցից մի քանիսը վոչ միայն խորհրդային գերմանական, այլ և համալսարհային նշանակություն կունենան: Շատ սպասելիքներ պետք է ունենալ նաև մեր բարձրագույն դպրոցներն ավարտած յերիտասարդ տաղանդավոր մարդկանց Գերմանիա ուղարկելուց՝ կատարագործվելու համար: Իրենք գերմանացիք ել մտադրվում են յերիտասարդ գիտնականներ ուղարկել մեզ մոտ, բարձր դասելով մեր գիտական ինստիտուտները, սկսած նրանց մոտ մեծ կշիռ ունեցող ակադեմիկոս «Պավլովի ֆիզիոլոգիական ինստիտուտից»: (Լուսնաչարսկի, На западе գրքից. 1927 թ.):

Հասարակագիտություն հետ ունեցած ձեր ծանոթություն հիման վրա պարզեցեք հետևյալ հարցերը. գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության դերը բանվոր դասակարգի ճնշման գործում. Գերմանիայի կոմմունիստական կուսակցության աճումը:

ՅԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.— Գերմանիան համալսարհային անտեսական և կուլտուրական նշանակություն և ազդեցություն ունեցող պե-

տութիւնն և: Պատերազմը ծանր հարված հասցրեց Գերմանիային, կան-
նեցնելով նրա զարգացումը: Բայց քաջքալուծից նա ավելի արագ
և ազատվում, քան իրեն հաղթողները, և նորից դառնում և տնտեսա-
կան և կուլտուրական տեսակետից ամենաուժեղ կապիտալիստական
պետութիւններից մեկը:

Ֆ Ի Ա Ն Ս Ի Ա

Ֆեվրոպական տնտեսութեան քաղաքականութեան 550 հա-
զար բառ. կիլոմետր — 41 միլ. ազգաբնակչությամբ: Պաղուքները — 12
միլ. բառ. կիլոմետր, մոտ 60 միլ. ազգաբնակչությամբ (գաղութնե-
րով միասին՝ ամբողջ յերկրագնդի ցամաքի $\frac{1}{12}$, ազգաբնակչու-
 $\frac{1}{15}$ մասը):

ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆ, — Ֆրանսիան գյուղատնտեսութիւնը և ծովալին
հաղորդակցութիւնները զարգացնելու ամենամեծ հնարավորութիւն-
ներ ունեցող յերկիրն է. մեծ են նաև նրա ինդուստրիալ հնարավո-
րութիւնները, վորոնք, սակայն, այնքան էլ զարգացած չեն: Ածխի
և ազգաբնակչության պակասի շնորհիվ ինդուստրիայի զարգացումը
չեւ է մնացել: Ի՞նչ տնտեսութեամբ Ֆրանսիան խառը տիպի յերկիրն է,
ուր վորոշ չափով գերակշռում է գյուղատնտեսութիւնը:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ ԲՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՂԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱԲՆԱ- ԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԴԻՐՔԸ, ԱՓԵՐԸ, ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Լայնութեան վրէ աստիճանների տակ են գտնվում Ֆրան-
սիայի հյուսիսային և հարավային կետերը:

Ի՞նչ ծովեր, ծոցեր ու նեղուցներ են վորողում Ֆրանսիան:
Դանիւ և հատկապէս վրէ պետութիւններին է սահմանա-
կից Ֆրանսիան:

Նրա վրէ սահմանն է բնական (գետեր, լեռներ) և վրէր պաշ-
մանական:

Իր արեւմտեան ծայրով Ֆրանսիան մտնում է ատլանտեան պե-
տութիւնների շարքը, իսկ հարավային ծայրով՝ միջերկրական: Ով-
կիանոսին շփվող ափը 2000 կիլոմետր է, իսկ Միջերկրականին — 600
կիլոմետր:

Ֆրանսիան համարյա թերակղզիական պետութիւնն է։ Աշխուժ հաղորդակցութիւն պահպանող ծովերի հետ շփմելու տեսակետից Ֆրանսիան քիչ է լետ մնում Անգլիայից։ Սակայն ծովն այստեղ բոլորովին այլ կերպ է մտած ցամաքի մեջ, քան Անգլիայումն է։

Արեւմուտքում խիստ կտրտված են միայն Բրետանի գրանիտե ափերը, հարավում կտրտված է Ռոնալի գետաբերանից դեպի արևելք գտնվող լեռնային ափը։ Հարոննալի գետաբերանից դեպի հարավ է Ռոնայի գետաբերանից դեպի արևմուտք գտնվող ափերը հարթ են և ջրավազով ծածկված։ Ատլանտյանի ափում գետաբերանները վողորվում են մակընթացութիւնից, իսկ Միջերկրական ծովը մակընթացութիւններ չունի, ուստի Ռոնայի գետաբերանը սաստիկ ավազակալած է։ Այս պատճառով Ատլանտյանի նավահանգիստները (գլխաւոր թվում նաև ամենից գլխավորները—Հավրը, Բորդոն) ընկած են գետածագաբերում, իսկ Միջերկրականի ափին Մարսիլը Ռոնալի գետաբերանից մի կողմ է ընկած։

Սակայն Ֆրանսիայի ծովային հաղորդակցութեան զարգացումը լետ է մնացել վոյ այնքան ափի պակաս կտրտված լինելուց, վորքան միջնվորդական պետութիւնների հետ արևելքում նրա սերտ կապված լինելուց։

Ֆրանսիայի արևելյան ծայրը ծովից 400 կիլոմետր հեռու է։

Այսքան խոր կերպով մալր ցամաքի մեջ միված լինելու հետեւանքով Ֆրանսիան հարկադրված է լեղել համարյա բոլոր լեռնապական պատերազմներին մասնակցել։ Նրա համար առաջնակարգ են լեղել վոյ այնքան ծովային, վորքան ցամաքային շահերը։ Ֆրանսիայի ըստ լայնութեան ընկած դիրքը շատ է նպաստավոր գլուղատնտեսութեան համար։ Ամենահեռավոր հյուսիսում այնքան տաք է, վոր միանգամայն բավարար է ցորենի և շաքարի ճակնդեղի համար, իսկ հարավում—ձիթենու համար։

Ամեն տեղ, բացի Նյուսիսից, խալող է աճում։

Պաշտպանված լինելու տեսակետից նրա դիրքը բավական նպաստավոր է։ Հեշտ խոցելի ինչ միայն արևելյան ափի լեռնանցքները։

Պաշտպանվելու համար Ֆրանսիայի ձեւը լավագույններից մեկն է։ Նա բավական կանոնավոր մի վեցանկյունանի է։ Սահմանների լերկարութիւնը մակարդակի հետ համեմատած այնքան էլ մեծ չէ։ Ընդհամենը 5000 կիլոմետր, վորից 2630 կիլոմետր ծովափ է։

Համեմատեցեք Ֆրանսիայի և Գերմանիայի դիրքն՝ ըստ լայնութեան։ Համեմատեցեք Ֆրանսիայի, Գերմանիայի և Անգլիայի ամենահեռու կետերը ծովից։

Վերջան քառ. կիրոմետրին ե մեկ կիրոմետր սահման ընկ-
նում՝ Ֆրանսիայում և վերջան՝ Գերմանիայում:

ՌԵԼՅԵՖԸ.—Ֆրանսիայի ռելյեֆի հիմնական գիծը նրա բազմա-
զանությունը և միջակ բարձրութիւնների շատութիւնն եւ Ալպ հան-
գամանքի շնորհիվ հեշտանում ե հաղորդակցութիւնը:

Բազմազանութիւնն այնքան չի մասնաւորում, ինչպես Գերմա-
նիայումն ե, սակայն աչքի չե ընկնում մեծ հակադրութիւններով,
կոնտրաստներով: Մի կողմից Ֆրանսիայումն ե գտնվում Յելլըպայի
ամենից բարձր գագաթը—Մոնբլանը (4808 մետր), մյուս կողմից՝ հյուս-
սիսում—Ֆլանդրիայում, այնպիսի տեղեր կան, վերոնք մակերթ սցալին
ալիքի մակարդակից ցածր են:

Ֆրանսիայի կեսից ավելին հարթութիւն ե (ծովի մակերևույ-
թից 200 մետրից վոչ բարձր). յերեք քառորդից ավելին՝ 500 մե-
տրից, Միայն $1\frac{1}{10}$ -ն ե 800 մ. բարձր, այսինքն՝ իրոք վոր լեռնային ե:

Լեռնաշղթաների դիրքը հաղորդակցութեան համար շատ նպաս-
տավոր ե Ֆրանսիական լեռնաշղթաներից միայն մեկն ե Ֆրանսիա-
յի ներսում. դա Կենտրոնական կոչվածն ե, բայց դա չի հաղորդակ-
ցութեան համար առանձին դժվարութիւն չի ներկայացնում: Մնա-
ցած հինգը—Պիրինիանը, Ալպերը, Յուրան, Վոգեզները և Արդեններն
ընկած են ծայր սմասերում:

ԾԱՅՐԱՄԱՍՍԵՐԻ ԼԵՌՆԵՐԸ.—Ալպերն առանձնապես բարձր են,
սակայն նրանց մեջ չեղած հովիտները լավ են մշակված, լեռնանցքներն
այնքան ել բարձր չեն: Դեռ 1870 թվին ե փորվել Մոն-Սենիսի տոն-
նելը, վորը միացնում ե Ֆրանսիայի և Իտալիայի յերկաթուղիները:

Պիրինիան լեռներն ավելի ցածր են (Անտո գագաթը, Մալա-
դետտա լավում—3404 մ.), Սակայն լեռներն Ալպերից ավելի զանգ-
վածալին են, լեռնանցքներն անհարմար: Հարմար լեռնանցքներ կան
միայն արևելյան և արևմտյան ծայրամասերում: Ալտեղով ել յերկա-
թուղիներն են անցնում: Ֆրանսիայից Սպանիա Պիրինիան լեռների
միջին մասով յերկաթուղի միայն այժմ ե շինվում:

Յուրայի լեռները միայն 1723 մ բարձրութիւն ունեն: Վոգեզ-
ներն ավելի ցածր են—1426 մ. Արդենները վոչ թե լեռներ, այլ բլուր-
ներ են (500 մ. բարձր չեն): Ալպերի ու Յուրայի մեջ ընկած ե Ռոնայի
հովիտը, Վոգեզների ու Յուրայի մեջ լայն ճեղքվածք կա (Բելֆորյան
դռներ), իսկ Վոգեզների և Արդենների մեջ Լոտարինգյան հարթու-
թիւնն ե:

Ամենից դժվարանցանելի սահմանամերձ լեռնաշղթաները հարա-
վումն ու հարավ-արևելքումն են (Պիրինիան ու Ալպյան լեռները), Ի-

տալիայի և Սպանիայի սահմանում: Այս վերջին չիբլու յերկրներն ել նույն գլուղատնտեսական տիպին են պատկանում, վորին Ֆրանսիան ե պատկանում. արտաքին առևտրի համար տալիս են նույն մթերքներն, այնպես վոր ապրանքների փոխանակութունն այդ յերկրների հետ աննշան ե: Մյուս յերկրների սահմաններն՝ Անգլիայի, Բելգիայի, Գերմանիայի, Շվեյցարիայի, ընդհակառակն—միանգամայն հարմար են հաղորդակցության համար. այդ յերկրներն ել տնտեսության բոլորովին այլ տիպի և այլ կուլտուրայի յերկրներ են, այնպես վոր այստեղ հաղորդակցության ավելի շատ առիթներ կան:

Պահանջն ու հնարավորությունն այստեղ գուզադիպել են:

Ծայրամասերի լեռնազանգվածները Ֆրանսիային բոլորովին ամբողջացած ձև են տվի: Սրանք ստեղծել են ամբողջացած, գեղեցիկ կերպով շրջանավորված մի յերկիր, ընդհանուր որորան մի ժողովրդի, մի ժողովրդական տնտեսության:

ՆԵՐՔԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ (области).—Կենտրոնական կոչված լեռները շրջապատված են հարթութունների մի լայն ողակով: Հյուսիսային հարթութունը—Պարիզյան ավազանը—Ֆրանսիայի ամբողջ հյուսիսն ե բռնում և անմիջորեն ձուլվում ե Բելգիայի և Գերմանիայի հարթութունների հետ: Հարավում Կենտրոնական լեռներով բաժանված յերկու հարթութուններ կան—Ալպիտանյան՝ արևմուտքում և Ռոնային՝ արևելքում: Այս հարթութունների մեջ անցուղարձի հարմար ճանապարհներ կան, վորոնք «ղոներ» կամ «շեմքեր» են կոչվում:

ՈԳՏԱԿԱՐ ՀԱՆՔԵՐԸ.—Հերցինյան լեռնաձալքերը Ֆրանսիայում, ինչպես նաև Անգլիայում ու Գերմանիայում, պարունակում են իրենց մեջ և՛ մետաղի շերտեր, և՛ քարածուխ, և՛ մեծ քանակությամբ աղ: Ֆրանսիան առանձնապես հարուստ ե յերկաթի հանքերով (հյուսիսում, հյուսիս-արևելքում և Կենտրոնական լեռնազանգվածի արևելյան մասերում): Դրա հակառակ՝ Ֆրանսիան սղքատ ե քարածխով: Ածխաշերտեր չիրևում են միայն Ֆրանսիայի հյուսիսում և Կենտրոնական լեռների արևելյան մասերում: Ելգասը, վոր համաշխարհային պատերազմից հետո վերադարձվեց Ֆրանսիային, հարուստ ե կալիապե աղերով: Ալպերն աղքատ են հանքերով, բայց շատ հարուստ են սպիտակ ածխով:

ՀՈՂԻ ՎԵՐՆԱՇԵՐՏԻ ԶԱՆԱԶԱՆԱԿԵՐՊՈԻԹՅՈՒՆԸ.—Ֆրանսիայի հողերի մեծագույն մասն արգավանդ ե: Միջանի հողամասեր իրենց բնական վիճակում յերկրագործության համար միանգամայն անպետք են լեղել, սակայն նրանց մեծ մասը կուլտուրականացրած են: Վատորակ հողերի մեծ մասը գտնվում ե հարավ-արևմտյան մասերի լանդշե-

բուժմ: Այսպես են կոչվում այն անբերրի ճահճուտ տեղերը, վորոնք յե-
ռանկյունաձև ընկած են Հարոննայի, Ագուրի և Բիսկայան ծոցի մեջ-
տեղում: Ծովի ափով գոլեճեթ*) ամբողջ շղթա չե ձգվում՝ 20 մետրա-
չափ բարձրությամբ: Անցյալում այս դյուները շարժվում էին դեպի
յերկրի ներսը և դաշտերն ու արոտները ծածկում էին ավազով: Ներ-
կայումս ծառատնկության միջոցով դրանց շարժումը կանգնեցրել են:
Ֆրանսիական շամուտների մեծագույն մասը լանդերուֆն են: Նրանք
մեծ յեկամուտ են տալիս (ռեյսակալ գերաններ: սկիպիդար, և այլն),
Հանդերի հյուսիս արևմտյան անկյունը ներկայումս գինեգործական
շրջան և դարձել:

Իելյեֆի պայմանները վճրտեղ են (Ֆրանսիայի հարավում
թե՛ հյուսիսում) ավելի նպաստել տնտեսական ու քաղաքական
միասնականությանը:

Իրենց մակերևույթի բնույթով Ֆրանսիայի հյուսիսային ու
հարավային մասերն ի՞նչ բնական ռալոնների կարելի չե բա-
ժանել:

Բնական պայմաններին նպած՝ հյուսիսային Ֆրանսիայի
ընդհանուր կուլտուրական ու տնտեսական կենտրոնը վճրտեղ
ավելի բնական կլինի:

Հարավում միասնական կենտրոն ունենալու համար պաշ-
մաններ կան, թե՛ վոյ:

Իրենց մակերևույթի ձևերին, հաղորդակցության հարմա-
բություններին ու հանքային հարստությանը նպած, համեմա-
տեցեք Ֆրանսիայի հյուսիսը Գերմանիայի հյուսիսի հետ, Ֆրան-
սիայի հարավը Միջին և Հարավային Գերմանիայի հետ:

Ո՞ւր են տանում Ֆրանսիայի ճանապարհները Ատլանտյա-
նի նավահանգիստներից և ռւր Միջերկրական ծովի նավահան-
գըստից:

ԿԼԻՄԱՆ ՅԵՎ ԲՈՒՄԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Ֆրանսիայի կլիման բա-
րեխառն-տաք է՝ տարեկան 10—15 աստիճան և միայն արևելքում
շուրջ 20 աստիճան ջերմությամբ: Արևմուտքը մոտում է ատլանտյան
կլիմայական շերտի մեջ, արևելքը՝ մայր-ցամաքային, հարավը՝ միջեր-
կրականի: Իր տեղումների քանակով Ֆրանսիան Յեվրոպայի ամենա-
լավ վոռոգված յերկրների թվին է պատկանում: Նա նույնիսկ Ատլան-
տյանի ափերում առատ ուրե ունի և անծանոթ է Անգլիայի մառա-
խուղներին:

*) Դյուն—ավազաբլրակ:

ԳԵՏԵՐԸ.—Տեղումների առատութեան և դրանց համաչափ ու կանոնավոր բաշխման (ըստ տարվա ամիսների) շնորհիվ Ֆրանսիայի գետերը ջրի բավական կանոնավոր մակարդակ ունեն։ Այս տեսակետից աչքի լին ընկնում մանավանդ հյուսիսի և Պարիզյան ավազանի (Սենա իր բոլոր վտակներով) գետերը։ Այս գետերը բավական հանդարտ են հոսում, վերովհետև աննշան են այն բարձրությունները, վերտեղից հոսում են։

Ալպյան և Պիրինյան գետերն սկսվում են սառցարաններից ու ձյունարաններից։ Նրանց մակերևույթը փոփոխական է, բարձրանում են՝ սարերում ձյունները հալվելիս և ծանծաղանում՝ ձյունաջրերը դադարելիս։ Այսպես են Ռոնան և Հարոնան։

Այսպիսով նավագնացության համար ամենից հարմար պայմաններ ունեն հյուսիսի և Պարիզյան ավազանի գետերը։ Ֆրանսիան իր տարածութեամբ համեմատ է, ուստի նրա գետերն ել իրենց յերկարութեամբ աչքի չեն ընկնում,

Գետերի համեմատական յերկարությունը և մի վայրկյանում գետաբերանում հոսած ջրի միջին քանակը հետևյալ թվերն են ներկայացնում.

Գետերը	Յերկարությունը	Մի վայրկ. հոսած ջուրը՝ խոր. մետր.
Լուարա	1010 կմ.	375
Ռոնա	812 »	2200
Սենա	776 »	300
Հարոնա	650 »	700

ԱԶԳԱՅՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Ֆրանսիայի ազգաբնակչության հիմնական հատկանիշը նրա անբավարար քանակն է՝ իր ժողովրդական տնտեսական կարիքների հանդեպ, ալ և նրա ծայրահեղ թույլ աճումը։

Ֆրանսիական բուրժուական գրողների խոստովանութեամբ Ֆրանսիացու գեպի սեփականությունն ունեցած սերն ինքնասպանութեան է հասնում։ Չուզելով ընտանիքի կուտակած հարստությունը բաժան-բաժան անել, Ֆրանսիացին սահմանափակում է իր չերեխաների թիվը։ Այս կանոնից բացառութիւն կազմողը միայն պրուլետարիատն է, վորը հարստութիւն գիզելով չի լի տարվում։ Նա չէ միայն, վոր Ֆրանսիային մահից փրկում է։ Ֆրանսիայի սակավածնագության հետևանքով է, վոր իրենց ազգաբնակչութեամբ հասել են Ֆրանսիային

հարեան պետութիւնները, վորոնք XIX դարի սկզբում նրանից յետ ելին:

Վերջերս Ֆրանսիայի ազգաբնակչութիւնն սկսել է աճել՝ շնորհիվ ոտարեկրացիների ներհոսման: Յերկրագործական և արդյունաբերական բանվորների պակասը լրացնելու համար Ֆրանսիան ստիպված ոտարեկրացիներ է կանչում:

Իր ազգաբնակչւթյան խտությամբ (75 մարդ մի քառ. կիլոմետրի վրա) Ֆրանսիան մեկուկես անգամ պակաս է Գերմանիայից:

Ֆրանսիայի չերկրագործական բոլոր դեպարտամենտներում (Ֆրանսիան ունի 90 դեպարտամենտ) 1 քառ. կիլոմետրի վրա ապրում է 50 մարդ, միայն 10 արդյունաբերական դեպարտամենտներում է, վոր ազգաբնակչւթյունը խիտ է— 100 մարդ մեկ քառ. կիլոմետրի վրա:

Ֆրանսիայի ազգաբնակչւթյունն ըստ մեծի մասին գյուղացիական է: Գաղաքի ազգաբնակչւթյան տոկոսն ավելանում է (1891 թվին՝ 37 տոկոս, 1911 թվին՝ 44 տոկոս, 1921 թ. 46 տոկոս), սակայն դեռ այսօր ել 50 տոկոսից պակաս է: 1926 թ. մարդահամարին նայած՝ խոշոր քաղաքների թիւը 16 է, վորոնցից միայն 5-ը 200 հազարից ավելի ազգաբնակչւթյուն ունեն (յուրաքանչյուրը), Պարիզն ունի 2,871,000, Մարսելը՝ 625000, Լիոնը՝ 570,000, Բորդոն՝ 256,000 և Լիլը՝ 202,000. ազգաբնակչւթյան ամենամեծ տոկոսը գյուղատնտեսությամբ է զբաղվում:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.— Ֆրանսիան դեմոկրատական հանրապետութիւն է համարվում, վորի գլուխ կազմում են չերկպալատյան պարլամենտը (պատգամավորների պալատ և սենատ) և նախագահը, վորին ընտրում է չերկու պալատների միացյալ նիստը՝ յոթը տարով: Իրականում դա ծայրահեղորեն կենտրոնացած բյուրոկրատական պետութիւն է: Ամբողջ իշխանութիւնը վերապահված է վոչ թե համայնքի ընտրովի ներկայացուցչին (մերին), այլ կենտրոնից նշանակված աստիճանավորին:

Յեվրոպայի ազգաբնակչւթյան խտության քարտով ցույց տվեք և բացատրեցեք Ֆրանսիայի ամենից խիտ և ամենից նոսր ազգաբնակչւթյուն ունեցող մասերի աշխարհագրական դիրքը:

Նկարեցեք Ֆրանսիայի և հարեան չերկրների ազգաբնակչւթյան աճման կոր գծերը հետևյալ ցուցակով:

Թ Վ Ի Ը	Ֆրանսիա	Անգլիա	Գերմանիա	Իտալիա
1800	28,2	16,1	21,0	18,1
1820	31,1	21,1	26,2	19,7
1840	34,9	26,9	32,8	22,0
1860	37,4	29,2	38,1	25,0
1880	39,2	35,4	45,2	28,5
1900	40,7	42,2	56,4	32,5
1920	39,2	47,6	59,2	38,5

Կողք կողքի դրեք Ֆրանսիայի, Անգլիայի և Գերմանիայի ազգաբնակչության պրոֆկազմը:

Ֆրանսիայի ինքնագործ աղգաբնակչության պրոֆկազմը.

Պրոֆեսսիաներ

Միլիոն.

Գյուղական տնտեսություն (սրանց թվում նաև փայտագործներն ու ձկնորսները) 9,0

Արդյունաբերություն

Արդյունահանող 0,3

Մշակող 6,2

Ամբողջ արդյունաբերությունը 6,5

Առևտուր և բանկեր 2,3

Ֆեաական և զինվորական ծառայություն 1,3

Տրանսպորտ 1,2

Տնային աշխատավորներ 0,8

Այլ արհեստներ 0,6

Ընդամենը 21,7

ՅԵԶՐԱՓԱՅՈՒՄՆԵՐԻ.—Ֆրանսիան աչքի յե ընկնում իր նպաստավոր դիրքով՝ մանավանդ արդյունաբերական պետությունների հետ հաղորդակցության տեսակետից իր գծագրանքով և ծայրամասերի

եռնաշղթաների դիրքով շատ նպաստավոր վիճակ ունի՝ ինչպես պաշտպանվելու, այնպես եւ ներքին միավորման համար։ Բնական պայմանների զարմանալի դանդաղակերպութիւնն աշխատանքի բաժանումն և ներքին աշխուժ հարաբերութիւնների զարգացումն են առաջ բերել։ Բնական արտադրական ուժերը գլուղատնտեսութիւնն ամենից շահավետ դրադուռնք են դարձրել։ Բացի սպիտակ ածխից մյուս եներգետիկ ռեսուրսները պակաս են։ Ազգաբնակչության բնական հիմնական աճման կատարյալ բացակայութիւնը մեծ սպառնալիք է տնտեսական զարգացման համար։ Հարկադրված են ոտարեկրպացիներ կանչել։

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՌԱՅՈՆՆԵՐԸ.—Տնտեսութիւնը լերկրի դիրքի, ձկերի, աւլյեֆի և բնական արտադրական պայմանների շնորհիվ Ֆրանսիայի տարբեր շրջաններում միատեսակ չէ։ Այստեղ կարելի չի հետեւյալ 11 տնտեսական ռայոնները մատնանշել.---

1. Հյուսիս.—Ֆրանսիայի ամենաարդյունաբերական և ազգաբնակչութամբ խիտ շրջանը (մոտ 300 մարդ 1 քառ. կիլոմետրի վրա)։ Այստեղ է կենտրոնացած ամբողջ վուշա-ջութի արտադրութիւնը, բրդի արտադրութիւնների $\frac{1}{3}$, բամբակե՝ $\frac{1}{3}$ և թուշի 10 տոկոս ու պողպատի 15 տոկոս արտադրանքը։ Այստեղ են աշխատում ճակնդեղաշաքարի և զարնջրի գործարանները՝ բացառապես սեփական հումքով։ Շատ ինտենսիվ է դաշտամշակութիւնը։ Դաշտերում մեծ տեղ են բռնում ճակնդեղը, վուշը և գալլուկը (хмель)։ Սա միջազգային տրանզիտի և ներքին հարաբերութիւնների աշխուժացած շրջան է (ֆրանսիական յերկաթուղիների ու ջրանցքների ամենից խիտ ցանցն այստեղ է)։ Այստեղ են գեպի Անգլիա ապրանք ուղարկելու գլխավոր քաղաքները—Կալեն և Բուլոնը, այստեղ է ամենամեծ արդյունաբերական կենտրոնը—Լիլը։

2. Արեւելք։—Գերակթի լերկիրը՝ Լոտարինգիան մասում և տեքստիլ արդյունաբերութեան տեղը՝ Ելզասում։ Այստեղ է արդյունաբերվում պղնձահանքի 95 տոկոսը, և մշակվում Ֆրանսիայի ամբողջ թուշի $\frac{4}{5}$ և պողպատի $\frac{2}{3}$ մասը։ Միաժամանակ սա ֆրանսիական բամբակա-

դործական ամենագլխավոր շրջանն է։ Սոշոքրագույն քաղաքներն են Ստրասբուրգը 175 հազար և Նանսի 115 հազար ազգաբնակչությամբ։

3. Պարիզյան ավազան։ — Ֆրանսիայի ամենաընդարձակ շրջանը (նրա մոտ $1\frac{1}{4}$)։ Սա ամբողջապես հարթութունն է՝ արևելքից շրջափակված բլուրների կոնցենտրիկ աղեղով։ Կենտրոնը պաշտպանելու համար դրանց ամրացնելը շատ հեշտ է յեղել։ Դեպի կենտրոն են հոսում բոլոր գլխավոր գետերը։ այստեղ միանում են բոլոր կարևոր յերկաթուղիները։ Այս հանգամանքի շնորհիվ էլ ավազանի կենտրոնում ընկած Պարիզ քաղաքը դարձել է վոչ միայն վարչական ու կուլտուրական, այլև աղբյուրնաբերական կենտրոն։ Նրա արդյունաբերությունն աճել է վոչ թե սեղական արտադրական ուժերով, այլ նրա բախտավոր դիրքի շնորհիվ։ Արդյունաբերական բնագավառում առանձնապես աչքի յեն ընկնում մետաղագործական ապրանքներն, ավտոմոբիլները, կաշվեղենը, հագուստն ու սպիտակեղենը, շոալյության ու մոդայի իրերը, թանգարտեք մորթիները, գեղարվեստական գործերը։ Պարիզն ըստ ամենայնի Ֆրանսիայի առաջին քաղաքն է, ինչպես նաև ամենից խոշորը։ Նա 3 միլիոն ազգաբնակչություն ունի։

Կենտրոնը (այսպես կոչված Իլ-դե-Ֆրանս) շրջապատող ներքին հողերը բացառապես յերկրագործական են (ցորեն, շաքարի ճակնդեղ, ամեն տեսակի արմտիք)։ Արևելյան բլուրների կրային հողերում խաղողի ալգիններն են։ Իր փրփրուն գինիներով առանձնապես հայտնի յե Շամպայնի շրջանը՝ Ռեյմս քաղաքով, վոր 100 հազար ազգաբնակչություն ունի։ Բացի գինեգործությունից, վոչխարաբուծության շնորհիվ զարգացել է նաև մահուդի արդյունաբերությունը։ Մերձծովյա մասը — Նորմանդյան — Ֆրանսիայի ամենաարուստ շրջաններից մեկն է միաժամանակ նաև առևտրա-արդյունաբերական և գյուղատնտեսական (պտղաբուծություն, անասնապահություն)։ Ունի շատ գործարաններ. — յերկաթեղեն (իր յերկաթի հանքերն ունի), մահուդեղեն, քաթանեղեն շինելու։ Նորմանդիան յերկու մեծ նավահանգիստ ունի՝ Հավր (160 հազար) և Ռուան (123), վորը միաժամանակ գետային և ծովային նավահանգիստ է։

4. Արեւմուտքը բաղկացած է յերկու թերակղզիներից — Բրետանից և Կոտանտենից՝ հարավից սրանց կիսաողակաձև շրջապատող հողերի հետ միասին։ Թերակղզիները ձկնորսության և անասնապահության վայրեր են (խոնավ արտոներ)։ Լավ պաշտպանված տեղերում պարտիզանությունամբ են պարապում (վաղահաս կարտոֆիլ, ծաղկեկաղամբ, կա նկար և այլն)։ Ծովը մտած մասում ընկած են Ֆրանսիայի գինւորական նավահանգիստները՝ Բրեստը և Շերբուրգը։ Շատ հա-

րուստ են նաև Լուարայի գետաբերանի հողերը: Նանտ նավահան-
գիստը սննդանյութերի հարուստ արդյունաբերութիւն ունի (շաքար,
բիսկիլիտ, անուշեղեններ), վորի հումքն ստանում է Արեւմտյան Հնդկաս-
տանից:

5. Կենսոնական զանգվածն աղքատ լերկրագործական ու անասնա-
պահական շրջան է: Նոսր աղգաբնակութիւն ունի և շարունակ դա-
տարելվում է աղգաբնակութիւն հեռանալու պատճառով: Սկսում է
ոգտագործել իր սպիտակ ածխերը:

Զանգվածի հյուսիս-արևելքան լանջին (Կրեդոյում) վերջերս կա-
ռուցվեց Ֆրանսիայի խոշորագույն մետաղագործական գործարաններից
մեկը (գլխավորապես մեքենաշինութիւն և ռազմանյութի):

6 Ռոնայի յնվ Սոնայի նովիս:—Հյուսիսում հացահատիկային անտե-
սութիւն և գինեգործութիւն շրջան (Բուրգունդիա), իսկ միջինում և
հյուսիսում՝ շերամապահութիւն: Այս հովիտը Միջերկրական ծովի
և Պարիզյան ավազանի մեջ կարևոր տրանզիտային ճանապարհ է
հանգիստանում: Սրան լրիվ ոգտագործելու համար դեռ պիտի բարելա-
վել նավարկութիւնը ստորին Ռոնայով (հունը ավազով լցված լինելու
պատճառով Ավինյոնից դեպի Մարսել ջրանցք է փորվում): Այս հովտի
գլխավոր քաղաքը Լիոնն է (570 հազ. բնակչով), վոր աշխարհի ամե-
նամեծ մետաքսարդյունաբերութիւնն ունի: Արտադրում է նաև
բավական մեծ քանակութիւն պատրաստի հագուստեղեններ, ավտո-
մոբիլներ, լուսանկարչական ապարատներ: Զարգացած է կինոարդյու-
նաբերութիւնը: Միջազգային աչքի ընկնող տոնավաճառ է:

7. Հաւալ-արեւմուտ:—Հարուստ լերկրագործական և գինեգործա-
կան շրջան է: Լեռնային գետերը, վորոնք բխում են Պիրինյան
լեռներից, իրենց սպիտակ ածխով սպասարկում են նոր-նոր զար-
գացող մետաղագործական և տեքստիլ արդյունաբերութիւնը: Յերկու
առանձին կենտրոններ կան—Բուրգոն նավահանգիստը, վոր գինու
խոշոր առևտուր ունի և արդյունաբերական քաղաք էլ է դարձել
(256 հազար բնակիչ ունի), և Յուլուզա, վոր ներքին առևտրի և
արդյունաբերական քաղաք է (180 հազ. բնակիչ ունի):

8. Միջերկրածովային հաւալ:—Այգեգործական, բանջարանոցային,
խաղողաբուծական և ծաղկաբուծական շրջան է (ծաղկաբուծութիւն
հետ միասին զարգացել է պարֆյումիւրային արտադրութիւնը): Սա
ձմեռային կուրորտներ ունի և ծովային աշխուժ հարաբերութիւն-
ներ է զարգացրել: Մարսել քաղաքը Ֆրանսիայի առաջին նավահան-
գիստն է (652 հազար բնակիչ ունի): Նա բերովի հումքով սապնի
խոշոր արտադրութիւն է զարգացրել: Տուլոն քաղաքը կարևոր պատե-

րազմական նավահանգիստ և (115 հազ. բնակ.)։ Նիքոս քաղաքը միջազգային հռչակավոր կուրորտ և (185 հազ. բնակ.)։

9-րդ, 10-րդ և 11-րդ դարերը լեռնային են—Յուրա, Ալպեր և Պիրինյաններ։ Բավական աղքատ շրջաններ են։ Տնտեսութեան հիմնական պարագմունքներն են անասնապահութիւնը, կաթի վերամշակումն (առանձնապես պանիր), տնայնագործութիւնը։ Միաժամանակ լեռնային գետերն ոգտագործված են խոշոր էլեկտրոկայաններ կառուցելու համար։ Յուրայում և Ալպերում էլեկտրական ուժի շնորհիվ շատ լայն կերպով դրված և թղթի և էլեկտրամետաղագործական արդիւնաբերութիւնը։

Քարտեզի վրանշանակեցեք տնտեսական շրջանների սահմանները։

Յուլյց տվեք այդ շրջաններն իրար հետ միացնող յերկաթուղիները։

Վեր շրջաններն են արտասահմանյան յերկաթուղիներ մտնում, և հատկապես վերտեղից։

Ամենալավ ներքին ջրային ճանապարհներ ունեցող շրջանները վերոնք են։

Նավահանգիստներ ունեցող շրջանները վերոնք են, և այդ նավահանգիստներից դուրս յեկող ծովային ճանապարհներն իւր են տանում։

Նշանակեցեք արդիւնաբերական շրջանները. ի՞նչ արդիւնաբերութիւն և զարգացած նրանցից յուրաքանչյուրում և ինչի՞ս։

Գինեգործութիւնն ամենից շատ վերտեղ և զարգացած։

Բացատրեցե՛ք ինչի՞ս Ֆրանսիայի հարավում առաջ և յեկե՛ք վո՛չ թե մեկ կենտրոն, ինչպե՛ս հյուսիսումն և, ալ յերկու իրարից անշատ շրջաններ են գոյացել։

Վորովհետեւ Ֆրանսիայում միջանի խիստ զարգացած արդիւնաբերական շրջաններ կան, այդ պատճառով ամբողջ յերկիրը խառը տիպի տնտեսութեան յերկիր և հանդիսանում, ստեղծելով գոյութեան զլխավոր աղբյուրն և գյուղատնտեսութիւնը, վոր ծաղկած վրճակ ունի, բայց վո՛չ ամբողջ Ֆրանսիայում։

ԳՅՈՒՂԱՅԻՆՆԵՐՆ ՈՒ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԸ.—Հյուսիսում դուրապիութիւնը շատ և հարուստ։ Նրանցից շատերը լավ ավտոմոբիլներ (բեռնատար ու մարդատար), տրակտորներ ունեն, վոր ձեռք են բերում վո՛չ թե շուսլութեան համար, ալ՝ վորովհետեւ մեքենան ավելի շահավետ է քան Ֆրանսիացի գոլգացուն շուսլութեան մեջ ամենից քիչ կարելի չի

մեղադրել: «Նա ավելի շուտ գծուծ է, վոր լարված աշխատանքով գոյութունն է քարշ տալիս: Նրա ամբողջ ընտանիքն արթնանում է առավոտը շատ վաղ, լուսաբացին և աշխատում է մինչև գիշեր: Ամենահամեստ բավականութունը — շրջիկ ցիրկն ու կինոն, նրան մեծ շոյալութուն են թվում», ասում է Լ. Նիկոլինն իր ճանապարհորդական նկարագրության մեջ:

Սրա կատարյալ հակադասներն է Փրանսիացի բանվորը. — կենսուրախ, կաշտառ, տաղանդավոր, բնականից հեղափոխական: Միքանի սերունդ հեղափոխականների կուլտուրան զգացվում է նրանում... Նրա «ձախութունը», ատելութունը դեպի կղերականութունն ու բուրժուազիան մեզ համար հասկանալի կլինի, յեթե հիշենք, վոր նա միա ու արշունն է այն բուրժուականների, վորոնք քարերը շուտ տվին և տակառներից ու շուտ տված ոմնիբուսներից բարրիկադներ շինեցին: Միջազգային պրոլետարիատի շարքերում միշտ հարյուր-հազարավորներով Փրանսիական պրոլետարներ կգտնվեն վորոնց հայրերն ու պապերը հեղափոխութուն առաջացրին այնպիսի վոգեկոթությամբ ու արիությամբ: Մեքենայի նկատմամբ ունեցած Փրանսիացի բանվորի վերաբերմունքում գործարանական պրոլետարիատի մի շարք սերունդների կուլտուրա չե զգացվում: Համարյա յուրաքանչյուր Փրանսիացի բանվոր տաղանդավոր մեխանիկ է, վորի խելքն ամենաբարդ մեքենաներից բան է հասկանում», ասում է նույն Նիկոլինը:

Հասարակագիտութունից ինչ գիտեք Փրանսիական հեղափոխությունների մասին:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԳԵՐԱԿՇՌՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Փրանսիայի

90 դեպարտամենտներից միայն մեկն է բացառապես արդյունաբերական (Սենայի դեպարտամենտը), 40 ագրարային-արդյունաբերական են, իսկ 49-ը՝ զուտ ագրարային: Յերկրի ընդհանուր յեկամուտի յերկու յերրորդ մասը գյուղատնտեսությանն է բաժին ընկնում:

Հողերի 55 տոկոսը ցանքերին է հատկացրած, բացի դրանից 4 տոկոս ել խաղողի ավելներ են: Ուրեմն բոլոր հողերի $\frac{3}{4}$ -ը: Չմոռանաք ասել, վոր դրա 36 տոկոսն է միայն հացահատիկների հատկացրած, իսկ 50 տոկոսից ավելին՝ այնպիսի բույսերի, վորոնք թե հացի տեղ կարող են ծառայել, թե կեր են անասունների համար:

Առևտրա-յերկրագործական գլխավոր շրջաններ համարվում են Պարիզյան ավազանը (ցորեն) և հարավ-արևմուտքը (ցորեն և սիմինդր): Լավ բերք չեղած ժամանակ հացի կարիքը համարյա սեփական արտադրանքով է հոգացվում: Հացապահաս ժամանակ բերվում է Ալժիրից, Մարոկկոյից, Ամերիկայից: Մեծ քանակությամբ զանա-

զան արմտիք ու բանջարեղեն են արտադրում: Հարավի միջանի գեպարտամենտներ բանջարաբուծութիւնն իրենց զլխավոր զբաղմունքն են դարձրել (քաղցր սիսեռ, բազմատեսակ լոբիներ, ծաղկակաղամբ, սալաթ և այլն): Ֆրանսիայի հյուսիսային մասում մեծ քանակութեամբ կարտոֆիլ են մշակում: Բացի արեւմտյան, Հյուսիսային և Պարիզյան ավազանի հյուսիսից ու արեւելյան շրջաններից, մնացած ամբողջ շրջանում տարածված են խաղողի այգիները:

Համարյա մեկ միլիարդ ուրլու գինի չի շինվում (1924 թ.— 71 միլ. հեկտոլիտր գինի, մոտ 29 միլ. սիդր): Ամենատղնիվ տեսակները (Բորդոյի, Բուրգունդիայի և Շամպայնի գինիները) արտասահման են ուղարկվում: Ավելի շատ գինի արտահանվում, քան ներմուծվում և ներմուծվում են ավելի հեղուկ տեսակները: Յերկրի ներսում մեծ քանակութեամբ գինի չի գործածվում: Գինին համարյա չուրտաքանչյուր ֆրանսիացու ճաշի անբաժան մասն է:

Անասնապահութեան բնագավառում Ֆրանսիան աչքի չի ընկնում իր բնականաբար պերշերոններով (Պարիզյան ավազան) և կաթնատու ու մսացու անասունների ընտիր տեսակներով (առանձնապէս Նորմանդիայում, հյուսիսային շրջանում: Այստեղ շատ է տավարը: Նորմանդիան հայտնի չէ իր մսացու վոշխարներով ու խոզերով): Ֆրանսիայում մեծ կատարելութեան է հասել զանազան տեսակի պանիրներ պատրաստելու արհեստը:

Գյուղատնտեսութիւնն ինտենսիվ բնույթ ունի (բազմադաշտյան), սակայն տնտեսութեան մեքենայացումն այնքան էլ մեծ չէ: Դա հետեանք է մանր հողատիրութեան գերակշռութեան և գյուղացիական տնտեսութեան մեջ կոոպերացիայի աննշան դարգացման: Հանքային պարարտացումն աչտեղ ավելի թուլ է, քան Բելգիայում ու Իերմանիայում, ալդ պատճառով էլ բերքը պակաս է լինում:

Դիագրամմա կազմեցեք Ֆրանսիայի 1924 թ. ցանքերի և բերքի.

Կուլտուրաներ.	Միլ. հա-ով	Բերքը միլ. կվ.-ով
Հացահատիկներ . . .	11,4	151,7
Արմտիք	0,6	4,2
Արմատապտուղներ . .	1,6	173,4
Անասունների կեր . .	16,2	888,8
Տեխնիկական բույսեր .	0,3	65,5
Այգիներ	0,1	56,2

Հանքային պարարտացման կիրառումն և բերքատվություն.

	Ֆրանս.	Գերմ.	Բելգ.	Անգլ.	Իտալիա
Հանք, պարարտացումն կիրառածն երով 1 հեկտարին	25,4	32,8	33,0	21,3	11,0
Ցորենի միջին բերքը 1 հեկտարից կվինտայներով (1921—1924 թթ.)	14,1	17,7	26,0	22,4	11,0

ԱՐԴՅՈՒՆԱՐԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ, — Մանուֆակտուրան (մանավանդ գորգագործությունը, բարակ մահուղը, մետաքսեղենները, հայելիներ շինելը, հաշիաներ գործելը) դեռ 18-րդ դ. վերջին փայլուն զարգացման կը հասնէր, սակայն գործարանային արդյունաբերությունը 19-րդ դարում ավելի թույլ զարգացաւ, քան Անգլիայում ու Գերմանիայում: Պանդարողն կը աղգարնակութեան պակասը, ժողովրդի թափը դեպի հողը, վոր լրառատ կերպով կերակրում էր իրեն, և քարածխի ու հումքի մեծ պակասը (բացի յերկաթից): Պանդարող հանգամանք է նաև փող պահելու կամ, ինչպես Ֆրանսիացիք են ասում, «բրդի գուլպայում» թագցնելու հատկությունը:

Կապիտալի խոշոր մասը գտնվում է մանր բուրժուազիայի և ունևոր գյուղացիության ձեռքում, վորոնք ավելի լավ են համարում դրամը պետական տոկոսաբեր թղթերի վերածել, քան արդյունաբերության վրա գործադրել: Արդյունաբերությունը լայն ծավալելու համար հարկավոր գումար չկար:

Այն թեքումը, վոր տվել կը 17-րդ դարի մանուֆակտուրան, պահպանվել է մինչև այժմ: Ֆրանսիան աչքի չէ ընկնում արդյունաբերության այն տեսակներով, ուր ճարտար աշխատանք է պահանջվում: Արդյունաբերությունը, մանավանդ արտահանելու համար, նկատի չէ առնված վոչ թե մասսայական, այլ ունևոր գնորդների (անգլիացու, ամերիկացու) համար, վոր վոչ թե ամերիկական ստանդարտացած ապրանք է ուզում, այլ այնպիսի արտադրանք, վոր իր անձնական, անհատական ճաշակին և հարմարեցրած: Այդպես են՝ թանգագին գործվածքները, զարդերը, անուշահոտ ջրերը, ընտիր գինիները, պանիրները, պահածոները և այլն):

Ֆրանսիան աչքի չէ ընկնում նաև մեծ խնամքով ու ճշտությամբ պատրաստած գործիքներով, մեքենաներով ու ավտոմոբիլներով, Պատերազմը, վոր հարստացրեց առանց այն կը հարուստ յերկաթի քանակը, մեծ զարկ տվավ ծանր արդյունաբերության զարգացմանը

(այս անգամ մասսայական թեքումով): Արդյունաբերության այս ճյուղը զլիսավորող կապիտալիստներն այժմ մեծ դեր են խաղում Ֆրանսիայի քաղաքական կյանքում: Իրենց մշտական լեկամուտներն ապահովելու համար սրանք 1926 թվին միջազգային համաձայնություն կնքեցին Ֆրանսիայի, Բելգիայի, Լուքսեմբուրգի, Ջեխո-Սլովակիայի հետ՝ կարգավորելու պողպատի արտադրանքը (այս յերկրները ամեն մեկը համաշխարհային շուկա կարող է դցել միայն այնքան պողպատ, վորքան նախատեսված է պլանումով):

Ֆրանսիայում ֆինացած մետաղներից ամենից շատ պատրաստվում է ալյումինի: Այս մետաղը պատրաստելում դեռ մոտիկ անցյալում առաջին տեղը Ֆրանսիան եր բռնում, սակայն ներկայումս այդ առաջնությունն անցել է Միացյալ Նահանգներին:

Վերջերս սկսել է մասսայական արտադրանքի անցնել ավտոմոբիլային և քիմիական արդյունաբերությունը: Ամենից շատ մարդ (մոտ 2 միլ.) զբաղված է տեքստիլ արդյունաբերությամբ (մեջ առած նաև հագուստեղենը և սպիտակեղենը): Այնուհետև գալիս է մետաղի արդյունաբերությունը՝ մեքենայաշինության հետ միասին (600 հազար):

Գրեցեք ձեր տետրակներում, թե վճր շրջանում արդյունաբերության ինչ տեսակն է զարգացած:

ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԸ:—Առանձին ռազմերի իրար հետ շատ լավ են կապակցված թե ջրային ճանապարհներով, թե չերկաթուղիներով ու խճուղիներով: Զրային ճանապարհների յերկարությունը 17,5 հազար կիլոմետր է, վորից միայն 6 հազար կիլոմետրն է ոգտագործվում շոգենավային հաղորդակցության համար: Նավարկելի ջրանցքների չերկարությունը 5,5 հազար կիլոմետր է:

Հրաշալի յեն Ֆրանսիայի խճուղիները, մանավանդ այսպես կոչված ազգային ճանապարհները (մոտ 40 հազ. կիլոմետր): Սալլատար ճանապարհների ընդհանուր յերկարությունը 600 հազար կիլոմետրից ավելի յի: Ճիշտ է, նրանք ներկայումս ավելի վատթար վիճակում են, քան պատերազմից առաջ ելին:

Յերկաթուղիները 41,5 հազ. կիլոմետր են, չհաշված տեղական նշանակութուն ունեցող 11 հազար կիլոմետր ոժանդակ ճամպաները: Բոլոր պիսավոր գծերը միանում են ընդհանուր կենտրոն Պարիզում: Պարիզին մոտեցող խոշոր գծերն ելեկտրական ուժի յեն անցնում: Ճանապարհների մեծ մասը մասնավոր ընկերությունների յն պատկանում:

ՆԵՐՔԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ:—Առանձին շրջանների տնտեսության մեջ յեղած մեծ տարբերություններն ել պիտի մեծ աշխուժացում առա-

ջացնելին ներքին առևտրի մեջ: Առևտրական գործարքների տարեկան շրջանառութիւնը հասնում է 55 միլիարդ ռուբլու (մոտ 700 միլիարդ ֆրանկի): Սակաւն առևտուրը բացառապէս քաղաքային է: Գլուղացիք դուրսը քիչ բան են գնում, վորովհետև աշխատում են ամեն հարկավոր բան տանը պատրաստել: Իսկ քաղաքներում, մասնավանդ խոշոր հանդուցալին նշանակութիւն ունեցողներում, առևտուրը շատ է աշխուժ:

Ինչո՞վ պիտի բացատրել, Վոր Ֆրանսիայի տնտեսական կյանքում առաջնակարգ դեր խաղացողը գլուղատնտեսութիւնն է: Ինչո՞վ և արտահանում Ֆրանսիայի գլուղատնտեսութիւնն ինտենսիվ լինելը. ինչն է դրա պատճառը:

Իր գլուղատնտեսական մթերքներից ինչ է արտահանում Ֆրանսիան: Ինքն ինչ չունի:

Ֆրանսիայում արդյունաբերութիւնն ավելի վաղ է սկսել զարգանալ, քան Գերմանիայում. հետագայում նա ինչո՞ւ չէտ մնաց Գերմանիայից:

Ինչն է Ֆրանսիական և գերմանական արդյունաբերութիւնն հիմնական տարբերութիւնը:

Պատե՞րադմից հետո Ֆրանսիական արդյունաբերութիւնն մեջ ինչ նոր գծեր չերևացին:

ՅԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ.— Ֆրանսիան լարված, ճարտար, բաժան-բաժան չեղած, ըստ մեծի մասին վոչ խոշոր ձեռնարկային աշխատանքի չերկիր է: Այս հանգամանքն աչքի յե ընկնում գլուղատնտեսութիւնն, արդյունաբերութիւնն և առևտրի մեջ: Աշխատանքի այս մանրացումը, ածխի և մարդկանց պակասի հետ միասին, ստիպել է նրան իր ուղարկութիւնը կենտրոնացնել վոչ թե մասսաներին անհրաժեշտ, այլ բարձրորակ ապրանքների վրա, մասնավանդ այն տեսակների, վորոնք արտահանման նյութ են ծառայել (գլուղական տնտեսութիւնն և գլուղատնտեսական արդյունաբերութիւնն մեջ—վոչ թե հացահատիկներ, այլ վաղահաս արմտիք, մրգեր, գինի, պանիր. արդյունաբերութիւնն մեջ—շոալութիւնն և նորոգութի առարկաներ, ճշտված գործիքներ և այլն):

ՏԱՄՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՖԻՆԱՆՍԻԱՅԻ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Համը քարտեզի վրա ներկեցեք Ֆրանսիական գաղութները, այդ գաղութներն ի մի խմբեցե՛ք՝ ըստ աշխարհամասերի. կազմեցե՛ք Ֆրանսիական գաղութների բաշխման դիագրամը՝ այս աղյուսակի համաձայն.

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲ	Տարած. հազար կլմ-ով	Աղյարնակութ. 1921 թ. հա- զարներով
Հյուսիսային Աֆրիկա	4910	12311
Արևադարձային Աֆրիկա	8226	22425
Ընդամենը Աֆրիկայում .	13136	34736
Ասիական գաղութներ	851	21945
Ամերիկական գաղութներ	91	322
Ովկիանիական գաղութներ	36	139
Բոլորը . .	14114	57342

Վժիռ աշխարհամասերում են կենտրոնացած Ֆրանսիական ամենագլխավոր գաղութները:

Այդ գաղութների մեծ մասը վժիռ կլիմայական գոտում են:

Այդ գաղութներից վժիռն Ե պիտանի Ֆրանսիացիներ բնակեցնելու համար:

Ֆրանսիան այնքան աղագնադուրս չունի, Վոր գաղութներն ուղարկի:

Ներկայումս Ֆրանսիայի գաղութային կալվածները կենտրոնացած են Աֆրիկայում և Ասիայում (Հնդկաչին և նորերս ձեռք բերած Սիբիրի): Շատ աննշան են նրա ամերիկական, մասնավոր ովկիանիական կամ ավստրալիական գաղութները:

Միայն Աֆրիկայի հյուսիսում բավական մեծ թվով Ֆրանսիացիներ կան (մոտ 700 հազ.): Մնացած բոլոր գաղութներում Ֆրանսիացիք աննշան փոքրամասնություն են կազմում: Այդ հողերը վո՛չ թե գաղթականներով բնակեցնելու, այլ շահագործման համար են:

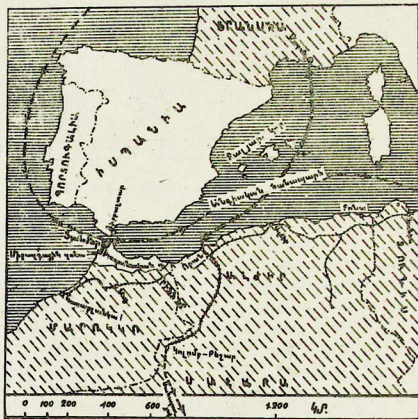
Ֆրանսիան, իր գաղութները և ազդեցության շրջանները:

ՀՅՈՒՍԻՍՍԱՅԻՆ ԱՅՐԻԿԱ.—Ֆրանսիական հյուսիսային Աֆրիկան բաղկացած է լեռնային Ալժիրից, Թունիսից, Մարոկկոյից և Սահարա անապատից: Այս լեռկրներէից Ալժիրում, Թունիսում և Մարոկկոյում կլանքի պալմանները տարբեր են—ծովափնյա տափարակում և նրա վրա բարձրացող բարձրավանդակում: Ծովափնյա տափարակում շատ մեղմ ձմեռներ են լինում, վորի շնորհիվ վաղահաս արմտիք են բուսնում: Դեռ դեկտեմբերին Ալժիրը Յեվրոպա չե ուղարկում. ծաղկակաղամբ, տոմատ, լոբիներ, կարտոֆիլ: Անուռնետե սարահարթի վրա խիստ սաք ամառ և ցուրտ ձմեռ ե լինում: Ծովափում բալական անձրեներ են տեղում, այնինչ սարահարթում պակաս են, այնպես վոր ալստեղ արհեստական վոռոգումն անհրաժեշտ ե դառնում: Յերկրի ներսերը հարուստ են հանքերով, մանավանդ չերկաթով, պղնձով, ցինկով, կապարով ու ֆոսֆորիտներով: Աղղաբնակությունը բաղկացած ե գլխավորապես արաբներից ու բերբերներից, վորոնց մի մասն ապ-

րում և տներում (ծովափնյա մասի լերկրագործները), մյուս մասը վրաններում (քոչվորները, անասնապահները)։

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՏԻՊԵՐԸ։—Իր տնտեսության տիպով Ալժիրն տգրարային, յերկրագործական ու ալգեգործական լերկիր և նա լեռնային արդյունաբերություն զարգացնելու հնարավորություն ևս ունի, բայց այդ հնարավորությունները դեռ չեն ոգտագործվում։

ԹՈՒՆԻՍԸ նույնպես յերկրագործական ու ալգեգործական լերկիր և սրա ոգտակար հանքերը — ֆոսֆորիտն ու լերկաթն ավելի յեն շահագործված, քան Ալժիրում։ Ձկնորսությունից ու սպունգ հանելուց բավական մեծ յեկամուտ են ստանում։ Յերկու լերկրների լել ծովափնյա շրջանում մոտ 400 հազար լելրոպացի զաղթականներ կան, վորոնք արդեն կապվել են հողի հետ։

Մ ա Ր Ո Կ Կ Ո՝

ՄԱՐՈԿԿՈՆ տեղական լերկրագործության, կիսաթափառական անասնապահության և արհեստի լերկիր և Հյուսիս-արևմտյան Աֆ-

րիկալի ամենաարգամանդ հոգերը Մարոկկոյումն են: Ֆրանսիացիք լերագում են Մարոկկոն դարձնել Յեվրոպայի շտամարաններից մեկը, յերկրի հարավային մասերում բամբակի մշակութունը զարգացնել, հյուսիս-արևմուտքում խոշոր յեղջուրավոր անասուններ տարածել, հանքային հարստութունները շահագործել: Մարոկկոյի մոտ ովկիանոսը հարուստ է ձկներով (սարդիններ, կամրալ):

ԳՅՈՐԴԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Ինչպես և Միջերկրականի բոլոր ափերում, բուսարուծութունը յերկու ուղղությամբ է առաջ գնում մի կողմից՝ հացահատիկների մշակութունը (ցորեն, վարսակ, դարի), արմաթի և տեխնիկական բույսերի մշակութունը, մյուս կողմից՝ պղտղատու ծառերի ու թփերի զարգացումն: Մտերից առաջին տեղը բրնձում է ձիթենին, վոր ազգաբնակչության հազդին յուղ է տալիս, վորպես սնունդ: Ելական տեղ է դրավում նաև նարնջի, մանդարինի, լիմոնի, թղենու և նուշի մշակութունը: Յեվրոպացի կոլոնիստների համար շատ կարևոր տեղ են զբաղում այգեգործութունն ու դինեգործութունը: Այս բոլոր կուլտուրաներն, ինչպես նաև տավարարուծութունը, հարմարեցրած են ծովափնյա շերտին (Ալժիրում կոչվում է Տելլ, իսկ Թունիսում՝ Սալսյլ):

Սարահարթը վոչխարաբուծության յերկիր է: Մեծ քանակությամբ բուրդ է ստացվում, վորն արտահանվում է Ֆրանսիա:

Սարահարթի և Սահարայի սահմանում սկսվում են արմավենիների հարուստ ոռոգիաները: Արտեզյան ջրհորեր շինելով, Ֆրանսիացիք բազմացրել են ոռոգիաների թիվը: Ակցիոներական ընկերութուններ են կազմվել, վորոնք միլիոնավոր արմավենիների տեր են:

ՄՇԱԿՎՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Այս ձևի արդյունաբերութուն գոյութիւն ունի համարյա բացառապես արհեստի ձևով. սակայն հետզհետե փոխանակ աճելու, նվազում է, վորովհետե չի կարողանում մրցել Յեվրոպայից ներմուծվող գործարանային ապրանքների հետ: Ամենից հաջող պահպանվում է կաշեգործութունն, ինչպես նաև գեղեցիկ գործվածքների արտադրութունը (գորգեր, ձուռագործ): Գործարանային արդյունաբերութունը չզարգացավ՝ քարածուխ չլինելու պատճառով: Միջանի գործարաններ միայն գոյութուն ունեն, վորոնք գյուղատնտեսական հումք են մշակում:

ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ.—Մարոկկոյում յերեք խոշոր քաղաքներ կան.— Մարակեշ (145 հազ. բնակչով), Ֆեց (125 հազ. բնակչով), Կադարլանկա (110 հազ. բնակչով). Ալժիրում—յերկու—Ալժիր (207 հազար), և Որան (146 հազ.), իսկ Թունիսում—մեկ—Թունիս (172 հազ.):

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.—Ալժիրը կառավարում է գեներալ-նահանգապետը: Վարչականորեն նա բաժանվում է չերիք գեպարտամենտներով: Դեպարտամենտներն, ինչպես և Ֆրանսիայում, բաժանվում են կանտոնների: Միայն չվրոպական ազգաբնակչություն ունեցող կանտոններն ընտրովի համայնական խորհուրդ ունեն: Տեղացիների կանտոնները կառավարում են Ֆրանսիացի պաշտոնյաները:

Ալժիրի բնիկների նկատմամբ, ինչպես նաև թունիսում ու Մարոկկոյում, Ֆրանսիացիք ամենախիստ խնամակալական սիստեմ են անցկացնում: Թունիսում պահպանվել են տեղական կառավարիչը— բեյը և ցեղերի գլխավորները—կալիդները: Նույնն է Մարոկկոյում (սուլթան, կայիդներ, փաշաներ): Սակայն բեյի ու սուլթանի գործողություններին հսկում է Ֆրանսիական ռեզիդենտն, իսկ կալիդների ու փաշաների գործողություններին հսկում են Ֆրանսիական քաղաքացիական վերահսկիչները:

ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԸ.—Ալժիրում ու թունիսում ավին դուզահեռ ծովափնյա չերկաթուղի չե անցնում, վոր ներկայումս շարունակվում է Մարոկկոյում: Ծովափնյա գծից՝ մի կողմից կարճ ճյուղեր են գնում դեպի նավահանգիստները, մյուս կողմից նույնպիսի գծեր՝ «Մահարաթափանցիլում» նպատակով: Այս ճյուղերը ծովափնյա գիծը միացնում են ոաղիսների հետ: Որան—Կոլումբ—Բեշար հանդիպակաց գծից պիտի ճյուղավորվի Տրանսսահարայան չերկաթուղագիծը:

Չերկաթուղիների չերկարությունը 1925 թվին.—Մարոկկոյում 2175 կմ., Ալժիրում—4122 կմ., Թունիսում 2516 կմ.:

Ֆրանսիացի հետ կապ և պահպանվում շոգենավային և Տուլուզա-Կազարլանկա ուղային գծով:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐ.—Աֆրիկայի հյուսիս-արևմտյան գաղութները նրան կենսամթերքներ և հումք են հալթալթում (ցորեն և վարսակ, պանիր, մրգեր ու արմարիք, ձիթենու յուղ, գինի, կաշի, բուրդ, փոսֆատներ, չերկաթ, արձիճ): Փոխարենը նրանից գնում են գործվածքներ, հազուատեղեն, մեքենաներ, ավտոմոբիլներ, շաքար: Այս առևտրից վաստակում է Ֆրանսիան:

Դիագրամ կազմեցեք հետևյալ տվյալներով.

Աֆրիկայի հյուսիս-արևմտ. գաղութների առևտրական շրջանառությունը 1925 թ. միլիոն ֆրանկներով (ֆրանկը մոտ 8 կոպ.):

Հյուսիս-արևմտ. ֆրանսիական զաղութ- ների առևտրական շրջանառությունը	Ամբողջ արտա- քին առևտուրը	Ներառած Ֆրան- սիայի հետ ու- նեցածը
Աֆրիկայի հյուս.-աշևմտ. զաղութնե- րից արտահանած	3811	2326
Գաղութները ներմուծած	5550	4242

ՍԱՀԱՐԱ.—Չի կարելի ասել, թե Սահարան ամբողջովին ամայի անապատ է. նրա 20/10 ուղիսներ են, 160/10 անապատային արտոներ: Այստեղ մոտ 450 հազար մարդ է ապրում (աբարներ, բերբերներ, կիսաբերբերներ—տուարեզներ և նեգեր—տիրբուներ: Ուղիսներում ապրողները նստակյաց են, անապատներում՝ թափառական:

Սահարան մի զգվարանցանելի պատենշ է արևադարձային և հյուսիսային մերձարևադարձային Աֆրիկայի մեջ: Մինչ այժմ այդ անապատով առևտուրը քարավաններով եր կատարվում. 1922 թվից ավտոմոբիլային հաղորդակցություն է սահմանված: Հետազոտումներ են կատարված՝ Սահարան կտրող (Տրանսսահարյան) յերկուլթուղադիծ անցկացնելու մինչև Նիգեր գետի աջ կետը, վորտեղից նա նավարկե-
լի չե դառնում: Տնտեսապես այս գիծը քնաս է տալու, սակայն նա արժեքավորվում է վորպես Աֆրիկայի ֆրանսիական բաժան-բաժան ընկած գաղութներն իրար հետ կապող և վորպես նեգերը արտահա-
նող, վորոնցից ֆրանսիացիք «սևամորթ լիգեոններ» են կաղմում:

ԱՐԵՎԱԴԱՐՁԱՅԻՆ ԱՖՐԻԿԱ.—Սա արևադարձային կլիմայի, ա-
մենաառատ տեղումների, հետևաբար և արևադարձային բաղմազան
կուլտուրաների յերկիր է: Հենց այդ կուլտուրաներն էլ նրա գլխավոր
հարստությունն են կաղմում: Ֆրանսիական կաղվածները կենտրոնա-
ցած են արևադարձային Աֆրիկայի հյուսիսային մասում, վոր կաթ-
սայի ձևով ընկած մի յերկիր է՝ անառողջ կլիմայով և ամենափարթամ
բուսականությամբ:

Արտածման նյութ կաղմում են գլխավորապես վալրի կերպով ա-
ճող բույսերը (2/3 մասը), 1/3-ը կուլտուրական բույսերը և միայն ան-
նշան տոկոսը—կաշին, բուրդը, փղոսկրը: Առանձնապես շատ արտա-
հանվում են յուղատուներ—գետնընկուղ, արմավի յուղ և յուղատու
տրմավի սերմեր: Սրանից հետո գալիս են կաուչուկը, դունավոր փալ-
ար, սուրճը, վանիլը: Սկսվում է նաև կակաոյի արտահանությունը:

ՄԱԴԱԳԱՍԿԱՐ ՅԵՎ ԲԵՅՈՒՆՅՈՆ կղզիներն ըստ մեծի մասին պլանտացիաների նյութ են տալիս (շաքար, սուրճ, ծխախոտ, բրինձ)։ Բայց վայրի բույսեր ևս տալիս են (զուհնավոր փայտ և կաուչուկ)։ Բացի դրանցից Մադագասկարը հանքային հարստություն ևս ունի, վուր, սակայն, քիչ և մշակված։ Այդտեղ կան—վոսկի, ածուխ, նավթ, գրաֆիտ։

Ցամաքի չերկաթուղիների չերկարությունը մոտ 3900 կիլոմետր է։ Ամենամեծ գիծն է Դահար-Նիդեր։ Կղզիների չերկաթուղիների չերկարությունը՝ 750 կմ։ Գլխավոր նավահանգիստը Դակար քաղաքն է (32 հազ. բն.)։ Գործում է նաև Դակար-Կադաբլանկա ողակին գիծը։

ԱՍԻԱՅԻ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ.—Համաշխարհային պատերազմից հետո Հնդկաչինի գաղութներին ավելացավ նաև Սիրիան, վոր Տաճկաստանից անցավ Ֆրանսիային։ Իր կլիմայով ու բուսականությամբ նա պատկանում է Միջերկրականի շերտին։ Ազգաբնակչությունն արաբներ, տաճիկներ ու դրուզներ են։ Սա հին կուլտուրայի չերկիր է։ Տնտեսության հիմք կազմում են հացահատիկներն ու ալգեդործությունը։ Վաղ ժամանակներից այստեղ արհեստական վոռզոմին գոյություն ունի։ Հացահատիկներից ամենից գլխավորներն են—ցորեն, գարի, սորգո, կանաչեղենից՝ լոբիների բազմաթիվ տեսակները. տեխնիկականներից—քնջիթ, բամբակ և այլն. պտղատու ծառերից ու թփերից—ձիթենի, թզենի, խաղողի վորթը։ Բամբակադործությունն արագ աճում է։

Սիրիան շատ առևտրական քաղաքներ ունի, վորոնց գոյությունը հազարավոր տարիներով են հաշվում։ Ամենամեծերն են—Դամասկոս՝ 170 հազ. բն., Հալեպ կամ Հալեպպո՝ 140 հազ. բն., Բեյրութ՝ 95 հազ. բնակ.։ Բեյրութի, Բաղդադի և Թեհրանի միջև ավտոմոբիլային հաղորդակցություն կա։ Ամենից կարևոր նավահանգիստը Բեյրութն է։ Արտահանման գլխավոր նյութիւրն են բամբակը և մրգերը։

Իրենց կարճ տիրապետության ընթացքում Ֆրանսիացիք իրենց դեմ են հանել տեղական ազգաբնակչությունը։ Այդ անբավականությունը դրուզների ապստամբությունը դարձավ։

Դիագրամ կադմեցեք հետևյալ աղյուսակով (տվյալները 1925 թվի չեն, միլ. ֆրանկներով)․

Արեադարձային Աֆրիկայի ապրանքաշրջանառությունը	Ամբողջ ար- աքին առե- տուրը	Ֆրանսիա- կան մասը
Արտահանված արեադ. Աֆրիկայից		
Ցամաքից	1445	642
Կղզիներից	556	452
Ընդամենը	2001	1094
Ներմուծած՝		
Ցամաքը	1763	646
Կղզիներից	640	507
Ընդամենը	2403	1153

ՀՆԴԿԱԶԻՆ. — Ընկած է մուսսոնային կլիմայի շրջանում։ Սա բրնձի չերկիր է։ Բրնձը կազմում է արտահանվող նյութերի $\frac{3}{4}$ -ը (ուղարկվում է Չինաստան)։ Հացահատիկները մեջ յերկրորդ տեղը բռնում է սիմինդրը կամ չեզիպտացորենը։ Բանջարեղեններից ամենից շատ մշակում են լոբարուսերը։ Պլանտացիաներում մշակում են շաքարեղեգն, սուրճ, թեյ, կաուչուկի ծառ, բամբակ. անտառները հարուստ են գունավոր փայտի տեսակներով (մանավանդ կարմիր)։ Յերկրի ներքում կան ածուխ, ցինկ, անագ, ֆոսֆատներ, թանգազին քարեր։ Ափերում բավական զարգացած է ձկնորսությունը։ Հնդկաչինը բազմազարդան կուլտուրայի չերկիր է։ Դրա գեղեցիկ վկաներն են հին շենքերի փառահեղ ավերակներն ու հին խոշոր քաղաքները։ Ամենամեծ քաղաքներ չերկու. մեծ նավահանգիստներն են—Սայգոն (181 հազար բնակչով) և Հայպոնգ (100 հազ. բն.)։ Յերկաթուղիների չերկարությունը 2000 կիլոմետրից ավելի չէ։ Մի գիծ կա, վոր Հնդկաչինի ճանապարհները միացնում է Չինաստանի Յուն-Նան գավառի հետ։ Հնդկաչինը միակ ֆրանսիական գաղութն է, վոր առևտրական

ակտիվ բալանս ունի (գլխավորապես արտահանվում են բրինձ, կառույցի, սիմինդր, յուղատու սերմեր, գունավոր փայտ, պղպեղ)։

ԱՆՏԻԼՅԱՆ ԿՂՋԻՆԵՐԻ ՅԵՎ ՈՎԿԻԱՆԻԱՅԻ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ.— Ամերիկացում ունեցած գաղութները (Մարտինիկ, Գվադելուպա, Գվիանա, Ս.-Պյեր և Միկելոն) տալիս են շաքար, ռոմ, կակաո (Անտիլյան ընկերություն), գունավոր փայտ (Գվիանա), ձուկ (Ս.-Պյեր)։ Ովկիանիայի կղզիները (Նոր-Կալեդոնիա, Ն.-Հերրիդյան)՝ կոկոսյան արմավ, սուրճ, վանիլ, պերլամուտր։

Կազմեցեք Ֆրանսիական գաղութների առևտրի դիագրամը 1925 թ. հետևյալ տվյալներով (միլ. ֆրանկներով)։

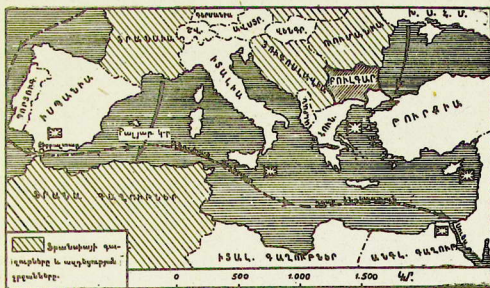
ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԻ ԽՈՒՄԸ	Ներմուծում		Արտահանում	
	Բոլորը	Ֆրանսիայից	Բոլորը	Ֆրանսիա
Սիրիա	976	133	459	60
Հնդկաչին (գաղութներով)	2688	918	3033	602
Բոլոր ասիական կալված.	3664	1051	3524	680
Ամերիկյան գաղութները	472	415	415	375
Ովկիանյան գաղութները	144	54	129	59
Ֆրանսիայի բոլոր գաղութները	12233	6915	9883	4531

Այս արդյունքների հիման վրա ֆրանսիացիք կարող են լավ կոլոնիզատորներ համարվել։

Ի՞նչն է պատճառն այն հսկայական ծախսերի, վորոնք կատարվում են գաղութները կառավարելու վրա։

Գաղութները ֆրանսիացոց նյութական մեծ շահ տալիս են, թե՞ վրչի։

Այս կամ այն գաղութն ի՞նչ տեսակետից է շահավետ ֆրանսիայի համար։

Միջերկրական ծովը:

ՅԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐԻ.—Ֆրանսիան ահագին տարածության գաղութներ ունի, վերոնցից շատերն աչքի չեն ընկնում իրենց բնական արտադրողական ուժերի հարստությամբ, բայց Ֆրանսիան վոչ միջոցներ ունի, վոչ էլ կարողանում է այդ ուժերն ոգտագործել: Ֆրանսիայի կապն իր գաղութներին հետ լոկ արտաքին և Դրանք վոչ թե գաղթականություն ընակեցնելու, այլ շահագործման տեղեր են: Ուժի վրա հիմնված ախպիսի կտպը չերբեք կայուն լինել չի կարող: Նա չերկարատե էլ չի լինիլ, մանավանդ՝ յերբ Ֆրանսիայի ուժն այնքան էլ մեծ չի:

ՏԱՆՆԵՐԿՈՒՅԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ ԿԱՊԵՐԸ ՄՅՈՒՍ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՇԵՏ

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼՆ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՈՒՄ.—Ֆրանսիայի համաշխարհային դերը, վորպես խոշոր կապիտալիստական պետություն, անհամեմատ ավելի համեստ է Անգլիայի դերից: Ֆրանսիական կապիտալն արտասահմանում աշխատել է բացառապես վորպես վաշխառուական, թեպետ մասնակցել է զանազան արդյունաբերական, տրանսպորտային և ֆինանսական ձեռնարկությունների: Այսպես, — ցարական Ռուսաստանում Ֆրանսիական կապիտալն աշխատում էր հարավի լեռնային ու լեռնագործարանային ձեռնարկություններում, սակայն գլխավորապես ներդրվում էր փոխառություններում:

Պատերազմը Ֆրանսիային մեծ փող նստեց: Պատերազմից հետո

նա հսկայական գումարներ ծախսեց թե իրենց ազատության համար մարտնչող Մարոկկոյի ու Սիրիայի ցեղերի ապստամբութունները ճնշելու, թե Ռումինիային և Լեհաստանին պաշտպանելու։ Նրա նպատակն եր այդ չեղելու պետութիւններէից պատվար ստեղծել Պորթըր-դային Միութեան դեմ։ Այս ամենը քայքայում եր Յրանսիային։

Նրա թղթի Ֆրանկն իր արժեքը կորցրեց. 1913 թ. նա արժէր 37,5 կոպ., 1923 թ.՝ 11,5 կոպ., 1924 թ.՝ 10 կոպ. 1925 թ.՝ 9,4 կոպ., 1926 թ.՝ 6,2 կոպ., միայն 1927 թ. Ֆրանկի կայուն արժեքը դառնում ե 7,6 կոպեկ։ 1928 թ. ամառը կատարվեց Ֆրանկի պաշտոնական ստաբիլիզացիա՝ յեկնելով 25 ֆր. մի դոլլարի արժեքից (պատերազմից առաջ 5 ֆրանկն արժէր մի դոլ.)։ Այս ֆինանսական դժվարութիւնների պատճառով ել Ֆրանսիական վոսկու արտահանումը դեպի արտասահման նվազեց։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐ.— Պատերազմից առաջ Յրանսիան, ինչպես և Անգլիան, պասսիվ առևտրական բալանս ունէին, սակայն Ֆրանսիական կապիտալի արտասահմանում կատարած աշխատանքի շնորհիւ—նրա հաշվային բալանան ակտիվացավ։ Յրանսիայի հետ գլխավոր ապրանքաշրջանառութիւն չորս պետութիւններ ունեն—Մեծ-Բրիտանիան, Բելգիան, Միացյալ Նահանգները և Գերմանիան. (ամբողջ ապրանքաշրջանառութեան 45%/-ը նրանց ե ընկնում)։ Յրանսիական դադութիւնը ներմուծմանը մասնակցում են 120%/-ով, իսկ արտահանմանը՝ 150%/-ով։

ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄՆ.— Ներմուծված ապրանքների արժեքի չեղելու չեբրորդն ընկնում ե արդշունարեական հումքին։ Մանականդ մեծ չափով բրդին (Ավստրալիայից և Արգենտինայից), բամբակին (Միացյալ Նահանգներից, Յեզիպոտսից ու Հնդկաստանից) և մետաքսի (Յապոնիայից, Չինաստանից և Իտալիայից)։ Այնուհետև գալիս են ածուխը, նավթամթերքները, չուգաներմերը, վուշը, մորթիներն ու կաշին ու կառչուկը։

ԱՐՏԱՀԱՆՈՒՄՆ.— Արտահանման մեջ մոտ 64%/-ն ընկնում ե գործվածքներին, 28%/-ը հումքին և 8%/-ը սննդանյութերին։ Արտահանվածներից առաջին տեղը ընտում են տեքստիլ գործվածքները և հագուստեղենը. նրանց վրա չե ընկնում ամբողջ արտահանվածի 28%/-ը։ Սրա վրա պիտք եր ավելացնել այն զգալի գումարը, վոր ծախսում են Յրանսիա յեկող տուրքատները հագուստի վրա (տարեկան մոտ 4 միլիարդ ֆրանկ)։ Այնուհետև գալիս են մեխանիկական արդյունագործութեան նյութերը (ավադմոբիլներ, ճշտած գործիքներ), մետաղագործական առարկաները և քիմիական նյութերը։ Հումքից առանձնապես աչքի չե ընկնում բուրդը։ Ներմուծված բրդի մեծ մասը Յրանսիան վաճառում ե Բելգիային։ Յրանսիան մեծ գումարներ ե աշխատում մարգարտի և թանգազին քարերի վաճառքից (ներմուծվում ե 3,2 միլիարդի, արտահանվում ե 4,6 միլիարդի)։

Յրանսիայի տրտաքին առևտրի համար դիագրամ կազմեցեք՝ հետևյալ աղյուսակի տվյալներով.

Ֆրանսիայի արտ. առևտրի ապրանքաշրջանառութունը մի-
լիարդ ֆրանկներով.

ԹՎԱՆԱՆՆԵՐ	Ներմուծում		Արտահանում	
	Թղթե ֆրանկով	Վոսկե ֆրանկով	Թղթե ֆրանկով	Վոսկե ֆրանկով
1901	—	4,4	—	4,0
1905	—	4,8	—	4,9
1910	—	7,2	—	6,2
1913	—	8,4	—	6,9
1924	39,9	10,8	41,5	11,2
1926	59,5	9,9	59,5	9,9

№	Ֆրանսիայի 1926 թ. գլխավոր հայթայթողները		№	Ֆրանսիայի 1926 թ. գլխավոր գնորդները	
	Ցերկրի անունը	Մեկլիարդ ֆրանկ.		Ցերկրի անունը	Մեկլիարդ ֆրանկ.
1	Միացյալ Նահանգները	7,9	1	Մեծ-Բրիտանիա	10,7
2	Մեծ-Բրիտանիա	6,5	2	Բելգիա	9,4
3	Գերմանիա	4,9	3	Գերմանիա	4,4
4	Բելգիա	4,5	4	Միացյալ Նահանգներ	3,9
5	Իտալիա	2,3	5	Շվեյցարիա	3,6
6	Արգենտինա	2,1	6	Իտալիա	2,6
7	Հոլլանդիա	1,8	7	Սուանիա	1,8
8	Բրազիլիա	1,5	8	Հոլլանդիա	1,8

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԽՍՀՄ ՀԵՏ.—Ապրանքների փոխանակությունը ԽՍՀՄ հետ արագ և զարգանում, սակայն Անգլիայից ու Գերմանիայից դեռ շատ և պակաս:

Ֆրանսիայի ԽՍՀՄ հետ ունեցած առևտրի մեջ զգալի կերպով աճել է ընկնում ապրանքների արտահանումը ԽՍՀՄ-ից: Արտահանվող ապրանքների կազմը դեռ վերջնականապես կայունացած ու վերջին չէ: Շատ վերջին էն յերկու կարգի ապրանքներ.—հաց (ցորեն և սիմինդր) և նավթամթերքներ: Հացին բաժին է ընկնում (1925-26 և 1926-27 թ. թ.) 30—33%, նավթամթերքներին (նույն ժամանակամիջոցում) 34 և 30%, Ավիլի համետ, բայց հաստատուն տեղ են զբաղում փաշտն (8 և 6%) ու մարգանեցը (3 և 5%): Մարդանեցի կարիքը պիտի բացատրել ֆրանսիայի մետաղադործական արդյունաբերությունից զարգացմամբ: 1925-26 թ. արտահանվել է բավական շատ վուշ ու ածուխ, իսկ 1926-27 թ. այդ ապրանքների պահանջը բավական նվազել է: Վուշի պահանջի պակասելն, իհարկե, միայն ժամանակավոր է: 1926-27 թ. շատ շաքար է դուրս տարվել: Իսկ յերբ ֆրանսիայի հյուսիսում կատարելապես կվերականգնի շաքարի արդյունաբերությունը, ապևա շաքար ներմուծելու կարիք չի զգացվի: Ինչ վերաբերում է ներմուծմանը, պիտի ասել, վոր այդ յերկու տարիներում (1925-26 և 1926-27 թ. թ.) յերկու տեսակ ապրանքների՝ ավտոմոբիլներ (10,5 և 12%) և ներկերի (7 և 8%) պահանջը շատ է կայուն: Միայն առաջին տարում մեծ գումարի բամբակե դործվածքներ և յերկրորդ տարում մեծ գումարի ըուրդ և արտահանվել:

Նկարեցեք ԽՍՀՄ հետ Անգլիայի, Գերմանիայի և Ֆրանսիայի ապրանքների փոխանակման դիագրամ.

(միլիոն ռուբլիներով)

Ներմուծում ԽՍՀՄ	1925-26 թ.	1926-27 թ.	1927-28 թ.	Արտահանում ԽՍՀՄ-ից	1925-26 թ.	1926-27 թ.	1927-28 թ.
Անգլիայից	125,4	97,0	45,0	Անգլիա	187,0	197,5	148,0
Գերմանիայից	172,2	157,7	185,0	Գերմանիա	111,0	167,3	242,0
Ֆրանսիայից	19,0	21,7	35,0	Ֆրանսիա	40,0	54,0	40,0

ԻՄՄԻԳՐԱՑԻԱ.—Ֆրանսիայի ազգաբնակչությունը պատերազմից առաջ էլ պակաս էր: Պատերազմում ունեցած հսկայական կորուստ-

ներից հետո այդ պակասն ավելի զգալի դարձավ: Թե դյուղատնտեսական, թե գործարանային աշխատանքների համար պետք է ոտար-յերկրացիներ ներմուծելու: Ներկայումս իմմիգրացիայի յերկրներ շար-քերում (յերբ ոտարերկրացիների ներգաղթին իր յերկիրն ավելի շատ է, քան իր հպատակների արտագաղթն արտասահման) Ֆրանսիան յերկրորդ տեղն է ընդունում: Նա իր տեղը զիջում է միայն Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին, սակայն ավելի չե Կանադայից, Արգենտինայից և Բրազիլիայից:

1911 թ. մարդահամարով կալին 1133 հազար ոտարերկրացի-ներ, 1921 թ.՝ 1,550 հազար, 1926 թ.՝ 2.498 հազար (ամբողջ ազգա-բնակչության 60%-ից ավելի):

Իտալացիներ	808 հազ.	Լեհեր	310 հազ.
Սլավոնացիներ	467 »	Շվեյցարացիներ	146 »
Բելգիացիներ	460 »	Ռուսներ	91 »

ՅԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ.— Չնայած Ֆրանսիայում գերակշռում են արդյունաբերական գործվածքների արտահանությունն ու ծանր ար-դյունաբերության աճումն, անուամենայնիվ հազիվ թե նա կարողա-նա մասսայական արտահանման արդյունագործական գործվածքների յերկիր դառնալ, ինչպես են Միացյալ Նահանգները, Անգլիան և Գեր-մանիան: Աժխի ու հումքի, մանավանդ մարդկանց պակասն ստի-պում են նրան հետագայում ևս դեռ կապիտալիստական կարգը պահ-պանել,—գնալ այն ճանապարհներով, վորով գնում եր վերջերս, այս-ինքն—պատրաստել ու արտահանել այնպիսի ապրանքներ, վորոնք վոչ թե մասսայական գործածության համար են, այլ այնպիսի դը-նորդների, վորոնք առատ միջոցներ ունեն և բարձրորակ ապրանք են փնտռում:

Ի Տ Ա Լ Ի Ա

Յեվրոպական օրագրերից: 310 հազ. բառ. կիլոմետր, ազգաբնակչությունը — 39¹/₂ միլ.: Յեվրոպայից գուրս յեղած կալված-ները 2 միլ. բառ. կիլոմետր, ազգաբնակչու-նը մոտ 2 միլիոն:

ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆ.— Իտալիան տիպիկ միջերկրածովյան յերկիր է: Միաժամանակ յերկրագործության և այգեգործության, ալ և առե-տրական ծովային հարաբերություններ դարգացնելու համար ամենա-հարուստ հնարավորություններ ունի: Արդյունագործությունը զար-գացնելու համար ավելի պակաս տվյալներ ունի (աժխի պակաս): Ներ-կայումս դա յերկրագործության և այգեգործության յերկիր է, վորն իր հյուսիսում արդյունաբերական րավական զգալի թեքում ունի: Մնացած Իտալիան քաղաքային յերկրագործական է:

ՏԱՍՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԻՏԱԼԻԱՅԻ ԲՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱԲՆԱԿՈՒ- ԹՅՈՒՆԸ

Իտալիայի ցանցի վրա գրեցեք նրան շրջապատող ծովերի ու ծոցերի անուաները: Գրեցեք նաև Կալարիա, Ապուլիա, Իսթորիա թերակղզիների անուաները: Գրեցեք այն նավահանգիստների անուաները, վորտեղից սկիզբ են առնում շոգենավային ռեյսերը: Յույց տվեք ալն ծովային ճանապարհները, վորոնք Իտալիայից դնում են դեպի Ատլանտյան և Հնդկական ովկիանոսները:

Նույն ցանցի վրա գտեք, թե վճր աստիճանի տակ են ընկած Իտալիայի հյուսիսային և հարավային կետերը:

Չափեցեք Ապենինյան թերակղզու չերկարությունն ու լայնությունը և չերկարության առ լայնությունն ունեցած հարաբերությունը վորոշեցեք նրա դուրս ընկած լինելու աստիճանը:

Նշանակեցեք գետերի, լճերի և քաղաքների անուանները:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԱՄԲՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Իտալիան ֆնացած Յեվրոպայից միկուսացած և ալպյան սարերով, վորոնք աղեղաձև փակում են նրան հյուսիսից: Մնացած չերեք կողմից ծովով և շրջապատված: Այսպիսով աշխարհագրական մի ամբողջություն և ստացվում: Այս ամբողջությանը նպաստում և նաև այն հանգամանքը, վոր նրա ազգաբնակչությունը համարյա մի ազգություն է պատկանում:

ԴԻՐԲԸ.—Իտալիայի ըստ լայնության տարածվելը շատ նպաստավոր և դուրսադուրսական մշակութային համար: Հյուսիսը գտնվում է բարեխառն-տաք, իսկ հարավը մերձարևադարձային կլիմայի շրջաններում: Հյուսիսային մասը ցուրտ քամիներից պաշտպանված է ալպյան լեռների աղեղով:

Յեվրոպայում ունեցած իր դիրքով Իտալիան կիսաթերակղզային պետություն է, վորովհետև միայն նրա հյուսիսային մասն է մտնում Յեվրոպայի «ընի» մեջ, ֆնացած մասն ընկած է չերկարությունը ձգված Ապենինյան թերակղզու վրա: Այս պատճառով ել նրա ծովային սահմաններն անհամեմատ ավելի յեն ցամաքայինից:

Իտալիան Միջերկրական ծովում կենտրոնական տեղ է զբաղում:

Այս հանգամանքը շատ է նպաստել նրա առևտրի զարգացմանն այն ժամանակներում, յերբ այս ծովը դեռ առևտրական ճանապարհ էր: Դա Հռոմի տիրապետության որով էր: Այդ դրությունը մեկ ել

կրկնվեց միջին դարերի վերջում, յերբ Հյուսիսային Իտալիայում մի շարք քաղաքներ են առաջանում, վորոնք հարստանում են մերձավոր արևելքի հետ վարած առևտրի շնորհիվ: Բայց յերբ առևտուրն անցավ Ատլանտյան ովկիանոսը, և Հնդկաստանի ճանապարհն ընկավ Աֆրիկայի հարավային ծայրերով, իտալական քաղաքներն իրենց նշանակութունը կորցրին: Սուեզի ջրանցքի բացումից հետո նրանք նորից կենտրոնացան, վորովհետև Միջերկրական ծովը նորից ամենաաշխուժ հաղորդակցությունների ճանապարհ դարձավ:

Այս դրության բոլոր առավելություններն Իտալիան ոգտագործել անկարող է, քանի վոր շարունակում է ագրարային յերկիր ֆեալ: ԲՆԱԿԱՆ ՌԱՅՈՆՆԵՐԸ,—Իր ընտելյամբ Իտալիան բաժանվում է մայր ցամաքային և Թերակղզային մասերի: Վերջինիս հետ են նաև կղզիները: Թերակղզային մասը համարյա ամբողջովին Ապենիններն են բռնում: Մի փոքր մասը միայն ծովափնյա հարթություններ են: Կղզիները լեռնոտ են (Նտա հրաբուխը՝ Սիցիլիայում):

Ալպերը շատ բարձր սարեր են: Ֆրանսիայի և Իտալիայի սահմանը կտրում է Ալպերի ամենաբարձր կետը—Մոնբլանը (4308 մ.). իտալական մասում միջանի բարձրություններ ևս կան, վորոնցից վոմանք մինչև 4000 մետրի յեն հասնում: Բայց և այնպես Ալպերը հեշտ անցանելի չեն: Լեռնանցքները մոտավորապես 2000 մ. բարձրության վրա չեն: Բրեններ լեռնանցքը 1600 մ. բարձրություն ունի: Այստեղով յերկաթուղի յե անցնում, վորն այդ բարձրությունը կտրում է առանց տոններների: Յերկաթուղին մյուս լեռնանցքները տոններներով է անցնում:

ՄԵՐՁԱԼՊՅԱՆ ԳՈՏԻ.—Ալպյան աղեղում մի շարք գեղեցիկ լճեր կան, վորոնք իրենց հյուսիսային մասերով մտնում են լեռների սահմանն, իսկ հարավային մասերով ֆեալում են հարթություններում: Լճերը ցուրտ քամիներից պաշտպանված են լեռներով: Հենց այստեղ էլ, իտալական հյուսիսում, միջերկրական կլիմա ու բուսականություն է (ձիթապտղի և լիմոնի ծառեր, խաղող, շագանակ, թթենի և այլն):

Լեռներից աղմկահույզ գետեր են իջնում, վորոնք իրենց հետ մեծ քանակությամբ տիղմ ու ավազ են բերում, վորոնց մի մասը թողնում են լճերում: Տեղ-տեղ գետերի շարժիչ ուժն երկկտրական եներգիայի չե վերածված (սպիտակ ածուխ): Այդ ուժի շնորհիվ հենց լեռներում գործարաններ ու ֆաբրիկաներ են կանգնել: Դրանց թիֆն ավելի շատ է տափարակում, ուր երկկտրականությունը հաղորդվում է երկտրական գծերով:

ԼՈՄԲԱՐԴՅԱՆ ՀԱՐԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Այս հարթությունը գոյացել է

Պո գետի բերած նյութերով: Այդ նյութերը շատ են պարարտացնում հողը: Հարթավայրի «կլիման տարբերվում է ֆուսցած Իտալիայի կլիմայից. նա ցամաքային-չեղրոպական է (ձմեռային ջերմությունը 0-ից մինչև $+20^{\circ}$): Ամառը շատ շոգ է (հուլիսի կեսին 25°) և հընարավորություն է տալիս բրնձի մշակությամբ զբաղվելու: Մնացած բույսերը միջին-չեղրոպական են—ցորեն, սիմինդր, կանեփ, թթենի, լեռնալանջերին—խաղող: Միևնույն հողամասն ուղտագործվում է թե դաշտավարություն, թե այգեգործություն համար: Դաշտերի ու բանջարանոցների մեջ թթենի և ուրիշ պտղատու ծառեր են բուսնում, վորոնց չերեմն խաղողի վորթն է փաթաթվում ու ծառից ծառ ձըգվում:

Իտալիա: Մլաքները ցույց են տալիս, թե ինչ ուղղությամբ է ընդարձակվել Իտալիան:

Լեռնային վտակների շարժիչ ուժի ուղտագործման շնորհիվ Լոմբարդական հարթության վրա զարգացել է արդյունադործությունը, ժանավանդ տեքստիլ արդյունաբերությունը: Իսկ հաղորդակցության համար արտակարգ նպաստավոր դիրքն առաջ է բերել չիրկաթուղի-

ների, խճուղիների, ջրանցքների մի խիտ ցանց, վորի շնորհիվ առևտուրն և զարգացել:

Այս բոլորի հետևանքով Իտալիայի այս մասի ազդարնակութունը շատ և խտացել: Միջին խտութիւնը 140, տեղ-տեղ նույնիսկ 200-ից ավելի յեւ Այս ազդարնակութիւնը, վոր կիսով չափ ազդարային, կիսով չափ արգլուները և, ապրում և թե բազմաթիվ գլուղերում, թե արագ զարգացող քաղաքներում:

Առանձնապէս արագ են զարգանում համեմատաբար ավելի հարմար դիրք ունեցող Միլան (850 հազ. բնակ.) և Թուրին (500 հազ. բն.) քաղաքները: Ազրիատիկ ծովի ափին են դառնում Վենետիկ (170 հազ. բն.) և Ալստրիայից զրաւած Տրիեստ (300 հազար. բն.) նավահանգիստները:

ԹԵՐԱԿԴԱՅԻՆ ՄԱՍ.—Այս մասն արևմուտքում թվով բաւական շատ լավ նավահանգիստներ ունի, վորոնց թիւն արեւելքում միայն յերկու յեւ Ներքին մասերում կրային ժայռեր են բարձրանում (Ապեննինյան լեռները): Նրանք ջուրը հեշտ են անցկացնում, վորից ել ներքին շրջանը ջրի մեծ պակաս և զգում: Դրա հակառակ ծովափերում վորքան ասես կանգնած ջուր և գոյանում. գրանից ել իրենց տեսքով (մալարիա) վտանգավոր ճահիճներ են գոյացել:

Գետերը ջրասակավ են, ուստի հշուսիսի գետերից ավելի պակաս սպիտակ ածուխ ունեն:

ԼԻԳՈՒՐԻԱ.—Սա թերակղզու լավագույն մասն և՛ ընկած Ճենովայի ծոցի (Լիգուրիա) ափին: Հյուսիսից պաշտպանված և լեռներով: Սա ծաղիկների, հարավային պտուղների և ձմեռային կուրորտների լերկիր և Առևտրի համար վերին աստիճանի նպաստավոր դիրք ունի ձեռնով քաղաքը (325 հազ. բն.), վոր Միջին Յուրոպային ամենամոտիկ խալական նավահանգիստն է:

Ազդարնակութան միջին խտութիւնը 200 հոգուց ավելի յե մի քառ. կիլոմետրի վրա:

ՄԻՋԻՆ, ԻՏԱԼԻԱ.—Մակարդակը բաղկացած և Ապեննինյան լեռներից ու Տոսկանյան և Հռոմեական կաթնայտձև փոսութիւններից: Կլիման միջիւրկրականն է՝ խիստ չոր ու շոգ ամառով: Անտառներ չկան, թփուտներ ու արոտներ միայն լեռներում են յերևում, ուր տեղումներն ավելի չեն: Այստեղ վոչխար ու այծ են պահում: Հարթավայրերում մշակում են հացաբույսեր, տերրասներով իրարից բաժանված լանջերում՝ ձիթենի և խաղող:

Ածուխ չլինելու պատճառով արգլունագործութիւնը չես եր քնացել, բայց հետո սկսեց Տոսկանայում զարգանալ Անդլիայից բերած

ածխով: Հետզհետե սկսում ե ոգտագործվել նաև սպիտակ ածուխը: Տոսկանան յերկու խոշոր քաղաք ունի՝ Ֆլորենցիա (260 հազար բն.) և Լիվորնո նավահանգիստը (105 հազար բն.):

Կենտրոնական Իտալիան ագրարային յերկիր ե, այնինչ ագրարնակութւան կեսից ավելին ապրում ե քաղաքներում և բարձրագիւր առողջ կլիմա ունեցող քաղաքներում: Գլուղացիք գիշերելու բարձրանում են այստեղ դաշտերից, վորոնք հաճախ բավական հեռու յեն ընկած լինում բնակավայրերից:

Ագրարնակությունը շատ անհամաչափ կերպով ե դասավորված: Տոսկանայի հարթութւան վրա մի քառ. կիլոմետրի վրա ապրում ե 100-ից ավելի մարդ, այնինչ Հռոմեականի վրա 50—75, իսկ լեռնային մասում՝ միայն 50. ծովափնյա շերտը համարյա անմարդաբնակ ե:

Հարթութւան կենտրոնումն ե ընկած Իտալիայի մայրաքաղաք Հռոմը (720 հազ. բն.): Սա իր մայրաքաղաքային նշանակութւունը պահպանել ե շնորհիվ իր կենտրոնական դիրքի և գլխավորապես ավելի քան յերեք հազարամյա հնութւան: Հռոմն Իտալիացի միայն քաղաքական կենտրոնն ե, բաց Վոյ յերեք առևտրական, նույնիսկ կրթական:

ԻՏԱԼԻԱՅԻ ՀԱՐԱՎՈՐ.— Հարավում Ապեննինները թողնում են ծովափը և թեքվում ուղիղ դեպի հարավ: Այստեղ հանքերի բնույթն ելի փոխվում.—կրայինների փոխարեն բյուրեղացած տեսակներ են: Արևմուտքում լեռները բոլորովին մոտենում են ծովին: Լեռնալանջերը մշակված են տերրասներով: Շատ անգամ դրանց համար մարդիկ հողը զամբյուղներով են կրել: Տերրասներում տներ ու խաղողի այգիներ են, վորոնց մեջ տներ յերեմն հարթ կտուրներով:

Արևմուտքում միակ հարթությունը Շեսապոլիթանա ե: Այստեղ հողը հրաբխային ե: Ամեն տեղ հանգած հրաբուխներ են (վերջին ժայթքումը XVI դարում, իսկ հարթութւան ամենահարավային մասում բարձրանում ե դեռ գործող Վիգուվ հրաբուխը (մոտ 1300 մ.): Նեապոլիտանյան ծոցի կղզիները (Կապրի և այլն) նույնպես հրաբխային ծագում ունեն:

Ամառը շոգ ե և յերկարատե: Բուսականությունը միջերկրածովային ե: Յերկիրը բացառապես յերկրագործական ու այգեգործական ե: Հարթութւաններում մշակում են ցորեն, տերրասներում՝ լիմոն, ձիթապտուղ, խաղող, նարինջ: Լեռներում թափառական բնույթի անասնապահություն ե: Ծովերում վորսում են զանազան տեսակի ձկներ ու սպունգ:

Աղգարնակութիւնը գլխավորապէս ապրում է քաղաքներում, վորոնք հաճախ ամրոցների տեսք ունեն:

Սորըլի բնականից աննման ու հարմար դիրքը պատճառ է դարձել Նեապոլի առևտրական ծաղկման:

Սա իր աղգարնակութեամբ Իտալիայի առաջին բաղմամարդ քաղաքն է (մոտ մէկ միլիոն) սակայն համարյա թէ զուրկ է արդշու-նագործութիւնից:

Ալբրատիկական ծովափի հարավ-արևելքում (Ապուլիա) հողն արգավանդ է: Այստեղ բավական շատ ցորեն, գինի, ձիթապտղի լուղ է լինում: Մի շարք բավական աշխուժ նավահանդիսատէր ունի, վո-րոնցից առաջինը Բրինդիզին է:

Աղգարնակութեան խտութիւնն Ապուլիայում քառ կլմ. վրա 100 մարդու չէ հասնում, Նեապոլիտանիայում 200-ից ավելի յէ, իսկ լեո-նային շրջաններում՝ 50—75 է:

ԿԴԶԻՆԵՐԸ. ՍԻՑԻԼԻԱ.—Միջերկրական ծովի ամենից մեծ կղզին Սիցիլիան է: Նրա բնութիւնը շատ է հիշեցնում Իտալիայի հարավը: Համարյա ամբողջ Սիցիլիան լեռներով է ծածկված: Կենտրոնում բարձրանում է հսկայական Մոնա հրաբուխը (բարձրութիւնը $3\frac{1}{2}$ կլմ): Կլիման ավելի տաք է, քան Իտալիայի հարավում (հունվարին 11° , հուլիսին 25° -ից ավելի տաքութիւն): Ձմեռը բուսական կյանքը չի ընդհատվում: Աճում են արմաշիւր, կակտուս, բանան, շաքարեղեգն, բամբակ: Սիցիլիան այգեգործական է խաղողաբուծական յերկիր է:

ՍԱՐԴԻՆԻԱ.—Աղքատիկ լեռնոտ կղզի յէ—լերկրագործական ու անասնապահական: Աղգարնակութեան խտութիւնը—35 մարդ 1 քառ. կիլոմետրի վրա:

ԱԶԳԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Իտալիայի աղգարնակութիւնը բացա-ռապէս իտալացիներից է բաղկացած: Միայն համաշխարհային պա-տերազմի հետեանքով Տիրոլի և Իստրիայի ու Դալմացիայի Իտալիա-յին միացնելու շնորհիվ աղգաբնակութեան մեջ միջանի հարցուր հա-ղար գերմանացիներ ու հարավ-սլավոններ մտան:

XIV և XV դարերում արվեստն ու գիտութիւնները փայլուն ծաղկ-ման հասան, վորից հետո նա ընկավ օտարերկրացիների և հոգևորա-կանութեան ազդեցութեան տակ: Այս հանգամանքն աղգաբնակութիւնը կուլտուրական աղքատութեան հասցրեց: Ներկայումս աղգաբնակու-թեան կեսն անգրագետ է (տղամարդկանց 40% -ը, կանանց՝ 50% -ը):

ԱԶԳԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԽՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՅ-ՄԱՆՆԵՐԸ.—Աղգաբնակութեան խտութիւնը շատ մեծ է:

Նախելով տեղական պայմաններին, նա տատանվում է 30—200-ի միջև:

Ազգաբնակչության տնտեսականը գերազանցում է ֆրանսիականին, սակայն պակաս է անգլիականից ու գերմանականից: Ծնունդը պատերազմից առաջ մեծ էր, ներկայումս զգալի կերպով պակասել է: Ազգաբնակչությունը շատ աղքատ է՝ մանավանդ Միջին և Հարավային Իտալիայում: Փոքրիկ քաղաքներում ապրում է կեղտոտ ու կուտակված—խոնավ ու վատառողջ բնակարաններում: Այսպիսի պայմանները շնորհիվ մեռնողների թիվը մեծ է:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.—Իտալիան սահմանադիր միապետություն է: Սահմանադրության համաձայն զործադիր իշխանությունը թագավորին է պատկանում: Այդ իշխանության կիրառումը ղրված է պատասխանատու նախարարության վրա: Որենսդրական իշխանությունը պատկանում է թագավորին ու պարլամենտին: Ընտրական իրավունք ունեն 21 տարին լրացրած ազամարդիկ: Ներկա պարլամենտը մեծամասնությունը ֆաշիստներն են: Նրանց առաջնորդ Մուսսոլինին Իտալիայի իսկական ղեկավարն է հանդիսանում:

ՏԱՍՆՉՈՐՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԻՏԱԼԻԱՅԻ ԿԱՊԵՐԸ ՄՅՈՒՍ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՇԵՏ

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԲՆՈՒՅԹՆ ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՅԵՎ ԸՄՏ ՌԱՅՈՆՆԵՐԻ.—Իր տնտեսության ընդհանուր կառուցվածքով Իտալիան խառը տիպի յերկիր է: Այդպիսի դրություն ստացվում է Հյուսիսային Իտալիայի արդյունագործության շնորհիվ: Կենտրոնական Իտալիան գյուղատնտեսական յերկիր է՝ արդյունագործական թեքումով:

Հարավային Իտալիան բացառապես գյուղատնտեսական, գլխավորապես ալգեգործական յերկիր է:

Վորքան ավելի չնք իջնում դեպի հարավ, այնքան տնտեսությունն աղելի յե կորցնում իր բազմաղանությունը, և ազգաբնակչությունն էլ ավելի աղքատ է:

Հյուսիսում լիովին ոգտագործված են նրա բոլոր հարուստ տըվչայները—հողը, հացահատիկների և տեխնիկական մշակույթների համար, արտոների խոտերը՝ կաթնատնտեսության համար, սպիտակ ածուխը՝ արդյունագործության համար: Սրանք աչնպիսի պայմաններ են, վորոնք նպաստավոր են արտաքին ու ներքին հարաբերությունները զարգացնելու համար:

Միջին Իտալիան ընդթյունից այնքան բազմազան կերպով չի ոժտված. համեմատաբար պակաս էլ ոգտագործված են ընտկտն հնարավորությունները: Բացի գյուղատնտեսական հնարավորություններից ոգտագործված են նաև ծովալին հարաբերություններին և արգլու-նտգործության զարգացմանը նպաստող տվյալները:

Արդյունազործութունը սնվում և անզլիական ածխով:

Հարավային Իտալիան ոգտագործել և միայն իրեն գյուղատնտեսական հնարավորությունները.—հարթությունները հացահատիկնե-րի համար, լեռնալանջերը՝ պտղաբուծության և խաղողաբուծության համար, Ապեննինյան լեռների վտիտ առուտները՝ թափառող վոչխարա-բուծության համար:

Իտալիայի գլխավոր դաշտալին հողերը գտնվում են Հյուսիսային Իտալիայում, Կենտրոնական Իտալիայի Տոսկանյան հարթություննե-րում, Սիցիլիայում և Հարավային Իտալիայում:

Միայն Հյուսիսային Իտալիայում է, վոր՝ շնորհիվ լեռներից հո-սող գետերի ջրառատության, արհեստական վոռողումն է կիրառվում:

Տարեկան մոտ 45.000.000 կվինտալ ցորեն և ստացվում: Այս քանակությունն Իտալիային չի բավարարում: Նո ստիպված և լինում տարեկան մոտ 25.000.000 էլ դրսից (նաև ԽՍՀՄ-ից) ներմուծել: Սիմինգր ստացվում և մոտ 25.000.000 կվինտալ, վորի մեծ մասը գնում և կերակրի մեջ, իսկ մնացածն արտահանվում և:

Հյուսիս-արևելքում մշակում են ընտիբ տեսակի բրինձ (մոտ 5 միլիոն կվինտալ): Լինում և նաև մեծ քանակությամբ կարտոֆիլ:

Կարևոր տեղ և բռնում նաև բանջարաբուծությունը: Ստացվում են պոմիդոր, ձմերուկ, սեխ, լոբատեսակներ, սոխ, սխտոր, բազմա-տեսակ կաղամբ, և այլն:

Տեխնիկական մշակություններից նշանավոր են շաքարի ճակնդեղը և կանեփը: Սրանք մշակվում են հյուսիսում: Գլխավոր չեկամուտն ստացվում և վոչ թե դաշտալին մշակություններից ու կանաչեղենից, այլ խաղողից, ձիթապտղից, լիմոնից, նարնջից և թթենուց:

Իտալիայի մշակված հողերի մոտ 6⁰/₁₀ հատկացրած և խաղողին, վորի բերքը Ֆրանսիականին և հավասար: Զիթենին հասնում և Ալ-պերի լանջերում և թերակղզու վրա: Այս յուղի մշակությամբ Իտա-լիան չերկրորդ տեղն և բռնում (Սպանիայից հետո):

Նարինջ ու լիմոն ստացվում են Լիգուրիայում, Հարավային Իտա-լիայում և Սիցիլիայում: Սպանական լիմոնն ու նարինջն իրենց հատ-կությամբ ավելի բարձր են:

Գինու, ձիթապտղի, նարնջի ու լիմոնի առևտրից Իտալիան

միայն ֆնաս եւ անում, սակայն նա հարկադրված եւ մրցել Սպանիայի, Ալժիրի, Թունիսի, նաեւ Կալիֆորնիայի հետ:

Թթենի մշակվում եւ Հյուսիսային Իտալիայում: Այստեղ եւ զարգացել եւ շերամապահությունը: Այս ճյուղում Իտալիան յերրորդ տեղն եւ բոնում Յապոնիայից եւ Չինաստանից հետո:

ԱՆԱՍՆԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ:—Խոշոր անասնապահությունը կենտրոնացած եւ Իտալիայի հյուսիսում: Ապեննիններում զարգացած եւ թափառող կամ քոչվոր անասնապահությունը — վոլխարարությունը եւ աշտարածությունը: Անասունների քանակը հարավում արագ նվազում եւ: Յերեսի վրա յին ֆնում նաեւ դաշտերը: Ազգաբնակչությունը փախչում է իր լերկրից, վոր հրաշալի կլիմա ունի, բայց չի կշտացնում: Այստեղ գլուղացին հարկադրված եւ ուրիշի հողը մշակել եւ, վորպես վարձատրություն, միայն կոպեկներ ստանալ:

ՁԿԵՆՈՐՍՈՒԹՅՈՒՆ: ԱՐԴՅՈՒՆԱՀԱՆՈՒԹՅՈՒՆ:—Ծովափնյա բնակչության վորոշ նեցուկ եւ նաեւ ձկնորսությունը: Ստացվում եւ նաեւ ըսպունդ եւ մարջան: Արդյունահանությունը թույլ եւ զարգացած: Ստացվում են լերկաթ (Ետնա կղզում), պղինձ (Տոսկանայում), կապար, ցինկ (Սարդինիայում եւ սնդիկ: Ստացվում եւ նաեւ մարմար, ծծումբ, բորակ:

ՄՇԱԿՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Եներգիայի միակ տեղական աղբյուրն սպիտակ ածուխն եւ, վորով Իտալիան այնքան հարուստ եւ: Նա այդ ածխի ավելի շատ պաշար ունի, քան Անգլիան՝ իր ածխահանքերում: Ընդհանուր պաշարն 8 միլ. ձիու ուժի չեւ հավասար: Իտալիան քարածուխ չունի. նա Անգլիայից տարեկան մոտ 100 միլ. ուռլու քարածուխ եւ ներմուծում:

Իտալական արդյունագործության զլխավոր տեսակը տեքստիլն եւ, վորին սպասարկում եւ ինչպես տեղական հումքը (մետաքս, վուշ, մասամբ բուրդ, հարդ եւ այլն), այնպես եւ ներմուծածը (բամբակ, բուրդ եւ այլն):

Շեղամի արդյունագործությունը Իտալիայի մշակող արդյունաբերության ամենազլխավոր ճյուղերից մեկն եւ: Նրանով մոտ 800 հազար մարդ եւ զբաղվում: Մետաքսի մալրաքաղաքը Միլանն եւ: Հյուսիսային Իտալիայի միջանի մեծ ու փոքր քաղաքներ նույնպես ըզբաղվում են շերամապահությամբ: Մեծ հաջողություն ունի նաեւ բամբակագործական արդյունաբերությունը, վոր նույնպես արտահանման նյութ եւ տալիս: Տեքստիլ արդյունաբերությանը զուգահեռ զարգացած եւ նաեւ քիմիականը, վորը մեծ հաջողություն ունի: Մետաղագործական արդյունաբերությունը լերկորդական տեղ եւ բոնում, սակայն մեծ հաջողությամբ առաջ եւ գնում մեքենայականը—մանավանդ հե-

ծանրիվների ու ավտոմոբիլների արտադրութիւնը: Ներկայումս Իտալիան ինքն և արտադրում սելսեր, շոգեկառքեր, վագոններ:

Իտալացիների համար հին զրադմունք և նաև ժամագործութիւնը և լերաժշտական գործիքների արտադրանքը (Միլան):

Դարձյալ Հլուսիսալին Իտալիայում և զարգացել սննդանյութերի արտադրութիւնը (մակարոն և ալլ խմորեղեններ, շաքար, պանիր, լիկյորներ): Իտալիան իր արդւունաբերութիւնը պահպանում և ներմուծվող ապրանքների վրա մեծ մաքս դնելով, սակայն զրան վորպես պատասխան միուս արդւունաբերական լերկրներն ել մեծ մաքս են դնում իտալական ապրանքների—դինուս, նարնջի, լիմոնի, մետաքսի վրա, վորից ամենից շատ Հարավային Իտալիան և տուժում:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐԸ.—Միայն Հլուսիսային Իտալիան և, վոր լերկաթուղիների խիտ ցանց ունի: Այլ լերկաթուղիներից շատերը միջազգային նշանակութիւն ունեն: Յերկաթուղիների ընդհանուր լերկարութիւնը 18.000 կիլոմետր և: Իտալական գետերից նավարկելի լին միայն Պոն և Ադիժեն: Հլուսիսալին Իտալիան բազմաթիվ ջրանցքներ ունի, սակայն զրանք ավելի շուտ վոռոգման, քան նավարկութեան համար են:

Գլխավոր նավահանգիստ-քաղաքներն են՝ Ճենովան և Նեապոլը: Ալպյան լերկաթուղիների շնորհիվ Ճենովան վոչ միայն Իտալիայի համար և գլխավոր նավահանգիստ, այլ և Շվեյցարիայի, Արևմտյան Գերմանիայի, Նուլնիսի Բելգիայի ու Հոլլանդիայի համար՝ Միջերկրականի ափին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ.—Արտաքին առևտուրն այնքան ևլ մեծ չէ: Գլխավոր ներմուծող լերկրներն են՝ Միացյալ Նահանգները, Մեծ-Բրիտանիան, Գերմանիան, Ֆրանսիան և Արգենտինան: Գլխավոր արտահանողներն են՝ Ֆրանսիա, Շվեյցարիա, Գերմանիա, Մեծ-Բրիտանիա, Միացյալ Նահանգներ և Արգենտինա: Ներմուծման գլխավոր առարկաներն են՝ ցորեն, քարածուխ ու կոկս, բամբակ, բուրդ, լերկաթ ու պողպատ, մեքենաներ, փայտ, ձուկ: Արտահանման գլխավոր առարկաներն են՝ մետաքս, բամբակեղեն, ավտոմոբիլներ, նարինջ ու լիմոն, գինի, պանիր: ԽՍՀՄ-ի հետ առևտուրն սկսել և արագ զարգանալ միայն 1924 թվականից սկսած: Վերջին հնգամյակում Իտալիան ԽՍՀՄ-ից տարել և գլխավորապես ցորեն և նավթանյութեր, ԽՍՀՄ և մտցրել բամբակի գործվածքներ, նարինջ ու լիմոն: Ներմուծումն արտահանումից $1\frac{1}{2}$ անգամ ավելի լե լեղել: Հնգամյակի ընթացքում (1920—1924 թ.թ.) ներմուծումը միջին թվով տարեկան 1400 միլիոն ուրլու յ և լեղել:

ՏՈՒՐԻՍՏՆԵՐՆ ԻՏԱԼԻԱՅՈՒՄ:—Ոտարերկրյա ապրանքների համար Իտալիան ավելի չե վճարում, սակայն այդ ավելցուկ ծախսը նա ծածկում է տուրիստներից ստացածով: Իտալիա այցելող տուրիստների թիվը ահապին է, վորոնք այդտեղ հարյուրավոր միլիոն լիրա (իտալական դրամ, վոր պատերազմից առաջ 37 կոպ. արժեք, իսկ այժմ՝ 10 կ.) յեն թողնում:

Ոտարականներին գրավողն իտալական բնության գեղեցկութունը, նրա մեծ գեղարվեստագետների նկարներով ու արձաններով հարուստ թանգարանները, աննման ճարտարապետական հիշատակարաններն ու քաղաքների գեղարվեստական դիրքն են, ինչպես նաև նրա հետ կապված պատմական հիշողությունները: Առանձնապես գրավիչ են Վենետիկը, Ֆլորենցիան, Հռոմը և Նեապոլը: Վենետիկի, Ֆլորենցիայի ու Հռոմի ներկան անհամեմատ ավելի աղքատ է, քան անցյալը:

Վենետիկը մի ժամանակ «Ադրիատիկի թագուհին» և Միջերկրականի ափին առաջին առևտրական քաղաքն է համարվել: Նա ընկած է կղզիների վրա, վորոնք իրարից ջրանցքներով են բաժանված: Քաղաքում հազորդակցութունն ըստ մեծի մասին դոնդոներով եր կատարվում, ներկայումս գոնդոներին փոխարինում են փոքրիկ շոգենավներն ու մոտորավոր նավակները: Տրիեստի և Ճենովայի շնորհիվ Վենետիկի առևտուրը սաստիկ ընկել է, սակայն ֆրացել են մարմարե պալատներն ու հրաշալի պատկերասրահները: Ֆլորենցիան XV և XVI դարերում հարուստ առևտրական ու արդյունաբերական քաղաք եր: Հենց այդ ժամանակից ել հրաշալի ճարտարապետական արձաններ ու նկարների ու հիշատակարանների աննման ժողովածուներ են ֆրացել: Հռոմն Իտալիայի թե կրոնական, թե աշխարհիկ մտլրաքաղաքն է (թագավորի և պապի աթոռանիստը): Սակայն վոչ իր արդյունաբերությամբ, վոչ իր առևտրով, վոչ աղգարնակության թվով, վոչ իր կուլտուրական նշանակությամբ սա Իտալիայի առաջին քաղաքը չե: Նա ընկած է անապատ տեղ ու շրջապատված է կանգնած ջրերով: Սակայն նա գրավում է հոմեմեական թատրոնների ու ալլ շենքերի փառահեղ ավերակներով, իր այգիների գեղեցկությամբ, բանվորական թաղերի գեղարվեստականությամբ: Իտալիայի տմենաբազմամարդ քաղաքը Նեապոլն է: Սա Իտալիայի չերկրորդ նավահանգիստն է: Վերջերս նա իր արդյունադործութունը մի փոքր ավելի յե դարգացրել, սակայն աղգարնակութունը շատ աղքատ է:

ԱՐՏԱԳԱՂԹ:—Միջին և Հարավային Իտալիան բացառապես ագրարային չերկիր է, մինչդեռ գյուղացին ուրիշի հող է մշակում, վորովհետև այստեղ գերակշռող են խոշոր կալվածատերերն, իսկ գյուղա-

ցին միայն կտպալառու չե հանդիսանում: Հյուսիսում տիրապետող մանր-գլուղացիական սեփականութունն է, բայց այդ սեփականութուններն աշխատանքի դիմել: Հյուսիսում նրան ոգնում է նոր ծնունդ առնող արգյունագործութունն, իսկ Հարավային Իտալիայում մոշ մի կողմնակի աշխատանք չկա. ուստի ազգաբնակչութունը խմբերով ուտար յերկիր և գաղթում: Պատերազմից առաջ Իտալիայից տարեկան 500 հազար մարդ եր հեռանում, պատերազմի ընթացքում դադար կրճատվեց, սակայն նորից սկսեց աճել և հասնել տարեկան 300.000-ի: Ամենից շատ Միացյալ Նահանգները, Բրազիլիա և Արգենտինա յեն գնում: Վերջերս ուժեղ հոսանք է նկատվում նաև դեպի հարևան Ֆրանսիա: Յերկուղ կրելով ազգաբնակչության կրճատումից, Իտալիայի գիկտատոր Մուսսոլինին սկսել և գաղթն արգելի:

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ.— Իտալիայի ամենից կարևոր գաղութը վերջերս Տաճկաստանից խլած Տրիպոլիտանիան կամ Լիբիան է (մեկ միլ. քառ. կիլոմետր, մեկ միլ. ազգաբնակչությամբ): Սրա մեծ մասն անապատ է, սակայն ծովափնյա մասը յերբեմն շատ արգավանդ է չիղիլ: Այդ արգավանդութունը կարիշի չե վերականգնել վոռոգման միջոցով: Բացի դրանից Իտալիան Աֆրիկայում չերկու սակավարժեք կալվածներ էա ունի—Կարմիր ծովի ափին մի փոքրիկ շերտ, վոր հարևան է Հաբեշտանին, և Սոմալի թերակղզու արևելյան ծայրը: Լողանի դաշնագրով Իտալիան ստացավ նաև Հոոդոս կղզին՝ Փոքր Ասիայում:

ՄԵԾԱՊԵՏԱԿԱՆ ԶԲՏՈՒՄՆԵՐ.— Թե իր, թե ոտար կառավարիչներն ու հոգևորականութունը դարեր շարունակ ավերել են Իտալիան: Մեծ ջանք և պահանջվել, վորպեսդի կարելի լինի վերականգնել ավերված տնտեսութունը: Այդ աշխատանքին Իտալիան անցավ միայն միացյալ Իտալիայի անկախութունը գլուխ բերելուց հետո (1870 թ.): Բայց դեռ վոչինչ չարած, նոր կառավարութունը մեծ պետության իրավունքներով դաշնակցեց Գերմանիայի և Ավստրո Հունգարիայի հետ: Հսկայական գումարներ ելին պեղք՝ դուր և զինվորական նավատորմ պահելու համար: Իտալիան մեծ պարտքերի մեջ խլըվեց: Ազգաբնակչության վրա մեծ հարկեր դրին, վորոնք վոխանակ տնտեսական շինարարության ու կուլտուրական խնդիրների վրա ծախսելու, ծախսում ելին բանակի պահպանության և պարտքերի տուկոսները տալու վրա:

Պատերազմի ժամանակ Իտալիան լքեց իր նախկին դաշնակցներին ու միացավ Ֆրանսիային ու Անգլիային:

Պատերազմից հետո նա, վորպես վաթճառորութուն, հողամաս

ստացաւ, բայց պարտքերով ավելի ծանրաբեռնվեց և ավելի լինթակա դարձաւ ոտար, մասնավորապես անգլիական կապիտալին: Հետզհետե անող բանվորական դժգոհութիւնների դեմ պայքարելու նպատակով ֆաշիստական խմբեր են կազմակերպվել: Նրանք բուրժուազիայի և կալվածատերերի մարտական խմբեր են, վորոնց նպատակն է կռիւ կոմունիզմի և ընդհանրապես բանվորական շարժման դեմ:

Ամերիկայի գլուտն ինչպես անդրադարձաւ Իտալիայի առևտրի վրա:

Ինչո՞ւ Սուեզի ջրանցքի բացումը լավացրեց Իտալիայի դրութիւնը:

Իտալիայի համար ինչ կարևորութիւն ունի Ալպյան յերկաթուղին:

Իտալիայի վճիռ մասերը զուտ ազրարային բնույթ ունեն:

Ինչո՞ւ արգելանքերութիւնն ու հաղորդակցութեան գլխավոր ճանապարհներն ըստ մեծի մասին Հյուսիսային Իտալիայում կենտրոնացան:

Ինչո՞ւ Իտալիան առանձնապես մետաքսագործութեամբ աչքի ընկաւ:

Ինչո՞ւ Իտալիայում թուջ ձուլելու փոխարեն մեքենայաշինութիւնը զարգացաւ:

Ինչպես է ազդում հսկայական արտադադթն Իտալիայի ժողովրդական տնտեսութեան վրա:

Ինչ գիտեք հասարակագիտութիւնից՝ 1) Իտալիայի պայքարի մասին իր ազատութեան համար. 2) ֆաշիզմի և նրա դերի մասին՝ Իտալիայի կյանքում:

ՅԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ.—Իտալիան բոլոր տվյալներն ունի զարգացած դյուդատնտեսական, արդեգործական և տեղական ու դրսի քարածխով տարվող արդյունագործական յերկիր դառնալու համար: Սուեզի ջրանցքի և Ալպյան տոններների բացումն Իտալիային հաղորդակցութեան կարևոր տեղ տվաւ և զգալի կերպով ուժեղացրեց նրա տրանսպորտային առևտուրը: Մակայն իտալական ֆեոդալների և բուրժուազիայի իմպերիալիստական ձգտումները, վորոնք պատերազմից հետո ֆաշիզմի վերածվեցին, յերկիրը դեպի քայքայում են տանում:

ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ

Մակադգալը—8 միլ բառ. կլմ., ազգաբնակչուը 115 միլ., զաղուը 1,9 միլ. բառ. կլմ., ազգաբնակչուը—14 միլ.:

ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆ.—Միացյալ-Նահանգները բացառիկ նպատակով յիրք ունեն: Նրանք բնական արտադրական ուժերի հսկայական հա-

ըրևառութիւնն ունեն և կարողացել են հսկայական նվաճումներ ձեռք բերել գյուղատնտեսութեան, հանքային արդշունագործութեան, ինդուստրիայի, առևտրի, կապիտալի կուտակման և նրա շահագործման ասպարիզում: Այս յերկիրը կապիտալիստական յերկրների շարքում ամենից ուժեղը և ամենից հարուստն է:

ՏԱՆՅԻՆԳԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ ԲՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՂԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱԲՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

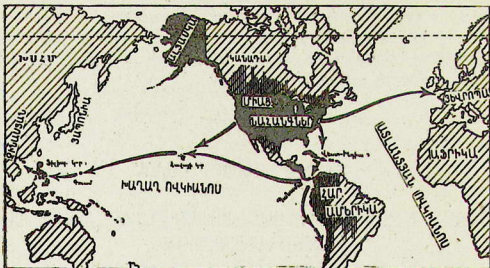
ԴԻՐԲԸ ՅԵՎ ՄԱԿԵՐԵՎՈՒՅԹԸ:—Համը քարտեզի վրա նշանակեցեք. 1) սահմանակից պետութիւնները. 2) Ֆլորիդա, Կալիֆորնիա, Ալիսակա թերակղզիները. 3) Կուբա, Հայիթի, Պորտո-Ռիկո, Յամայկա կղզիները. 4) Ատլանտյան և Մեծ ովկիանոսները. 5) Հյուսիսային բևեռային, Բերինգի, Կալիֆորնիայի, Մեքսիկայի, Կարայիբյան ծովերն ու ծոցերը. 6) Բերինգի, Ֆլորիդայի նեղուցները:

Քարտեզի վրա նշանակեցեք—Ապպալաչի, Սիերրա-Նեադալի, Կասկադյան, Ժալուտտ, Կորդիլլերի լեռները, Միսսիսիպիի հարթութիւնը. Յուտայի սարահարթը. Միսսիսիպի, Միսսուրի, Ոհայո, Իլլինոյս, Արկանզաս, Կոլումբիա, Կոլորադո, Նիադարա, Քեդոն գետերը. Վերին, Միջիգան, Հուրոն, Երի և Ոնտարիո լճերը:

Ի՞նչ զուգահեռականներով են անցնում հյուսիսային և հարավային սահմանները:

Մասշտաբով հաշվեցեք հյուսիսից հարավ և արևելքից արևմուտք ընկած տարածութիւնը:

Միացյալ Նահանգները միակ մեծ պետութիւնն են, վոր միա-ժամանակ լերկու ովկիանոսով ե պատած—Մեծ և Ատլանտյան: Հարավում ու հյուսիսում ընական սահմաններ չունեն: Այս հանգամանքը հնարավորութիւն է տալիս նրանց (մանավանդ հարավում) ընդարձակելու թույլ հարևանների հաշիւին:

Միացյալ Նահանգները յերկու ովկիանոսների միջև:

Հանրապետության հյուսիսն ընկած և պարիզյան լայնության 49 աստիճանի տակ, իսկ հարավը մոտենում և խեցգետնի արևադարձին: Լայնությամբ ընկած տարածությունը (Ատլանտյան ովկիանոսից մինչև Մեծ ովկիանոսը) հսկայական է: Այդ տարածությունն անցնելու համար արագ գնացքով 5 ուր և հարկավոր:

Ռեկոնստրուկցիոն մեծությունը համապատասխանում են Միացյալ Նահանգներին կառուցվածքի խոշոր բնութագծերը: Արևմուտքում շատ բարձր լեռներ են, վրոհնք իրենց մեջ ընդարձակ սարահարթներ ունեն՝ 1200—2000 մ. բարձրությամբ: Արևմուտքի լեռները կտրում են Ատլանտյան ովկիանոսից փչող քամիների բերած խոնավության առաջը, այնպես վրոհնքից դեպի արևմուտք ընկած սարահարթներն աչքի յեն ընկնում իրենց ծալրահեղ չորությունը:

Միայն Մեծ ովկիանոսի ափն է, վրոհ վրոհ չափով ատմոսֆերային խոնավություն և ստանում:

Դեպի Մեծ ովկիանոսը հոսող գետերից շատ քչերն են. նավարկելի վերջիններին ամբողջ յերկարությունը 2600 կիլոմետր է, այնինչ դեպի Ատլանտյան ովկիանոսը և Մեքսիկայի ծոցը հոսող նավարկելի գետերի յերկարությունը 39,400 կմ. է: Ժայռոտ լեռներից դեպի արևելք յերկիրն սկսում և հետզհետե իջնել և վերածվել Մեծ հովիտի, վրոհ կազմում և Միսսիսիպի գետի ավազանը: Այս հովիտն իր բնությամբ (ավելի խոնավ մասերում) անտառային է, իսկ ավելի չոր մասերում՝ անապատային: Մեծ հովտի հյուսիսը Կանադայից բա-

Միացյալ Նահանգների մակերևութի կազմութունը

Ժանվում ե կատարյալ ներքին ծովով—հինգ մեծ լճերով, վորոնք
գտնվում են լեռնու պետութունների տիրապետության տակ, լճերը

միևնույն մակարդակի վրա չեն. առանձնապես մեծ է Երիկ և Ուստարիտ լճերի միջև ընկած թիքավածքը: Հենց այստեղ էլ Նիսպարա գետահեղ ջրվեժն է գտնվում: Նավարկության համար անխորտակելի արգելքը ներկայումս վերացված է մի ջրանցքով: Լճի բնական յեղքը—Ս.-Նավ-րինաթիոսի գետն սքանչելի նավարկելի ճանապարհի յե վերածված: Դժբախտաբար սա յեղ յերկար ժամանակ սառուցով ծածկված է մնում:

Հարթության արևելքում բարձրանում են Ապպալաշի կամ Ալլե-դոնյան լեռները, վորոնք բոլորովին հյուսիսում մոտենում են ափին: Այստեղ ավեր բարձր է և խիստ կտրտված: Այդտեղ մի շարք ընդար-ձակ և խոր խորշեր կան, վորոնց մոտ գոյացել են հոչակավոր Բոստոն և Նյու-Յորկ նավահանգստային քաղաքները: Զիլպպիկ ծոցից հարավ ծովափն ընդարձակվում է և լեռների ու ծովի մեջ 4—500 կմ. լայնու-թյան հարթ տարածություն է մնում: Ափերն այստեղ ցածր են: Շատ տեղ ծովի ու ցամաքի մակարդակի տարբերությունը համարյա ան-նկատելի յե:

ՄԻԱՅՑԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ ՌԱՅՈՆՆԵՐԸ.—Աշխարհագրական դրու-թյան, մակերևութի պայմանների, կլիմայի և վոռոգման տարբերու-թյունները թույլ են տալիս Միացյալ Նահանգները հինգ բնական շր-ջանների բաժանել, վորոնցից յուրաքանչյուրը մեծ է Արևմտյան Յեվ-րոպայի ուղածդ պիտուությունից: Դրանք են. 1) Հյուսիս-արևելյան կամ Ատլանտյան ովկիանոսի ու լճերի շրջան, 2) Կենտրոնի հարթություն. 3) Հարավ. 4) Արևմուտքի հարթություն և 5) Մեծ-ովկիանոսյան ափ:

ՀՅՈՒՄԻՍ-ԱՐԵՎԷԼԷՔ.—Յեվրոպային ամենից մոտ ընկածը հյուս-սիս-արևելքն է: Թե իր մակերևութով, թե մեղմ կլիմայով, թե հա-ղորդակցության սքանչելի ճանապարհներով նա անգլիացի գաղթա-կաններին ամենից շատ է հիշեցրել իրենց հայրենիքը: Ամենից առաջ այդտեղ անգլիացի գաղթողները հաստատվեցին, վորոնք ամերիկյան հողի վրա «Նոր Անգլիա» ստեղծեցին: Սա գործարանային արդյունա-բերության և ֆերմերական յերկրագործական տնտեսության յերկիր է: Հյուսիս-արևելքը զարմանալի հարուստ է յերկաթով, քարածխով, նավթով, պղնձով: Գործարանային արդյունաբերության համար առանձ-նապես գնահատելին այն է, վոր այստեղ են գտնվում Պենսիլվանիա-յի և Ապպալաշյան լեռների քարածխի ավազանները, վորոնց տարա-ծությունը (750 հազ. քառ. կմ.) մեկուկես անգամ մեծ է Ֆրանսիա-յից:

Հյուսիս-արևելքում է գործի զրվել ամերիկյան կապիտալն ու ամերիկյան նախաձեռնող վոդին: Այստեղ մի շարք խոշոր քաղաքներ

կան, այստեղ են կենտրոնացած հսկայական տրեստներն ու կարևորագույն ձեռնարկութիւններ. այստեղ են գալիս գաղթականների գլխավոր հոսանքն, այստեղ են կատարվում ամենախոշոր առևտրական շրջանառութիւնները: Այս շրջանը կենսամթերքների մեծ կարիք ունի. առատորեն արտահանում է իր ֆարրիկատները:

ԿԵՆՏՐՈՆ.— Կենտրոնի հարթութիւնն այն մեծ հովիտն է, վորի ջրերը հոսում են Միսսիսիպի դետի սիստեմով: Առաջներում նա իր անտառներում ու անապատներում միայն խղճուկ սնունդ էր տալիս հնդիկ-վորսորդներին: Յեվրոպացիք այստեղ սկզբում միայն անասնապահութիւնով էին պարապում, հետագայում մուտք գործեց նաև յերկրագործութիւնը, վորը հետզհետե լայն չափեր ընդունեց: Այնտեղ, ուր առաջ միայն անապատի խոտաբույսեր էին խշխշում, այժմ այդ արգավանդ սևահողերում ցորենի և սիմինդրի անսահման դաշտեր են ձգվում: Այս շրջանն աշխարհի խոշորագույն հաց և միս հայթաթողն է դարձել: Զրային ճանապարհների հարմարութիւնները, զարգացած յերկաթուղային սիստեմը, նավթային մեծ հարստութիւնը, ինչպես նաև մեծաքանակ յերկաթն ու քարածուխը, զարգացած առևտուր և արդշունաբերութիւն առաջ բերին, վորն սկզբում դեռ գլուղատնտեսական նյութեր էր մշակում, իսկ հետո՝ տեքստիլ և մետաղագործական: Հետզհետե ամեն ինչ սահմանագծվեց.— Հանքերով հարուստ արևելքում, Ոհայո գետի ավազանում արդշունագործութիւնն ավելի զարգացավ, իսկ արևմուտքն ավելի ու ավելի մասնագիտացավ և դարձավ Միացյալ Նահանգների գլուղատնտեսական կենտրոնը:

ՀԱՐԱՎ.— Տաք և չոր կլիմա ունի. դարձավ ծխախոտ, բամբակ, արևադարձներին մոտիկ նաև շաքարեղեգնի, բրնձի և այլ տրոպիկական և յենթատրոպիկական բույսերի մշակման շրջան: Վերջերս, շնորհիվ Ապալաչյան ավազանի ածխահանքերի մոտիկութան, արդշունագործութիւնն այստեղ ել է մուտք գործում:

ՄԻՆՆԻ 1861—64 թ. թ. քաղաքացիական պատերազմը Հարապի ստրկական աշխատանքի և պլանտատորական տնտեսութեան շրջին էր: Նա միակողմանի բնույթ ուներ, վոր արտահայտվում էր բամբակի մշակութեամբ: Բամբակաբուծութիւնն այսօր ել տնտեսութեան գլխավոր ճյուղ է մնում, բայց նրան միացել են նաև փայտի տնտեսութիւն, բամբակի և յերկաթի մշակութիւն: Իտալացիները իմմիգրացիայի շնորհիվ նեգրերից բացի սպիտակ բանվորներ ևս յերևացին: Ալլեգանյան լեռների հարավային ծայրը հարուստ է յերկաթի հանքով և ածխով: Բամբակագործական արդշունաբերութեան համար սեփական քամբակը միանգամայն բավական է: Բարենպաստ պայմաններն իրենց

վրա դարձրին հյուսիսի կապիտալիստների ուշադրութիւնը: Արդյունաբերութիւնն սկսեց արագ կերպով զարգանալ: **Քիմիքալ** (Ալարամա շտատ), վոր հիմնվել է միայն 1871 թվին, 1920 թվին արդեն 180 հազ. բնակիչ ունեւր: Նա դարձավ բամբակագործական, յերկաթագործական և պողպատաձուլական արդյունադործութիւն կենտրոն: Սակայն շրջանի ամենակարեւոր բերքեր առաջվա պէս չարունակում են մնալ բրինձը, բամբակը, ծխախոտը և շաքարեղեգնը: Անասնապահութիւնը կարեւոր դեր է խաղում միայն Տեխասում:

ԱՐԵՎՄՈՒՏՏԻ.—Արեւմուտքը տառապում է անտանելի չորութիւնից և դեռ մոտիկ անցյալում բոլորովին անապատի յեր նման: Բայց յերկրի հանքային հարստութիւնները—վոսկին, արծաթը, կապարը, պղինձը, իսկ հետագայում նաև նավթն զգալի թվով ազգաբնակչութիւն գրավեցին, վորոնք հետզհետե հաստատվեցին այս անհյուրընկալ հողերի վրա:

Յերկրագործութիւն համար արհեստական վոռգման միջոցով բավական հողեր նվաճվեցին: Այնուամենայնիւ բնակելի ու մշակված տեղերն օղիսներ մնացին այս կիսաանապատ յերկրում:

ՈՍՂԱՂՈՎԿԻԱՆՈՍՅԱՆ ՇՐՋԱՆ.—Պաղատովկիանոսյան շրջանն աչքի յե ընկնում տաք կլիմայով և առատ վոռգումով: Նա իր հարավում Միացյալ Նահանգների պարտեզն ու խաղողի այգին է հանդիսանում: Ներկայումս Կալիֆորնիան վոչ միայն Ամերիկային հարավի մրդեր է մատակարարում, այլ և սկսել է դեպի Յեւրոպա չորացրած ու պահածո մրդեր ու բանջարեղեն արտահանել: Պաղատովկիանոսյան շրջանի հյուսիսային մասն առատ հաց և փայտանյութեր է տալիս: Առանձնապէս փառահեղ են Սիեռա-Նեւադայի լանջերին ընկած անտառները: Այստեղ են աճում հոնկավոր մամոնտյան ծառերը, հսկայական փշաթերե բույսերը, վորոնց բունը հաճախ 100—120 մ. բարձրութիւն է 6—15 մ. տրամագիծ է ունենում: Մի ծառի բնից մոտ 90 հազար մետր. տախտակ է սղոցվում:

Ժողովրդական տնտեսութիւն մեջ զգալի, բայց վոչ առաջվա նըման դիւալոր դեր են խաղում վոսկին, արծաթը, սնդիկը, նավթը: Հյուսիս արեւմուտքի սառնորակ ջրերն անասելի հարուստ են ձկներով: Ծովային հաղորդակցութիւն համար կան թեպիտ սակավաթիւ, սակայն հրաշալի նավահանգիստներ:

ԱՋԳԱՅՆԱԳՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Միացյալ Նահանգները ազգաբնակչութիւնն ըստ մեծի մասին 2 ցեղից է բաղկացած—սպիտակ՝ 0,9 (89,7 տոկ.) և սև՝ 0,1 (9,9 տոկ.). մնացածները—հնդիկներ—Ամերիկայի բնիկները և յեկվոր չինացիք ու յապոնացիք անշան փոքրամասնութիւն են կազմում (բոլորը միասին 0,4 տոկ.):

Ամերիկացիք հավատացնում են, թե իրենցում բոլորը հավասար են, սակայն մինչև այսօր ելնդերը հալածված են: Հարավի շատ քաղաքներում նեգրերին թույլ չի տրվում գիշերելու մնալ. նրանց նստելու վագոններն ալ են, հաճախում են միայն իրենց դպրոցները, իրենց թատրոններն, իրենց լեկեզեցիները, արգելվում է միևնույն շենքերում սպիտակների հետ լինելը: Այս հալածանքը հարկադրել է նեգրերին՝ իրար ավելի մոտենալ, միջոցներ ձեռք առնել իրենց կրթական մակարդակը բարձրացնելու: Արդեն նեգրերից բավական թվով բժիշկներ, տեխնիկներ, նկարիչներ, հասարակական գործիչներ կան: Հնգիկներն արագ վոչնչանում են: Զինացիք ու յապոնացիք Միացյալ Նահանգներում իրավունքներ չեն վայելում. նրանց մուտքն ըստ ամենայնի դժվարացրած է: Ներկայումս արգելքներ են դնում վոչ միայն բնիկների, այլ և սպիտակների, մանավանդ պակաս ունեւորների առաջ. նաև նրանց կարծիքով վտանգավոր իդեոլոգիա ունեցողների, հատկապես կոմունիստների առաջ:

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.— Միացյալ Նահանգների աղգաբնակչությունը կազմվել է Յեվրոպայից յեկած գաղթականներից: Սկսած 1821 թվից մինչև այժմ Ամերիկա յե գաղթել մոտ 37 միլ. մարդ, վորից 9 միլ. Անգլիայից, շոտլանդիայից և իրլանդիայից, 6 միլ. Գերմանիայից, 4 միլ. Իտալիայից, 3 միլիոնից ավելի Նախկին Ռուսաստանից: Յեվրոպական իմմիգրացիան դեպի Ամերիկա մի մեծագույն պարգև է Յեվրոպայից Ամերիկային: Առաջինը յերկրորդին տվել է իր աղգաբնակչության աշխատունակ ու չեռանդուն մասը, այն ել վոչ թե տանակներով ու հարյուրներով, այլ միլիոններով: Առանց այս ահռելի ներհոսման Միացյալ Նահանգներն այն չեիին լինիլ, ինչ վոր են ներկայումս: Յեթե նրանք հենվիյին միայն բնական աճման վրա, նրանց յերկիրը նույնքան սակավաբնակ կլիներ, վորքան և Ալստրալիան: Իսկ այդքան աղգաբնակչությամբ անկարելի կլիներ ոգտագործիլ յերկրի բնական հարստությունները: Մեծ ծննդաբերությամբ աչքի յե ընկնում միայն ամերիկյան պրոլետարիատը:

ՔԱՂԱՔԱՆԵՐԸ.— Առևտրի ու արդյունաբերության աճումն անդրադարձել է նաև աղգաբնակչության արտաքինի վրա: Ներկայումս գերաշնչողը քաղաքային աղգաբնակչությունն է: Միայն խոշոր քաղաքներում ապրում է ամբողջ աղգաբնակչության մի քառորդից ավելին: Այդպիսի քաղաքների թիվը 70 է, վորոնցից 25 ունեն մոտ 250 հազարական բնակիչ՝ յուրաքանչյուրը: Դրանից Նյու-Յորկն ունի 5 ¹/₄ միլ. (արվարձանների հետ՝ 8 միլիոնից ավելի), Քիկագոն՝ 3 միլիոն, Ֆիլադելֆիան՝ 1.800 հազար: Արվարձաններով միատեղ միլիոնից ա-

վելի ազգաբնակչութիւն ունեն **Քոստոնք** (1.800 հազար), **Պիսսքուր-գը** յեւ **Դեսոյսը**: Մոտ մեկ միլիոն բնակիչ ունեն **Լոս-Անժելոս** յեւ **Կիլիկիեց** քաղաքները: Ամենից շատ խոշոր քաղաքներ կան Միացյալ Նահանգների հյուսիս-արեւելքում, վոր Միութեան ամենից արդունարեւական ու առևտրական մասն եւ Այդալիսի քաղաքներ կան նաև Մեծ լճերի հարավային ափերում: Լճերի մոտերքում չերկաթի եւ պղնձի հսկայական պաշարներ կա: Նրանց մշակման համար ոգտագործվում ե նիագարայի ջրվեժի ուժը: Տեղափոխութեան գործն ապահոված ե ջրանցքների ու չերկաթուղիների ցանցով:

Հողի պահասութեան հետեանքով քաղաքների կենտրոնական մասերում տները դեպի վեր են ցցվում: Տներ կան՝ միջանի տասնյակ հարկանի:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.—Իր կառուցվածքով այս Միութիւնն ինքնուրույն պետութիւնների դաշնակցութիւն եւ Այդ պետութիւններն **ԵՅԱՅԵՆ** են կոչվում, վորոնց թիվը 48 եւ Մի հատ եւ մայրաքաղաքյան շրջան կա. դա Կոլումբիան ե՝ Վաշինգտոն քաղաքով: Նոտատներից յուրաքանչյուրն իր գործերում կատարելապէս ինքնավար եւ, ունի իր առանձին պարլամենտն ու առանձին վարչութիւններ:

Բոլոր շտատներին վերաբերող գործերը վարում ե միութենական պարլամենտը կամ կոնգրեսսը: Միացյալ Նահանգները դիւսավորում ե նախագահը, վոր ընտրվում ե 4 տարով: Առերևոյթ կարծես ժողովրդապետութիւն ե, բայց իրոք կառավարողը կապիտալիստների մի խմբակ ե, վորոնք կաշառում են թե պարլամենտում, թե քաղաքային վարչութիւններում՝ ում կամենում են:

ՅԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ.—Միացյալ Նահանգների բնական պայմաններն աչքի չեն ընկնում անորինակ հարստութեամբ, միաժամանակ նաև բազմազանութեամբ: Այսպիսով տնտեսութեան դարգացման համար ստեղծվում են անչափ շահավետ պայմաններ՝ թե թափի խոշորութեան, թե նրա զանազանակերպութեան տեսակետից: Այդ հնարավորութիւնները կարելի չեղավ ոգտագործել, վորովհետեւ Յեւրոպայից մեծ գաղթականութիւն չեկավ այս չերկիրը:

ՏԱՍՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դիազրամներ կազմեցեք՝

ա) Միացյալ Նահանգների ազգաբնակչության արհեստակցական կազմի: 1920 թվին—գյուղատնտեսությամբ պարապում էին 26,3 տոկ., հանքագործությամբ՝ 2,6 տոկ., արդյունադրծությամբ՝ 30,8 տոկ., տրանսպորտով՝ 7,4 տոկ., հասարակական ու մասնավոր ծառայությամբ՝ 7,5 տոկ., տնային ծառայությամբ և որավարձով՝ 8,2 տոկ.:

բ) Գյուղատնտեսական արտադրույթի (1925 թ. 29 միլիարդ դոլլար) և ինդուստրիայի (63 միլիարդ դոլլար) համեմատական չափի:

Դիազրամները վրա հիմնվելով պարզեցեք Միացյալ Նահանգների տնտեսության ուղղութիւնը: Գյուղատնտեսական քարտեզի վրա գծեցեք հողերի սահմանները և պարզեցեք—վարսակի, ցորենի, սիմինդրի, բամբակի, արևադարձային մշակույթների և անասնապահական գոտիները: Խնչ միջոցներով կարելի յեր չոր դոտում ցորենի ոռոգիս ստեղծել: Միացյալ Նահանգների վճի շրջանում ամենից շատ կարող եր արդյունաբերութիւն զարգանալ (ըստ բնական պայմանների):

Կարեւոր հումքով ապահովված են արդյոք Միացյալ Նահանգները:

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՋՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ:—Միացյալ Նահանգների տնտեսության բնորոշ կողմը նրա գյուղատնտեսական և արդյունաբերական պրոդուկցիայի մեծութիւնն է, ինչպես նաև վոչ միայն մշակող արդյունաբերության ու արդյունահանության մեքենայացումն ու կապիտալիզացիան:

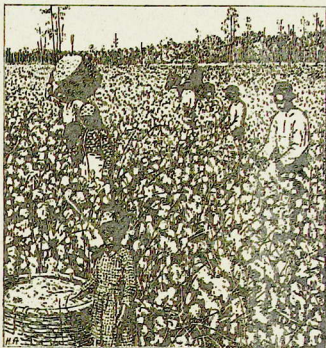
Միացյալ Նահանգները խառը տիպի տնտեսության յերկիր են: Վորոշ ռայոններում տիրապետում է մեկ կամ մյուս տեսակը:

Միացյալ Նահանգները, բացի չոր արևմուտքից, վերին աստիճանի հացառատ են: Հողը հրաշալի յե—սեահող և շրկահող. ամառը տաք է և խոնավ: Հյուսիսային շրջանը (49° և 45° տակ) հսկայական ցորեն է տալիս. դրա համար ել ցորենի շերտ է կոչվում: Հարավում սիմինդրի շրջանն է: Յերրորդ կարեւոր մշակույթը վարսակն է, վոր աճում է բացառապես հյուսիս-արևելքում: Այս յերեք կուլտուրաներն այնքան տարածութիւն են գրավում, վորքան հացահատիկները խՍՀՄ-ում—մոտ 90 միլ. հեկտար:

Միացյալ Նահանգների յերկրագործական-անասնապահական
ֆերմաներից մեկը:

Հացի սպառման հետ զուգահեռ դարգացել է նաև նրա արդյունաբերությունը, մանավանդ հացի և մսի Այդ արդյունաբերություն գլխավոր կենտրոններ հանդիսանում են Չիկագոն, Միննեապոլիսը և

Բամբակի բերքի հավաքելը Միացյալ Նահանգներում:

Կանդաւոր, Ամբողջ աշխարհի համար հացի ու մսի սակագին սահմանողն այդ քաղաքների շուկաներն են:

Հսկայական չափերի չե հասնում նաեւ բանջարաբուծութիւնն ու ալյուրագործութիւնը: Տարեկան մեկ միլիարդ ուտելուց ավելի մրգերի ու բանջարեղենի պահածոներ են պատրաստուում:

Միացյալ Նահանգների գլխավոր տեխնիկական բույսերը ծխախոտն ու բամբակն են: Ամբողջ աշխարհի ծխախոտի մեկ յերրորդը Միացյալ Նահանգներն են արտադրում: Նրանք ավելի յեն տալիս, քան ամբողջ Յեւրոպան միասին առած: «Բամբակի գոտին» հարաջիւ ե, վոր Գերմանիայի մակերեւոյթից ավելի տարածութիւն ե բռնում: Ինչպես բամբակով, այնպես ել ծխախոտով Միացյալ Նահանգներն ամբողջ աշխարհում առաջին տեղն են գրավում: Ամբողջ աշխարհի առեւտրին տալիս են նրան հարկավոր բամբակի $\frac{2}{3}$ մասը, սակայն վաճառում են ամբողջ բերքի միայն $\frac{3}{5}$ -ը. մնացած $\frac{2}{5}$ -ը վերամշակում են իրենց՝ գլխավորապես հյուսիս-արեւելքի արդշունարեւական նահանգներում:

ՄԵՔԵՆԱՅԱՅՈՒՄՆ ՅԵՎ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶԱՑԻԱ.— Ամերիկյան դաշտավարութեան և պլանտատորական տնտեսութեան առանձնահատկութիւններից մինն ել այն ե, վոր նրանք վոչ միայն մեծ քանակութեամբ են արտադրում, այլեւ գիտեն ծալը աստիճան մեքենայացման հասցնել: Ամեն ինչ կատարւում ե մեքենաներով, շոգեգութաններով, հնձող, կապող ու ծեծող մեքենաներով: Յորենը ծեծւում ու մաքրւում ե հենց արտում, վոր հետո արկղներով փոխադրւում ե մոտակա քաղաքը կամ յերկաթուղու կայարանը: Բանվոր ձեռքը շատ ե քիչ՝ համեմատած հսկայական դաշտերի, անտառների, ձեռք բերած հանքերի ու նրանց վերամշակման հետ: Այս պատճառով ամեն տեղ, ուր միայն հնարավոր ե, նուշխիսկ առորչա կշանքի աննշան դեպքերում, մարդու աշխատանքը փոխարինւած ե մեքենաներով:

Յեւրոպական պետութիւններին մեծ մասում տիրապետողը մանր հողատիրական սիստեմն ե: Միացյալ Նահանգներում, ընդհակառակն՝ տիրապետողը խոշոր և միջակ տնտեսութիւններն են: Միայն հյուսիս-արեւելքում գոյութիւն ունեն մանր ֆերմաներ (այստեղ չուրաքանչիւր տնտեսութիւն ֆերմա յե կոչւում): Սակայն այստեղ ել հողն ե վատ, տմառն ել բավական ցուրտ ե լինում, յերկրագործութիւնը ձեռնտու չե, ուստի ֆերմաները լքւում են:

Գյուղատնտեսութիւնը մեքենայացնելու համար մեծ դրամագրութիւս, կապիտալ ե պահանջւում: Կապիտալ ե հարկավոր նաեւ հողեր ձեռք բերելու համար, վորոնք այժմ մեծ գին ունեն: Ֆերմերներն ըս-

տիպված են լինում պարտքեր անել (1920 թվին նրանք բանկերին պարտք էին 8,5 միլիարդ դոլլար): Սրա հետևանքը թույլ ֆերմերների տնտեսական քայքայումն է: Հողերն անցնում են բանկերի ու խոշոր կապիտալիստների ձեռքը, վորոնք իրենց կալվածներն իսկական հատիկային ֆարրիկա չեն դարձնում:

Անասնաբուծական մթերքների մշակումը նույնպես մեքենայացված է: Զիկագոյի, Կանզասի և չերկրագործական շերտի միջանի ալլ քաղաքներում տարեկան 60 միլիոնից ավելի անասուն (տավար, վոչխար, հորթ, խոզ) և վերամշակվում: Այստեղ միլիոնավոր ուռըլիների միս և պատրաստվում, վոր վաճառվում և թե յերկրի ներսում, թե արտասահմանում (մասամբ սառցրած, մասամբ պահածո, վորպես վեսչինա, ապխտած ճարպ, չերշիկ և այլն): Միացյալ Նահանգներն առանձնապես հարուստ են խոզով(աշխարհում առաջինը) և տավարով (Հնդկաստանից հետո յերկրորդը): Ամերիկական անտառները ևս հսկայական հարստություն են կազմում, վորոնք, սակայն, անխնա վոչնչացվում են: Ասենք Միացյալ Նահանգներում ուրիշ շատ բնական հարստություններ ևս ալդպես անխնա վոչնչացվում են՝ առանց ի նկատի առնելու յեկող սերունդը: Այսպես են՝ հողը, վոր տեղ-տեղ նուշնիսկ պարարտացման չի լինթարկվում, հանքերը, նուշնիսկ մարդիկ, վորոնցից անխնա կերպով վերջին ուժերն են քամում:

ՀԱՆՔՆԵՐԸ:—Միացյալ Նահանգների հանքերը զարմանք են պատճառում թե իրենց բաղմատեսակությամբ, թե հսկայական պաշարներով: Պղնձի հանքով Միացյալ Նահանգներն առաջին տեղն են բռնում: Պղինձը գլխավորապես ամերիկական հանք և համարվում:

Միացյալ Նահանգների բնական հարստությունները և նավթատար խողովակները,

լողներէ, տրեստներէ ձեռքում: Տրեստներէ մայր գումարները միլիարդավոր դոլլարներէ յին հասնում: Միացյալ Նահանգներէ ազգաբնակչութեան 90%-ի ձեռքում և դառնում ժողովրդական հարստութեան 70%-ից ավելին, վոր 1923 թվին գնահատուի և 230 միլիարդ դոլլար: Ամեն ինչ տրեստացման և լինթարկում, վոչ միայն արդշունարերութիւնն, այլ և բանկերը, յերկաթուղիները, նավատորմը, հեռագիրը, հեռախօսը, քաղաքային լուսավորութիւնը, թատրոնները, դասագրքերէ, թերթերէ ու ժուրնալներէ հրատարակութիւնը, նույնիսկ կաթնավաճառքը: Ամենից ուժեղ տրեստները, վորոնք միացնում են համապատասխան ճշուղի ու վաճառքի 70—80 տոկոսը, հետեւյալներն են. պողպատի, նավթի, պղնձի, մսի, շաքարի, ծխախոտի, մրդի, կաշիի, ալյուր աղալու, հնձող մեքենաների:

Տրեստները վոչ միայն իրենց են լինթարկել Միացյալ Նահանգներէ կշանքն ու ալ ժողովրդի իսկական կառավարութիւնը դարձել, այլ և նրա արտաքին քաղաքականութիւնն են վարում: Նրանց միջամտութեան շնորհիւ եր, վոր կուբան ապստամբեց Մպանիայից, վորից հետո շաքարով ու ծխախոտով հարուստ այս կղզին փաստորեն միացավ Միացյալ Նահանգներին: Նույն ձեով ապստամբեցին ու Միացյալ Նահանգներին միացան Ֆիլիպպինյան կղզիները: 1915 թ. Մեքսիկայում սկսված յերկարատե հուզումներն առանց նավթային տրեստի միջամտութեան չեղին:

Բանվորներէ մեջ գերակշռողը դեռ համաձայնողական հոսանքն է, վորը բոլորովին ուժասպառ է անում չորսմիլիոնանոց «Աշխատանքի Ամերիկեան Ֆեդերացիան»: Կոմունիստական կուսակցութիւնն այնտեղ դեռ փոքրամասնութիւն է կազմում:

ՏՐԱՆՍՊՈՐՏՆ ՈՒ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ.—Միացյալ Նահանգներն արեւելքից արեւմուտք և հյուսիսից հարավ հսկայական տարածութիւն են զբաղում: Նրանց առանձին մասերն աչքի չեն ընկնում բնական պայմանների զանազանակերպութեամբ: Այդ պատճառով ել տարբեր նահանգներում արդշունարերութիւնը շատ է զանազանակերպ: Այդ նահանգներն իրար հետ հրաշալի կերպով կապված են ջրային ճանապարհներով ու յերկաթուղիներով և հեշտութեամբ կարողանում են իրենց արտադրանքը հեռուները գցել: Այս հանգամանքի շնորհիւ առանձին շրջանները կարողացան մասնագիտանալ արտադրանքի վորոշ ճշուղում. սա չեւ պատճառ դարձավ հսկայական ներքին առևտրի, վորը տասն անգամ գերազանցում է արտաքինին:

Ինչ բնական առանձնահատկութիւններ են մասնագիտացրել այս կամ այն շրջանը:

Ինչ ներքին կապեր ունի շրջաններից յուրաքանչյուրը:
Վերջ շրջանն է ամենից մեծ գերը խաղում եքսպորտում և
հատկապես ինչ է արտահանում:

Ինչո՞վ պիտի բացատրել Միացյալ Նահանգների մեքենա-
յացումը և կապիտալիզացիան:

Վորժնք են գյուղատնտեսության գլխավոր առանձնահատ-
կությունները:

Ինչո՞վ է բացատրվում Միացյալ Նահանգների արդյունա-
բերության ներկայիս աշխարհագրական բաշխումը:

Ինչո՞վ է բացատրվում Միացյալ Նահանգների հսկայական
ներքին առևտուրը:

Համը քարտեզի վրա նշանակեցեք Պանամայի ջրանցքը,
Կուբան, Հայիսին, Պորտո-Ռիկոն, Պանաման, Կոլումբիան:

ՅԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ.—Շատ են հարուստ ու լավ բաշխված բը-
նական հարստությունները: Բնական շրջաններից յուրաքանչյուրում
այդ հարստություններից մեծ քանակությամբ կա: Այդ շրջաններն
իրար հետ շատ լավ են կապված: Այս հանգամանքները հնարավորու-
թյուն են ավելի շրջաններից յուրաքանչյուրին մասնադիրտանալ վերոշ
ուղղությամբ, ալսինքն տնտեսական ռալոն դառնալ և իր տնտեսու-
թյունը խոշոր չափերի հասցնել: Տնտեսութլան ամենագլխավոր ա-
ռանձնահատկութլունը նրա մեքենայացումը և կապիտալիզացիան է:
Միացյալ Նահանգներում կապիտալի իշխանութլունն իր զարգացման
ամենարարձը կետին և հասել:

ՅԱՆՅՈԹԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻԶՄԸ

ՄԱՅՐ ՅԱՄԱԲՈՒՄ ԾԱՎԱԼՎԵԼԸ.—Միացյալ Նահանգների ըս-
կըզբնավորումը շատ համեստ է յեղել:

Հազար յոթհարյուր յոթանասուն վեց թվին 13 անգլիական դա-
ղութներ, վորոնք մանում ելին հյուսիս-արևելլան շրջանի մեջ, ա-
լըստամբեցին Անգլիալից և անկախութլուն ձեռք բերին: Յոթ տարի
անց—1783 թվին, Վերսալլան դաշնագրով հաստատուեց նոր հանրա-
պետութլունը—Միացյալ Նահանգները, վոր բռնում էր Ապալաչլան
լեռների և Ատլանտլան ովկիանոսի մեջ ընկած փոքրիկ տարածու-
թլունը: Այդ ժամանակ Միացյալ Նահանգները միալն 2 միլ. քառ-

կլմ. տարածութիւնն ունեցին, սակայն այնուհետեւ այդ հողամասն ըսկըսեց առանց կանգ առնելու մեծանալ: Նա ծաղկալիւում էր զեպի արեմուտք ու հարավ. գրավւում էին հնդկիկները հողերը, ուրիշ յեզրուպական պետութիւնները պատկանող հողամասեր էին զնում (Լուիզիանան՝ Ֆրանսիացիներէրց, Ֆլորիդան՝ սպանացիներէրց): 40-ական թվականներին Միացյալ Նահանգներն իրենց միացրին Տեխասը՝ Մեքսիկայից, իսկ միջանի տարուց հետո նույն Մեքսիկայից Տեխասից արեւմուտք ընկած հողերը ևս գրավեցին: 1876 թվին Ռուսաստանից զնեցին Ալիասկա կոչւած ահագին հողամասը—7,2 միլ. զովարով, իսկ 1913 թվին ձեռք բերին Պանամայի ջրանցքի շերտը:

Հյուսիսային Ամերիկայի համարյա կեսը գրավելով, Միացյալ Նահանգներն սկսեցին իսկական Ամերիկա իրենցը համարել: Ասենք ուրիշ յերկրներում ևս «Ամերիկա» ասելով հասկանում էին միայն Միացյալ Նահանգները, թեպետ Ամերիկայում ուրիշ պետութիւններ ևս կան: Վորպեսդի Ամերիկայում ուրիշ հակառակորդ ու մրցակից չունենան, Միացյալ Նահանգներն սկսեցին «Ամերիկան ամերիկացիների համար» լոզունգը կիրառել: Չեր հանդուրժւում վոչ միայն վորեւէ յեզրուպական պետութեան միջամտութեան վորեւէ փորձ ամերիկական այս կամ այն հանրապետութեան ներքին գործերին, այլև թույլ չեր տրւում, վոր յեզրուպական պետութիւններն իրենց դադութները կտպալով տան կամ վաճառեն վորեւէ վոչ ամերիկական պետութեան:

ԾՈՒՎԱՅԻՆ ԳՐԱՎՈՒՄՆԵՐԸ.—Մինչև 1898 թիւը Միացյալ Նահանգները բաղականանում էին միայն Հյուսիսային Ամերիկայի ցամաքում ծաղկալիւով. 1898 թվին նրանք գրավեցին Հաւայան կղզիները, վորոնք ավելի մոտ են Յապոնիային, քան Միացյալ Նահանգներին: Սրա նպատակն էր թույլ չտալ, վոր Յապոնիան ձեռք գցելով այդ կղզիները, տիրապետող դիրք ունենա Սաղաղ ովկիանոսում:

Նույն 1898 թվին նույն նահանգները բոլորովին դատարկ պատճառով պատերազմ հայտարարեցին Սպանիային:

Սա մի կատարյալ հափշտակողական տիրապետողական պատերազմ էր՝ նման այն պատերազմներին, վոր անցյալում ունեցել էին Մեքսիկայի հետ՝ իրենց հարավային սահմանները «կլորացնելու» նպատակով: Նրանց նպատակն էր փողով գնել Կուբա և Պորտո-Ռիկո կղզիները, վորոնք կարևոր էին վոչ միայն իրենց հարստութեամբ, այլև ստրատեգիական դիրքով (Մեքսիկայի ծոցի ու Կարայիբյան ծովի մուտքը): Առաջարկեցին 200 միլիոն դոլար: Սպանիան հրաժարվեց: Նրանք վճռեցին ուժով խլել և խլեցին: Դրանից բացի խլեցին

նաե Մեծ ովկիանոսում Սպանիային պատկանող Ֆլիպպինյան կղզիները (հարուստ շաքարով ու ծխախոտով) և Մարիանյան կղզիների գլխավոր կղզին՝ Հալոլոգ տարին Միացյալ Նահանգներին միացումը նաե Մեծ ովկիանոսում գտնվող Սամոա կղզիների մի մասը:

ՊԱՆԱՄԱՅԻ ԶՐԱՆՅՔԸ.— Մեծ ովկիանոսին տիրապետելու նպատակով ապագայի հնարավոր պատերազմի համար խաղաղ-ովկիանոսյան կալվածները խոշոր հենակետ են հանդիսանում (գլխավոր հակառակորդը Յապոնիան և)։ Մեծ և Աւստրալյան ովկիանոսների հաղորդակցութիւնը հիշապցնելով, պետք և ապահովել և վերջնականապես սեփականացնել այդ կալվածները: Պետք և կարողանալ ուլաժ ժամանակ ունեցած ծովային ուժերը շարժել ուր հարկն և, իսկ դրա համար անհրաժեշտ եր յերկու ովկիանոսները ջրանցքով միացնել: Սեփական ջերկրում այդպիսի ջրանցք փորելն անկարելի չէր. դա հնարավոր եր միայն Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաները միացնող պարանոցներում: Միացյալ Նահանգները վորոշեցին Պանամայի պարանոցում համանուն ջրանցք փորել: Կոլումբիան, վորին պատկանում եր այդ պարանոցը, չեր ուզում Միացյալ Նահանգներին կապւով տալ այդ հողաշերտը: Հեղափոխութիւն պայթեց, Պանամայի շրջանն իրեն տնկալի հայտարարեց: Միացյալ Նահանգները մի շարքովա ընթացքում ճանաչեցին այդ անկախութիւնը (1903 թ.) և փոխարենն ստացան իրենց համար անհրաժեշտ հողամասը: Զրանցքը փորվեց. սակայն վըտանդ կա, վոր կարող և Նիկարագուայի ջրանցքը փորվել, վորը Պանամայից պակաս ստրատեգիական նշանակութիւն չի ունենալ:

Այդ հնարավորութիւնը կտեսնելու նպատակով Միացյալ Նահանգները 3 միլ. դոլլարով Նիկարագուայի հանրապետութիւնից մենաշնորհ են ձեռք բերում՝ այդ չիւրկրում ջրանցք շինելու:

ՍԱՀՄԱՆԱԿԻՑ ԾՈՎԵՐԻ ՎՐԱ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՍՏԱՏԵԼԸ: Իրենց դիրքը Մեծ ովկիանոսում հաստատելուց հետո Միացյալ Նահանգները շարունակում են ավաւնալ ամերիկյան Միջերկրական ծովում (Մեքսիկայի ծոց և Կարայիբյան ծով):

Համաշխարհային պատերազմի ընթացքում Միացյալ Նահանգները 25 միլ. դոլլարով դանիացիներից գնեցին նրանց արևմտահնդկական կալվածները, վորոնք դանիացիների համար սաւաննին տնտեսական նշանակութիւն չունեին, սակայն Միացյալ Նահանգների համար շատ ելին կարեւոր, վորովհետեւ նախ՝ Կարայիբյան ծովի մուտքին մոտ ելին ընկած, յերկրորդ՝ Ս. Թոմասի կղզում զինվորական նավերի համար շատ լավ նավահանգիստ կա:

ՄԵՔՍԻԿԱՅԻ, ՄԻԶԻՆ ՅԵՎ ՀԱՐԱՎ-ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՆ

ԳՈՐԾԵՐԻՆ ՄԻԶԱՄՏԵԼԸ.— Միացյալ Նահանգների վտանգավոր ախտ-
յան յապոնացիք հաջողեցրին գաղտնի դաշնագրով Մեքսիկայից Կա-
լիֆորնիա կղզու հարավ-արևմտյան ծայրում դանվող Մազդալինի ծո-
ցում իրենց զինվորական նավատորմի համար ոգտվելու իրավունք
ստանալ: Մեքսիկայում անմիջապես հեղաշրջում տեղի ունեցավ: Յեր-
կարամա նախագահ Պերֆիրիո Դիացն իշխանութունից զրկվեց. լեր-
կերը քաղաքացիական կռիվով բռնվեց: Այս դեպքը Միացյալ Նահանգ-
ներին հնարավորութուն տվավ միջամտել և այնպիսի որոնք տնց-
կացնել, վորով ամերիկական վոչ մի հանրապետութուն իրավունք
չի ունենալու վորեւ պայմանագիր կնքել առանց Միացյալ Նահանգ-
ների համաձայնութան:

Միջին-ամերիկական հանրապետութուններում, վորոնք ահա-
գին գումարներ են պարտ Միացյալ Նահանգներին, վերջիններս ի-
րենց աջակես են զոգում, ինչպես իրենց կալվածներում:

Միայն Կանադան ե, վոր իր անկախությամբ խանգարում և
Միացյալ Նահանգների կատարյալ տիրապետությունը Հյուսիսային
Ամերիկայում: Կանադայի տնտեսական կապը Միացյալ Նահանգների
հետ շատ և սեղ-ված, ու չնայած վոր մաքսային սահման գոյութուն
ունի, Կանադայի արտաքին առևտրի շրջանառության կեսը Միացյալ
Նահանգներին և ընկնում, իսկ մյուս կեսը՝ Անգլիային: Միացյալ Նա-
հանգների կապիտալն անընդհատ հոսում և դեպի Կանադա: Սակայն
քաղաքականապես Կանադան ավելի լավ և համարում Անգլիայի հետ
կապված մնալ:

Ոգտվելով հարավ-ամերիկյան հանրապետութունների դրամա-
կան նեղ կացութունից, Միացյալ Նահանգները ձգտում են այդ լեր-
կերները ևս նախ իրենց տնտեսական, ապա նաև քաղաքական ազ-
դեցությանը լինթարկել: Յեռանդով առաջ ե տարվում Համամերի-
կական հանրապետությունների դաշնակցության գաղափարը: Դրա
ապահովության յերաշխիք պիտի հանդիսանա Նյու-Յորկից Բուենոս-
Այրես կառուցվելիք յերկաթուղագիծը: Այս հարցի շուրջը միքանի
կոնֆերանսներ են հրավիրվել, իսկ Վաշինգտոնում մշտական բյուրո
գոյութուն ունի: Սակայն Միացյալ Նահանգների անզուսպ տիրակա-
լությունն ուրիշ հանրապետութուններում հարավ-ամերիկյան հան-
րապետութուններին հարկադրում և խուսափել Միացյալ Նահանգնե-
րի հետ միանալու մտքից: Այդպես են վերաբերվում Արգենտի-
նան, Բրազիլիան և Զիլին: Սակայն Միացյալ Նահանգները վոչ մի
միջոցի առաջ չեն կանգ առնում ամբողջ Ամերիկայի Միացյալ Նա-
հանգները դառնալու:

ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ՎՈՐՊԵՍ ՅԵՎՐՈՊԱՅԻ ՊԱՐՏԱՏԵՐ:—

Արտաքին առևտուրն անընկճելի կերպով առաջ եր գնում, սակայն մինչև համաշխարհային պատերազմն այդ զարգացումն աստիճանաբար եր կատարվում: 1870 թ. արտաքին առևտրի շրջանառությունն առաջին անգամ մեկ միլիարդ գոլլարի լե հասնում, իսկ 20 տարուց հետո՝ 2 միլիարդի, 6 տարուց հետո՝ 3 միլիարդի, 5 տարուց հետո՝ 4 միլիարդի: Համաշխարհային պատերազմը Միացյալ Նահանգների այդ առևտուրը մեկնե անասելի բարձրության հասցրեց: Պատերազմից առաջ նա Անգլիայից ու Գերմանիայից շատ եր յետ ներկայումս Գերմանիան այլևս³ ակոսյան չե: Միացյալ Նահանգների առևտրի քանակը մոտենում է Անգլիայի առևտրի քանակին, հասնելով—1925 թ. 8997 միլ. գոլլարի, 1926-ին՝ 9125 միլ. գոլլարի, իսկ 1927-ին 8944 միլիոնի, Վորից 4759 միլիոնը արտահանում, իսկ 4185 միլ. ներմուծում:

Միացյալ Նահանգների ամենամեծ առևտուրը Ֆեվրուարի հետ է. այնուհետև մնացած Ամերիկայի, դիսավորապես Կանադայի հետ, մոտ 15⁰/₁₀. Ել՝ Ասիայի, Աֆրիկայի և Ավստրալիայի հետ:

Ֆեվրուարի առևտրական բալանսն Ամերիկայի նկատմամբ պասսիվ է: Ավիլի շատ Ֆեվրուարի է Ամերիկայի կարիքն զգում, քան Ամերիկան՝ Ֆեվրուարի: Ֆեվրուարի չի կարող առանց Ամերիկայի կենսամթերքների և դործարանական հումքի մնալ: Ամերիկան, վոր Ֆեվրուարից միայն դործարանային արտադրութ ի ստանում, կարիքի դեպքում կարող է և սեփական ապրանքով մնալ:

ՆԵՐՄՈՒԾԱԾ ՅԵՎ ԱՐՏԱՀԱՆԱԾ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ:—
Վորքան Միացյալ Նահանգների ինդուստրիան ավելի զարգացավ, այնքան արտահանվող ապրանքների տեսակն ավելի սուր կերպով փոխվեց: 1860 թվին նրա աննդային ու դործարանային հումքն ամբողջ արտահանության 87⁰/₁₀ եր կազմում, իսկ 1920 թվին—միայն 34⁰/₁₀: Մնացած 66⁰/₁₀ ֆաբրիկաներին ու կիսաֆաբրիկատներին եր բաժին ընկնում: Ներկա արտահանության գլխավոր հոգվածները գլուղատոն տեսական հումքը և նրա վերամշակած առարկաներն են—հացահատիկներ, հացամթերքներ, մսեղեն, բամբակ, ծխախոտ, փայտեղեն, նավթ, մետաղներ, մանավանդ յերկաթ և պղինձ: Հետզհետե սկսում են արտահանվել՝ բրդեղեն, բամբակեղեն, կաշվեղեն, լերկաթի և պողպատե իրեր, մեքենաներ և գլուղատնտեսական դործիքներ:

Ներմուծման գլխավոր առարկաներն են՝ շաքար, սուրճ, թեյ, որոպիկական պտուղներ, մանավանդ բանան, ինչպես նաև դործարանային հումք—կաուչուկ, հում մետաքս (բոժոժ), բուրդ, կաշի, վո-

րոնց պահանջին տեղական արտադրանքը չի կարողանում բավարարել: Յեվրոպական ապրանքներից ավելի պահանջ ե զգացվում շուրջության իրերի — նորույթային գործվածքներ, մետաքսեղեն, թանկագին քարեր, մանավանդ ադամանդ:

ԽՍՀՄ ապրանք արտադրող չերկրների թվում Միացյալ Նահանգները 1925/26 թ. Գերմանիայից և Անգլիայից հետո չերրորդ տեղն էին բռնում, 1926/27 թ. Անգլիայից անցան, իսկ 1927/28 թվին Գերմանիայից հետո չերկրորդ տեղը զբաղեցին: Միացյալ Նահանգներից դեպի ԽՍՀՄ արտահանվել է՝ առաջին տարին 120 միլ., չերկրորդում՝ 143, իսկ չերրորդում՝ 181,5 միլ. Նուրբուրգ: Առանձնապես աչքի չե ընկնում բամբակի արտահանությունը (ամբողջ ներմուծման մոտ $\frac{2}{3}$ Միացյալ Նահանգներից), կարևոր տեղ են բռնում նաև մեքենաները, ալյումինում՝ գունավոր մետաղները, մետաղե շինվածքները, լեկտրական գործիքները, ավտոմոբիլները և զարպիտաբ կամ կանիֆոլը: ԽՍՀՄ-ից դեպի Միացյալ Նահանգներն արտահանած ապրանքների քանակն աննշան է—1925/26 թ. 25 միլ. ուրբուրգ, իսկ 1926/27 թվին՝ 17 միլ. ուրբուրգ: Գլխավորապես արտահանվել են մարգանց (40%), մագնեզի (25 և 16%), աղիքներ ու ստամոքսներ (13 և 18%), խողի մազ (5 և 4%):

ԾՈՎԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Արտաքին ապրանքաշրջանառության 94% ծովային հարաբերությունների հետ է կապված, և միայն 6% -ը՝ ցամաքայինի (կանադա և Մեքսիկա):

Մեծ մասն ($\frac{3}{5}$ ներմուծման և $\frac{2}{5}$ արտածման) Նյու-Յորկ գըլխավոր նավահանգստով է անցնում: Իր բռնաշրջանառությամբ այս քաղաքն անցել է Լոնդոնից: Պատերազմի ընթացքում առևտրի աճման հետ միաժամանակ զարգացավ նաև Միացյալ Նահանգների նավատորմը: Պատերազմից առաջ նա համաշխարհային նավատորմի $\frac{1}{10}$ -ից ել պակաս էր, այժմ՝ $\frac{1}{3}$ -ից ավելի չե (27%):

Միացյալ Նահանգներն ինչ հաջորդականությամբ են զբաղվել Ամերիկան:

Ինչպե վերջերս Միացյալ Նահանգներն աշխատում են իրենց տիրապետությունն ամրացնել ծովերի վրա:

Համաշխարհային պատերազմն ինչպես նպաստեց Միացյալ Նահանգների համաշխարհային նշանակությունն աճմանը:

Մեծ ովկիանոսի վրա տիրապետող դիրք ձեռք բերելու համար Միացյալ Նահանգներն ինչ հենակետեր ունեն:

ՅԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ:—Միացյալ Նահանգներն, անշուշտ, շատ են

հզոր: Իրենք Միացյալ Նահանգները համարում են իրենց ուժերն տնտեսապես, իրենց համաշխարհային տիրապետութեան իրավունքն անվիճելի: Նրանց իմպերիալիզմը հետզհետե ավելի ու ավելի յե սուբ ձևեր ընդունում: Իհարկէ, Հպեաք ե թերագնահատել Միացյալ Նահանգների ուժերը, բայց Հպիտի յե դերագնահատել: Անշուշտ Միացյալ Նահանգներն ավելի ուժեղ են, քան Արեւմտեան Յեվրոպայի խոշորագուէն պետութեաններէց շատերը: Միացյալ Նահանգներն իրենց տարածութեամբ համարյա հավասար են Յեվրոպային, դրա համար ել նրանց վոչ թե տաանձին-առանձին պետութեանների հետ պիտի համեմատել, այլ ամբողջ Յեվրոպայի: Այդ դեպքում նա ավելի թուլ ե թե իր արտադրական ուժերով, թե բնակչութեան թվով, թե արդշտարեքութեան ու առևտրի դարգացմամբ: Սակայն Արեւմտեան Յեվրոպան բաժան-բաժան ե, իսկ Միացյալ Նահանգները մի ամբողջութեան են կազմում: Հենց սրանում ել կայանում ե նրանց ուժն ու առավելութեանը: Յեվրոպայի բաժան-բաժան մասերի հետ կովելիա Միացյալ Նահանգները կարող են հաղթել: Ամերիկական միութեանը կարելի յե մի այլ միութեան հակադրել: Հին աշխարհն ալդպիտի մի միութեան ունի. դա Խորհրդային Հանրապետութեանների Միութեանն ե: Յերը հանդես դա յեվրոպա-ասիական ալդ միութեանը, վորն իր մեջ կառնի ամբողջ Յեվրոպան ու Ասիան, նա աշնպիտ ուժ կկազմի, վորը շատ ավելի հզոր կլինի, քան նույնիսկ ամբողջ ամերիկյան Միացյալ Նահանգները, յեթե ալդ նահանգները շարունակեն կապիտալիստական պետութեան մնալ:

ՏԱՄԱՆՈՒԹԵՐՈՂ ԹԵՄԱ

ՀԱՐԱՎ-ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ՆՐԱՆՑ ԲՆՈՒԹՅՈՒՆԸ,
ԱԶԳԱԲՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Համարակալեցեք ու նշանակեցեք.—Անդյան լեռների ե Ակոնգադուա գագաթի (7 կլմ.), Կվիտո, Պերուի, Բոլիվիան, Գըվինյան, Բրազիլյան ե Պատագոնյան սարահարթների անունները:

Համարակալեցեք ու նշանակեցեք նաե Որինոկկոյի (լիանոսներ), Ամազոնյան (սելվաներ) ե Հապլադալի (պամպասներ) հարթութեանները:

Վերադադ ե անցնում արևադարձային տնձրանների շերտը:

Հարավային Ամերիկայում վճռեց են փշում պատսառները:
Վճռեց և հյուսիս-արևմտյան քամիների շրջանը:

Պարզեցեք տեղումների բաշխումը, վորից հետո նաև բուսականության բաշխումը: Ի՞նչ կապ և նկատվում տեղումների բաշխման և քամիների ուղղության մեջ:

Գրեցեք գլխավոր գետերը: Սան-Ֆրանցիսկո և Մադեյրա գետերի վրա նշան արեք սահանքատեղերը:

Համարակալեցեք ու նշանակեցեք պետութիւնների անունները:

Նշանակեցեք՝ 1) Արգենտինայի Բուենոս-Այրես, Ռոզարիո, Բախիա-Բլանկա, Տուկուման քաղաքների անունները: 2) Բրազիլիայի Ռիո-դե-ժանեյրո, Սան-Պաուլո, Բայա, Պերնամբուկո, Պարա, Պորտո-Ալեգրե, Սանտոս քաղաքների անունները:

Հարավային Ամերիկայի քաղաքական քարտեզը:

ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԱԿԵՐԵՎՈՒՅԹՆ ՈՒ ՀԱՆՔԵՐԸ,—
Մակերևութի կազմությամբ Հարավային Ամերիկան նման է Հյուսիսային Ամերիկային: Արևմտյան ափով անցնում է Անդան բարձր լեռ-

ների աշխարհիս ամենայնակար շարքը, արեւելքում սարավանդներ են՝ վոչ տնքան բարձր սարերով, մայր ցամաքի կենտրոնը հսկայական հարթութիւնն է։ Ամբողջ մայր ցամաքի հարթութիւնները նրա մակերևութի 55 $\frac{1}{10}$ են կազմում։ Արեւմտյան լեռները նորակազմ լեռների թվին են պատկանում։

Ինչպես ամեն տեղ, այստեղ ևս նորակազմ լեռները հանքերով հարուստ չեն։ Միայն նավթի (Վենեսուելա և Պերու), արծաթի և պղնձի բովանդակ պաշար կա։ Առախսմա անապատը հարուստ է բոքաղով։ Արեւելյան լեռները Բրազիլիայում չերկաթի հանքերով շատ են հարուստ։ Հենց այդտեղ էլ վոսկի և ալմաստ կա։ Սակայն քարածուխ տեղ-տեղ և միայն հանդիպում, այն էլ սակավ քանակի։ Բրազիլիայի սահանքավոր գետերն աղիտակ ածխի ահագին պաշար ունեն։

ԿԼԻՄԱՆ ՅԵՎ ԲՈՒՍՍԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ։— Հասարակածային մասում և հարավ-արեւմուտքում առատ տեղումներ են լինում։ Այստեղ խիտ անտառներ են— հասարակածի ռակ՝ տրոպիկական և հարավ-արեւմուտքում՝ բարեխառն գոտու— սաղարթավոր։ Յած տափարակներում (բացի Ամազոնյան անտառային մասից), գերակշռողն անապատներն են— տրոպիկական անապատներ՝ ծառախմբերով (սավաններ) և բարեխառն գոտու խոտոտ ու չոր անապատներ։ Տրոպիկական գոտու ծառերը, վորոնց թվում նաև արմավենիները, աճում են մինչև 2 $\frac{1}{2}$ —3 կիլոմետր բարձրության վրա։ Դրանից վերև անցնում են բարեխառն գոտու անտառներն, այնուհետև մարգագետինները։

ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ԲՈՒՅՍՆԵՐՆ ՈՒ ԸՆՏԱՆԻ ԿԵՆՏԱՆԻՆԵՐԸ։— Արեւադարձային գոտու լեռնավայրն այնպիսի մշակույթների շրջան է, վորոնք մշակելիս են չեղել տեղական հնդկական ցեղերը յեվրոպացիների գալուց ել առաջ։ Այստեղ այնպիսի մշակույթներ են չեղել, վորոնք յեվրոպացիք տարել են Յեվրոպա (սիմինդր, կարտոֆիլ) կամ Աֆրիկայի ու Ասիայի տրոպիկական դադութները (կակաո, քինաքինա)։

Ընդհանուր առմամբ՝ Հարավային Ամերիկան, ինչպես և հյուսիսայինը, ոգտակար բույսեր ու ընտանի կենդանիներ քիչ և ունեցել։ Սրանց բերել են յեվրոպացիք։ Հարավային Ամերիկայում հրաշալի կերպով աճեց՝ ցորեն, լեռնատրոպիկական շրջաններում— սուրճ և շաքարեղեգն, իսկ վերջերս՝ նաև բամբակ։ Յերևան լեկան մեծ քանակութայն ձիաներ, տավար, վոչխար, խոզեր։

ԱԶՂԱԲՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ։— Հարավային Ամերիկայի բոլոր պետութայուններում, բացի Ար-

դենտինայից, Ուրազվայից, Բրազիլիայից ու Զիլիից, ազգաբնակչության ճնշող մեծամասնութիւնը հնդիկներ են: Հարավային Ամերիկայի մեծ մասը գրավել ելին սպանացիք, Բրազիլիան—պորտուգալացիք: XIX դարում սպանական ու պորտուգալական գաղութներն ազատութիւն ձեռք բերին ու հանրապետութիւններ դարձան: Բայց իրոք՝ ազգաբնակչութիւնն ազատ չդարձավ: Հարավային Ամերիկայի առաջին նվաճողները մեծ կալվածներ ստացան: Մինչև այսօր ել խոշոր կալվածատիրութիւնը մեծ տեղ և բռնում: Քիչ չեն 10—20 հազ. հեկտար տարածութիւն ունեցող կալվածները: Հարավ-ամերիկյան բոլոր հանրապետութիւններում իշխանութիւնը գտնվում և մի խումբ կալվածատերերի ձեռքում: Շատ հանրապետութիւններում ահագին աղ. շեցութիւն ունեն կղերականները, վրոնք ժողովրդին սպիտակության մեջ են պահում: Հաճախակի յեն «գեներալների» առաջացրած հեղաշրջումները, վրոնք իրարից իշխանութիւն են խլխւում: Պակաս չեն նաև պատերազմները հարեանների հետ: Այս բոլորը շատ են յետգցում հարավ-ամերիկյան հանրապետութիւնների զարգացումը: Դրանց մեծ մասը պլանտատորական տնտեսութիւն յերկրներ են: Նրանք իրենց հումքը չեն վերամշակում, այլ ինչպես վոր կա, հանձնում են Յիվրոպային ու Միացյալ Նահանգներին, փոխարենը նրանցից պատրաստ իրեր են ստանում: Միայն բարեխառն զոտու պետութիւնները—Արգենտինան (Ուրուգվայի հետ միասին) և Բրազիլիայի հարավային նահանգներն են, վրոնք յգյուղատնտեսական յերկրներ են՝ նոր ծնունդ առնող ինդուստրիայով:

Ա Ր Ք Ե Ն Տ Ի Ն Ա

Յարածութիւնը մոտ 3 միլ. բառ. կիլոմետր, ազգաբնակչութիւնը—9,6 միլ. մարդ: Պրագմեհիման Հարավային Ամերիկայի միակ պետութիւնն է, վորը համարյա ամբողջապես ընկած է բուրխառն գոտում (հարավային լայնութիւն 22°—55°):

Յերկրի հյուսիսում, հասարակածին մոտ, կլիման յնթադրոպիկական է, իսկ հարավում՝ բարեխառն՝ ցուրտ ձմեռներով: Ամբողջ յերկիրն իր կլիմայով շատ և հարմար յնվրոպացիներին կյանքի ու աշխատանքի համար: Նրանք ել բնակչութիւնն են կազմում: Միայն բոլորովին հարավում փացել են դեռ նախնական կենցաղով ապրող հրոյերկրացիք՝ Հրո յերկրում և պատագոնացիք՝ Պատագոնիայում:

Մնացած սպորանսկուլթյունն սպիտակ ցիլին և պատկանում և խոսում և սպաներին:

ԲՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐ:—Բնական պայմաններին և նրանց ոգտադրածմանը նայելով, Արդենտինան չորս շրջանների յև բաժանվում՝ 1) Մերձանդյան շրջան, 2) Չալո, 3) Պամպա և 4) Պատադոնիա:

1) Մերձանգյան ԵՐՋԱՆԸ կաշում և Անդերի բարձր ու սառցաբաններով ծածկված պատերին: Այս շրջանը հարուստ և բարձր հարթություններով՝ աղի լճերի մեծ քանակությամբ: Բայց անպտուղ տարածություններում քիչ չեն ծաղկած սաղիսները: Իսկ հյուսիս-արևմուտքի ամենախոշոր Տուկուման (90 հազ. բն.) քաղաքի մոտ բավական բնադրածակ կուլուրական հարթություն կա, վոր անտառից և խլված: Այստեղ մշակում են շաքարեղեգին, խաղող, նարինջ, ծխախոտ, պատրաստում են շաքար ու գինի:

2) Մերձանդյան բարձրություններից դեպի արևելք, մինչև Պատնա ընկած և դոտածև Չակա-ն, վորը ծածկված և թփուաներով, բարձր խոտերով և տեղ-տեղ կլ ծառաթփերով: Դրանցից արժեքավոր են մասե և կվեբրախա ծառերը: Մատելի տեղեկներից մի տեսակ խըմիչք են պատրաստում, վոր շատ են սիրում արդենտինյան անապատների բնակիչ հաուչոսները: Կվեբրախոն մի տեսակ հյութ և տալիս, վորը շատ պիտանի չև կաշի դարադելու համար:

3) Պամպա — խոտածածկ անապատ և, վոր շատ տեղ սեղանի պես հարթ և: Պամպան չերկրի յերեք քառորդ մասն և կազմում: Դեռ մոտիկ անցյալում նա կուսական անապատ էր, վոր միայն անասնապահության էր ծառայում, և 1872 թ. արտահանվող ապրանքների չերեք քառորդը կազմում էին բուրդը, չորացրած միսը և մսի և քստրակաթ. ներկայումս դա անասնապահության և չերկրադործության շրջան է:

Թե հողի մշակութունը, թե հունձը, թե կալսիլը, կատարվում են մեքենաներով: Հացահատիկներն ելեվատոր են տարվում: Ինչ խոսք, վոր ամենախոշոր ելեվատորները գտնվում են՝ Բուենոս-Այրես, Ռոզարիո և Բախիա-Բլանկա արտահանման նավահանգիստներում: Շատ և կատարելագործվել նաև անասնապահութունը, մանավանդ տավարաբուծութունը: Տեսակներն ազնվացնելու համար բացառապես անգլիական անասուններ են պահվում: Թե մսացու, թե կաթնատու անասունների տեսակներն ազնվացնելու գործն առանձնապես հաջողութուն ունեցավ, չերը սկսեցին առվույտի (люцерна) մշակությամբ պարզվել: Խոշոր հողատիրութունը տիրապետող է: Հարյուրից

ավելի տնտեսություններ կան՝ 50 հազ. հեկտար յուրաքանչյուրում և հողաբաժնի կալվածներ՝ յուրաքանչյուրը հողաբաժնի ավելի հեկտար տարածութեամբ: Այդ կալվածների տերերը, վորոնց մեծ մասն արգենտինացիներ են, նաև անգլիացիներ, հյուսիսային ամերիկացիներ ու գերմանացիներ են: Կալվածատերն իր հողի կեսը հատկացնում և անասնապահութեան, իսկ մնացած կեսը ցանում է: Բայց իր միջոցներով զուրը մասն է մշակում. մեծ մասը կապալառուների և տալիս: Վերջինների մեծ մասն իտալացիներ են: Կապալառուն սլաքաբաժնի է հողի տիրոջ բաժինը բերքով վճարել: Հարյուր խուրձից 10—25-ը հողատիրոջն է տալիս:

4) Պատագոնիան սկսել և բնակելի դառնալ անցյալ դարի 80-ական թվականներից, չորս սկսել են մուտք գործել իրկաթուղիները: Բնակեցրած տեղերը դարձել են անասնաբուծական շրջաններ: Հյուսիսում սկսել են յերևալ նաև յերկրագործական տնտեսություններ: Յերկրագործութեան համար հարմարագույն տեղեր դառնում են մերձանդյան հովիտներում, հարավային լայնութեան 36° և 44° մեջ

(ցորեն, կարտոֆիլ, հաճար): Միայն այստեղ և բավական խոնավություն իջնում: Դեպի արևելք ընկած հարթությունների վրա շատ քիչ խոնավություն է իջնում: Առանձնապես չոր է Հյուսիսային Պատագոնիայում: Այստեղ գերակշռում են մերինոսյան ասակի վոլխարները, վորոնք ձմեռային տրոտներից—ամառը ջուր չլինելու պատճառով, քշվում են լայլադները (վորոնք ձմեռը ծածկված են լինում ձյունով): Հարավում վոլխարների չաղացնում են վորպես մսացու: Մոտակա քաղաքներում սառցարաններ են շինված:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. —

Հաբալային Ամերիկայի պրոդուկտները յերկայումս Արգենտինան չբերորդէ և աշխարհին ցորեն հալթալթող յերկրներից և առաջինը՝ սիմինդր հալթալթողներից: Ցորենի արտահանութեամբ առաջին տեղը բռնում է Կանադան, յերկրորդը՝ Միացյալ Նահանգներն, իսկ յերրորդը՝ Արգենտինան: Միացյալ Նահանգներն անհամեմատ ավելի շատ սիմինդր

են ունենում, քան Արգենտինան, սակայն այնտեղ մեծ մասն իրենք են դործ ածում—մանավանդ վորպես անասունների կեր, իսկ Արգենտինան իր ստացածի մեծ մասն արտահանում է։ Հողերի մեծ մասը հատկացրած է ցորենի, սիմինդրի, վարսակի, վուշի ու աովուշի ցանքերին։ Հյուսիս-արևմտյան նահանգներում, ուր կլիման լեռնատարակական է, աճում են շաքարեղեգն, խաղող և ծխախոտ։ Չնայելով վորտեղ-տեղ գերակշռողը չերկրագործությունն է, այնուամենայնիվ Արգենտինան ներկայումս էլ ամենախոշոր անասնաբուծական պետություններից մեկն է։ Դեռ XIX դ. վերջում Արգենտինան ու Ավստրալիան վոչխարաբուծական պետությունների մեջ առաջին տեղն էյին գրավում։ Ներկայումս թե վոչխարաբուծությունը, թե նրանից ստացված բրդի արտահանումն աչգտեղ զգալի կերպով նվազել է։ Անլվա բրդի փոխարեն այժմ լվացածն է արտահանվում։ Համաշխարհային շուկայի պահանջած բրդի մեկ վեցերորդ մասը տալիս է Արգենտինան, իսկ մեկ չերրորդը՝ Ավստրալիան։

Վոչխարների թվի նվազելու հետ միաժամանակ արագ կերպով աճում է տավարի քանակը, զարգանում է կաթնատնտեսությունը, ավելանում է արտասահման արտահանվող մսի (վոչխարի և տավարի), պահածոների, յուղի և պանրի քանակը։

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ.—Արդյունաբերության զարգացումը դեռ թույլ է։ Սրա գլխավոր պատճառը քարածխի կատարյալ բացակայությունն է։ Այնուամենայնիվ բանվորների թիվը մոտ 400 հազարի չէ հասնում։ Ամենից շատ զարգացած է սննդային արդյունաբերությունը (մսեղենի, ալյուրի, շաքարի, գինեգործության արտադրանքը), ծխախոտագործությունը և կփերթախո փայտից մեծ քանակությամբ զարագելու եքստրակտ պատրաստելու գործը։

ՔԱՂԱՔԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ.—Այն ժամանակ, յերբ Միացյալ Նահանգների գյուղատնտեսությունը բացառապես ներքին շուկայի համար է աշխատում, Արգենտինան գլխավորապես արտահանելու համար է աշխատում։ Հենց սրա համար էլ Արգենտինայի համարյա բոլոր աչքի ընկնող քաղաքներն արտահանող նավահանգիստներ են։ Դրանցից ամենից մեծը Բուենոս-Այրես մայրաքաղաքն է, վոր իր արվարձաններով միատեղ 2 միլիոնից ավելի ազգաբնակչություն ունի—համարյա ամբողջ յերկրի ազգաբնակչության մեկ քառորդը (Բուենոս-Այրեսի և միջանի ուրիշ մեծ քաղաքների շնորհիվ Արգենտինայի ամբողջ ազգաբնակչության մոտ 54% քաղաքացիներ են)։ Բուենոս-Այրեսի բնակչության համարյա կեսն իտալացիներ են, մեկ

յերրորդն՝ սպանացիներ, Ֆրանսիացիներ, Ռուսաստանից գնացածներ (պատերազմից առաջ) և այլն:

Հայ արտահանելու առաջին նավահանգիստը Ռոզդարիոն է, լոր ընկած է Լա-Պլատա գետի վրա, յերկրագործական շրջանների կենտրոնում: Բուենոս-Այրեսն առաջինն է սառեցրած մսի (ընդարձակ սառցարաններ), կաշվի և բրդի արտահանությամբ: Բուենոս-Այրեսը թե գլխավոր արտահանման նավահանգիստ է, թե գլխավոր ներքին շուկա:

ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԸ:—Արգենտինայում բնակելի դարձան նախ ծայրամասերն—Անգերից գեպի հյուսիս-արևմուտք և Ատլանտյան օվկիանոսից գեպի հարավ-արևելք ընկած տեղերը, բայց հետո բնակվել սկսեցին նաև մեջընկած հարթություններում: Այս խնդրում մեծ դեր կատարեցին յերկաթուղիները: Հարավ-ամերիկյան հանրապետություններից ամենից խիտ յերկաթուղական ցանց ունեցողն Արգենտինան է (մոտ 40 հազ. կմ.):

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ:—Արգենտինայի սահմանադրութ. կազմված է Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների սահմանադրության ձևով: Արգենտինան դաշնակից հանրապետություն է՝ բաղկացած 10 ինքնավար պետություններից, մեկ մայրաքաղաքյան շրջանից և 10 յերկրամասից: Ամբողջ իշխանությունը մի խումբ խոշոր հողատերերի ձեռքում է:

Բ Ր Ա Ջ Ի Լ Ի Ա

Մակարդակն Յ¹/₂ միլ. բառ. կլմ. (համարյա Հաբսվայից Ֆմերիկայի կեսը) մոտ 40 միլ. ազգաբնակչությամբ (համարյա Հաբսվայից Ֆմերիկայի ազգաբնակչության կեսը):

Բրազիլիան յերեք անգամ մեծ է Արգենտինայից, սակայն պակաս պիտանի չե չեվրոպացոց համար. թեպիտ ավելի պիտանի չե, քան կարելի չե սպասել՝ ի նկատի առնելով նրա աշխարհագրական դիրքը: Նա համարյա ամբողջովին արևադարձային գոտումն է (հյուս. լայն, 4⁰ մինչև հարավ 34⁰): Մակայն Բրազիլիայի կեսը (հարավ-արևելքում) բավական բարձր սարահարթ է: Ջերմությունն այստեղ 8—10 աստիճան ցածր է այն տաքությունից, լոր կլիներ, յեթե այստեղ ցած հարթություն լիներ: Ամենահարավային մասում, հարավային կիսագնդում ձմեռ յեղած ժամանակ (հունիսից մինչև սեպտեմբեր) նույնիսկ ցրտեր են լինում: Այս մասը միանգամայն պիտա-

նի յե՛ յեղբորդացիներն բնակեցնելու համար: Ի՞ր շոգ ու գաղջ կլե-
մայով յեղբորդացիներին համար անպետք և այն տափարակը, վոր ըն-
կած և հասարակածի տակ, Բրազիլիայի հյուսիսում, Ամազոնկա գետի
հովտում: Չնայելով վոր գետն այստեղ աննման ջրային հաղորդա-
կցութեան ճանապարհ և, և չնայելով Ամազոնկայի հոսանքով ընկած
թանգարժեք անտառներին, այնուամենայնիվ գյուղերն այստեղ սու-
կավաթիով են և սակավամարդ:

ԲՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ.—Բրազիլիան կարելի չե յերեք բնական
մեծ շրջանների բաժանել՝ 1) Ամազոնյան հարթութուն, 2) լեռնա-
վայր և 3) Հարավային շրջան:

1. Ամազոնյան հարթութուն.—Սա կուսական հավերժականաչ
անտառների (սելվաներ) յերկիր և, ուր թանգարժեք ծառեր շատ կան—
զանազան տեսակի արմավենիներ, դուռնավոր բուն ունեցող ծառեր, կա-
ուչուկի ծառեր, լիանաներ: Ամազոնկան ինքը հրաշալի ջրային ճանա-
պարհ և: Ի՞ր վտակներով միասին Ամազոնկան նավարկելի յե մոտ 50,000
կիլոմետր: Սակայն այստեղերի կլիման վատառողջ և (ամբողջ ամառը
շոգ և և գաղջ): Նույնիսկ բնիկներ սակավ են: Փայտային հարստու-
թյուններ, մանավանդ կաուչուկ արտահանելու համար գլխավոր նա-
վահանգիստ Տոկանտինսոս գետաբերանում ընկած Պարա քաղաքն և,
վորը 23 հազ. բնակիչ ունի:

2. Լեռնավայրի կլիման և պակաս շոգ և, և տարվա իրար հա-
ջորդող չեղանակներ ունի (չոր ձմեռային ժամանակ): Այստեղ բուսա-
կանութունն այնպես ճոխ ու փարթամ չե, ինչպես Ամազոնկայի ըն-
թացքով եր: Անտառածածկ են միայն լեռները, վորոնք կարտում են
լեռնաստանը: Հարթավայրերը ծածկված են սավաններով, վո-
րոնք մերթ չորանում, մերթ կանաչում են: Լանդշաֆտն այստեղ ա-
վելի հեշտ կարելի յե կուլտուրականացնել, քան սելվաներում: Այս-
տեղ շատ լավ են զարգանում սուրճի պլանտացիաները: Բրազիլիայի
միակ պլանտացիական կուլտուրան մնում և սուրճը. թի տեղական,
թի արտաքին կապիտալը դեռ դրանով և շահագրգռված: Բայց շա-
քարեղենին, կակաոյի, բամբակի, ծխախոտի պլանտացիաներ ևս
կան: Մանդարույսերից մշակում են մանիոկ (գործ և ածվում սրանից
պատրաստած ալյուրը), բրինձ և լոբատեսակներ: Միաժամանակ լեռ-
ները հարուստ են հանքերով—վոսկով, ածխով, չերկաթով, ալմաս-
տով: Լեռնային ափաշերտի վրա յեն ընկած Բրազիլիայի ամենամեծ
քաղաքները—Ռիա-դե-ժանեյրո (1.200 հազ. բն.), Ս.-Պաուլո (800
հազ. բն.), վոր սուրճի շրջանի կենտրոնն և, Մանսոն, Բայա (300,000
բն.) և Պերնամբուկո (240,000 բն.) նավահանգիստները:

3. **Բրազիլիայի Խառաք** բարեխառն կլիմա ունի: Սա խոտածածկ դաշտերի շրջան է՝ տեղ-տեղ ծառածածկ: Ծառերից նշանավորներն են՝ արաուկարիա, վոր ծառայում է վորպես շինանյութ, և մատե, վորի տերեւների հյութը գործ է ածվում վորպես թեյ: Սա Բրազիլիայի չեղիրադործական շրջանն է (ցորեն, սիմինդր): Շրջանի ներսում մեծ քաղաքներ չկան. ամենամեծը ծովափում ընկած Պորտո-Ալեգրո նավահանգիստն է—180,000 բնակչով:

ԱՉԳԱՖՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Համարյա ամբողջ ազգաբնակչությունն ապրում է Բրազիլիայի արևելյան ծայրում: Յերկրի ներսում մեկ միլիոնից ավելի ժողովուրդ չկա: Մեծ մասն իրեն սպիտակ է համարում. խոսում են պորտուգալերեն (սկզբներում Բրազիլիան պորտուգալական գաղութ էր): Բայց իրոք ազգաբնակչությանը խիստ խառնվել է նեգրերի հետ: Ազգաբնակչության մեկ տասներորդը՝ ղաթարուն նեգրեր են (ստրկությունը Բրազիլիայում միայն 1889 թ. է վերջացել): Չտարյուն հնդիկներ, վորոնք Բրազիլիայի բնիկ ազգաբնակչությունն էյին կազմում, մնացել են միայն մեկ միլիոն. մեծությամբ թիվն ավելի շատ է: Սպիտակ ազգաբնակչությունը զաղթականություն արդյունք է: 1820—1920 թիվը 3,600,000 մարդ է գաղթել Բրազիլիա: Ամենից շատ զաղթել են Սպանիայից, Պորտուգալիայից և Իտալիայից: Պատերազմից առաջ բավական թվով գերմանացիք ու բուսներ ևս գաղթել են:

Գաղթականներին ըստ մեծի մասին ուղարկում են հարավային լեռնային Բրազիլիա: Այդտեղ ամենից շատ է տարածված սուբճի մշակումը, վորով Բրազիլիան աշխարհի առաջին պետությունն է հանդիսանում: (Տալիս է ամբողջ աշխարհում գործածվող սուբճի ²/₃-ը): Հարավային անապատներում շատ է զարգացած նաև դաշտավարությունը (ցորեն, սիմինդր), մանավանդ անասնապահությունը: Սկսում է զարգանալ նաև գործարանային արդյունաբերությունը (բամբակեղեն, սննդային, ծխախոտագործական): Արդյունաբերության զարգացման համար այստեղ ավելի շատ բնական պայմաններ կան, քան Արգենտինայում.—քարածուխ, չերկաթ, առատ սպիտակ ածուխ: Սակայն մարդիկ չկան: Բրազիլիական արդյունաբերության մեջ մոտ 100,000 մարդ է աշխատում: Արագ աճում է նաև արտաքին առևտուրը: Վորովհետև նա ըստ մեծի մասին ծովով է կոտարվում, այս պատճառով էլ արագ կերպով զարգանում է ղլխավոր նավահանգիստ և մայրաքաղաք Ռիո-դե-ժանեյրոն: Քաղաքը մեկ միլիոնից ավելի ազգաբնակչություն ունի:

ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ.—Բրազիլիայի արտաքին առևտուրն իր քանակով

ավելի պակաս և, քան Արգենտինայինը: Սրա առևտուրը 1925 թ. 3036 միլ. ոտւրլու լեր, իսկ 1926 թվին՝ 2835 միլ. ոտւրլու: Բրազիլիայում նույն թվերին յեղել և 1720 միլ. և 1600 միլ. ոտւրլու: Արտահանված ապրանքներն ավելի միատեսակ են: Այդ ապրանքների $\frac{2}{3}$ -ը սուրճ և. այնուհետև դալիս են՝ կաուչուկ, բամբակ, կակաո, միս, կաշի: Ներմուծվում են գլխավորապես մեքենաներ, յերկաթ, պողպատե առարկաներ: Պարզ և, վսր սկսվում և յերկրի ինդուստրիալիզացիան:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.—Բրազիլիան և Արգենտինայի նման միացյալ հանրապետութիւն և: Նա բաղկացած և 20 նահանգից և մեկ մայրաքաղաքի շրջանից: Իրոք՝ իշխանութիւնը գտնվում և գրամատեր արխատկրատիայի, խոշոր հողատերերի և պլանտատորների ձեռքում:

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԱՍԻԱՅԻ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Յ Ա Պ Ո Ն Ի Ա

Առանց գաղութների—385 հազ. բառ. կլմ. լեզ 60 միլ. ազգաբնակչութիւն: Գաղութները (Հաբավայից Սախալից, Կո-րեա, Կովաքուսից, Ճորմոգա, փառական սիրապետութիւն Հա-րավայից Փանչուրիայում լեզ մի Եարմաք. կղզիներ)—300 հազ. բառ. կլմ.-ից ավելի, 23 միլ. բնակչով: Ընդամենը 700 հազ. բառ. կլմ. 33 միլ. ազգաբնակչությամբ:

Բարտեղի վրա գտնք և նշանակեցեք Յապոնիան ու նրա կազմի մեջ մտնող՝ 1) Կուրիլյան կղզիները, Սախալինի հարա-վային մասը (Կարաֆուտո), Իեզո, Նիպոն կամ Դոնդո, Սիկո-կու, Կիու-Սիու, Ռիու-Կիու և Ֆորմոզա կղզիները:

2) Կորեան ու Մանչուրիան:

3) Լյաոդուն և Կիաոչաո (առաջինը դեղին ծովի հյուսիսից, յերկրորդը հարավից) թերակղզիները:

4) Ախոտի, Յապոնական և Դեղին ծովերը:

5) Թաթարի և Լապերուզի նեղուցները:

6) Տոկիո, Ոսակա, Յոկահամա, Կոբե քաղաքները:

7) Վճր զուգահեռների մեջ և ընկած Յապոնիան: Պարզե-ցեք Յապոնիայի մակերևութի բնույթը. վճր քամիների սահ-մաններում և ընկած Յապոնիան. շատ տեղումներ են լինում. վճրքան և ձմեռային և ամառային ջերմութիւնը. բուսականու-թիւն բնույթը:

Անվանեցեք Յապոնիայի գլխավոր հանքերը և նրանց տեղը:

Պարզեցեք ազգաբնակչության խտութիւնը, ազգաբնակչութեան բաշխումն՝ ըստ նրա խտութեան և աշխատեալ բաշխելու պատճառները:

ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆ.— Յապոնիան կղզիների պետութիւնն է, վոր մինչև վերջերս փակված ու բացառապէս յերկրագործական յերկիր եր ներկայումս նա մի համաշխարհային պետութիւնն է՝ աշխուժ առևտրով, խոշոր ծովային նավատորմով և արագ կերպով աճող արդիւնատրութեամբ, սակայն գերակշռողն, այնուամենայնիվ, դեռ յերկրագործութիւնն է մնում:

ՅԱՍՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԲՆՈՒՅՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱԲՆԱԿՈՒՅՅՈՒՆԸ

ԴԻՐԲԸ.— Ասիայի նկատմամբ Յապոնիան Մեծ ովկիանոսում նույն դիրքն ունի, ինչ վոր Ատլանտյան ովկիանոսում Անգլիան ունի՝ Յնվորպայի նկատմամբ: Նրա ափերը նույնքան են կտրտված, վորքան և Անգլիայինը: Յապոնիայում ամեն տեղ ծովը մոտիկ է, և այս հանգամանքն ահագին դեր է խաղացել նրա ազգաբնակչութեան կյանքում (ձկնորսութիւն, տրանսպորտ): Սակայն Անգլիայի ափերի դիմաց ընկած են առևտրով ու արդիւնաբերութեամբ ավելի զարգացած պետութիւններ, քան Յապոնիայի ափերի դիմաց է: Յապոնիայից Ամերիկա ճանապարհը յերկու անգամ ավելի չե, քան Անգլիայից Ամերիկա:

ԿԼԻՄԱՆ.— Յապոնական կղզիներն ընկած են Անգլիայից հարավ 50°—22° հյուսիս. լայնութեան: Սակայն 50° և 40°-ի մեջ ընկած հյուսիսային կղզիները (Կուրիլյան, Սախալին, Ինզո) թեպէտ Անգլիայից 10° հարավ են գտնվում, այնուամենայնիվ անհամեմատ ավելի ցուրտ ձմեռներ են քանենում, ձմեռն էլ զգալի սառնամանիքներ են անում: Անգլիայի ափերը տաքանում են գոլֆշտրոմ կոչված տաք հոսանքով, իսկ հյուսիսային յապոնական կղզիները ցրտում են Ուա-Շիվո ցուրտ հոսանքով, վոր գալիս է հյուսիսային բևեռային ծովից: Հարավային ափերին մոտենում է Կուրո-Շիվո տաք հոսանքը, սակայն քամին քշողում է նրան դեպի Ամերիկայի ափերը: Ավելի հարավային քաղաքներում—Տոկիոյում ու Նագասակիում ձմեռները մեղմ են լինում. հունվարին մինչև հինգ աստիճան տաք է:

ԲՈՒՍԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Միայն Ֆորմոզան է. վոր բոլորովին արևադարձային բուսականութիւնն ունի: Այստեղ բուսումն ենքանան, Աշխարհապրութիւն—12

արմավենի, քաֆուրի ծառ, մինչդեռ Սախալինում, Իկդուում՝ շամի, կեչի, փնճի, Նիպոգոնի հարավում և հարավային կղզիներում բուսնում և թթենի:

Ամառը Յապոնիայում ամեն տեղ տաք և, լերեք անգամ ավելի չե անձրևում, քան Մոսկվայի նահանգում. այս պատճառով ել բուսականությունը բոլոր կղզիներում փառահեղ և Բուսականության ծայրահեղ զանազանակերպութունները յապոնական կղզիների առանձնահատկություններից մեկն և Դրանց մոտ այնպիսի բուսականություն և բարձրանում, վոր տարբեր կլիմայական դոտիների չե հատուկ: Բրնձի դաշտերը բոլորով բլուրների վրա շամի չե լերևում: Մերրգերը ջրոտ են, այդ պատճառով ել այգեգործությունը դարգացած չե. բայց դրա փոխարեն ծաղիկները հազվագյուտ դեղեցկության են հասնում: Յապոնացիք ծաղկաբուծության մեջ կատարելա վարպետներ են. նա Յեվրոպայի առաջին ծաղկաբուծական լերկրից—Հոլլանդիայից պակաս չե:

ԹԵԼՅԵՅԸ.—Կղզիները լեռնոտ են, միայն նրանց մի ութերորդ մասն և տափարակ, հարթություն: Լեռները մասամբ լերկ, մասամբ անտառապատ են: Յապոնիայի անտառներն ու անմշակ վայրերը կադմում են նրա մոկերեկութի 60⁰/₀-ը: Հրաբխային ժայթքումներ բավական հաճախ են կրկնվում: Ֆերկրաշարժներն ավելի հաճախ ու վտանգավոր են: Սրանք հաճախ ծովը շարժում են դեպի ցամաքը: Այսպիսի դեպքերում հարյուր հազարներով ժողովուրդ և վոջնչանում: Ամենաօրոտափելի լերկրաշարժներից մեկը, վոր տեղի ունեցավ 1923 թվին, մի շարք քաղաքների կործանեց, վորոնց թվում նաև Յոկոհաման: Վրնասները 2 միլիարդ ուրբու ելին հասնում, ճիշտ այնքան, վորքան ծախսվել եր ուսույապոնական պատերազմի ժամանակ:

ԳԵՏԵՐԸ.—Գետերը լեռնային են և սրընթաց, այլ և բազմաթիվ ջրվեժներով ու սահանքներով: Նավարկության համար անպետք են, սակայն լայն կերպով ոգտագործվում են բրնձի դաշտերը ջրելու և ելեկտրիֆիկացիայի նպատակով:

ՀԱՆՔԵՐԸ.—Հրաբուխների կրատերներում (հանդած կամ ուղղակի չգործող) ծծումբ և ժողովում. լեռներ կազմվելու ժամանակ առաջացած ձեղքներից նավթ և դուրս գալիս: Բայց նրա քանակը Յապոնիայում պակաս և, այնքան ել մեծ չե, և յապոնական կապիտալը կիրառվում և արտասահմանում կապալով վերցրած ձեռնարկություններում (Սախալին, Մանջուրիա, Չինաստան): Ավելի շատ քարածուխ և հանվում. սակայն սեփական արդյունաբերության համար սա չե չի բավականանում: Պակասը լրացնում են Միացյալ Նահանգներից բերելով:

Բաժական շատ պղինձ կա. յերկաթը պակաս է, դա չիլ են Մխացյա: նահանգներից և ներմուծում: Յերկաթի հարուստ հանքեր կան սահմալ նամերձ Չինաստանում, դեպի ալդ կողմերն ել ձգտում և Յապոնիան Առանց սեփական յերկաթի ծանր արդյունաբերություն զարգացնելը դժվար է:

ԱԶԳԱՐՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Չնայելով վոր լեռները Յապոնիայի մակերևութի բաժական զգալի մասն են բռնում, այնուամենայնիվ յապոնական կղզիների վրա, առանց գաղութների (388 հազ. քառ. կլմ. վրա) ապրում է մոտ 60 միլ. մարդ: Միջին խտությունն է 152 մարդ մեկ քառ. կիլոմետրի վրա: Աղգաբնակությունը հավասարաչափ չի բաժանված: Յապոնիայի չորս գլխավոր կղզիներից ամենից սակավ աղգաբնակությունը հյուսիսային Իեզո կամ Պոկայկիդո կղզու վրա չե: Այդ կղզին լեռնոտ ու անտառապատ է և վախեցնում է իր ցուրտ ու ձյունառատ ձմեռներով: Այստեղ կոլտուրական հող համարյա չկա: Աղգաբնակության հիմնական մասսան ապրում է Գոնդո կղզու վրա: Կղզու հարավի կլիման շատ մեղմ է: Այստեղ բոլոր պիտանի հողը մըշակված է: Այստեղ են ընկած բոլոր խոշոր քաղաքներն ու արդյունադործական կենտրոնները: Կտրտված ափերի շնորհիվ շատ աչքի ընկնող նավահանգիստներ ևս կան: Հարավի չերկու կղզիները ևս խիտ աղգաբնակություն ունեն: Այստեղ կլիման ավելի մեղմ է: Մրանցից մեկում (Կիո-Միո) և գտնվում Յապոնիայի ամենից հարուստ քարածխային ավազանը:

ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ.— Այստեղ, ինչպես և Չինաստանում, աղգաբնակությունն ըստ մեծի մասին գլուղացիական է, սակայն քաղաքային կլանքն ավելի չե զարգացած, քան Չինաստանում: Յոկոհոմ 2 միլիոնից ավելի բնակիչ ունի. ամենախոշոր արդյունաբերական կենտրոն՝ Ուսակա՝ նույնպես: Յոկոհամա նավահանգիստը XIX դարի կեսերին մի հասարակ բանվորական գլուղ եր: Մեր դարու սկզբում նրան սարքավորեցին տեխնիկայի վերջին խոսքով: Ներկայումս նա 450 հազ. բնակիչ ունի և Ամբերիկայի հետ ամենաաշխուժ կապ պահող քաղաքն է: Նոբե նավահանգիստն ավելի բազմամարդ է (600 հազ. բնակ.): Նազասակից ունի 200 հազ. բնակիչ, իսկ նախկին մայրաքաղաք Յոկոհոմ՝ մոտ 680 հազ.: Յապոնական քաղաքներից շատ քչերն են պահպանել իրենց նախկին տեսքը. նրանց մեծ մասը չեմրոպական ձևի յեն: Բոլոր մեծ քաղաքները ելեկտրական տրամվայ, ելեկտրական լուսավորություն, հեռախոս ու հեռագիր ունեն:

ՅԱՊՈՆԱՅԻՔ.— Ներկայումս յապոնացիք, անկասկած, Ասիայի առաջադեմ ժողովուրդն են հանդիսանում: Նրանք մոնղոլական ցեղին

են պատկանում, սակայն այս վերջիններիս հատուկ դիմադները ներանցում բաժանան կոչված են, Կարծում են, վոր յապոնացիք առաջացել են մալայացոց, մոնղոլների, այնոների, Ֆիլիպպյան նեգրիտոների և ինդուսների խառնուրդից: Յերկար ժամանակ այս ժողովրդի կյանքի վրա մեծապես ազդում եր Զինաստանը, վոր դարերով մշակված կյանքի ու կուլտուրայի ձևեր ունեւ: Նրանցից ել յապոնացիք III դարում գրության արվեստը փոխ առան, իսկ մի դար հետո յեւ շերամապահությունը:

ՖեՌԻԱԼԻՉՄԸ.—Յերկիրը կառավարելում արապետում էյին չինական կարգերն՝ ավելի զարգացած ֆեոդալական վոգով: Թագավորի (միկադո) իրավունքները նսեմացնում էյին Շոգունները—գլխավոր զինվորականները: Ֆեոդալական ազնվականութունը բաժանվում եր՝ **զամիքներ** (ֆեոդալական իշխաններ) և **սամուրայներ** (զինվորական դաս): Մինչև XIX դ. կեսը Յապոնացիք ունեյին իրենց առանձնահատուկ կյանքը, փակված լեվրոպացիներից, նույնիսկ կորեացիներից և իրենց ուսուցիչ չինացիներից: Սակայն 1854 թվին Ամերիկացոց հաջողվեց միջանի յապոնական նավահանգիստներ բանալ լեվրոպացիների համար: Յապոնիայի թագավոր Մուտոգուխիտոն իր սեփական իշխանութունը զորացնելու նպատակով լեռանդուն պալքար սկսեց ֆեոդալականության դեմ: Պայքարը վերջացնելով շողունների նշանակության և դամիների ու սամուրայների արտոնութունների վոչնչացումով՝ 1889 թվին յերկիրը պարլամենտ ստացավ:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԸ.—Յապոնական սահմանադրության մեջ դեռ շատ ուժեղ և ֆեոդալական գիծը: Բառի իսկական իմաստով ալդետդ պարլամենտարիզմ չկա: Միկադոն ցմա հառավարող և, առանց պատասխանատու լինելու ժողովրդի առաջ. նա անսահման իրավունք ունի զորքի և նավատորմի վրա. նրան ե պատկանում պատերազմի և հաշտության իրավունքը: Կարևորագույն խնդիրները քննվում են ծերերի խորհրդում և միկադոյին կից «գադունի խորհրդում»: Պետական գերագույն որդանը մինխառնների խորհուրդն ե: Յապոնական պարլամենտը բաղկացած ե Վերին և Ներքին պալատներից: Վերին պալատի անդամներն են խոշոր բուրժուազիան և իոնձային ազնվականները: Ըստ սահմանադրության նա չի կարող արձակվել: Ներքին պալատը նույնպես ունեւոր դասի—արդշունաբերողների և խոշոր հաղատերերի շահերն և ներկայացնում: Քաղաքական իրավունքը կապված ե մեծ հարկեր տալու հետ (ընդամենը 3 միլ. ընտրողներ), Պարլամենտում միայն յերկու կուսակցություններ կան՝ խոշոր հողատերերի և կապիտալիստների կալացուցիչների: Բանվորական շարժումը նոր և սկսում ազդել

յերկրի կլանքի վրա և մոտիկ ապագայում խոշոր քաղաքական ուժ և դառնալու:

ՅԵԶՐԱՖԱԿՈՒՄՆԵՐ.—Յապոնիան շատ ել մեծ յերկիր չե: Անչափ լեռնոտ լինելու պատճառով յերկրագործության համար քիչ հող ունի: Նպաստավոր դիրքը և ազգաբնակչության խտությունը նրան արդյունաբերական զարգացման ճանապարհի վրա յեն դնելու:

ԲՍԱՆԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՅԱՊՈՆԻԱՅԻ ԿԱՊԵՐԸ ՄՅՈՒՍ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ շԵՏ

Ի՞նչն և պատճառը, վոր Յապոնիան Մեծ ովկիանոսի Անգլիա յն կոչվում:

Արդյոք Յապոնիայի դիրքը ևս նույնքան նպաստավոր է, վորքան և Անգլիային:

Վորո՞նք են Յապոնիայի գլխավոր նավահանգիստները և ո՞ւր են տանում:

Ինչո՞ւ Յապոնիայի ծովային ճանապարհները նաև ներքին հաղորդակցության ճանապարհներ են:

Արդյունաբերության զարգացման համար ի՞նչ հնարավորութիւններ ունի Յապոնիան:

Այդ հնարավորութիւնները նույնքան մեծ են, վորքան և Անգլիայում:

Յապոնիայի վո՞ր մասերում ավելի պիտի զարգանա արդյունաբերութիւնը:

Վորտեղ ավելի լավ են զարգացրել տրոպիկական մշակութիւնները. վո՞րտեղ են գտնվում շերամապահության և թելի կուլտուրայի գլխավոր շրջանները:

Յապոնիայի գլխավոր զբաղմունքը յերկրագործութիւնն է, վորով զբաղվում և ազգաբնակչության 60⁰/₀-ը, թեպետ վերջերս սկսել և արագ կերպով զարգանալ նաև ինդուստրիալիզացիան:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Յապոնիան ինքնին մեծ չե, բայց այդ փոքր տարածութիւն $\frac{3}{4}$ -ն ել լեռներ են: Հողի 19⁰/₀-ից պակաս և մշակված: Յուրաքանչյուր շնչին ընկնում և 0,12 հեկտ. մշակված հող:

ՀՈՂԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ.—Մեր տեսակետից չապոնացու մշակած դաշար մի բանջարանոց և Հոդամասի միջին հատիւ մեկ հեկտարից ավելի չէ, չերբեմն նուէնիակ պակաս և: Դաշտային հողերի մոտ $\frac{3}{5}$ -ը պատկանում է գյուղացիներին, վորոնք իրենց համար են

Թեյի և բրնձի բլանտացիաներ Յապոնիայում:

մշակում, $\frac{2}{5}$ -ը խոշոր սեփականատերերի ձեռքում և, վորոնք ալի հողերը կապալով են տալիս յերկրագործներին: Այստեղ, ինչպէս և Չինաստանում, հողի մշակութիւնը մեծ խնամքով և կատարվում: պարարտացումը կատարվում է շատ լավ (հանքային և որդանական պարարտացում. վերջինս—փոած ձկներէց),

Բացի, չնայելով չապոնացու ծայրահեղ և հմուտ աշխատանքին, այսքան քիչ հողը նրան չի կարող կերակրել: Ժողովրդական մասսան չափազանց աղքատ է: Յերկրի հարստութիւնը պատերազմի ժամանակ սկսեց աճել, սակայն այնքան ել մեծ չեւ Հողը չափազանց թանկ է: Մեկ հեկտարը $\frac{2}{3}$ հազ. ռուբլուց ել ավելի չէ գնահատվում: Աղգաբնակութիւնը հիմնական սնունդ տվող հացահատիկը բրինձն է: Դաշտերի $\frac{3}{5}$ -ը նրան է հատկացված: Լեռնայան շրջում աճում են՝ դարի (Յապոնիայի յերկրորդ հացը) և ցորեն, փոքր քանակութեամբ կորեկ, վարսակ և այլն:

ԲԱՆՋԱՐԱՆԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ.—Յապոնիայում բանջարեղենը սնունդի է կշական մասն և, խիստ բազմատեսակ է և մշակվում է մեծ քա-

նակությամբ.— քաղցր կարտոֆիլ (գետնախնձոր), բողի, կարտոֆիլ, բակլաներ, տաբո, դդում, բադրիջան, սոխ, սխտոր, կաղամբ, վարունգ, ուտելու լոտոս, բամբուկ, պղպեղ, զանազան տեսակի սալաթներ և այլն:

ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԲՈՒՅՍՆԵՐԸ.— Մանվող տեխնիկականներից ամենից շատ լեկամուտ տալիս և վուշը, դետենդնկուշը և այլն: Մեծ քանակությամբ ձխախոտ ել և մշակվում:

Նիպպոնի հարավային մասի լեռնալանջերում և հարավային կղզիների վրա մեծ քանակությամբ տարածված և թեյի և թթենու կուտուրան:

ԹԹԵՆԻ ՅԵՎ ՇԵՐԱՄԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ.— Յապոնական յուրաքանչյուր վեց ընտանիքից մեկը պարապում և բոժոժի մշակությամբ: Դրանով զբաղվում են բացառապես կանայք: Մետաքսը մանուկ են վռնթե տներում, այլ հատուկ մանարաններում, ուր աշխատողները դարձյալ կանայք ու աղջկերք են: Բոժոժը կաղմում և գլուղատնտեսական լեկամուտի 1/5-ը: Մետաքսի մի մասը վերամշակվում և յապոնական գործարաններում, իսկ 70% առտահանվում և գլխավորապես ղեպի շյուս: Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները: Մետաքսը միակ հումքն է, վորից Յապոնիան արտահանում և մեծ քանակությամբ: Յապոնական մետաքսը ծածկում և համաշխարհային պահանջի 40%: Բացի թթենուց, վորի տերևներով կերակրվում և շերամը, Յապոնիայում մշակվում և նաև «թղթի թթենի», վորի հումքից թուղթ են պատրաստում:

ԱՆՍՍՆԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ.— Համարյա մշակման պիտանի ամբողջ հողը հատկացրած և դաշտային, բանջարանոցային և ալգիներում մշակվող կուլտուրաներին: Արոտների համար շատ քիչ տարածություն և ֆուս: Դաշտերը մշակվում են բացառապես մարդկային ձեռքերով: Պարարտացումը գլխավորապես հանքային և կամ ձկան ֆափոգորդներից: Միս և կաթ քիչ են գործածում (այստեղ չկան չոր անապատներ, վորոնք հարմար են վոշխարաբուծության համար): Պարզ է, վոր այսպիսի պայմաններում անասնաբուծությունը մեծ չափերի հասնել չի կարող: Վոշխար համարյա չկա: Կենդանաբուծության աչքի ընկնող ճյուղ է կազմում հավաբուծությունը:

ՁԿՆՈՐՄՈՒԹՅՈՒՆ.— Բացի բրնձից ու հացահատիկների մյուս տեսակներից, բազմաթիվ բանջարեղեններից և թեյից, աղդարնակության սննդի մեջ մեծ տեղ և բռնում նաև ձուկը: Վոշ մի ժողովուրդ այնքան ծովային ձուկ չի գործածում և իր սննդով այնքան պարտական չի ծովին, վորքան յապոնացիք: Կղզիների նեղ ու ձգված ձկնամեն տեղ թարմ ձուկ ունենալու հնարավորություն և տալիս: Յա-

պահանջում մոտ $1\frac{1}{2}$ միլ. մարդ ուղղակի թե անուղղակի կերպով ձկնորսությամբ և ապրում:

ԱՆՏԱՌԱՔՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Նա մեծ նշանակութիւն ունի շինարարական, թղթի և լուցիւ արդշունարերութեան համար: Մեփական փայտ պահպանում և, ուստի ներմուծում են Միացյալ Նահանգներից, Կանադայից և իՍՅՄ-ի հեռավոր արեւելքից (առանձնապէս գնահատւում և սիրելիան մայրին):

ԱՐԴՅՈՒՆԱՔԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.—Ամենամեծ զարգացման հասկ և բամբակագործական արշունարերութիւնը: Յայտնիան լերեւ անգամ ավելի բամբակ և վերամշակում, քան Ֆրանսիան: Համարյա նույնքան զարգացած և նաև մետաքսի արդշունարութիւնը, վորով Յայտնիան ամբողջ աշխարհում առաջին տեղն և բռնում: Թղթի շատ գործարաններ կան: Սկսում և զարգանալ նաև մետաղագործութիւնը: Արդին յապոնացիք իրենք են պատրաստում իրենց համար անհրաժեշտ առևտրական ու զինվորական նավերը, շոգեկառքերը, վագոնները, հեռագրական և հեռախոսային թելերն ու ապագրատները: Յերկաթի պակասը դանդաղեցնում և ծանր արդշունարերութեան ընթացքը:

Իմպերիալիստական պատերազմն արագացրեց յապոնական արդշունարերութեան ընթացքը: Առանձնապէս զարգացավ տեքստիլը և նավաշինարարութիւնը, ինչպէս նաև ներկեր պատրաստելունը:

ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԸ ՅԵՎ ՆԱՎԱՏՈՐՄԱՆ.—Իբրև կղզիների և առևտրական պետութիւն Յայտնիան առանձին ուղադրութիւն դարձրեց իր նավատորմի զարգացման վրա: Տարողութեամբ ներկայումս նա յերրորդ տեղն և բռնում ամբողջ աշխարհում (Անգլիայից և Մ. Նահանգներից հետո): 1914 թվից մինչև 1925 թվը յապոնական նավատորմի տարողութիւնը $2\frac{1}{2}$ անգամ մեծացել և: Յայտնիայում հազորդակցութեան գլխավոր ճանապարհ հանդիսանում և ծովը: Յերկրի վրէ մի կետ ափից 100 կիլոմետրից ավելի հեռու չէ. և չնայելով սրան, նա ծածկված և լերկաթուղիների խիտ ցանցով (Ֆորմոզայի հետ միասին 14000 կլմ., վորից $\frac{3}{4}$ պետական):

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ.—Իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ Յայտնիայի առևտուրը խիստ զարգացավ: Նրա առևտրական բալանսն ակտիվ դարձավ: Բայց լերը լեվրոպական մրցակիցները նորից ասիական շուկա վերադարձան, այդ բալանսը նորից պասսիվացավ (1925 թ. ներմուծում 2,6 միլիարդ իեն—իենը 2 ուռւ.,—արտահանումը՝ 2,2 միլիարդ. 1926 թ. ներմ. 2,4 միլիարդ, արտահանումը 2 միլիարդ. 1927 թ: ներմ. 2,2 միլիարդ, արտ. 1,99 միլիարդ):

Ներմուծման գլխավոր նյութերն են՝ բամբակ, յերկաթ, մեքենաներ, բուրդ, բրդի գործվածքներ, քուսպ, շաքար, բրինձ և այլն:

Արտահանման գլխավոր նյութերն են՝ բոժոժ և մետաքսի գործվածքներ, բամբակեղեն:

Ապրանքաշրջանառության պատկերը ճիշտ գաղափար է տալիս յերկրի ինդուստրիալիզացման մասին: Ներմուծվում են գլխավորապես հում նյութեր և մեքենաներ, արտահանվում են ֆաբրիկատներ և կիսաֆաբրիկատներ:

Յապոնիան առևտուր ունի գլխավորապես Միաց. Նահանգների, Բրիտանական կայսրության և Զինաստանի հետ:

ԱՌՆՎՏՈՒՐ ԽՍՀՄ ՀԵՏ:—Պատերազմից առաջ Ռուսաստանի առևտուրը Յապոնիայի հետ շատ անշահն էր: 1913 թվին Յապոնիայից Ռուսաստան է թրտահանվել 9 միլիոն իենի ապրանք: Պատերազմի ընթացքում այդ թիվն անսովոր կերպով աճեց և 1916 թվին դարձավ 151 միլ. իեն: Քաղաքացիական պատերազմի և ոտաբերկրյա ինտերվենցիայի ժամանակ Յապոնիան Սիբիր ու մեր հեռավոր արևելյան շրջաններն այնպիսի ապրանք էր գցում, վրը տեղ չունեի նույնիսկ ասիական շուկաներում: Իսկ չերբ Հեռու Արևելքում խորհրդային իշխանությունն հաստատվեց, առևտուրն էլ նորմալ բնույթ ստացավ: 1925/26 թ. Յապոնիայի ներմուծումը ԽՍՀՄ 2,6 միլ. ռուբլու էր: Գլխավոր նյութերն էյին, թուղթ, վուշի գործվածքներ և այլն: Այլ և բամբակի ու բրդի գործվածքներ, շաքար: Հետագայում ավելանալու չեն՝ բժշկական ու ֆիզիկական գործիքներ, բոժոժ, բրինձ, մրգեր, բուսական յուղ, քիմիական ու դարադեղու նյութեր և այլն: ԽՍՀՄ-ից արտահանվել են Յապոնիա — անտառանյութեր, թարմ աղած և ապրիստած ձուկ, յերկաթ, ցինկ և վուշի սերմ—ընդամենը 12,7 միլ. ռուբլու: Յապոնիայից 1927 թվին ԽՍՀՄ է արտահանվել 7,3 միլ. ռուբլու ապրանք, իսկ ԽՍՀՄ-ից Յապոնիա ուղարկվել 22,3 միլ. ռուբլու ապրանք:

ԻՄՊԵՐԻԱԼԻԶՄԸ.—Մինչև XIX դարի 80-կան թվականները Յապոնիան մի փակ պետություն էր, վոր ապրում էր բացառապես յերկրագործությամբ ու արհեստներով: Իսկ այժմ մի խոշոր համաշխարհային պետություն է՝ նույնքան խոշոր իմպերիալիստական ախորժակով: Յնվրոպական պետություններն աճել են դանդաղ ու աստիճանաբար, իսկ Յապոնիան իր նախկին դրությունից այսօրվա վիճակին հասավ հանկարծ, մի ուժեղ թռիչքով:

Արդյունաբերության արագ աճելը պահանջում էր շուկաներ, ադգարնակության արագ ավելանալը՝ նոր յերկրներ դադթեցնելու և

սննդանյութեր ստանալու համար: Յապոնիան սկսեց կղզիներ (Սախալինի հարավը, Ֆորմոզան և այլն) և ափական ցամաքում հողեր զբաղել (Կորեա, հարավային Մանջուրիա, Կվանտունգ թերակղզին՝ Պորա-Արաուրոով և Դալնիով, Շանտունգ թերակղզին, վորից Յապոնիան միայն խոսքով և հրաժարվել): Յապոնացիք Սախալինը դնա-

Յապոնիան և Չինաստանը: Մյաքները ցույց են տալիս այն ուղղություները, վորով Յապոնիան ներխուժում է Չինաստան:

հատում են նրա ձկան համար: Կորեան հաց և տալիս Յապոնիային: Շնորհիվ այն հանգամանքի, վոր Կորեայի դաշտերն սկսեցին լավ մշակվել, նա սկսեց առատ ցորեն ու բրինձ տալ: Զարգանում են նաև բամբակաբուծությունն ու շերամապահությունը: Այսօր Կորեան տրանզիտային ճանապարհ է դիպի Յապոնիա: Մանջուրիան Չինաստանի սեփականությունն է համարվում, սակայն նրա փաստական տերերը յապոնացիք են: Այս յերկիրը նրանց համար շատ արժեքավոր է, վորովհետև առատ լորարույսեր, ցորեն, սիմինդր ու բրինձ և արտադրում:

Յապոնացիների նպատակն է տիրապիտող դիրք ձեռք բերել Մեծ

ովկիանոսում: Իրենց նախկին կղզիներին ավելացրին Գերմանիայից խլած մեծ-ովկիանոսյան Մարիանյան, Կարոլինյան, Մարշալյան կղզիները և այլն: Դրանցից ամենից կարևորը Յապ կղզին է, վերտեղ միջանի մեծ ովկիանոսյան ընդջրա կարելներ են միանում: Յապոնացիք մեծ յեռանդով բնակեցնում են Միացյալ Նահանգներին պատկանող Հավայան կղզիները: Այստեղ նրանք ազգաբնակչության կեսից ավելին են կազմում: Մեծ ովկիանոսին տիրապետելու համար Յապոնիան պատրաստվում է ընդհարվել Միացյալ Նահանգներին հետ. այս նպատակին հասնելու համար նա ստեղծել է խոշոր զինվորական ուժ, մասնավոր՝ ծովային: Առաջիմ նա Միացյալ Նահանգների հետ համեմատած զեռ մի զաջջ է, բայց նա մեծանում է զարմանալի արագությամբ: Ապագայում նրա ընդհարումը Միացյալ Նահանգներին հետանխուստիվի չի:

Չ Ի Ն Ա Ս Տ Ա Ն

Ձիմաստան (ինչպես ինքն է իրեն հաշվում) 12 միլ. բառ. կիլոմետր բարածուքյուն ունի, 415 միլ. ազգաբնակչությամբ, վարից բուն Ձիմաստանում—4,5 միլ. բառ. կիլոմետր, 387 միլ. ազգաբնակչությամբ, Սիե-Նիանգ—1,5 միլ. բառ. կիլոմետր, 1 միլիոն ազգաբնակչությամբ, Մոնգոլիա—3 միլիոն բառ. կիլոմետր, 2 միլ. ազգաբնակչությամբ, Յիբեր—2 միլ. բառ. կիլոմետր, 2 միլ. ազգաբնակչությամբ, Մանջուրիա 1 միլիոն բառ. կիլոմետր լիվ 22 միլ. ազգաբնակչությամբ: Մոնգոլիան իրեն անկախ պետություն է հայտարարել լիվ Ձիմաստանի գերիշխանությունը չի ճանաչում:

Համը քարտեզի վրա նշանակեցեք Սին-Կիանգը, Տիրեթը, Մոնգոլիան, Մանջուրիան և բուն Ձինաստանում Հյուսիսային և Հարավային Ձինաստանը:

Նշանակեցեք հետևյալ դետերն ու քաղաքները՝ Իլի՝ Կուլջա քաղաքով, Թարիմ՝ Յարկենդ քաղաքով, Սուան-Սե, Գան-Յզի-Յզյան՝ Սանկուու, Ուչան, Նանկին, Շանհայ քաղաքներով: Սի-Յզյան՝ Կանտոն և Հոնկոնգ քաղաքներով:

Նշանակեցեք սահմանակից պետությունների և զաղութների անունները:

Վոր դուգահեռների մեջ և ընկած բուն Ձինաստանը:

Քարտեզի վրա նշանակեցեք Սին-Գան շրջայի, Ձինական հարթության անունները և բացատրեցեք Հյուսիսային ու Հարավային Ձինաստանի մակերևույթի տարբերությունը:

Պարզեցե՛ք քամիների ուղղութիւնը՝ ամառն ու ձմեռը։
Հնուսխային ու Հարավային Չինաստանի ամառային ու ձմեռա-
յին ջերմութիւնը։

Յուլյց ավեք բուն Չինաստանի, Մանջուրիայի և ներքին
ծայրամասերի տեղումների քանակը, այլ և բուսականութեան տար-
բերութիւնը։

ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆ։— Չինաստանի ծայրամասի հոգերն ընկած են
Կենտրոնական-ասիական լեռնաստանում։ Գերակշռում են ավազով ու
քարերով ծածկված չոր հարթութիւնները և սառցարաններով ծած-
կված բարձր լեռները։ Նրանց մեջերքում նստակայաց յերկրագործա-
կան կյանքի համար պիտանի փոքրիկ հողամասեր քիչ կան։ Այդ հո-
ղամասերն անուշով են միայն Չինաստանի մասը կազմում, իրոք՝
նրանք միանգամայն անկախ են։ Մոնղոլիան իրեն անկախ և հայտա-
բարել։ Մոնջուրիան, վոր մի չերկրագործական յերկիր և, Յապոնիայի
կիսապաշտպան և։ Բուն Չինաստանը ևս առավելապէս չերկրագործական
և։ Վե՛տ գյուղատնտեսական, այլ բուն չերկրագործական։

Պոսեյնք ալժմ բուն Չինաստանի մասին։

ԲՍԱՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԲՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԱԶԳԱԲՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԻՐՔԸ ՅԵՎ ԿԼԻՄԱՆ։— Չինաստանն ընկած է հյուս. լայն.
43⁰ և 20⁰ մեջ, այսինքն՝ հյուսիսից բարեխառն և հարավից մերձա-
րեաղարձային գոտիներում։ Ձմեռը ջերմութեան աստիճանն ավելի
ցածր է, քան Յեվրոպայի ու Ասիայի նույն լայնութեան տակ գտնվող
չերկրներում։

Պեկինում, վոր Նեապոլից հարավ է ընկած, հունվարին 5⁰ ցուրտ,
յուկ հուլիսին 26⁰ տաք է (Նեապոլում ձմեռը 8⁰, ամառը 24⁰ տաք)։
Շանհայում, վոր Մարտիկոյին զուգահեռ է, միջին ջերմութիւնը հուն-
վարին 3⁰, հուլիսին 27⁰ է։ Մեծ տատանումներ են նկատվում խոնա-
վութիւնն ըստ տարվա չեղանակների բաշխելիս։— ցուրտ ձմեռին հա-
ջորդում և խոնավ ամառը։ Տեղումների քանակն ավելանում է՝ հյուս-
սիս-արևմուտքից դեպի հարավ-արևելք։

ԱՓԵՐՆ ՈՒ ՆԱՎԱՀԱՆԳԻՍՏՆԵՐԸ։— Չինաստանը շրջապատող
միջորեականներն են արևելյան յերկարութեան 100⁰ և 120⁰։ Արև-
մուտքում բնական սահմաններ են լեռնաշղթաները, արևելքում Մեծ
ովկիանոսը, Գեղին, Արևելյան-Չինական և Հարավային-Չինական ծո-

վերը: Այս ծովերը բաց են, նավարկութեան համար վտանգավոր, վորովհետև փոթորիկներ (տայֆուն) հաճախ են բարձրանում: Հյուսիսային Չինաստանի ափերը քիչ են կտրտված: Սրանք ֆիզիկական պատճառներ են, վորոնք ձախողել են չինացիներին ծովագնացային ընդունակութեւնները: Բայց Չինաստանը նավահանգիստ քաղաքներ չափ ունի, վոր իրենց մեջ բաժանել են իմպերիալիստական պետութեւններն՝ ըստ իրենց ազդեցութեան շրջաններին:

Ամենախոշոր շրջանառութեւն կատարում են Տյանցզին, Շանհայ, Կանտոն և Հոնկոնգ նավահանգիստները:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ.—Ամբողջ յերկիրը կենտրոնական լեռնավայրերից սանդխտաձև իջնում և դեպի Մեծ ովկիանոսը: Հանդիպակաց լեռնաշղթաներով նա բաժանվում և իր բնութեամբ և կազմվածքով տարբեր յերկու մասերի—հյուսիսային և հարավային: Հյուսիսային Չինաստանի հողը շեկ և, վոր գոյացել և կենտրոնական Ասիայի անապատներից քամիների բերած ավազից ու հողից—լեսսից: Դա խոնավութեւնը լավ և ծծում և շատ արգասիանդ և:

Այդ շիկահողում շատ բնորոշ ուղղահայաց ճեղքվածքներ են առաջ գալիս, վորոնց շնորհիվ գոյանում են կիրճերի, այրերի ու անցքերի ամբողջ սիստեմներ: Չինացիներին համար զրանք յերբեմն ճանապարհներ են հանդիսանում: Հյուսիսային Չինաստանի համար այդ շիկահողն ամեն ինչ և. նա արգասիանդ և և առասպելաշափ պտղատու: Նա ջուր ու ծաղիկ դեղին և ներկում և ամբողջ դաշտավայրին՝ դեղին գույն և տալիս: Յերբեմն չինացին ուրիշ շինանյութ չունենալով, նրա մեջ և վորում իր բնակարանը: Այդ բնակարաններից յերբեմն ամբողջ դյուղեր են գոյանում:

Բոլորովին այլ պատկեր և ներկայացնում Հարավային Չինաստանը: Յեթե մենք կատարյալ իրավունքով կարող ենք Հյուսիսային Չինաստանը դեղին յերկիր անվանել, նույն իրավունքով կարող ենք Հարավայինին կարմիր անունը տալ: Այստեղ ամբողջ տարածութեւններ ծածկված են կարմրահողով:

Դեղինը հացահատիկների, մանավանդ ցորենի, սիմիդրի, կորեկի, այլև պտուղների և բանջարեղենի յերկիր է: Կարմիրը՝ բրնձի, թեյի, թթի, հետևաբար նաև շերամապահութեան յերկիր է: Հյուսիսային և Հարավային Չինաստանների սահման կազմում են բամբուկե անտառները:

ՀՅՈՒՄԻՍՍԱՅԻՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆ.—Հյուսիսային Չինաստանն ընկած է Խուան-Սի գետի ավազանում: Նրա արևմտյան մասը, մանավանդ լեռնոտ տեղերում, ծածկված և լեսսի բարակ շերտով և մթնոլորտային

տեղումներ ավելի քիչ ունի, քան արեւելյանը: Վերջինս ավելի արդա-
վանդ է՝ շնորհիվ շիկահողի շերտի հաստութեան և ուժի (տեղ-
տեղ 600 մ.): Արեւմուտքը բացառապէս անասնադահական յերկիր է,
արեւելքը՝ յերկրագործական: Արեւմուտքում հարուստ ածխահանքեր
կան, վորոնց շահագործողն ոտարեկրլա կապիտալն է:

ԴԵՂԻՆ ԿԵՏԻ ԱՎԱԶԱՆ.—Չինական արդավանդ հարթութիւնն,
որը ընկած էն արեւելյան նահանգները, գոյացել է Խուան-Սե կամ
Դեղին գետի բերումներից (нанос). Բայց այն գետը, վոր ստեղծողն
է այս յերկրի, իր հեղեղումներով և հաճախակի հունը փոխելով մեծ
աղետներ և պատճառում նրան (այս պատճառով էլ «Չինաստանի
հոյա» և կոչվում), Հեղեղումները վոջնչացնում են հսկայական ցան-
քեր, սրբում սանում են գլուզեր ու քաղաքներ, խեղդոտում հա-
զարավոր մարդիկ: Նա իր հունը փոփոխում է՝ բերումներով աղբոտ-
վելու հետեանքով: Այս աղբոտումները խանգարում են նաև նավագնա-
ցութեանը: Եթան ջրային տրանսպորտի բացակայութիւնն արդելք
և դառնում գլուզատնտեսութեան ապրանքայնութեան զարգացմանը.
չի դարգանում նաև հյուսիսի արդունաբերութիւնը: Առայժմ հյու-
սին ամենից քիչ է կտրել իր կապերն անցյալից. նա մնում է յեր-
կրագործական անխոնջ աշխատանքի և արհեստի յերկրի:

ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆ.—Հարավային Չինաստանի հյուսիսը
(Միջին Չինաստան) բռնում Յան-Յզի-Յզյան գետի ավազանը, իսկ
հարավը՝ Սի-Յզյանի հովիտը:

Խուան-Սեյին հակառակ Յան-Յզի-Յզյանը յերկրի նավարկելի
գլխավոր յերակն է (ծովային նավերը հասնում են մինչև Հանկոու):

ՅԱՆ-ՅԶԻ-ՅԶՅԱՆԻ ԱՎԱԶԱՆ.—Յան-Յզի-Յզյանի հովիտը Չի-
նաստանի ամենահարուստ մասն է. Դա բրնձի շրջան է, վորը գլխավոր
հացահատիկն է և ներքին առևտրի համար մեծ նշանակութիւն ունի
(ավելցուկն արտահանվում է Հյուսիսային Չինաստան): Բացի դրա-
նից այստեղ մեծ քանակութեամբ այնպիսի մթերքներ են լինում,
վորոնք եղսպորտի գլխավոր նյութ են ծառայում (թել, բամբակ,
լեղեգնի շաքար, ծխախոտ, մետաքս): Արեւմտյան և միջին մասերը
հարուստ են հանքերով (ածուխ, նավթ, յերկաթ, պղինձ, արծաթ,
վոսկի և ալն): Չարգացած է նաև մշակող արդունաբերութիւնը
(բամբակագործական և մետաքսի, նավաշինութիւն, յուղի և ալլուրի
արտադրանք և մետաղագործութիւն): Այստեղ Չինաստանի ամենա-
խոշոր գործարանական կենտրոնն է Շաճհայը:

ՍԻ-ՅԶՅԱՆԻ ԱՎԱԶԱՆ.—Սի-Յզյանը համարյա ամբողջովին նա-
վարկելի յի: Նավերի ամենաաշխուժ շարժումը գետի գելտայումն է:

Այստեղ նրա վտակներն այնքան քիչ հոգ են թողնում, վոր ազգա-
բնակչության զգալի մասն ապրում է մեծ նավակներից կազմված լո-
ղացող քաղաքներում: Կանտոնում 100,000-ից ավելի ժողովուրդ է ապ-
րում ջրի լերեսին: Այդտեղ կազմում են թատրոններ, բեստորաններ
և այլն: Սի-Ցզյանի ավազանը ինտենսիվ բուսաբուծութւյան շրջան է:
Բրինձը տարեկան մի քանի հունձ է տալիս: Ահագին տարածութւյուն-
ներ են բուսում գետնընկույզը («չինական ընկույզ»), շաքարեղեգն,
ծխախոտը, կտնեփը, լեղակը, թեյը: Մեծ քանակութւյամբ պտուղներ
են արտահանվում: Հարավային Չինաստանի ալպինները տալիս են նա-
բինջ, լիմոն, սալոր, բանան: Զգալի զարգացման է հասել շերամապա-
հութւյունը: Բիւլ չե նաև հանքային հարստութւյունը—ածուխը, յեր-
կաթը, պղինձը:

Սի-Ցզյանի ավազանի ամենամեծ քաղաքը—Կանտոնը չինական
մյուս բոլոր քաղաքներից ամենից առաջ է համաշխարհային ապրան-
քաշրջանառութւյան մեջ մտել: Մյուսներից առաջ է պալքարի մոեղ
համաշխարհային կապիտալի դեմ, վորի ամբողջ գտնվում է Կանտոնի
կողքին, անգլիական Հոնկոնգ նավահանգստում, Սի-Ցզյան գետի բե-
րանում: Այստեղից ծայր առան ժողովրդական ապստամբութւյուններն
ու Չինաստանի հեղափոխական շարժումները և ոտարների լծից ա-
զատվելու համար մղվող պալքարը:

ԲՆԱՅԱՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.—Համարյա ամենուրեք Չինաս-
տանի հողն արգալանդ է: Յերկիրն իր ծոցում ևս մեծ հարստութւյուն-
ներ է թաղցնում: Համարյա բոլոր նահանգներում հարուստ ածխա-
հանքեր են պատահում, հաճախ նույնիսկ լեռկաթի հետ: Ածխի պա-
շարով Չինաստանն աշխարհի հարուստ լեռկրներից մեկն է: Յերկա-
թի պաշարով Ասիայի ամենահարուստ յերկիրն է, Չինաստանը բա-
ցառապես հարուստ է անտիմոնով, վոր անհրաժեշտ է լուցկու և գին-
վորական արդյունաբերութւյան համար, և վոլֆրամով, վորը պողպա-
տին պնդութւյուն է տալիս: Շատ են մեծ պղնձի հարստութւյունները:
Աննշան չեն նաև անագի հանքերը (թե պղինձը, թե անագն ամենից
շատ հարավ-արևմուտքում են):

ԱԶԳԱՆԱՅՈՒԹՅԱՆ ԽՏՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Ազգաբնակչության խտու-
թւյունը շատ է տարբեր: Մի ծայրում ընկած է հյուսիս-արևելքի ա-
նասնապահական շրջանն, ուր մեկ քառ. կիլոմետրի վրա 11 մարդ է
ապրում, իսկ մյուս ծայրում—ծովափնյա նահանգներն, ուր մեկ քա-
ռակուսի կիլոմետրի վրա 150 մարդ է ապրում:

Քաղաքները.—Շնորհիվ բազմադարյա ծաղկած արհեստների և
աշխուժ առևտրի Չինաստանն իր մեջ ապրող սակավաթիվ յեվրոպա-

ցիներին դեռ միջին դարերում և զարմացրել իր քաղաքների բազմամարդութեամբ: Չինաստանում 40-ից ավելի քաղաքներ կան, վորոնցից յուրաքանչյուրը 100 հազարից ավելի բնակիչ ունի: Մեկ միլիոնից ավելի ունեն հյուսիսայինմայրաքաղաք Պեկինգը կամ Պեյպինը (1921 թ. մարդահամարով, արվարձանների հետ միասին, 1,300 հազ. բնակիչ), Հանկոու — 1,600 հազ., Շանհայ — 1,500 հազ., Կանտոն — 1,400 հազար:

ԱՐՏԱԿԱԼԹ. — Տեղ-տեղ ազգաբնակչության խտությունը չի համապատասխանում ապրուստի աղբյուրներին. և ժողովուրդն ստիպված և լինում գաղթել: Ոտար յերկրներում գտնվող չինացիների թիվն 8 միլիոնից ավելի չէ: Ամենից շատ Հոլլանդական Հնդկաստանումն են — մոտ 2 միլիոն, Սիամում — $1\frac{1}{2}$ միլիոն, Հնդկաչինի մյուս մասերում՝ մոտ $1\frac{1}{2}$ միլիոն, Բրիտանական Հնդկաստանում 1 միլիոնից ավելի, Մալակկա թերակղզու վրա՝ շուրջ 1 միլիոն:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՅԵՏԱՄՆԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹՅՈՒՆԸ: — Չինաստանը հնագույն քաղաքակրթության յերկիր է: Չինաստանում շատ վաղուց են յերևացել տպագրությունը, ֆարֆորը, վառոդը. ավելի վաղ, քան Յեվրոպայում: Առաջին լրագիրը Չինաստանում յերևացել և այն ժամանակ, յերբ Յեվրոպայի մեծ մասը դեռ բոլորովին վալրենի վիճակում էր: Գիտությունը դեռ շատ վաղուց էր հարգված Չինաստանում: Պատասխանատու պաշտոնները տրվում էին ըստ զվտական աստիճանների, վոր վորոշվում էր խիստ քննություններ: Սակայն գիտնականությունը կալանում էր հին գրքերը լավ իմանալում, իր մտքերն անցյալում գրածի մասին արտահայտել կարողանալում: Հենցմիայն կարգաւ-գրել իմանալը Չինաստանում մեծ արվեստ է, վորովհետև յուրաքանչյուր բառ մի նշան, մի տառ ունի: Այդ տառերը գրելն ահադին ժամանակ և ուշադրություն և պահանջում: Գիտությունը կալանում էր իմաստության և հին գրքերը խորապես հասկանալում: Սա յեր ամբողջ կյանքը: Նա Չինաստանում չէր փոխվել հազարավոր տարիներ շարունակ: Դրա հիմքը կազմում էր գյուղի անփոփոխելի կյանքը: Յուրաքանչյուր գյուղ բնակեցրած էր ազգակից ընտանիքներով և կառավարվում էր այդ ընտանիքների ծերերի խորհրդով: Ծերերի իրավունքն ու խոսքը սրբազան էին: Կյանքի այս լեղանակը սերնդից սերունդ էր ավանդվում: Հազար տարի առաջ ամբողջ հողը մանրիկ մասերի բաժանվեց, վորոնք իրար էին անցնում ժառանգաբար: Այդ մանր հողերն, ինչպես յերևում է հին գրավյուրներից, հարյուրավոր տարիներ շարունակ նույնպես են մշակվել, ինչպես և այժմ: Բարբարոսների ներխուժումից պաշտպանվելու համար Չինաստանը շրջապատված էր բարձր պատերով: Յեվ այդ պատերից

յերկար ժամանակ վորեւ ոտար ազդեցություն ներս չէր թափանցում: Մինչև XIX դարը Ձինաստանը համարվում էր քարացած, հավետ անշարժ կուլտուրայի որինակ:

Յնվ ինչպես ամեն ինչ միջանի տարում փոխվեց: Ոտար կապիտալի ներխուժումը հեղաշրջեց յերկրի եկոնոմիկան: Այս հեղաշրջումը քաղաքական հեղափոխություն առաջ բերեց: Նրա գործն ալեկի արագացավ պատերազմական անհաջողությունների հետևանքով: 1894—95 թ. թ. չին-յապոնական անհաջող պատերազմից հետո, չերը լեվրոպացիք սկսեցին խել չինական հողերը, Ձինաստանն սկսեց ուսանողներ ուղարկել արտասահմանյան, մանավանդ յապոնական համալսարանները: Ձինացիք իրենց դպրոցներում սկսում են ծանոթանալ յեվրոպական գիտության ու տեխնիկայի հետ: Բացվում են ստորին, տարրական, միջնակարգ և բարձրագույն դպրոցներ, ընդհանուր և տեխնիկական՝ յեվրոպացիներից ու յապոնացիներից փոխ յառաված դպրոցական պլանով: 1912 թ. կառավարական սահմանադրական ձև է հաստատվում: Ձինացիք կտրում են իրենց հյուսիսը: Կյանքի ամբողջ ձևում շատ նորություն է լերևում: Սակայն հինը դեռ ամեն տեղ հաղթված չեր: Նա մնում էր կառավարական ձևում: Ձինաստանը բաժանվում էր 18 նահանգների, վորոնցից յուրաքանչյուրի գլուխը (գուձչուն) մի կատարյալ ֆեոդալական արքա յեր: Ներկայումս առանձին-առանձին նահանգների կառավարիչները կոչվում են թե իրար, թե կենտրոնական իշխանության դեմ:

ԲՍԱՆԵՐԿՈՒՅԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԶԻՆԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ԿԱՊԵՐԸ ՍՅՈՒՍ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՇԵՏ

Ինչո՞ւ չինական ժովագնացությունը չի զարգացել:

Ինչո՞ւ չերկրագործությունը Ձինաստանում ըացառիկ կարևոր նշանակություն է ստացել:

Ձինաստանի մեծ մասում ի՞նչն է խանգարիլ անասնապահության զարգանալուն:

Խոշոր արդյունաբերության զարգացման համար հնարավորություններ կան, թե վոչ: Յեթե կան, վորոնք են և արդյունաբերության վրա ճուղերի համար:

Ինչո՞ւ Հյուսիսային Ձինաստանն իր ֆիզիկական պայմաններով ալեկի կարիք ու պահանջ ունի յերկաթուղիների դարգացման, քան հարավայինը:

ՅԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Զինատանը բացառապես յերկրագործական յերկիր և Նրա ազգաբնակչության $\frac{3}{4}$ յերկրագործներ են: Բոլոր մշակելի հողերը բաժանված են մոտ 58 միլ. մանր գյուղական տնտեսությունների: Ազգաբնակչության յերկրագործ մասը մոտ 300 միլիոն և: Մի շնչին 0,4 հեկտար հող և գալիս: Այսքան աննշան հողով կերակրվելու համար առանձնապես խնամքով մշակել պիտի գիտենալ: Մանր հողաբաժինները մշակվում են ձեռքով՝ բանջարանոցային մարգերի պես: Դեռ բույսերի մի խումբը չհասած, ավելցրած մարգերում նորն են շթլում: Վերջին շթլի ժամանակ առաջին ցանածն արդեն հնձվում և: Այս ձևը ննարավորություն և տալիս տարեկան յերկու անգամ հունձ ունենալու:

Հողի արգավանդությունը պահպանվում և պարարտացման միջոցով (գլխավոր պարարտանյութերն են մարդկային աղբը, մոխիրը, կիրը, ձկների ֆափոքները և այլն): Մոլախոտերը միշտ քաղհանվում են: Բույսերի բուկը խնամքով լցնում են. ջուրն անպակաս և՛ շնորհիվ վոռոգման ընդարձակ ցանցի:

Ամենակարևոր հացաբույսը բրինձն և, վոր Հարավային ու Միջին Զինաստանում տարեկան յերկու անգամ և հնձվում: Հյուսիսային Զինաստանում բուսնում են ցորեն, սիմինդր, գառլյան, կարեկ, գարի, բազմատեսակ լոբաբույսեր:

Տարեկան 30 միլ. տոննից ավելի մաքրած բրինձ և ստացվում: Յեվ սակայն այս ահազին քանակությունը չի բավականացնում. կարեք և զգացվում զրսից ևլ մոտ 50 միլ. ուռբլու (վոսկով) ներմուծելու: Բրնձից բացի ստացվում են նաև ցորեն՝ 25 միլ. տ., գառլյան՝ 5 միլ. տ., ուրիշ հացահատիկներ՝ 70 միլ. տ., զանազան լոբաբույսեր՝ 80 միլ. տոնն:

ՅԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՔԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Բնական պաշտանների տարբեր լինելու հետևանքով հյուսիսում ու հարավում վաղուց հետե մշակույթների աշխարհագրական բաշխման ձև և մշակվել: Ներկայումս այդ զանազանակերպությունը և հիմնավորվում ներքին ու արտաքին ապրանքաշրջանառությունը:

Հարավային Զինաստանի իր բրինձը վոչ միայն հարավային նահանգների շուկաներն և նետում, այլև Զինաստանի ներքին շուկաներն և հասցնում: Մանջուրական հացահատիկը վորպես հումք վոչ միայն մանջուրական ջրաղացներն և գնում, այլև Տյանցզինի: Հարավային նահանգների բամբակը Շանհայի ու Տյանցզինի տեքստիլ գործարաններն և հասնում:

ՄԱՆՐ ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՅԲԱՅՈՒՄԸ։—

Գյուղատնտեսական մթերքների ապրանքայնության հետ միասին գյուղացիութեան շերտավորումն և տեղի ունենում։ Զինական գյուղացին առևտրով հարստանալով, հրապարակ և գալիս վորպես առևտրական ու վաշխառուական կապիտալի ներկայացուցիչ։ Զին գյուղացին գյուղական վաշխառուի ճորտն և դառնում։

Գյուղացու ճորտացման հետ միասին զարգանում և հողի առուծախն ու կտպալով առաւ։ Այսպիսով քայքայվում և գյուղացիական տնտեսութիւնը։ Նախկին սեփականատերերը կապալառուներ են դառնում, իսկ կապալավարձը խիստ բարձր և և կապալառուի համար ավազաններում։

ԱՊՐԱՆԲԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹՆԵՐԸ. ԲԱՄԲԱԿ։—Ապրանքային մշակութիւններից ամենից մեծ հաջողութիւն ունեցողը բամբակն է։ Բամբակագործութիւնը լայն ծավալ ունի Յան-Տզի-Տզյանի և Պուան-Պեյի ավազաններում։

Վերջին տարիներս բամբակի ցանքերը շատ են ընդարձակվել։ Բամբակագործութեամբ Զինաստանն այժմ ամբողջ աշխարհում չերրորդ տեղն և բռնում (Միացյալ Նահանգներից և Հնդկաստանից հետո)։ Բամբակը Զինաստանի համար արտահանման նյութ է։ Ամենից շատ նա Յապոնիա չե արտահանվում, փոքր քանակութեամբ էլ Յեմբուգա։ Բամբակի վորակը բարձրացնելու համար ամերիկական սերմ են գործածում։ մոռեք են գործել նաև բամբակազտիչ մեքենաներ։

ՄԵՏԱՔՍ։—Զինաստանում բամբակը չերկար ժամանակ պայքարում եր մետաքսի հետ՝ առաջնութեան համար։ Մետաքսն այժմ չերկրորդ տեղն և բռնում, սակայն նա իր նշանակութիւնը չի կորցրել վոյ ներքին շուկաներում, վոյ վորպես արտահանման նյութ։ Շերամապահութիւնը բավական համաչափ և ընթանում բոլոր չերեք գետավազաններում։ Գյուղացիք թթենիներ են տնկում թե իրենց տների, թե բրնձի դաշտերի շուրջը։

ԹԵՅ։—Վերջերս սկսել և պահասել թեյի առևտրական արժեքը։ նա առաջ առևտրի գլխավոր մշակութիւն էր։

Զինական թեյի տեղն այժմ բռնում և Հնդկաստանի ու Յեյլոնի թեյը։ Թեյի մշակութիւնը Զինաստանում մինչև որս էլ ձեռքով և կատարվում, այնինչ անգլիական կապիտալը Հնդկաստանում ու Յեյլոնում մեքենայացրել է։ Թեյն ըստ մեծի մասին արտահանվում և Անգլիա, Միացյալ Նահանգներն ու ՊՄՀՄ։ Նրա մեծ մասը ներքին շուկաներն և գնում։ Զինացին տարեկան 5 անգլիական ֆունտ (2,3 կգ) թեյ և գործածում, ուրեմն 400,000,000 ազգաբնակչութիւնը՝

9 միլ. կլինտալից տվելի: Այս քանակութունը 20 անգամ շատ է ներկայիս արտահանածից:

ԼՈՐԱՐՈՒՅՍԵՐ ՅԵՎ ՅՈՒՂԱՅԻՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ.— Ձինական ժողովրդի համար վորպես սնունդ բրնձի հետ միասին մեծ դեր են խաղում լորարուսերն ու նրանցից պատրաստած բուսական յուղերն ու ճարպերը: Բայց լորիններն ու յուղերը նաև կարևոր եքսպորտային նյութեր են: Այս պատճառով լորագլխների մշակութունն անպրաճաշին բնույթ է ստացել. մասնավանդ, վոր յուղեր պատրաստելու գործում դեր է սկսել խաղալ նաև արտասահմանյան կապիտալը: Մանր տնայնագործական ձևը հրապարակում տեղի չե տալիս մեծ յուղահան գործարաններին, վոր Մանջուրիայում կառուցում են լուսնա-ցիբ:

Յուղի արտադրութունը խոշոր արդյունաբերություն է դառնում մասնավանդ Հյուսիսային Ձինաստանում: Իսկ Հարավում գյուղական տնտեսության մեջ տարածված է յուղ պատրաստելու անասնական անալնագործական ձևը:

ՇԱՔԱՐԱՅԻՆ ԲՈՒՅՍԵՐ ՅԵՎ ՇԱՔԱՐԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ.— Ձինաստանում մշակում են թե շաքարեղեգն, թե շաքարալին ճաշկնդեղ, սակայն այս շաքարային բույսերի մշակութունը դեռ առանձին հանդուրժյուն չունի, վորովհետև շաքարի արտադրությունն էլ Ձինաստանում դուռ տնայնագործական բնույթ ունի:

ԿԵՆԴԱՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆ.— Բուսաբուծության հետ համեմատած, կենդանաբուծութունը Ձինաստանում յերկրորդական տեղ է բռնում. սակայն նա չե վորոշ չափով զարգանում է վորպես առևտրային անասնաբուծություն: Նրա սպառողական նշանակութունն աննշան է: Բանուկ անասունները շատ էլ տարածված չեն. պահում են միայն շատ ու քիչ ապահով գյուղացիք, այն էլ միայն հարավում (պահում են գլխավորապես դոմեշ): Ժողովրդական սննդում առաջին տեղը պատկանում է բուսեղենին (բրինձ, ցորեն և այլ հատիկներ, այլ և բանջարեղեն— շաղգամ, սխտոր, բակլաներ և այլն): Գործ է ածվում նաև ձկնեղեն՝ թե ծովային, թե գետի: Վորպես մսեղեն ծառայում են բադերը, վորոնք մեծ քանակությամբ վիտում են ճահճուտներում, խոզերը: Տավարի ու վոչխարի միսը, ինչպես նաև կաթնեղենը, գործածական չի, Ձինաստանում կաթնատու անասուններ պահելը զարգացած չի: Ներքին շուկայում շատ փոքր է նաև ուղտի ու վոչխարի բրդի պահանջը: Ձինաստանում բրդեղեն չեն հագնում: Անասուններից ամենից տարածվածը խոզն է: Միայն հյուսիս-արևելյան շրջաններում ու Ձինաստանի ներքին մասերում են պարապում տավար ու

վոչխար պահելով: Պահում են բավական շատ: Կենդանիներ պահելն արտահանման համար տալիս և գլխավորապես վոչխարի, այծի, ուղտի բուրդ և խոզի մազ:

Ձգալի քանակի ձու յե արտահանվում՝ մանավանդ դեպի Անգլիա: Արտահանվում են ռեֆրեժիրատոր-շոգենավերով, այդ պատճառով և Լոնդոնի շուկան են հասնում բավական թարմ վիճակում ու ռուսական ձկերից ավելի արժեք ունեն:

ԱՐԴՅՈՒՆԱՀԱՆՈՒԹՅՈՒՆ:—Այս արդյունաբերությունը գլխավորապես գտնվում և ոտար կապիտալի ձեռքում: Հանված քարածխի քանակը դեռ մեծ չէ (ընդամենը 20 միլ. տոնն):

Ձինաստանի յերկաթանքերի ձեռնարկների տերը յապոնական կապիտալն է: Հանքի մեծ մասը Ձինաստանում չի մշակվում, այլ արտահանվում և հում վիճակում: Թուջի գործածությունը Ձինաստանում դեռ շատ աննշան է:

ՈՒՐԻՇ ՀԱՆՔԵՐ:— Անտիմոնը և վոլֆրամը ծածկում են համաշխարհային պահանջի 60 %:

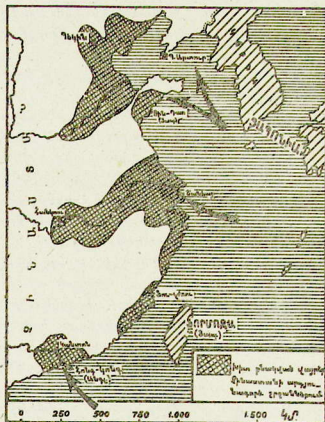
Ձինական նավթ վորոններում յապոնական ու ամերիկական կապիտալները մրցում են իրար հետ: Գլխավոր շահագործում կատարվում և Հյուսիսային Ձինաստանում և Հարավային Մանջուրիայում:

ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՆԵՐՔԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ:—Դեռ վաղ ժամանակներից Ձինաստանում վորպես ժողովրդական տնտեսութան գլխավոր հենակետ, գյուղատնտեսութան հետ միասին ծառայել են նաև արհեստներն ու տնայնագործությունը:

Ձանազան շրջաններ մասնագիտացել են այս կամ այն արտադրության մեջ: Շինում են բամբակե ու մետաքսե առարկաներ, ժապավեններ, գորգեր, հարդի հյուսվածքներ, կաշվեղեն, թղթից գործվածքներ, ֆաբրորե, մետաղե իրեր, փղոսկրից ու հասարակ վոսկրից և կրիայի պատյանից առարկաներ, կահույք և ուրիշ շատ բաներ: Բոլոր քաղաքները փողոցներում անվերջ խանութներ են, ուր գնորդի աչքի առաջ գտնազան առարկաներ են շինում: Մանր արտադրանքի գերակշռության հետևանքով ևլ մեծաքանակ առևտրական միջնորդներ կան: Թվում է, թե առևտուր է անում ամբողջ յերկիրը:

ԻՆԴՈՒՍՏՐԻԱ:—Տասնյակ տարիների ընթացքում յերկիրը մնում էր լուկ վորպես յերկրագործության, տնայնագործության ու արհեստների տեղ: Բայց XIX դարում, մանավանդ 80-ական թվականներին, սկսեցին իրենց ձեռնարկումներով մուտ գործել նախ անգլիական, ապա նաև ֆրանսիական, յապոնական, գերմանական, ամերիկական, ռուսական կապիտալները: Սկզբում Ձինաստանը պայքարում էր յիվ-

բողական ու ամերիկական նորամուծութիւնները դեմ, հետո չինական բուրժուազիան հասկացավ, Վոր ինքը կարող և ոգավել լեվրոպական ու ամերիկյան տեխնիկայից: Յերկիրն անասելի հարուստ և քարածխով ու յերկաթով, սննդի և տեքստիլ հումքով, մանաւանդ մեծ քանակութեամբ եծան ձեռքերով: Այս բոլորն ոգնեց եվրոպական, ամերիկական ու չինական գործարանային ձեռնարկումների արագ հաջողութեանը: Ներկայումս Չինաստանը մոտ 1000 ֆաբրիկաներ ու գործարաններ ունի, ուր մոտ մեկ միլիոն բանվորներ են աշխատում: Առանձնապէս աչքի յեն ընկնում մետաքսեղենի ու բամբակեղենի ֆաբրիկաները, ալյուրի ու յուղի գործարանները, ծխախոտի

Իեղի Չինաստանի արդյունագործական շրջանները տանող գլխավոր ճանապարհները: Ֆաբրիկաները: Արդեն տասնյակներով լերկաթի ու պողպատի գործարաններ ու ֆաբրիկաներ կան, վորոնք հիկկտրականութեանը վերաբերող իրեր են պատրաստում: Գլխավորապէս ինդուստրիալիզացիայի լենթարկված և Հյուսիսային Չինաստանը: Սրա մասին վկայում և

նակ ներկայիս ներմուծումը: Գլխավորապես մեքենաներ են ներմուծվում:

Նկոնոմիկայի փոփոխությունը 1911 թ. Ձինաստանում բուրժուական դեմոկրատական հեղափոխություն առաջ բերեց: Կայսրը դաժնիկեց լեզավ, և լեռկերը հանրապետություն դարձավ: Հյուսիսի և հարավի հակադրությունը պատճառ դարձավ յերկու կառավարություն կազմվելուն՝ հյուսիսային—պեկինյան և հարավային—կանտոնյան (հյուսիսում Պեկին և հարավում Կանտոն գլխավոր քաղաքներով): Հարավի կառավարություն հաղթանակը 1928 թվին միացրեց Ձինաստանը: Սակայն այս միությունը, վոր առաջացրին գեներալներն, իրենից կայուն վոչինչ չի ներկայացնում:

Յապոնիան և Ձինաստանը: Յապոնիան համարյա ամբողջ հյուսիսային Ձինաստանն իր ազդեցության տակ է առել:

ՊԱՅՔԱՐ ԱՆԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ.—Պայքարի պրոցեսում չին ժողովուրդն իր համար ավելի ու ավելի պարզեց լեզվողական, ամերիկական ու յապոնական կապիտալի դեմքը, վոր ամեն կերպ պաշտպանում եր հեղափոխության թշնամիներին, վորպեսզի կարողանա Ձին-

նաստանը իր գաղութ դարձնել: Իմպերիալիստների այս ձգտումները խիստ դիմադրության են հանդիպում: Ազգային ինքնագիտակցությունը հետզհետե ուժեղանում ու ամրանում է: Դեռ չին պրոլետարիատը չի կարողացել ամբողջ շարժումն իր ձեռքն առնել, բայց նա կառնի և միայն այն ժամանակ, յերբ բանվորա-գյուղացիական իշխանությունն կհաստատվի, Չինաստանի վերջնական ամբողջացումը տեղի կունենա:

Չինաստանի ներսում վճիռ առանձին մասերն են տարբերվում իրարից:

Ինչո՞վ են տարբերվում Հարավային և Հյուսիսային Չինաստանները:

Խոչը բան է մարդային կուլտուրան, և վճիռն է նրա առանձնահատկությունը:

Վորժնք են Չինաստանի գլխավոր հացահատիկները: Նրանք բավարարում են յերկրի պահանջը:

Գլխավոր տեխնիկական բույսերը:

Չինաստանի տեղական արդյունաբերությունն ի՞նչ բնույթ է կրում:

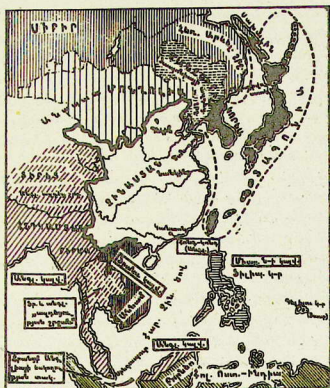
Խոչձու ոտար կապիալն սկսեց հետաքրքրվել Չինաստանով:

Ինչպես է արտահայտվում նրա հափշտակողական աշխատանքը:

Ինչպես է ընթանում չինական ազատության պայքարը (ի՞նչ դիտեք հասարակադիտությունից):

ՏՐԱՆՄՊՈՐՏԻ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.—Չինաստանում հազար-դակցությունն աչքի չեն ընկնում իր մեծ աշխուժությամբ: Հյուսիսային տափարակ Չինաստանը զուրկ է նավարկելի գետերից, բայց դրա փոխարեն լավ ճանապարհներ ունի: Հարավային Չինաստանը լեռնոտ է, ճանապարհները դժվարին, բայց հրաշալի գետային ճանապարհներ ունի: Հյուսիսի ճանապարհները կարում են ինչպես բեռնատար, այնպես էլ յերկանիվ սայլերում լծված ջորիների քարավանները: Շատ շատ են նաև ձեռնասայլավորները: Ձեռնասայլակները վերցնում են 300 կիլոգրամից ավելի, իսկ լավ ճանապարհներով՝ դրանից էլ ավելի, նույնիսկ կրկնապատիկը: Հյուսիսային Չինաստանի բեռների ⁹/₁₀ տեղափոխվում է այդ սայլակներով: Հարավային Չինաստանը լեռնային շավիղների և ջրային ճանապարհների յերկիր է: Միլիոնավոր մարդիկ աշտեղ բեռնատարությամբ են զբաղված: Առանձնապես

շատ ապրանք ե փոխադրվում գետերով, սակայն այստեղ ել նավեր քարշողը մարդիկ են:

Իմպերիալիստական պետութիւնները ե Զինաստանը:

ԳԵՏԵՐԸ ՅԵՎ ԶՐԱՆՑՔՆԵՐԸ:—Գլխավոր նավարկելի գետը Յան-Ցզի-Ցզյանն ե: Շոգենավերը հասնում են գետնի վեր մինչև Հանկու—մոս 1000 կիլոմետր: Հարթ հատակ ունեցող շոգենավերը մինչև 1500 կիլոմետր ել կարող են կտրել: Մի-Ցզյան գետն իր հարուստ ճյուղավորման շնորհիվ Հարավային Զինաստանի համար նույն դերն ե խաղում, ինչ վոր Յան-Ցզի-Ցզյանը՝ Հյուսիսայինի համար: Դեռ միջին դարերում չինացիք փորեցին աշխարհի ամենից լերկար ջրանցքը, վորը «Կայսերական», այժմ «Մեծ» ջրանցք ե կոչվում: Նա 1200 կմ. յերկարութիւն ունի ե հարավային նահանգները (բրնձի հայրենիքը) միացնում ե Զինաստանի մայրաքաղաք Պեկինի հետ, վորն ընկած ե յերկրի հյուսիսում: Զինական ջրանցքները վոչ միայն նավարկութեան են ծառայում, այլ ե արհեստական վոռոգմանը, իսկ նրանց հատակին հոտած աղըը հրաշալի պարարտանյութ ե:

Զինաստանի յերկաթուղիների յերկարութիւնը 12000 կիլոմետր:

րից ավելի յի Սակաչն տպրանքների մեծ մասը փոխադրվում է ջրա-
չին ճանապարհներով, վորովհետև դա անհամեմատ ավելի էժան է
նստում:

Մուկղենում և Նուշուանում չինական ճանապարհները միա-
նում են արևելյան-չինական, հետևաբար չվորոպա-տսիական ճանա-
պարհին: Մուկղենից ել ճանապարհը գնում է Պեկին և Կալզան: Պե-
կինից Կանտոն, Հանկուսլի վրայով անցնում է Կենտրոնական չինա-
կան ճանապարհը: Հնդկաչինյան Ֆրանսիական ցանցին միանալուց
հետո այս ճանապարհն առանձնապես մեծ նշանակություն կունենա:
Եւ Յեվրոպայից դեպի Ավստրալիա և Մալայան արխիպելագը տանող
ամենից կարճ ճանապարհը կդառնա:

Կենտրոնական ճանապարհին դուրահեռ անցնում է չերկրորդ
յերկար գիծը՝ Տյանցզինից դեպի Նանկին և Շանհայ:

Ուարերկրյա մասնավոր ճանապարհներից նշանավորներն են.—
Արևելյան-չինական (Ռուս-չինական), Հարավ-մանջուրական և Շան-
դունյան (յապոնական) և Յունանյան (Հարավային Չինաստանում —
Ֆրանսիական) գծերը:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ.— Չինաստանի արտաքին առևտուրը
համեմատած նրա ներքին առևտրի հետ, աննշան է: Բայց դա պատե-
րադմից հետո շատ մեծացավ: Նրա բալանսը միշտ պասսիվ է: Համաշ-
խարհային կապիտալը Չինաստանին ավելի ու ավելի յե ներգրավում
արտաքին առևտրի մեջ, ավելի ու ավելի յե քայքայում չերկիրը:

Արտահանման գլխավոր նյութերն են՝ մետաքս, լոբաբույսեր,
բույսերի յուղ, բամբակ, թեյ, կաշիներ, անագ և ածուխ: Ներմուծ-
վում են՝ տեքստիլ գործվածքներ, սննդանյութեր, մետաղներ, մե-
քենաներ, նավթ:

Չինաստանի հետ ապրանքների փոխանակություն կատարող
պետություններից առաջին տեղը բռնում է Անգլիան՝ Հոնկոնգի հետ
միասին. չերկրորդը՝ Յապոնիան: Այնուհետև դալիս են Հ. Ամերիկայի
Միացյալ Նահանգները, Հնդկաստանը, Գերմանիան, Ֆրանսիան,
ԽՍՀՄ:

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԽՍՀՄ-Ի ՀԵՏ:— Ինչպես և
պատերազմից առաջ, ԽՍՀՄ ներմուծվող գլխավոր ապրանքը թեյն է.
համեմատաբար քիչ հումք է ներմուծվում (կաշի և բույսերի
յուղ), դրանից ել ավելի պակաս՝ գործվածքներ:

Չինաստանում սկսված ինդուստրիալիզացիայի հետ միասին
փոխվել է նաև ԽՍՀՄ-ից ներմուծվող ապրանքների տեսակը: Պատե-
րադմից առաջ գլխավորապես արդյունաբերական ապրանքներ, այն է՝

կողիկ, շաքար, լուցիկ, ապակի, ճոթ, դարդեր եւին ներմուծվում Զինատան, այժմ բացառապես ներմուծվում են հում նյութեր—փայտ, տծուխ, նավթամթերք, չերկաթ, յեղջերուկ յեղջուրներ: Ապագայում ներմուծման գլխավոր նյութ պիտի ծառայեն ծովալին նյութերը, վորոնք առայժմ Յապոնիան ե տանում ԽՍՀՄ այն ջրերից, վոր ինքը կապարով ե վերցրել:

ՏԱՃԱՍՏԱՆ, ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ, ԱՎՂԱՆՍՏԱՆ ՄՈՆԳՈԼԻԱ, ՏԱՆՆՈՒ-ՏՈՒՎԱ

Համր քարտեղի վրա նշանակեցեք այս պետությունների սահմանները:

Ի՞նչ գուգահեռականների մեջ ե գտնվում այդ պետություններից յուրաքանչյուրը ե ի՞նչ պետությունների հետ են սահմանակից:

Նշանակեցեք.—Մարմարա, Միջերկրական, Կարմիր, Արաբական ծովերն ու Պարսից ծոցը. Կոստանդնուպոլսի, Դարդանեւի, Բաբ-ել-Մանդեբի ե Հյուրմուզի նեղուցները. Ադենի ե Ոմանի ծոցերը. Հիւմենդ գետը. Կոստանդնուպոլսի, Սկյուտարի, Անգորա, Ջմյուռնիա, Բաղդադ, Թավրիզ, Թեհրան, Հերաթ, Քարսը, Մեկկա, Ուլան-Բատոր քաղաքները. Անատոլիական (Փոքր Ասիայում), Բաղդադի (շարունակությունը մինչև Պարսից ծոցը), Հեջասի (մինչև Մեկկա) չերկաթուղիները. Փոքր-Ասիական ե Իրանի բարձրավանդակները. Ելբուրս, Հինդուկուշ, Սոլիմանյան լեռները. Հայերի լեռնանցքը:

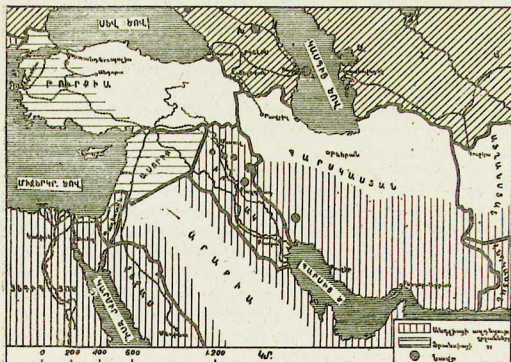
Վորոշեցեք այդ պետություններից յուրաքանչյուրի ջերմության աստիճանը հունվարին ե հուլիսին. տեղումների քանակը, բուսական շրջանների բաշխումը, ազգաբնակչության խտության աստիճանը:

ԲԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԵՐՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՏԱՃԱՍՏԱՆ, ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ ՅԵՎ ԱՎՂԱՆՍՏԱՆ

Յաճկասեանք հաւ. պատ. առաջ	3000	հազ. ք. կմ. 24 մ. ազգաբ.
» » հետ	1250	» » » 13 »
Պարսկասեանք — —	1645	» » » 9,5 »
Ավղաճասեանք — —	624	» » » 6 »

ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆ. — Յերեք պետություններն ել լեռնահովիտներում ու վտուղվող մասերում պրիմիտիվ յերկրագործության ու ավելագործության, իսկ ընդարձակ չոր տարածություններում քոչվոր անասնապահության յերկրներն են։ Հանքային հարստությունները շատ են, սակայն համարյա անմշակ վիճակում։ Արդյունաբերությունը համարյա անսպասարկածական վիճակ ունի։

Իմպերիալիզմը Մերձավոր Արեւելքում:

Սախական Տաճկաստանը, Պարսկաստանը և Աղվանստանն ընկած են մերձարևադարձային գոտում, սակայն յերեքի յեկ մեծ մասը լեռնային ե՛ բարձր լեռնաշղթաներով։ Լեռնային մասերում բարեխառն գոտու կլիման շատ չոր ե։ Այստեղ անապատներ ու կիսաանապատներ են։ Վերջիններիս ազդարնակությունը քոչվոր խաշնարածությամբ ե ղրաղվում։ Իսկ լեռնալանջերում ու հովիտներում բուսականությունը հրաշալի յե։ Այստեղ բուսումն են պտղատու ծառեր, խաղող, հաթթավայրերում՝ նաե բամբակ ու բրինձ։ Մշակման գործիքներից տիրապետողը գեռ արորն ու բահն են։

Հողի կեսը, նույնիսկ ավելին՝ խոշոր կալվածատերերի ձեռքին ե։ Գյուղացիությունը ճնշված ու բաղժատեսակ հարկերով ծանրաբեռնը-

ված եւ Այդ հարկերի մեծ մասը կալվածատերերի գրպանն ու մտնում։ Դուրդացին հարկ եւ տալիս—յուրաքանչյուր շնչի համար, հողի համար, վոլոգելու ջրից ուղղվելու համար, հացահատիկները ժողովելու համար, յուրաքանչյուր անասունի համար եւ ալլն, եւ ալլն։ Բացի սրանից՝ նա վորոշ ծառայութիւններ եւ կատարում կալվածատիրոջ համար. դանադան ընծաներ եւ տալիս նրան։ Այսպիսի պայմաններում գլուղացիք լքում են հողերը։ Դատարկ տարածութիւններ—վորքան ուղեք։

Տ Ա Ն Կ Ա Ս Ս Ա Ն (Թյուրքիա)

Դեռ մոտիկ անցյալում Տաճկաստանն ահագին հողեր ուներ Յեվրոպայում, Ասիայում եւ Աֆրիկայում։ Ներկայումս կենտրոնացած եւ համարյա միայն Փոքր Ասիայում։ Աֆրիկայում Տաճկաստանն այլևս հող չունի։ Յեվրոպայում վորքրիկ հողամաս եւ մնացել—Կոստանդնուպոլիս եւ Ադրիանուպոլիս քաղաքներով։

Թյուրքիայի գլխավոր հարստութիւնը նրա դաշտերի ու խաշնարածութեան տված բարիքներն են։ Հողերի 70% ցորենի արտեր են, մոտ 15%՝ բամբակի ցանքեր։

Հանքային հարստութիւններից հալտնի յեն քարածուխը եւ Մոսուլի շրջանի նավթը։

Գործարանական արդյունաբերութիւնն համարյա չկա. յեզածներն եւ ճոթեղենի, սննդային ու կաշվեղենի մանր ձեռնարկութեան են։ Արտասահմանյան եծան ապրանքները խեղդել են տեղական տնտեսագործական արդյունաբերութիւնը։ Վերջինիս գլխավոր տեսակներն են—դարընութիւն, ատաղձագործութիւն, ջուլհակութիւն եւ գորգագործութիւն։

Տաճկաստանի վրայով եւ անցնում համաշխարհային նշանակութիւն ունեցող Բիւրլին—Փոքր-Ասիա յերկաթուղին։ Արևելյան Բուդապեշտ—Կոստանդնուպոլիս յերկաթուղու վերջին մասը Յեվրոպական Թյուրքիայից եւ անցնում։ Ասիայում նրա շարունակութիւնը Սկուտարից մինչև Դոնիս յե գնում (Անատոլիական յերկաթուղի), վորից հետո Բաղդադի յերկաթուղին եւ (մինչև Պարսից ծոցը)։ Վերջինս անցնում եւ Միջագետքով, վորն ալծմ գրավել են Անգլիացիք։ Ընդհանրապես Տաճկաստանը յերկաթուղիներ քիչ ունի. շատ հարգի յեն ուղտերի ու ջորիների քարավանները։

Թյուրքիայի գլխավոր նավահանգիստը Կոստանդնուպոլիսն եւ (880 հազ. ազգաբնակչութամբ), վոր խոշոր բեռնաշրջանառութիւն ունի։ Սակայն նավերի մեծ մասն ալդտեղով միայն անցնում են (վոչ

բարձվում են, վոչ բեռնաթափում)։ Սեփական առևտրական նավատորմը շատ աննշան է, արտաքին առևտուրը՝ նույնպես։ Արտահանման գլխավոր նյութերն են—հարավի մրգեր (չամիչ, նարինջ, լիմոն, թուզ, խուրմա), ընկույզ, հացահատիկներ, բանջարեղեն, գինի, հաշիշ, ծըխախոտ, գորգեր, բամբակ, սպունգ և այլն։

Մինչև 1921 թիվը Թյուրքիան կայսրություն էր (Ռոտտմանյան կայսրություն)։ 1921 թվին «Մեծ ազգային ժողովը» հռչակեց, թե իշխանություն իրավունքը միայն ժողովրդին է պատկանում։ 1923 թ. Թյուրքիան հանրապետություն հայտարարվեց։ Նախագահ ընտրվեց Մուստաֆա-Քեմալ-փաշան։ Մայրաքաղաք հայտարարվեց Անգորան։ Որենսդրական իշխանությունը պատկանում է Ազգային ժողովին, վոր 4 տարով է ընտրվում։ Նույնքան ժամանակով է ընտրվում նաև նախագահը։ Նա ժողովի պատգամավորներից պիտի լինի։

Մայրաքաղաքն, ինչպես ասվեց, Անգորան է—Փոքր Ասիայում—ունի 100 հազ. ազգաբնակչություն։

Պ Ա Ր Ս Կ Ա Ս Տ Ա Ն

Պարսկաստանը հանքային մեծ հարստություն ունի։ Հարուստ է նաև նավթով։ Նավթ կա Պարսկաստանի թե հյուսիսում, թե հարավում։ Առաջին միայն մշակվում է այն շրջանը, վոր ընկած է Բախտիարյան սարերի նախալեռնային մասում (Մայդան-Նուֆթուն)։ Նավթային շրջաններում գործողն ոտարերկրյա կապիտալն է (անգլիական ու ամերիկական)։ Մշակվում է մեծ յեռանդով։ Մոտ 220 կիլոմետր յերկարության նավթասար խողովակ է անցրած՝ նավթահորերից մինչև նավթ գտող գործարանը (Աբադան կղզու վրա, վոր գտնվում է Շատ-եղ-Արաբի բերանում)։ Դեռ 1910 թվին Պարսկաստանում նավթ չկար. ներկայումս նավթ ունեցող պետությունների շարքում նա հինգերորդ տեղն է բռնում (Միացյալ Նահանգներ, Վենեսուելա, Մեքսիկա, ԽՍՀՄ, Պարսկաստան)։

Մշակող արդյունաբերությունը սաստիկ տուժում է ներմուծվող յեվրոպական ապրանքներից։ Շոգիով կամ ելեկտրականությամբ աշխատող ֆաբրիկաներ ու գործարաններ համարյա չունի։ Առաջները Թեհրանում, Թավրիզում և Սպահանում գոյություն ունեին գինագործարան, շաքարի և ապակու գործարաններ, լուցկու ֆաբրիկա, վորոնք ներկայումս չեն գործում։ Մնացել են միքանի բամբակաղտիչ, ջուլհակություն ու մետաքսագործական ֆաբրիկաներ, ավելի ճիշտ՝ մեծ արհեստանոցներ—50—150 բանվորներով։ Սաստիկ ընկած է նաև

տնայնագործութիւնը, վորով մի ժամանակ պարծենում ելին պարսկական քաղաքները (պողպատե իրերի, մետաքսեղենի, բրդեղենի, գորգերի, ապակեղենի, ֆայանսի արտադրութիւն, ակնագործութիւն)։

Հաղորդակցութեան ճանապարհներ համարյա չկան։ Հաճախ նուէն իսկ խոշոր առևտրական քաղաքները սայլի ճանապարհ չունեն (ապրանքների տեղափոխութիւնը կատարւում է ուղտերով, ձիերով ու ֆորիներով)։ Գոյութիւն ունեցող լեռնաթուղիներն ու խճուղիներն անց են կացրել ու շահագործում են ոտաբերկրացիները, բացի նախկին բուսական ճանապարհներից, վորոնք Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնից հետո ձրիաբար վերագործվեցին Պարսկաստանին։ ԽՍՀՄ նուէն իսկ նախկին ցարական կառավարութեան դրամական պահանջներից հրաժարվեց։

Առևտուրն անշան է։ Արտահանման գլխավոր առարկան նավթն է։ Այնուհետև — մետաքս, գորգ, կաշի, գառան մորթի և ուրիշ մորթիներ, չոր մրգեր, հաշիշ, բամբակ, բրինձ։ Ներմուծւում են ըստ մեծի մասին բամբակեղեն և շաքար։

Պարսկաստանում, ինչպես և Տաճկաստանում, սկսել է ուռճանալ առևտրական կապիտալը։ Նոր հրապարակ լեկող բուրժուազիան փորձեր է անում պայքարելու բռնակալութեան դեմ։ 1905 թ. Պարսկաստանում պահանջ վրկեց, վոր ներկայացուցչական սխտեմ մտնի։ 1906 թվին պարսից շահը (թագավորը) ազգային ժողով կամ մեջլիս հրավիրելու հաւանութիւն տուաւ. սակայն մեջլիսն ել պարբերաբար ու կտնոնաւոր չեր հրավիրւում։ 1925 թվին մեջլիսը կառավարող արքայական տունը ճհանուն ազգային բարորութեան գահընկեց հայտաբարեց։ Սակայն այդ հեղաշրջումը վոշ թե աիրող կարգը, այլ թագավորող տունը միայն փոխեց։

Պարսկաստանի մայրաքաղաքը Թեհրանն է — 350 հազար ազգաբնակչութեամբ։

Ա Վ Ղ Ա Ն Ս Տ Ա Ն

Ավղանստանը մի լեռնոտ լեռկիր է, վոր բռնում է Իրանի բարձրալանդակի հյուսիս-արեւելեան մասը։ Ավղանստանը հյուսիսում սահմանակից է ԽՍՀՄ, արեւմուտքում՝ Պարսկաստանին, հարավում՝ Բելուջստանին։ Արեւելքում նա մոտենում է Հնդկաստանին և իշխում է Քաբուլ գետի հովտում գտնվող Հալբերի անցքին, վոր տանում է դեպի Հնդկաստան։

Յերկրի մեծ մասում անասնապահութեամբ, գլխավորապես խաշ-

նարածությամբ են պարագում (գմակավոր վոչխար): Բուրդը, վոչխարի մորթին ու կաշին արտահանման գլխավոր առաքկաներն են: Գլխավոր հացահատիկը ցորենն է. կա նաև հաճար ու դարի: Լեռնահովիտները հացանի վն խնձորով: Քիչ է նաև ծիրանը, նուշը և ձիթապտուղը: Ներկարույսեր ու զեղարույսեր ել են մշակվում (լեղակ, շաֆրան, աստա-ֆետիդա): Տափաստանային թփերը հոտավետ ձյուլթ և դումխարարիկ են ապլիս: Յերկաթ, վոսկի, թանդագին քարեր ևս կան, սակայն քիչ են մշակվում:

Հինգուկուշ լեռնաշղթայով Ավդանստանը յերկու մասի յե բաժանվում: ԽՍՀՄ սահմանակից հյուսիսային մասն այնքան ել բարձր է (Հերաթ, 950 մ. ծովի մակերևույթից) և ճանապարհներ անցկացնելու համար ավելի հարմար և (մեր Միության հարավային սահմանում գտնվող Կուշկա կայարանից մինչև Հերաթ ընդամենը 100 կիլոմետր է): Այստեղ և կենտրոնը գլխավոր դաշտավայրերի—Ջրովի, Թե ան-Ջրդի: Ավդանստանի 1,5%⁰ ցանվում և: Սրա կեսը Ջրովի է, կեսն ան-Ջրդի: Ավդանստանի հյուսիսը տալիս և ցորենի, բրնձի, բամբակի և չուղասերմերի (վուշ և այլն) մեծ մասը: Այստեղ ել Ավդանստանի ամենայալ արոտներն են ընկած:

Հինգուկուշից հարավ ընկած մասը շատ բարձր և (Քարուշ—1760 մ. ծովի մակեր.): Սա չոր անապատների, քոչվոր խաշնարածության շրջան և: Յերբ հարավում խոտն արևից չորանում և, ազգաբնակչությունն իր հոտերով զեպի հյուսիս և քաշվում: Վոչխարի դարնանային խուղը, վոր ամրողջ բրդի ⁴/₅ և տալիս, ԽՍՀՄ սահմանում և կատարվում:

Յերկրագործության համար պիտանի հողերն ընկած են հարավում՝ նեղ շերտերով, գետերի հովիտներում, վորպես առանձնակի ու աղիաներ: Վոռոգման ջուրը ձեռք և բերվում քյահրիդներից—մեծ դժվարություն: Հարավի ամայության մեջ գեղեցկությամբ աչքի յե ընկնում Ջելալ-Աբադը (կառավարության ձմեռոցը): Նա ընկած և ընդամենը 600 մ. բարձրության վրա և յենթատրոպիկական բուսականություն ունի (նարինջ, լիմոն, արմավենի, շաքարեղեգն, բամբակ):

Արդշունարերությունը տնայնագործական արտադրանքի բնույթ և կրում: Գլխավորապես բուրդ և մետաքս և վերամշակվում (ուղտի և այծի բրդի գործվածքներ, թաշկինակներ, գորգեր, մետաքսե գործվածքներ և այլն): Քարուշում և գտնվում յերկրի առաջին և առաջժմ միակ ֆաբրիկան, վոր մեքենաներով բուրդ- և վերամշակում:

Յերկրի մայրաքաղաքը Քարուշն և, վոր 100 հազ. բնակիչ ունի:

Նա Տաշքենդի հետ միացած և ողանավային գծով: Ամբողջ քաղաքը թաղված և այգիների մեջ: Փոքրիկ տները մեջ աչքի չեն ընկնում 1928 թվից շինվող բազմահարկ կառավարական շենքը և սլախտը:

Քարուղի պատկերն ունի յուրաքանչյուր արևելյան քաղաք—Թեհրան, Թավրիզ, Կալեն:

Ահա Քարուղի գլխավոր շուկան. «Ահա համաշափ որորվող ուղտերի, ջորիների ու հեծրի քարավանը: Եղբրից մեկի վրա նստած և նահապետական մորուքով, սպիտակ չալմալով ու կոշտ բրդե վերնադգեստով մի ձերուռնի: Զիներ, անցորդներ, ջրկիրներ, այրված ու կընձիռներով պատած մի թափառական, վոր չետից կապած քաշում, տանում և մի չեզ: Փափախներ, չեվրոպական գլխարկներ, կարմիր ու սպիտակ ամսամաներ (чалма)... Այս բոլորը շարժվում, կանգնում, գնում և... Փողոցի չերկու կողմում (շարսու) ապրանքներով լիքը փոքրիկ խանութներ են:

«Ահա քաղցրեղենների խանութներ. ինչե՛ր ասես չկան—ամեն տեսակի, գույնի ու ձևի անուշեղեն, բոված սիմինդր, չոր մրգեր... Մի խոսքով՝ ավզանակա՛ն «ղաստարխանալի» (հյուրասիրության) բոլոր նրբուկ յուշները:

«Մի փոքր հեռու մանրավաճառներ, պղինձ ու վոսկի վաճառողներ, վոսկերիչներ, դարբիններ, սառաֆներ...»

«Ահա գեղեցիկ գորգի վրա ծալապատիկ նստած և ասիական «բանկիրը» (ըստ մեծի մասին ինդուս): Առաջը դրած են զրամով լի՝ քը բաց արկղներ, կողքին արծաթով լի պարկ:

«Մի փոքր հեռու տեղ են բռնել յերկաթավաճառները, կաշվեվաճառները, ճոթավաճառները, մետաքսավաճառները...»

«Գնորդներն ապրանքը չերկար գննում, սակարկում են:

«Գնորդ կանաչ խմբերով են՝ չերկու, չերեք հոգի միասին:

«Շուկան իր ակումբ-թեյարանն (չալխանա) ունի: Թեյ խմողները բոլորն էլ ծալապատիկ են նստած:

«Այնքան չեն խմում, վորքան զրուցում են: Մուգ թեյ և, մանր կտրտած (կծովի) շաքարով: Պոռուս, աղմկում են: Մի անկյունում գրամմոֆոնն և ավզանակա՛ն, ինդուսական ու անգլիական յեղանակներ հնչեցնում. վիճում, փսփսում են. քաղաքական զրույցներ, կրոնական վեճե՛ր...»

«Շուկան փակվեց: Գրամմոֆոնը նորից և հնչում: Քաղաքը նորից և կենդանանում. լապտերները վառվեցին: Քաղաքն ելեկտրականությամբ և լուսավորվում: Ամբոխը ձգվում և դեպի կինո-թատրոն:

«Ինչ-վոր մի նախկին խանի սլախտ ալժմ կինո չե: Յարուսներ,

Աշխարհագրություն—14

աթոռներ կան: Կանայք առանձին են նստած: Նրանց մի մասը բարակ շղարշով և ծածկված: Շատերն էլ չազրա ունեն: Յեվրոպական ձևով հաղնվածներ էլ կան, սակայն յերևալ թանձր շղարշը պարտադիր են:

Յերկաթուղիներ չկան (բացի Քարուլից մինչև քաղաքից դուրս արքայական պալատը տանող ճյուղից, վոր 6 կիլոմետր յերկարություն ունի), նավարկելի գետեր՝ նույնպես: Հաղորդակցության գլխավոր միջոցը քարավաններն են— Հերաթից Ղանդահար, Ղանդահարից Քարուլ և Քարուլից Փեշավար:

Արտաքին առևտուրը գլխավորապես Հնդկաստանի, սրանից հետո չէլ ԽՍՀՄ հետ ե:

Մինչև 1919 թ. Ավլանստանը մի վաղ յերկիր եր—անգլիացիներից կախված: Այդ ժամանակի Հարիբուլլա թագավորը (խան) կաշառված եր անգլիացիներից: Ժողովուրդն ապստամբեց, խանին սպանեց, նրա պալատն այրեց: Նոր փառիշտահ Ամանուլլա-խանը անգլիացիների հետ կռիւց և իր յերկրին անկախ գիրք տալով, նրա սահմանները բացեց ու հաղորդակցության մեջ մտաւ ԽՍՀՄ և յեվրոպական մշուս յերկրների հետ: Առևտրական պայմանագրեր կնքեց և Ավլանստանի պատմության մեջ առաջին անգամ ճանապարհորդեց Յեվրոպայում (1927-28): Մյուս մերձարեւելյան յերկրների պես Ավլանստանը ևս յերկրի առևտուրն ու անտեսական փիճակն արագ կերպով բարձրացնելու նշաններ և ցուշց տալիս (նրան հարկավոր են յերկաթուղիներ, ընդարձակ բամբակացանքեր, տեղական բամբակի փոխարեն՝ ամերիկական սերմ, ֆաբրիկաներ և այլն): Բնական կլիմի սպասել, վոր նրա հարաբերությունները ԽՍՀՄ հետ կդարգանան, վորովհետև հենց Միությանը սահմանակից մասն է, վոր հարուստ է բամբակով, բրնձով, բրդով:

ԽՍՀՄ նրան կտա նավթ, ճոթ և շաքար:

Մ Ո Ն Դ Ո Ւ Ի Ս

Մակեդոնացիք 3 միլ. բառ. կիլոմետր, ազգաբնակչուցը 2 միլիոն:

Մոնզոնիան ընկած և Գորի սարահարթի արեւելյան մասում:

Կլիման ամառը սաստիկ չոր, իսկ ձմեռը սաքսափելի փոթորկոտ և ու ցուրտ: Սարահարթի մեծ մասը չոր դաշտեր են, վորոնք տեղ-տեղ կատարյալ անապատների յեն փոխվում:

Բնակիչները մոնղոլներ են—մեծ մասը թափառական խաշնաւրածներ:

Թափառականի ամբողջ հարստությունն իր ուղտերը, ձիերն ու վոզխաբներն են: Նա դրանց հետ միասին թափառում ե իր տոհմական կալվածներում, հետը տանելով նաև իր շարժական բնակարանը—յուր-տան: Միա, կաթ, կուժիա, դալմուխի թեյ՝ յերբեմն կաթով, ճարպով, կորեկով, յերբեմն մաքուր—անա նրա սովորական ուտելիքը: Յուր-տանի զանգարանքը նրա անասուններն են:

Գլխավոր վառելիքն աթարն ե, վոր ժողովում հն կանայք ու յե-րեխաները:

Թափառական-մոնղոլները չեն կարողացել մեծ քաղաքներ ստեղծել: Այգալիսիների թիվը Մոնղոլիայում քիչ ե. թեպետ ավերակ քաղաքներ շատ կան: Այդ քաղաքները կամ ավազն ե սրբել, տարել, կամ լքած են ջրի պակասութան ու պատերազմների հետևանքով:

Գլխավոր քաղաքն Ուլան-Բատորը կամ Ուրզան ե: Ներկայումս այստեղ ապրանքների բավական մեծ փոխանակություն ե կատարվում: Մոնղոլները վաստակում են ուղտերի ու ձիերի քարավաններով ապրանք տեղափոխելով: Չինաստանից դեպի Մայմաչին, Մոնղոլիայով, կարևոր առևտրական ճանապարհ ե անցնում: Մայմաչինն առևտուր ե անում Սիբիրի հետ:

ՄՈՆԳՈՒԼԻԱՅԻ ԿՏԱՆՔՈՒՄ ԱՌԱՋԱՑԱԾ ՀԵՂԱՇՐՋՈՒՄԸ.—Դեռ մոտիկ անցյալում Մոնղոլիան իշխանների, տաճարների ու հովիճների աշխարհ եր: Նրա վերջին միապետ, նույնը ե հոգևոր գլուխ՝ Պուտուխտու-Բոդո-Հեգենը մեռավ 1924 թվին: Ազգային ժողովը կամ Մեծ խուրուլդանը նրան դեմոկրատական հանրապետություն հայտարարեց առանց նախագահի, Մեծ խուրուլդանի կողմից ընտրած կառավարությունով: Իշխանների ու հոգևորականության արտոնությունները վոչընչանում են, կառավարության գլուխ անցնում են հովիճները:

ԱՌԵՎՏՈՒՐ ՅԵՎ ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ.—Մոնղոլիան չի կարող միայն անասնապահությամբ ապրել, նրան թեյ, ծխախոտ (բուրբուր, նույնիսկ յերեխաները ծխում են) ե բամբակի ճոթեղեն ել ե հարկավոր (բրդեղեն չեն հագնում): Այս բուրբուրի փոխարեն տալիս են կենդանի անասուններ, բուրդ, կաշի, յուղ ե վորսորդությամբ ձեռք բերած մորթիներ:

Առևտուրը տարվում ե չինական ու անգլո-ամերիկյան ֆիրմաների, ինչպես նաև սեփական ազգային ապալարատի ու խորհրդային առևտրական կազմակերպության միջոցով:

Մոնղոլիայի կենտրոնական կոոպերատիվը բացի գլխավոր գրասենյակից ե վեց ռայոնական բաժանմունքներից, մոտ հարյուր բաժանմունք ել ունի զանազան գյուղերում: Կոոպերատիվը կարողացավ

չեզոքացնել ավելորդ միջնորդներին և ազգաբնակչության հետ անմիջորեն կապվեց: 1924 թ. կոսպերատիվը 1 և կես միլ. դոլլարի ապրանք և պատրաստել: Խորհրդային ղլխավոր կազմակերպությունը, վոր մասնակցում ու աշխատում և մոնդոլական առևտրում, Սիբպետառն և:

ԽՍՀՄ-ից Մոնգոլիա յեն ներմուծվում հաց, թեյ, կաշի, մետաղե իրեր և ճոթ:

Մոնգոլիայից ԽՍՀՄ են արտահանվում բուրդ և կենդանի անասուններ:

Պատերազմից առաջ ուսւ-մոնգոլական առևտուրը կատարվում եր կյախտայով և Չուլով: Ներկայումս՝ միայն Չուլի գծով և: Ուղտերը Չուլից Բիսկ անցնում են 35—40 որում: Վերջերս այդտեղ ավտոտրանսպորտ և սահմանված (մոտ 200 ավտոմոբիլ, վորոնք այդ ճանապարհն անցնում են 3-4 որում):

ՅԵՐԿԻՐԻ ՎԵՐԵԼՔԸ:—Ինկատի ունենալով առևտրի նշանակությունը Մոնգոլիայի կյանքում, նրա ժողովրդական կառավարությունն աշխատում և առևտուրը պետականացնել, պետական մենաշնորհ դարձնել: Միջոցներ են ձեռք առնվում՝ անասնապահությունը բարձրացնելու: Յերկրագործության անցնելը խրախուսվում և: Ջարդանում և սեփական թե արդյունահանությունը, թե մշակող արդյունաբերությունը: Ձգում ևս, վոր ժողովուրդն իր բախտի տնորինում իր ձեռքն և առնում:

ՏԱՆՆՈՒ-ՏՈՒՎԱ:—Նույն յերեուլթն և նկատվում նաև Մոնգոլիայից բաժանված ու առանձին հանրապետություն դարձած Տաննու-Տուվայում, ուր ապրում են մոնգոլ-թյուրքեր կամ տուվացիներ (ուրյանհայիք): Նոր հանրապետություն հռչակողը չեղավ խուրուլդանը (ազգ. ժողովը) 1923 թվին:

Տաննու-Տուվան մի փակ լեռնա-անապատային դոգավորում և հարավից Տաննու-Ուլա, հյուսիսից Սալանի լեռներով, արևելքից ու արևմուտքից ել ալդ լեռների ճյուղավորումներով պատած: Ազգաբնակչության թիվը 60 հազար և: Նա զբաղվում և անասնապահությամբ, մասամբ ել յերկրագործությամբ:

Հանքային հարստությունը շատ և մեծ, բայց դեռ հետազոտված չե:

Գլխավոր քաղաքն և Կրասնի:

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՓՈՒԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԽՍՀՄ ՀԵՏ:—Մերձաբևելյան յերկրներն ու Մոնգոլիան (հետն ել Տաննու-Տուվան) ԽՍՀՄ արտաքին առևտրում վորոշ արտոնություններ են վալելում, —կարող են իրենց

յերկրի բերքերն առանց մաքսի ներմուծել: Ներկայումս այդ յերկր-
ների հետ առևտրական պայմանագրեր են կապվել, վորոնք, անշուշտ,
կուժեղացնեն ապրանքափոխանակութիւնը:

Կազմեցեք ՍՍՀՄ առևտրաշրջանառութեան դիագրամը հե-
տևյալ աղյալներով—միլ. ռուբլիներով.

Յերկրի անունը	Արտահանում		Ներմուծում		Ընդհանուր շրջ.	
	1913 թ.	1925 թ.	1913 թ.	1925 թ.	1913 թ.	1925 թ.
Պարսկաստան	57,7	43,9	43,6	53,1	101,3	79,0
Տաճկաստան	35,8	9,8	18,4	17,7	54,2	27,5
Ավստրալիա	5,9	3,3	6,3	2,5	12,2	5,8
Մոնղոլիա	5,7	3,7	1,4	3,7	7,1	7,4

Քաղաքական ու տնտեսական թիւն կատարումներով է, վոր
ՍՍՀՄ առանձին արտոնութիւններն են տալիս մերձարևելյան առևտրին:
Նա թիւն ուղղութիւնը կարող է զարգանալ:

ԲՍԱՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ՄԵՐՁԲԱԼՅԱՆ ՅԵՐԿՐՆԵՐ

Փիճկանգիա—	343 հազ. քառ. կիլոմետր.	աղգարնակ.	3,5 միլ.
Ծագոնիա—	48 » » »	»	1,1 »
Ղազվիա—	66 » » »	»	1,8 »
Լիբվա—	56 » » »	»	2,2 »

Համը քարտեզի վրա նշանակեցեք մերձարևելյան չորս պե-
տութիւնները: Նշանակեցեք նաև.—

1. Բալթիկ ծովն ու նրա ծոցերը (Բոտնիկական, Ֆիննի,
Ռիգայի), Հյուսիսային բևեռային ծովը և Վարանգեր-Ֆիորդը

2. Զուռդի նեղուցը:

3. Ալանդյան, Եզել և Դագո կղզիները:

4. Ենարե, Ուլեո, Սայմա և Զուդի լճերը:

5. Վուոկսա, Արևմտյան Դվինա, Նեման գետերը:

6. Սայմենի ջրանցքը:

7. Հելսինգֆորս, Վրեբորգ, Տամմերֆորս, Տալլին (Ռեկ)
Ռիգա, Լեպլայա (Լիբավա), Վենտսպիլս (Վինդավա), Կոֆու քա-
ղաքները:

Լայնութեան վեր աստիճանների մեջ է ընկած մերձարև-

թյան չորս պետութիւններից չուրաքանչյուրը և վեր պետութիւնների հետ և սահմանակից:

Վորոշեցեք մակերևութի բնութիւնը:

Վորոշեցեք չորս պետութիւններից չուրաքանչյուրի կլիմայի առանձնահատկութիւնները:

Նրանցից վոր՞ վրա չե ավելի տարածվում հովիտներում աղ-դեցութիւնը:

Տնտեսութեան վեր տեսակն և գերակշռում չորսից չուրաքանչյուրում:

Ազգաբնակչութեան խտութիւնը չորս պետութիւններից չուրաքանչյուրում:

Յույց ավելք չուրաքանչյուր պետութեան ցեղային կազմը:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԻՊ.—Բոլոր չորս պետութիւններն եւ գլուղատնտեսական յերկրներ են: Առանձնապէս Ֆինլանդիան անտառաբուծութեան, անասնապահական ու յերկրագործական յերկիր ե, Լիտվայում գերակշռում ե յերկրագործութիւնը, իսկ Եստոնիան և Լատվիան բավական ինտենսիվ յերկրագործութեան, անասնապահութեան ու անտառային տնտեսութեան յերկրներ են: Այս բոլորի հետ միասին աչքի ընկնող զարգացման են հասել արդիւնաբերութիւնն ու առևտուրը:

Ֆ Ի Ն Լ Ա Ն Դ Ի Ա

ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅԻ ԲՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Ֆինլանդիան ամբողջ 4800 կիլոմետր սահման ունի Բալթիկ ծովի հետ: Ծովափին զուգընթաց շարքերով ընկած են ժայռերով ու խութերով պատած կղզիներ (շխերներ), վորոնց ամենաառաջնակարգ շարքերը լերկ ապառաժներ են. փին մոտ ընկած են բավական մեծ կղզիներ՝ խաղաղ խորշերով: Ֆինլանդիայի ամբողջ մասնական Ռոտնիական ծոցում, մի յուրահատուկ բան ունի—նա շարունակ բարձրանում ե: Հարյուր տարվա ընթացքում նա բարձրացել ե 1,5 մետր: Ֆինլանդիան հազար լճերի յերկիրն և (նրա գլխավոր քարտեղի վրա լճերի թիվը 35500 ե հասնում): Ֆինլանդիան մի ժամանակ լեռնային յերկիր ե յեղել սակաւ դարերի ընթացքում նա յինթարկվել ե քամիների ու սառցարանների ազդեցութեանը: Այսօր նրա մեծ մասը համարյա հարթավայր ե: Ամենամեծ բարձրութիւնները հյուսիս-արեւելքում 200-300, տեղ-տեղ միայն 500—700 մետրի յեն հասնում:

Ֆինլանդիայի գետերը հաճախ լճերի միացում են ներկայացնում. այնպիսի լճերի, վորոնք դոնե մի մակերևութի վրա չեն: Սրա-

նից ել բաղմամբիւ սահանքներ ու ջրվեժներ են առաջանում: Ամենամեծ ջրվեժը—Իմաստրան—մոտ Վուռկասալի Սայմա լճից դուրս գալու տեղին: Ջրի հսկայական զանգվածներ ներքև են զահավիժում մի վայրկյանում 10—12 մ. արագութեամբ:

Այս չերկրի սահանքներով ու ջրվեժներով հարուստ գետերը կարող են մոտ 3 միլ. ձիու ուժի եներգիւ մատակարարել, սակայն Ֆինլանդիան սրա նուշնիսկ 0,2 չի ոգտագործել արդյունաբերական նպատակներով:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ.—Դաժան կլիման մեղմանում է ծովի և հարավ-արևմտյան քամու ազդեցութեան շնորհիւ: Գյուղատնտեսութեան համար ֆիննական կլիմայի վտանգավոր կողմը ամառային սառչներն են, վորոնք չերբեմն հուլիսին են տեղի ունենում ու գլխովին փչացնում հացերն ու կարտոֆիլը: Այազների տարին Ֆինլանդիայի համար սովի տարի յի Մինչև հյուս. լայնութեան 64° հասնում են հաճար ու վարսակ: Ավելի հյուսիսում հաճարի հետ միասին բուսնում է նաև կարտոֆիլը, վոր ազգարնակութեան համար հաճարից հետո յերկրորդ ուտելիքն է:

Ֆինլանդիայի մակերևութի 0,6 անտառներ են: Նրանք չերկրի ազգային գլխավոր հարստութունն են: Համարյա ամեն տեղ փայտ են կարում ու սղոցում, ձյութ են քաշում, փայտից կարտոն ու թուղթ են պատրաստում, լուցկի յեն շինում: Արտահանման գլխավոր նյութը փայտեղենն է:

Ցանքադաշտերը բնում են Ֆինլանդիայի մակերևութի 0,1 մասը: Դաշտերը մշակում են մեծ խնամքով: Հողը բերրիացնելու վրա մեծ ջանք է դրվում: Գլխավոր հացահատիկները վարսակն ու հաճարն են: Ֆինլանդիան իր հացով չի բավականանում: Առանձնապես շատ ցորեն է ներմուծվում, վորը Ֆինլանդիայում համարյա չի բուսնում:

Խոտհարքներն ավելի շատ են, քան ցանքսերը: Շատ լավ դրված է կաթնատնտեսությունը, մանավանդ յուղի դործը: Անասնապահությունն աչքի յե ընկնում վոչ այնքան իր կենդանիների քանակով, վորքան նրանց վորակով: Գյուղացիութեան 0,4 անհոդ է, 0,2 սակավահոդ է:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ և ԱՌԵՎՏՈՒՐ.—Քարածուխ չկա, սակայն բավականաչափ սպիտակ ածուխ կա, վորն ընդարձակ կերպով ոգտագործվում է: Այսպես, Տամպերե ջրվեժի ոգտագործման շնորհիւ առաջ է չեկել չերկրի արդյունաբերական գլխավոր կենտրոն Տամպեր-ֆորս քաղաքը (բամբակի և բրդի ֆաբրիկաներ, թղթեղենի, ապակու, ֆայանսի, լուցկու, դարնջրի գործարաններ, սղոցարաններ և այլն): Ֆինլանդիայում առանձնապես զարգացած է թղթի և մահուդեղենի արտադրությունը:

Ֆինլանդիայի առևտրական նավատորմն աչքի ընկնող է, սակայն առևտրական նավահանգիստները յերկրորդականների շարքին են պատկանում:

Ֆինլանդիա ներմուծվող ապրանքներից առաջին տեղը ընդում է հացը (ամբողջ ներմուծման 0,25), արտահանման 70 տոկ. կաղձում են փայտը, փայտից պատրաստած նյութերը, իսկ 20 տոկոս՝ յուղը:

Ֆինլանդական ժողովրդական տնտեսությունն զարգացման գործում ահապին դեր է խաղացել կոոպերացիան (սպառողական ընկերություններ, կաթնատնտեսական միություններ, գյուղատնտեսական ինվենտար ձեռք բերելու նպատակով վարկային և գնող ընկերություններ):

Ֆինլանդիայի ամենամեծ քաղաքը և նրա մայրաքաղաքը Հելսինգֆորսն է (200 հազ. բն.):

Ֆինլանդիայի աղքատնակություն 0,75 մասը ֆիններ են: Ֆինները բնի հետ միասին շատ է տարածված նաև շվեդերենը:

Այստեղ անգլոսաքսոն մարդ էլ է:

ԱՊՐԱՆԲԱՓՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԽՍՀՄ-ի ՀԵՏ:—Ֆինլանդիան, վորպես հյուսիսային գյուղատնտեսական յերկիր, շատ անալիսի առևտրական է արտադրում, ինչ վոր ԽՍՀՄ է տալիս, ուստի և համաշխարհային շուկային փայտ և յուղ մատակարարելում նրա մրցակիցն է հանդիսանում: Դրա հետ միասին նա շահադրժուած է մեր հացի ներմուծումով: Միությունը Ֆինլանդիայից թուղթ է ստանում (գրեկու, լրագրական, փաթաթուն):

ԵՍՏՈՆԻԱ, ԼԱՏՎԻԱ, ԼԻՏՎԱ

Ռուսական նախկին Մերձբալթյան և Լիտվայի նահանգներից (Եստլանդիա, Կուրլանդիա, Լիֆլանդիա և Կովնոյի նահանգ) կաղձվել են այս յերեք մերձբալթյան անկախ հանրապետությունները: Եստոնիայի բնակիչները ֆինն ցեղին պատկանող եստեր են, Լատվիայինը՝ լատիշներ, Լիտվայինը՝ լիտվցիներ (վերջին յերկուսը պատկանում են արիական ցեղին, վորին պատկանում են նաև սլավոնները, գերմանացիք, ֆրանսիացիք և մյուս յեվրոպական ժողովուրդները):

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՏՐՊԸ:—Եստոնիան, Լատվիան և Լիտվան գյուղատնտեսական յերկրներ են, սակայն դիրքն ու բնական պայմանները միատեսակ չեն նպաստում այս կամ այն հանրապետության մեջ տնտեսության այս կամ այն ճյուղը զարգացնելու գործին:

Միայն նստոնիան ու Լատվիան են իրոք մերձծովային: Լիտվան շատ աննշան կերպով և ծովին մոտենում (Մեմելում) և ավելի շուտ ցամաքային պետություն է: Միայն սա յե, վոր չերկրագործութան համար միանգամայն նպաստավոր պայմաններ ունի—արգավանդ հող և ամառը հարկավոր տաքություն:

Տնտեսությունը տարվում է եքստենսիվ կերպով. դերակշռողը յեռագաշտյան սիստեմն է. բերքը շատ է, հացը նուշնիակ ավելանում է:

Նստոնիայում ու Լատվիայում, ափի յերկարություն շնորհիվ, շատ է զարգացած ձկնորսությունն ու ծովագնացությունը: Սակայն հիմնական զրադմունքը յեղել է և մնում է գյուղատնտեսությունը: Այստեղ կլիմայական ու հողային պայմանների շնորհիվ մարգագործությունն ավելի յե զարգացած, քան դաշտավարությունը: Վուշն ու կարտոֆիլն ավելի լավ են աճում, քան հացահատիկները:

Տնտեսությունը տարվում է ինտենսիվ կերպով: Հողերն որինսուկելի կերպով պարարտացվում են: Նստոնիայի և Լատվիայի հողերն առանձնապես արգավանդ չեն կարող համարվել, սակայն նրանց բերքատվությունն ավելի բարձր է, քան հարավ-ուստական դաշտերում: Որինակելի կերպով է տարվում անտառային տնտեսությունը: Շատ լավ է դրված նոե կաթնատնտեսությունը: Այս յերեք պետությունները կազմող նահանգները խոշոր կալվածատիրական տնտեսության շրջան են: Հարևան Միություն մեջ կատարված սոցիալական հեղափոխությունից հետո Նստոնիայում ու Լատվիայում 1919 թվին և Լիտվայում 1920 թվին ագրարային որենքներ հրատարակվեցին, վորոնց շնորհիվ խոշոր տնտեսությունները մանր հողամասերի վերածվեցին:

Արդյունաբերությունը, մանավանդ Լատվիայում, համաշխարհային պատերազմից առաջ բավական աչքի ընկնող էր: Աշխուժ առևտուր կար: Ռուսական նավահանգիստները, վորոնք միացած էին ռուսական մեծ քաղաքների և հացառատ շրջանների հետ, միշտ լիքն էլին լինում մեկնող ու մտեցող նավերով: Սակայն արդյունաբերությունն ու առևտուրն ապրում էին գլխավորապես Ռուսաստանի հետ ունեցած կապի շնորհիվ: Այդ կապը կտրվեց—ամեն ինչ մեռավ: Ընկավ մանավանդ Լիտվայի արդյունաբերությունը (բամբակի ու բրդեղենի ֆաբրիկաներ, մեքենաներ ու վագոններ պատրաստող գործարաններ, թղթեղենի ու ռետինի ֆաբրիկաներ, քիմիական գործարաններ): Գործարանային հումքը փոխանակ սեփական ֆաբրիկաներում վերամշակվելու, սկսեց քաշվել արտասահման: Փոքրիշառե կանոնավոր աշխատում էր միայն փայտաշինարարական և վուշի արդյունաբերությունը:

Այլիլ լավ պահպանվել և նստոնիայի խոշոր արդյունաբերութ-
յունը (Շաղկիցի մահուղեղենի ֆաբրիկան, Կրենգոլմի ճոթեղենը,
թղթի և այլ գործարաններ և այլն)։ Նստոնական գործարանների մեծ
մասն անցել և տարերկրացիների ձեռքը։

Նախկին լիովական նահանգների գործարանական քաղաքներն
անցել են Լեհաստանին, աչնպես վոր Լիտվան խոշոր արդյունաբերա-
կան քաղաք չունի։ Սա գլուղացիական չերկիր և, ուր քաղաքի աղ-
ղաբնակութունը միայն 14 տոկոս է։

ՆԱՎԱՀԱՆԴԻՍՏՆԵՐՆ ՈՒ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ։—Լատվիան ունի յերեք
լավ սարքավորված նավահանգիստներ—Պրեգա (Լատվիայի մայրա-
քաղաքը—340 հազ. աղղ.), Վիցգավա (ներկայումս Վենտպիլս) և
Լիբաւա (ներկայումս Լեպայա), 130 հազ. աղղաբնակությամբ. Լիտ-
վային ավել են աննշան Փեմել նավահանգիստը։

Յերեք չերկրների չել առևտրական շրջանառությունը համեմատ
է։ Արտահանման գլխավոր նյութերն են՝ հում կիսաֆաբրիկատներ
(փայտ և վուշ) և սննդանյութեր (յուղ, վարունգ, հաց, կարտոֆիլ,
ձուկ և կաթնատեսակական մթերքներ)։ Նստոնիայից արտահանվում
են նաև—սպիրտ, թուղթ և ցեմենտ։

Ներմուծման գլխավոր նյութերն են՝ ֆաբրիկային գործվածք-
ներ, հումքից—ածուխ, բամբակ, նավթ, հաց։

Ինչո՞ւ Ֆինլանդիայում հատկապես զարգացավ անտառային
տնտեսութունը, յուղի վերամշակումն ու արտահանումը։

Ինչո՞ւ Նստոնիայում և Լատվիայում առևտուրն ու արդյու-
նաբերությունն ավելի զարգացան և չերկրագործությունն, ա-
նասնապահությունն ու անտառային տնտեսությունն ավելի հա-
ջողություն ունեցան, քան Լիտվայում։

Ի՞նչ արտահանման ու ներմուծման նյութեր ունեն այս
չերկրներից յուրաքանչյուրը։

Համեմատեցեք Բալթիկ ծովին մոտ ընկած (կորած) զանա-
զան չերկրների նավահանգիստների բեռնաշրջանառությունը՝
այդ նավահանգիստները մտնող նավերի տարողության ավյալ-
ներով։

Նախահանդիսատները	Յերկրները	Վեր թվականի ցուցակագրությամբ	Տարողությունը. հազ. տոններով
Լենինգրադ	ԽՍՀՄ	1925	800
Հելսինգֆորս	Ֆինլանդ.	1923	715
Վլադիվոկ		1923	992
Ռեկլ		1923	1115
Ռեդա	Հատվիա	1925	918
Լիբավա		1925	327
Վինդավա		1925	184
Ստոկհոլմ	Շվեդիա	1924	3641
Մալմե		1924	2162
Կոպենհագեն	Դանիա	1923	9000
Կյոնիգսբերգ	Գերմանիա	1925	528

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ՅԵՎ ՌՈՒՄԻՆԻԱ

Քարտեզի վրա նշանակեցեք Լեհաստանի և Ռումինիայի սահմանները:

Գրեցեք.

1. Բալթիկ ծովը.
2. Վիսլա գետը.
3. Դանցիգ, Վարշավա, Պոզնան, Կրակով քաղաքները.
4. Սև ծովը.
5. Դոնայ, Պրուտ, Դնեստր գետերը.
6. Բուխարեստ, Կոնստանցա, Քիշինև քաղաքները.
7. Նշանակեցեք նաև Լոձ և Լվով քաղաքները.
8. Կարպատյան լեռները.
9. Լեհական և Սեմիգրադի բարձրավանդակները.
10. Մերձվիսլյան, Հունգարական և Ստորին-դանուբյան հարթությունները.

Խնջ գլուգահեռականների մեջ են ընկած և վժիռ պետություններին են սահմանակից Լեհաստանն ու Ռումինիան:

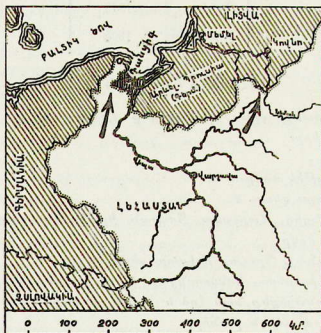
Խնջ գլուգատնտեսական շրջաններում են ընկած Լեհաստանն ու Ռումինիան:

ԲՍԼՆՔԻՆԳԵՐՈՐԴ ԹԵՄԱ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ

Ցարածուքյունք 338 հազ. բառ. կլմ. ազգաբն. 29 միլ. մարդ:

Լեհաստանը վերածնվեց համաշխարհային պատերազմի ժամանակ: Նա անկախ հայտարարվեց Գերմանիայի և Ավստրիայի ազդեցից քաշվելուց հետո. իսկ այդ անկախութունը հաստատվեց Վերսալի դաշնագրով — 1919 թվին: Լեհաստանն ստացավ իր այն հողերը, վորոնք 18-րդ դարում գտնվում էին Ռուսաստանի, Պրուսիայի և Ավստրիայի ձեռքում: Բացի այս բոլորից նա հափշտակեց նաև նախկին Գրոգնոյի և Վիլնայի նահանգները, ուր աղգարնակության ճնշող մասը լիտովցիներ են: Լեհաստանի մի ուրիշ մասը ես կա, ուր լեհերը փոքրամասնություն են կազմում. դա Արևելյան Գալիցիան է, ուր գլխավորապես ուկրաինացիներ են:

Լեհաստանը դեպի ծով յելք և վորոնում:

ՇԲՋԱՆՆԵՐ.—Լեհաստանը հարթ լեռիկը է. Կարպատյան լեռներն անցնում են հարավ-արևմտյան սահմանով: Իր հանքային հարստությունների շնորհիվ այս լեռնային շրջանը մեծ նշանակություն ունի Լեհաստանի համար (տրեմուտքում, Կրակովի մոտ, հեշակավոր աղահանքերը, արևելքում.—նավթը):

Լեռներից դեպի հյուսիս անցնում ե հարավային պլատոն (սաքա-
հարթ)՝ քարածխի հանքերով (վերին Միլեդիայում)։ Այդ շրջանում
հողը շատ ե արգավանդ։

Հարավային պլատոյից դեպի հյուսիս անցնում ե կենտրոնական
հարթավայրը, վոր հյուսիսից շրջափակված ե հյուսիսային բարձ-
րավանդակով։ Այստեղ ե Լեհական պետութւան միջուկը։

Սա ըստ մեծի մասին յերկրագործական շրջան ե, տեղ-տեղ ել,
հատկապես Պոդնանում ե Հարավային Մադովիայում, դարպացել ե նաե
արդյունաբերութւոնը։ Գերմանիայից գրաված Պոդնանում ինդուս-
տրիան զարգացել ե դուղատնտեսական մթերքների վերամշակման
գծով (ճակնդեղաշաքարային, գինեգործական, զարնջրի գործարան-
ներ)։ Մադովիան Վիսլա գետի շրջանն ե։ Նրա հյուսիսային մասը
չափավոր պտղատու, բայց ինտենսիվ կուլտուրայի յերկիր ե (գլխա-
վորապես շաքարաճակնդեղ)։ Հարթութւան հարավային մասն սկըղ-
բում անտառոտ ու սակավամարդ ե յեղել. սակայն 19-րդ դարից այս-
տեղ սկսեց զարգանալ խոշոր արդյունաբերութւոնը, վորի կենտրոն
գարձավ Լոձը (1927 թ. 600 հազ. բն.)։

Այսպիսի հարթավայրում գետերը, վորպես հաղորդակցութւան
ճանապարհներ, առանձին նշանակութւուն ստացան։ Բալթիկ ծովին
մոտեցնում ելին Ոդեր (Վարտա վտակով) ե Վիսլա (Սան ե Բուգ վը-
տակներով) գետերը։ Այնտեղ, ուր արևելյան ե արևմտյան ճանապարհ-
ները կտրում են Վիսլան, աճեց Պարցալա (1927 թ. 1 միլ. բն.),
վոր գլխավոր քաղաքի նշանակութւուն ստացավ այն որից, յերբ Լե-
հաստանը մոտեցավ Բալթիկ ծովին։

ԱՋԳԱԲՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Ամբողջ Լեհաստանում աղգաբնակու-
թւոնը հետևյալ պատկերն ե ներկայացնում.— լեհեր՝ 69 տոկ.,
ուկրալիցիք—14 տոկ., բելուսներ—4 տոկ., գերմանացիք—4 տ.,
հրեաներ—8 տոկ., մնացած աղգութւոններ—1 տոկ.։ Ուկրալիցի-
ներն առանձնապես շատ են Լեհաստանի արևելյան ե հարավային
մասերում։

ԱՐՏԱԳԱՂԹ.— Լեհաստանը ծաղկած եր 15—16-րդ դարերում։
18-րդ դարում նա բաժան-բաժան յեղավ Ռուսաստանի, Ավստրիայի ե
Պրուսիայի միջև։ Դա նրա կատարյալ անկման շրջանն ե։ Ժողովուրդը
ճորտատիրութւոնից աղքատացավ, բայց այդ շրջանում ել խոշոր կալ-
վածատերերը շարունակեցին շահագործել նրան՝ մինչև վերջերս։ Շա-
տերը (Թե քաղաքներում, Թե գյուղերում) չկարողացան կյանքի ծա-
րութւոնը տանել ու գաղթեցին Ամերիկա։ Քաղաքներից գաղթում եր
գլխավորապես չքավոր հրեութւոնը, իսկ գյուղերից—լեհեր ու լիտով-

ցիք: Պատերազմից առաջ Ամերիկա գաղթողների թիվը տարեկան 20 հազարից անցնում էր: Ներկայումս Միացյալ Նահանգները խիստ սահմանափակել են գաղթող լեհերի թիվը (տարեկան մոտ 31 հազար), այդ պատճառով էլ լեհ գաղթականների գլխավոր հոսանքը դարձել է դեպի Ֆրանսիա, վերջ իր արդյունաբերութեան, մանսվանդ դուռը անտեսութեան համար բանվոր ձեռքերի կարիք ունի:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.—Լեհաստանն աչքի ընկնող հանքային հարստութեան ունի Դոմբրովի ու Կրակովի ավազաններում, մանավանդ Վերին Սիլեզիայում: Նրա գլխավոր հարստութեանը քարածուխն է, վերով նա Արևմտյան Յեմբուրայի պետութեանների շարքում յերրորդ տեղն է բռնում: Գալիցիայում նավթ է ստացվում (Բորիսլավ, Դորոգոբրըշչ): Արդյունաբերութեան մեջ գործ տեսնողն օտար կապիտալն է (Ֆրանսիական և շվեյցարական): Դոմբրովի ավազանում բավական ցինկ է ստացվում: Արևմտյան Գալիցիան հարուստ է քարաղու: Յերկաթը պակաս է: Անցյալում նա լեհաթ ստանում էր Կրիվոյ Ռոզից, այժմ նորից սկսում է ՍՆՄ ու Գերմանիայից ձեռք բերել:

Գործարանային արդյունաբերութեանը դարգացել է հատկապես նախկին ռուսական Լեհաստանում: Այստեղ առանձնապես աչքի չեն ընկել Լոժը իր տեքստիլ արդյունաբերութեամբ: Այնուհետև զալիս է սննդանյութերի վերամշակումը և մետաղագործական արդյունաբերութեանը: Պատերազմը շատ ծանր ազդեց լեհական արդյունաբերութեան վրա. նա նոր-նոր է միայն ուղքի գալիս: Բուլց քանի վոր Լեհաստանը չի կանոնավորել իր ապրանքափոխանակութեանը ՍՆՄ հետ, հուլս չկա, թե նրա արդյունաբերութեանը բարձրանա: Լոժի ապրանքներն առաջ հեղեղում են չին Հարավ-արևմտյան և Հարավային Ռուսաստանը: Պակաս չէ յին նաև մետաղագործական, մեքենայաշինման, ցեմենտի և այլ գործարանների արտադրանքները: Այժմ լեհական ապրանքների համար ռուսական շուկա չկա: Մերձբալթյան պետութեաններն իրենց սակավամարդութեան և չքավորութեան հետևանքով շուկա դառնալ չեն կարող: Արևմտյան Յեմբուրայի լեհական ապրանքների կարիքը չունի:

Լեհաստանի հետ ապրանքների փոխանակութեան կառարողները—թե ներմուծող, թե արտահանող—առաջին տեղը բռնում է Գերմանիան, այնուհետև Միացյալ Նահանգները (բամբակ, հացահատիկ), Մեծ-Բրիտանիան և Ավստրիան: Ներմուծման մեծ գումարն ընկնում է բամբակին, բրդին, մեքենաներին, քիմիական շինվածքներին ու հացին: Արտահանվում են գլխավորապես փայտ, ածուխ, ցինկ, նավթ, բամբակի ու բրդի գործվածքներ, հաճար, շաքար, ձու, միս և խոզ:

Լեհաստանի ամենամեծ քաղաք Վարշավան, վոր նրա մայրաքաղաքն է, մեկ միլ. ժողովուրդ ունի. Լոձը՝ 600 հազար, Լվովը՝ 220 հազար, 100—200 հազար բնակիչ ունեն Պոդհանը, Կրակովը և Վիլնոն: Լեհաստանը կարողացավ ձեռք գցել Դանցիգ նավահանգիստը՝ Վիսլայի բերանում, բայց նա դարձավ ինքնուրույն մի փոքրիկ պետություն, իսկ Լեհաստանին տրվեց Դղըինյա փոքրիկ նավահանգիստը՝ Դանցիգի մոտ:

Ռ Ո Ւ Մ Ի Ն Ի Ա

Պատերազմից առաջ 133 հազար բառ. կլմ. 8 միլ. բնակչով, պատերազմից հետո՝ 294 հազար բառ. կլմ. 16,5 միլ. բնակչով: Միացվել են ազատական Բուկովինամ, հունգարական Յուգոսլավիան, Մարամուրեից Կրիշեան, Բանատը. առանց ԽՍՀՄ համաձայնությամբ հափժակված է Բեսսարաբիան:

ԲՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԱԶԳԱՅՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:—Նախապատերազմյան Ռումինիան և Բեսսարաբիան իրենց բնությամբ հիշեցնում են Հարավային Ուկրաինան: Ամբողջ լեռկիրը, բացի Կարպատների լեզրերից, հարթություն է, վորի հողը սև է, կլիման ցամաքային (ամառը շատ շոգ, ձմեռը բավական ցուրտ), բուսականությունը դաշտային: Նոր միացված հողերը լեռնոտ են, անտառներով հարուստ. կան նաև լեռկաթահանքեր:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԸ:—Ռումինական տվյալների համաձայն, վորոնք այնքան էլ ճիշտ չեն, Ռումինիայի ազգաբնակչության 66 տոկ. առմիններ են, 11,5 տոկ. հունգարներ, 6 տոկ. ուկրաինացիներ, 5,5 տոկ.՝ բուլգարներ և սերբեր, 5 տոկ.՝ գերմանացիք, 3 տոկ.՝ հրեաներ, 3 տոկ.՝ ուրիշ ազգեր:

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՏԻՊԸ:—Հին Ռումինիան համարյա քաղաքացիաբար կարգավորված տեղերում բավական դարգացած է արդյունաբերությունը, մանավանդ անտառայինը և մետաղագործականը:

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ:—Ռումինիան անցյալում յեղել է խոշոր հողատիրական յերկիր (համարյա մշակված հողի 50 տոկոսը կալվածատերերին էր պատկանում): Զբաղորդությունը անհող գյուղացիներին ջղայնացնում էր: Անվերջ ագրարային հուզումներ էին տեղի ունենում: Դժգոհ գյուղացիներին հանգստացնելու նպատակով հողային մասնակի բարեփոխումներ են կատարվել: Պոշոր հողատիրությունը 8 տոկոս կրճատված է:

Հացահատիկներէ, մանավանդ սիմինդրի և ցորենի բերքը, յերկրի պահանջից ազիլի չե:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՏՐԱՆՍՊՈՐՏԸ, ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ.—Արդյունաբերութեան գլխավոր տեսակներն են—սննդային (ալյուր, շաքար, խմիչքներ) և փայտեղեն: Քարածուխ քիչ է, չերկաթ՝ բոլորովին: Այս պատճառով էլ մետաղագործությունը չի զարգացել (միայն Ռեշիցում շոգեկաթսաներ շինելու մի գործարան կա): Յերկրի գլխավոր հանքային հարստությունը նավթն է:

Հաղորդակցութեան գլխավոր ճանապարհներից մեկը Դունայ (Դանուբ) գետն է, վորի ամբողջ ներքին հոսանքը Ռումինիային և պատկանում: Ծովային արտաքին հաղորդակցութեան համար միայն մի նավահանգիստ ունի՝ Սև ծովի ափին: Դա Կոնստանցան է: Արտաքին ապրանքափոխանակումը մեծ չէ: Արաւանովող նյութերի կեսը հացն է, $\frac{1}{5}$ ՝ փայտեղեն, $\frac{1}{8}$ ՝ նավթ, նուչնքան էլ կենդանիներ: Ներմուծվում են՝ բուրդ, բրդի գործվածքներ, մետաղներ, մեքենաներ:

Ռումինական արդյունաբերությունը և հաղորդակցութեան միջոցներն զգալի չափով շահագործում են ոտարները—նավթի արդյունաբերությունը՝ անգլիացիք, փայտայինը՝ իտալացիք, Դունայի նավագնացությունը՝ անգլիացիք, նավահանգստային շենքերը՝ ֆրանսիացիք:

Ռումինիայի մայրաքաղաքը Բուխարեստն է (Բուկուրեշտի), վոր 900 հազար բնակիչ ունի: Բնասարարիւթի գլխավոր քաղաքը՝ Քիսինեվը՝ 170 հազար:

Ռումինիան և Լեհաստանը տնտեսապես կախված են ոտար կապիտալից, գլխավորապես անգլիականից և ֆրանսիականից: Սրանք «Անտանտայի ազենտներն» են, ԽՍՀՄ թշնամի:

ՅԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍՆ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՅԵՎ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐ

Դարտեղի վրա ցույց տվեք Կալկաթայի (Բենդալյան ծոցը), Կոլոմբոյի (Ցեյլոն), Սինգապուրի (Մալակկյան նեղուց), Կանտոնի, Հոնկոնգի և Շանհայի (Չինաստան) տեղը:

Ցույց տվեք նաև համաշխարհային նշանակություն ունեցող լերկաթուղիները: Նախորոք առանձնացրեք Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Բելգիայի, Բալկանյան թերակղզու լերկաթուղիները:

Ի՞նչ տարբերություն կար Գերմանիայի և Ֆրանսիայի լերկաթուղացիների տեսքի մեջ (Ֆրանսիայի լերկաթուղիները համեմատում են սարդոստացիի հետ, վորի կենտրոնում վորպես սարդ նստած է Պարիզը. գերմանական ցանցն էլ այսպիսի ձև ունի, թե վրչ):

ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՈՒՄ.— Գնաներորդ դարի ընթացքում համաշխարհային հարաբերությունների չափի և բնույթի մեջ ավելի մեծ փոփոխություններ տեղի ունեցան, քան նախորդ բոլոր հազարամյակներում: Դրա հետ միասին յերկրագնդի տնտեսական կյանքում ևս արմատական փոփոխություններ կատարվեցին: Դարի սկզբում գոյություն ունեւին առանձին պետություններ, վորոնք արտադրում էին այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ էր իրենց:

Հետո տեղերից արժեքավոր ապրանքներ քիչ էյին բերվում, վորոնք բնական պատճառների կամ տեխնիկական խտ մնացած լինելու պատճառով իրենք չէին կարողանում արտադրել: Արևմտյան Յեւրոպայի պետությունները մյուս մայր ցամաքների միայն ափերն էյին գրավել: Խորերը սակավաթիվ եքսպեդիցիաներ էյին միայն թափանցում: Տնտեսական նվաճումների մասին խոսք անգամ չեր կարող լինել՝ առանց տրանսպորտային կապի: Այսորվա միջանի որ պահան-

Ղող ճանապարհորդութիւններն այն ժամանակ տհաճին ժամանակ ու ծախս պահանջող ձեռնարկութիւններն էլին համարվում: Լիվերպուլից Նյու-Յորկ հասնելու համար մի ամսից ավելի պետք էր գնալ Ատլանտյան ովկիանոսով: Հնդկաստան ընկնելու համար մի քանի ամիս էր հարկավոր: Նուշիսի մի լիվրպական պետութիւնից մշտն ընկնելու համար շաքաթներ ու ամիսներ էլին հարկավոր: Ավելի շատ ժամանակ էր պահանջվում Ատլանտյան ովկիանոսից Խաղաղականին հասնելու համար՝ Ամերիկայով: Յամաքում ճանապարհորդում էլին ձիով, տեղ-տեղ ել ուղտերով, ծովի վրա՝ առաջաստանավերով:

Տասնիններորդ դարում ամբողջ աշխարհը հայտնի դարձավ ամենքին: Սկսեցին այցելել ու տնտեսապես շահագործել:

Մայր ցամաքները ծալից ծալը կտրտվում են յերկաթուղիներով. ծովերը միանում են ջրանցքներով. այլևս պետք չի դգացվում Հնդկաստան հասնելու համար Աֆրիկայի շուրջը պտտել: Դանդաղաշարժ առաջաստանավերին փոխարինում են շոգենավերը: Ատլանտյան ովկիանոսը արագաւազ շոգենավերը կտրում են 4—5 որում. Հյուսիսային Ամերիկան յերկաթուղի կտրում է Նույնպես 4—5 որում. Ատլանտյան ովկիանոսից մինչև Մեծը Յեվրոպայի ու Ասիայի վրայով արագ գնացքն անցնում է յերկու շաքաթում: Յերկրի շուրջը պտտելու համար պետք է վոչ յերեք տարի (Մադելլան), վոչ ել ութսուն որ, վոր յերազում էր ժուղ Վերնը, այլ յերկու ամսից ել պակաս: Տաբեկան միլիոնավոր տոնն ապրանք, միլիոնավոր ել մարդիկ են տեղափոխվում: Վորովհետև հնարավոր դարձավ ամեն ինչ հեշտ ու եփան տեղափոխել, ուստի առանձին փակ տնտեսութիւնների փոխարեն ել աճում ու զարգանում է համաշխարհային տնտեսութիւնը, վորի հիմքը կազմում են աշխատանքի աշխարհագրական բաժանումը և անչափ աշխուժ ապրանքափոխանակումը: Այս բոլոր արմատական փոփոխութիւնը կատարվեց, իբր կիրառվել սկսեցին շոգին ու տրանսպորտը՝ նախ ծովային շարժումներում (1819 թ.), հետո յե՛լ յերկաթուղիական (1825 թ.):

ՅԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.— Տնտեսութիւն. մեջ ամենամեծ հեղաշրջում առաջ բերեց յերկաթուղին, մանավանդ այնպիսի լայնածավալ յերկրներում, ինչպիսիքն են ԽՍՀՄ, Միացյալ Նահանգները, Աֆրիկան: Միայն յերկաթուղիներն էլին, վոր մարդաշատ դարձրին Միացյալ Նահանգներին հեռավոր արևմուտքը, Միջին Ասիայի և Հեռավոր Արևելքի արգավանդ հողերը, Աֆրիկայի անմարդաբնակ տեղերը: Միայն յերկաթուղիներն էլին, վոր այդ նոր բնակեցրած յերկրներում ծաղկեցրին արդիւնաբերութիւնը, յերկրագործութիւնը, քաղաքային կյանքը:

ՅԵՐԿԱԹՈՒՂԱՑԱՆՅԻ ԱՃՈՒՄԸ.—Առաջին 15 տարիներում չերկաթուղիները շատ դանդաղ եյին աճում, այնպես վոր 1840 թվին նրանց չերկարութիւնը հազիվ 7680 կիլոմետր եր, 1859 թ. նա հասավ առաջին հարյուր հազար կիլոմետրին, իսկ 1870-ին՝ չերկրորդ հարյուր հազարին, 1886-ին՝ մինչև կես միլիոնի, 1909-ին՝ մոտ մեկ միլիոն կիլոմետրի։ Առաջին կես միլիոն կիլոմետրին հասան 57 տարում, չերկրորդին՝ 23։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ՃԱՆԱՊՍՐՀՆԵՐԸ.—Յեկրոպական ճանապարհներից ամենից կարևորներն այն միջադպիսին ճանապարհներն են, վորոնք կտրում են նրան հյուսիսից հարավ և արևմուտքից արևելք։ Հյուսիսից հարավ անցնող ճանապարհները կտրում անցնում են Ալպերը (Կալե—Բագել—Ս. Գոտարդ—Բոլոնիա—Բրիդղիգի. Բերլին—Մյունխեն—Բրեններ—Վերոնա—Հոմ—Նեապոլ) կամ անցնում են՝ առանց նրանց հանգիսիւլու (Կալե—Պարիզ—Բորդո—Մադրիդ—Կադիքս—Պարիզ—Մյունխեն—Վիեննա—Բուդապեշտ—Կ.-Պոլիս)։ Այստեղից ալդ ճանապարհը Փոքր-ասիական և Բաղդադի ճանապարհ անունով շարունակվում և մինչև Պարսից ծոցը։

Հանգիսիւլանցներից (արևմուտքից արևելք) աշխարհի ամենաչերկար գիծը նա յե, վոր անցնում և՛ Լիսսաբոն—Պարիզ—Բերլին—Մոսկվա—Չելյաբինսկ (7800 կիլոմ.), ալդտեղից ել Միբրի չերկաթուղի անունով շարունակվում և մինչև Վլադիվոստոկ։ Սա կտրում և ամբողջ Հին Աշխարհը՝ Ատլանտյան ովկիանոսից մինչև Մեծը, Յերկարութիւնը 13500 կլմ. և։

Հյուսիսային Ամերիկայում առաջին ճանապարհը Ատլանտյան ովկիանոսից մինչև Մեծը—շինեցին Միացյալ Նահանգները՝ 1869 թվին (Չիկագոյից մինչև Ս.-Ֆրանցիսկո)։ Ներկայումս Միացյալ Նահանգներն ամբողջ մայր ցամաքը կտրող (տրանսկոնտինենտալ) 10 չերկաթուղագիծ ունեն. Կանադայում դրանց թիվը 5 և. Մեքսիկան նույնպես ունի։ Ամենից կարճ (75 կլմ.), բայց խիստ կարևոր գիծը կտրում և Պանամայի պարանոցը։ Ալդ գիծն և, վոր Ատլանտյանի ողջենավերով չեկած բուներն ու ճամպորդներին հանձնում և մեծ-ովկիանոսյան շոգենավերին, և՛ ընդհակառակն։ Հարավային Ամերիկայում առաջին ալդպիսի ճանապարհի շինութիւնը վերջացավ 1910 թվին։ Ներկայումս դրան ավելացել են չերկու մեծ-ովկիանոսյան գծեր ևս։

Ավստրալիական մայր-ցամաքային գիծը, վոր միացնում և Արևմտյան և Արևելյան Ավստրալիաների չերկաթուղիները, կառուցվեց 1916 թվին։

Աֆրիկայում անգլիացիք ծրագրում են կայլերն միացնել Կապ-
շտադարին: Այս դժի հյուսիսային ու հարավային մասերն արդեն
կան, մնում է միայն միջինը միացնողը:

ՆԱՎԱԳՆԱՑՈՒԹՅԱՆ ՋԱՐԳԱՑՈՒՄԸ:—Ծովային հաղորդակցու-
թյունների զարգացումն ավելի թափ առավ, յերբ յերևացին շոգենա-
վերը:

Առաջին ովկիանոսային ուսը կատարեց «Սալաննա» շոգենավը
1819 թվին: Ճանապարհը Միացյալ Նահանգների Սալաննա նավա-
հանգստից մինչև Լիվերպուլ տեղեց 26 ուր, վորից 8 ուր՝ միայն առա-
դաստանավերով: Շոգին առադաստին վերջնականապես հաղթեց 1838
թվին, յիրը «Մերիուս» և «Գրեոտ Վեստերն» շոգենավերը վոշ միայն
մեկնեցին, այլ և նավահանգիստ վերադարձան ճիշտ ժամկետին, հա-
մաձայն չվացուցակի:

Մեր ժամանակի ամենախոշոր շոգենավերի տարողությունը
հասնում է մինչև 50,000 ուղիստր տոննի, յերբեմն նույնիսկ ավելի:
Արագությունը՝ 25½ ժովային մղոնի կամ 47 կմ.: Ծովային հաղոր-
դակցությունների արագության, հարմարության և համեմատակա
ապահովության շնորհիվ ովկիանոսի միջանի մասեր ուղղակի անցու-
ղարձի ճանապարհ են դարձել: Այդպես է Լամանշը (Պա-դե-Կալեյի
հետ միասին), վորով որական 300-ից ավելի նավեր ենանցնում:

Ամենազարգացած հաղորդակցություն ունի Ատլանտյան ովկիա-
նոսը, հետո՝ Հնդկականը. յերբորդ տեղը բռնում է Մեծ ովկիանոսը:

ԱՐԿՏԻԿ ԿԱՄ ԲԵՎԵՌԱՅԻՆ ԾՈՎ.— ԽՍՀՄ-ի համար զգալի նշա-
նակություն է ստանում Սպիտակ ծովը Արխանգելսկի հետ միասին:

Յեվրոպայից դեպի Ու և Յենիսեյ գետերի բերանները տանող
հյուսիսային ծովային ճանապարհի նշանակությունը հետզհետե
ավելի լե ընդգծվում: Այս ճանապարհն արդեն հաստատուն է ու սար-
քավորած: Կարայի ծովափի լերկարությամբ դրված են 4 ռադիո-հե-
ռագրեր և միջանի ցուցանիշներ: Նրանց միջոցով ազատ յերթևեկե-
լ և սառուցների դրության հետադոտումը կատարվում է հիդրոպլան-
ների ոգնությամբ:

Ծովային հաղորդակցությունների զարգացման համար հսկայա-
կան նշանակություն ունեցան նոր փորված ջրանցքները, մասնավանդ
Սուեզի ջրանցքը:

ՍՈՒԵՋԻ ՋՐԱՆՑՔԸ:—Սուեզի ջրանցքը Միջերկրական ծովն ան-
միջորեն կապեց Հնդկական ովկիանոսի հետ: Շուրջաֆրիկական ճանա-

պարհը պահանջում եր մեկ ամիս ժամանակ, իսկ Սուեզով (յերկարու-
թյունը 160 կմ.)՝ միայն 15 ժամ, հետո յեւ յերկու որ Կարմիր ծովով:

Այս ջրանցքը հսկայական հեղաշրջում առաջ բերեց համաշխարհ-
հային առևտրի մեջ՝ կիսով չափ կրճատելով Յեվրոպայից Ասիա օտա-
նող ճանապարհը: Ներկայումս Յեվրոպայից դեպի հարավ-արևելյան
Ասիա և Ավստրալիա ուղարկվող ապրանքների և ճամպորդների մեծա-
գույն մասն անցնում է Սուեզով: Շուրջաֆրիկական ճանապարհով
գնում են աննշան թվով առագաստանավեր, վորոնք այնպիսի ապրանք
են տեղափոխում, վորոնց շուտ հասցնելու մեծ կարիք չի զգացվում:
Սուեզով տեղափոխելն էլ թանգ է նստում:

ՊԱՆԱՄԱՅԻ ԶՐԱՆՑՔԸ.—Խոշոր նշանակութուն ունինաւ Պանա-
մայի ջրանցքը, վորը փորված է Ատլանտյան և Խաղաղ ովկիանոսներն
իրարից բաժանող Պանամայի պարանոցի ամենանեղ տեղում: Շինված
է շլուգային սիւսեմով, յերկարությունն է 80 կմ, անցնում են 10—14
ժամում: Այդ ջրանցքի ոգուտները քաղում է վոչ թէ Յեվրոպան, այլ
Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, վորոնց համար
ջրանցքի առևտրական և քաղաքական նշանակութունը հսկայա-
կան է:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՆԱՎԱՏՈՐՄԸ.—Համաշխարհային նավատորմն
առանձնապես աճեց վերջին կես դարում: Նրա տարողութունը 1871
թվին հավասար էր 2,8 միլիոն ռեգիստր տոննի, իսկ ներկայումս հա-
տել է 70 միլիոնի:

Շոգենավային հաղորդակցությունից պակաս նշանակութուն
չունեն նաև հեռագիրն ու ռադիոն:

ՀԵՌԱԳԻՐԸ.—Ելեկտրոմագնիսային հեռագիրը գործածության
մեջ մտավ 1837 թվից, յերբ ամերիկացի Մորզեն հնարեց իր գրամե-
քենան: Ներկայումս ամբողջ աշխարհը ծածկված է հեռագրացանցով,
իր զարգացմամբ նա շատ առաջ անցավ յերկաթուղիներից այնպիսի
յերկրներում, ուր թշնամանքով եյին վերաբերվում յերկաթուղի անց-
կացնելու մտքին: Հեռագրի ընդհանուր յերկարությունը յերկու ան-
գամ ավելի լք յերկաթուղիների յերկարությունից. նա հասնում է
չորս միլիոն կիլոմետրի:

Ամենայնրկար հեռագրագրիծ ունեն Միացյալ Նահանգները, ԽՍՀՄ
և Ֆրանսիան: Նույնիսկ Զինաստանը բավական յերկար հեռագրա-
թել ունի:

ԸՆԴՋՐՅԱ ՀԵՌԱԳԻՐ.—XIX դարի կեսից մարդիկ հեռագրական
կաբելներ անցկացնել սկսեցին նաև ծովի հատակում: Յեվրոպան Ամե-

րիկայի հետ միացնելու առաջին ընդջրյա փորձը յեղել է 1858 թվին։ Առաջին կարելը մեկ ամսից ավելի չդիմացավ. ուժեղ ելնկտրական հոսանքը փշացրեց կարելի մեկուսացնող պատյանը։ Միայն 1866 թվի ոգոսոստին Ամերիկան հաստատուն կերպով միացվեց Յեւրոպայի հետվոչ թե մեկ, այլ յերկու կարելով։

Մեծ ովկիանոսով առաջին կարելը զգվեց 1902 թվին։ Նրա յերկարութունն է $14\frac{1}{2}$ հազ. կլմ. և գտնվում է Անգլիայի, Կանադայի, Ալյուտայիայի և Նոր-Ջեյկանդիայի միացյալ տիրապետութեան տակ։ Համարյա միաժամանակ ամերիկացիք Ս.-Ֆրանցիսկոն Հոնո-Լուլուի վրայով միացրին Մանիլային (Ֆիլիպպինյան կղզիներում)։ Սա առաջինից 3000 կլմ.-ով յերկար եւ Կարելներ ընդհանուր յերկարութունը մոտ 600 հազ. կլմ. եւ։

ՌԱՂԻՌ-ՀԵՌԱՂԻՐ.—Հսկայական ծառայութեւն է անում անթեղ հեռագիրը կամ հաղիւ-հեռագիրը։ Նրա շնորհիվ նաւերն անընդհատ հաղորդակցութեան մեջ են ափի հետ, ինչպես նաեւ ուրիշ նաւերի հետ։ Վորոնց կարելի չե ոգնութեան կանչել վտանգի դեպքում։ Նա շատ ոգտակար է նաեւ պատերազմի ժամանակ։ Սառուցներով պաշարված ճանապարհորդները կարող են կապվել մարդաբնակ տեղերի կամ ուրիշ ճանապարհորդներին հետ։

Միութեւնն այդպիսի կայաններ ունի Սպիտակ ծովում՝ Յուգո-րում, Յամալա թերակղզում, Նոր Յերկրում, Յենիսեյի բերանում, Անադիրում, Կամչատկայում, Ախտաի ծովափում։

Այթել հեռագիրը հարմարեցվում է նաեւ անթեղ հեռախոսի հետ, այնպես վոր Սառուցյալ ովկիանոսում մնացած և ըստ յերկութին աշխարհից կտրված ճանապարհորդները բեհուային յերկար գիշերները կարող են Լենինգրադում և աշխարհի այլ քաղաքներում տրվող համերգները լսել։

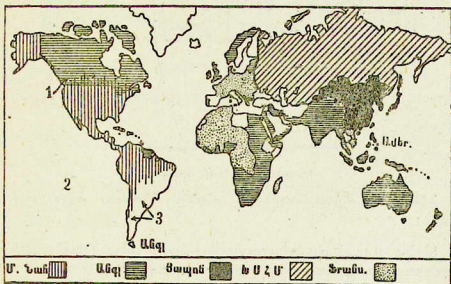
ՌԴԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ։—Ներկայումս ցամաքային ու ծովային հաղորդակցութեւններին զուգընթաց գոյութեւն ունի նաեւ ողային հաղորդակցութեւնը—միանգամայն կանոնավորված, վորոշ չվացուցակով ու սակագնով։

Գոյութեւն ունեն ազգային ու միջազգային ողագծեր։ Ամենչալով կազմակերպված ու սարքավորված է Պարիզ—Լոնդոն ողագիծը։ Թիֆլը կատարվում է $2\frac{1}{2}$ ժամում, 150 կլմ արագութեամբ՝ մի ժամում։ Նույն ճանապարհը յերկրի վրա 8 ժամ է տևում։

ԽՍՀՄ ողագծեր ունի վոչ միայն իր ներսում, այլև դեպի Գերմանիա և այլ յեւրոպական սահմանակից պետութեւններ, ինչպես նաեւ

դեպի Տաճկաստան, Պարսկաստան, Ավղանստան: Մշտական ողալին գծեր են նախատեսվում նաև Հյուսիսային բևեռի և Ատլանտյան ովկիանոսի վրայով:

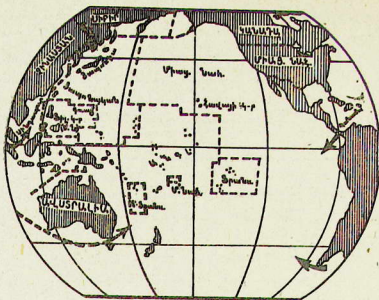
Տրանսպորտի ասպարիդում, վորպես հետպատերազմյան փոփոխություն, համարվում է առևտրական նավատորմի և ավտոմոբիլային տրանսպորտի հակադասական աճումը: Առանձնապես զարգացավ նավագնացութունը Մեծ օվկիանոսում՝ շնորհիվ Պանամայի ջրանցքի,

Զորս խմբերիախսական խմբերն իրենց ազդեցության շրջաններով և իՄՆՄ:

Միացյալ Նահանգների արևմտյան մասի և Կանադայի ինդուստրիալիզացիային ու Յապոնիայի արդյունաբերության արագ զարգացման: Ավտոմոբիլիզմի նշանակությունը չիրևում է հետևյալ թվերից. 1914 թվին աշխարհն ուներ 2 միլ. ավտոմոբիլ, իսկ 1926-ին՝ 30 միլիոն:

ՅԵԶՐԱԲԱԿՈՒՄՆԵՐ.— Կատարելագործված ճանապարհների ու հաղորդակցության միջոցների, տրանսպորտում նախ շողի, հետո ելեկտրականության կիրառելու, ողանավերի ու ռադիոյի գյուտի շրջնորհիվ մարդը տեղ դարձավ ամբողջ աշխարհին: Ազգային և քաղաքական արգելքները հասկանալի ելին պետությունների առանձնակի գոյության ծամանակ: Ներկայումս, յերբ մեկուսացած տնտեսության փոխարեն գլոբալ է բարձրացնում համաշխարհայինը, ամեն տեսակ արգելք համարվում է հնացած և անվերադարձ կերպով վոնչացման դատապարտված:

Նախադրյալ ովկիանոսի պրոյեկցիա

Նկարեցեք յերկաթուղիների աճումը՝ հետևյալ աղյուսակի համաձայն:

Յերկաթուղագծերի յերկառույթումը—հազարավոր կիլոմետրերով

ՅԵՐԿՐՆԵՐԸ	1840 թ.	1850 թ.	1860 թ.	1870 թ.	1880 թ.	1890 թ.	1900 թ.	1910 թ.	1913 թ.
Հյուսիս. Ամերիկայի Միացյալ Նահանգ.	4,5	14,5	49,0	85,0	151	268	311	388	411,0
Գերմանիա	0,5	6,0	11,6	19,6	34	43	51	61	64,0
Ֆրանսիա	0,5	3,0	9,5	18,0	26	39	43	49	51,0
Անգլիա	1,3	10,6	16,6	25,0	29	32	35	37,5	37,7
Ռուսաստան . . .	0.026	0,5	1,6	11,0	23	32	56	70	73,0

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Պայուսակ № 1

Աչքի բնկնող պետությունների մակարդակն ու ազգաբնակչությունը

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ	Մակերևույթը քառ. միլ. կիլոմետր.	Ազգաբնակչությունը միլիոններով
1. Բրիտանական կայսրություն	36,0	470
2. ԽՍՀՄ	21,0	150
3. Ֆրանսիա (զաղութներով)	12,5	100
4. Չինաստան (զաղութներով)	12,0	415
5. Միացյալ Նահանգներ (զաղութներով)	10,0	128
6. Բրազիլիա	8,5	40
7. Արգենտինա	3,0	10
8. Իտալիա (զաղութներով)	2,4	41
9. Ֆելիպա (զաղութներով)	2,4	25
10. Հոլլանդիա (զաղութներով)	2,0	56
11. Ճապոնիա (զաղութներով)	1,0	85
12. Գերմանիա	0,5	63
ԸՆԴԱՄԵՆԸ . . .	111,3	1583
Մարդաբնակ աշխարհը . . .	136	1865

Աղյուսակ № 2

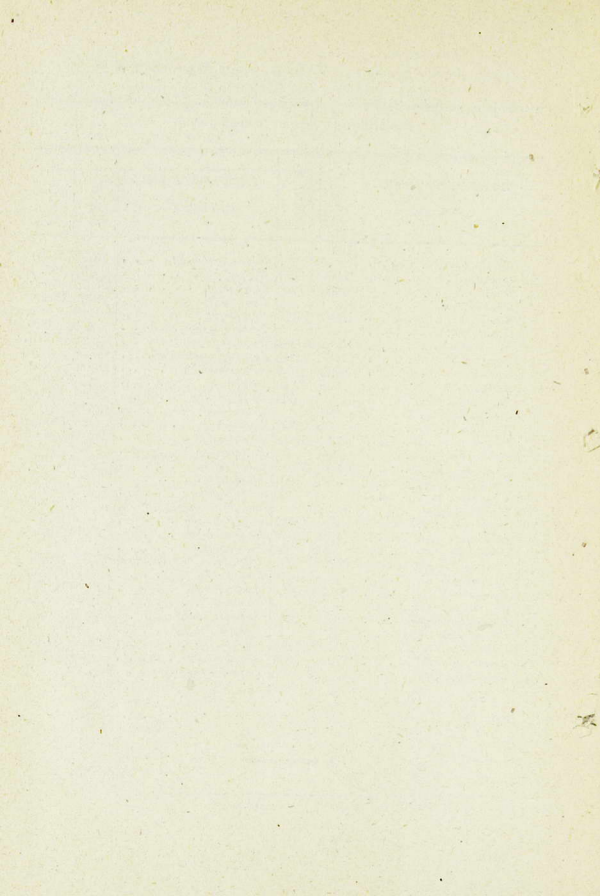
1913, 1925 թվ 1926 թվերի արտաբնական առեկտուր միլիոն ուրվիներով
Ազգերի կիզայի սլլալներով (դոլարը—1 ո. 95 կ.)

	Յ Ե Ր Կ Ր Ն Ե Ր	Ներմուծում			Արտահանում		
		1913թ.	1925թ.	1926թ.	1913թ.	1925թ.	1926թ.
1	Միացյալ Նահանգներ	1775	4178	4413	2448	4819	4712
2	Մեծ-Բրիտանիա	3214	5633	5426	2557	3734	3166
3	Գերմանիա	2563	2939	2368	2403	2092	2336
4	Ֆրանսիա	1625	2125	1933	1328	2222	1934
5	Կանադա	619	927	1031	432	1374	1270
6	Հնդկաստան	587	815	858	772	1444	1164
7	Ռուսիա	363	1019	1086	315	910	929
8	Իտալիա	704	1043	1007	485	727	727
9	Հոլլանդիա	1569	986	977	1232	726	700
10	Ջրնաստան	416	796	854	294	652	657
11	Արգենտինա	479	803	759	501	795	732
12	Ավստրալիա	380	717	722	375	740	707
13	Բելգիա	895	846	748	702	689	633
14	Բրիտանական Արև. Հնդկաստան . .	206	550	575	193	724	715
15	Հոլլանդական »	186	351	(351)	270	738	(738)
16	Ճեյն-Սլովակիա	—	519	451	—	554	525
17	Բրազիլիա	326	407	385	317	497	456
18	Շվեյցարիա	359	481	456	265	393	353
19	Շվեդիա	227	388	399	219	365	380
20	Դանիա	208	409	396	171	378	368
21	Հարավ-Աֆրիկական Միութուն . .	200	316	359	317	419	400
22	Սպանիա	252	433	415	204	306	310
23	ԽՍՀՄ	700	424	348	775	326	364
24	Ավստրիա	—	396	385	—	266	239
25	Ավստրո-Հունգարիա	712	—	—	607	—	—
26	Կուբա	140	296	259	164	354	302
27	Մեքսիկա	96	193	184	150	337	334
28	Իրլանդիա	—	299	294	—	209	200
29	Ցեղեկացուս	133	276	249	158	290	208
30	Նոր-Ջեյլանդիա	102	250	237	102	261	213
31	Լեհաստան	—	309	173	—	245	252
32	Նորվեգիա	145	243	241	102	184	178
33	Տաճկաստան	179	246	(246)	94	148	(148)
34	Չինի	121	146	(146)	149	230	(230)
35	Ռումինիա	114	146	158	130	140	176
36	Հունգարիա	—	150	167	—	142	152
37	Ալժիր	129	168	163	97	120	149
38	Ֆինլանդիա	96	140	143	78	141	142
39	Հունաստան	34	159	(159)	23	71	(71)
40	Պարսկաստան	59	88	(88)	42	106	(106)
41	Պորտուգալիա	96	127	(127)	37	44	44)
42	Լատվիա	—	54	50	—	33	36
43	Բուլղարիա	36	53	45	18	41	41
44	Եթովպիա	—	26	26	—	26	26
45	Լիազմա	—	25	24	—	24	25
Ընդամենը		21078	33150	32140	19588	31434	29964

Աղյուսակ № 3

ԽՍՀՄ-ի արտաբերած առեկտուրը յեկրոպական սահմաններով, ժամանակակից արժեքներով — հազար ռուբլիներով.

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԱՐՏԱ- ՀԱՆՈՒՄՆ		1925/26 թ.	1926/27 թ.	ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՆԵՐ- ՄՈՒԾՈՒՄՆ		1925/26 թ.	1926/27 թ.
1	Ալստրիա	—	—	Ալստրիայի	16779	15583	
2	Ալստրիա	3066	3597	Ալստրիայի	22755	19710	
3	Անգլիա	187060	197458	Անգլիայի	125378	97085	
4	Արգենտինա	1	255	Արգենտինայի	10166	25650	
5	Բելգիա	18607	13178	Բելգիայի	1928	52	
6	Բրազիլիա	—	—	Բրազիլիայի	640	1845	
7	Գերմանիա	110992	167284	Գերմանիայի	172215	157716	
8	Հոլանդիա	21139	23249	Հոլանդիայի	6759	4917	
9	Հունաստան	5770	6796	Հունաստանի	183	402	
10	Դանիա	2923	5866	Դանիայի	1724	916	
11	Յեզիպոս	—	533	Յեզիպոսի	26561	20902	
12	Հնդկաստան	584	—	Հնդկաստանի	12795	17723	
13	Սպանիա	02	3402	Սպանիայի	1607	1009	
14	Իտալիա	33481	37658	Իտալիայի	23196	3142	
15	Կանադա	4	68	Կանադայի	692	2506	
16	Հատվիա	63540	57412	Հատվիայի	4367	1593	
17	Լիտվա	23	261	Լիտվայի	140	245	
18	Մեքսիկա	—	30	Մեքսիկայի	547	791	
19	Նոր-Ջեյկանդիա	—	—	Նոր-Ջեյկանդիայի	13	760	
20	Նորվեգիա	6757	15721	Նորվեգիայի	6651	3006	
21	Հեհաստան	3134	19476	Հեհաստանի	9214	13149	
22	Ռումինիա	731	818	Ռումինիայի	9	—	
23	Հ. Ամ. Միացյալ Նահանգ.	25093	17278	Հ. Ամ. Միացյալ Նահանգների	119882	143423	
24	Ֆինլանդիա	4548	10479	Ֆինլանդիայի	14697	17712	
25	Ֆրանսիա	39752	54093	Ֆրանսիայի	19035	21661	
26	Ճապոն	—	—	Ճապոնի	2553	1428	
27	Ջերմ-Սլովակիա	512	2217	Ջերմ-Սլովակիայի	18127	10753	
28	Շվեյցարիա	—	25	Շվեյցարիայի	11	68	
29	Շվեդիա	3289	6209	Շվեդիայի	20425	11826	
30	Եստոնիա	17024	6947	Եստոնիայի	6457	3608	
31	Հարավ-Սլավիա	2	23	Հարավ-Սլավիայի	02	01	

Յ Ա Ն Կ

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Մ Ա Ս Ն

Յերես

Առաջին քեմա.	Բնական արտ. ուժերի համաշխ. դասավորումը	3
Յերկրորդ »	Համաշխ. արտադրանքի դասավորումը՝ արտադրության բոլոր ճյուղերում և համաշխարհային ապրանքափոխանակությունը	9
Յերրորդ »	Աշխարհի քաղաքական քարտեզը	24

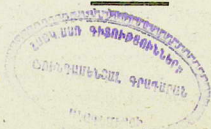
Յ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս Ն

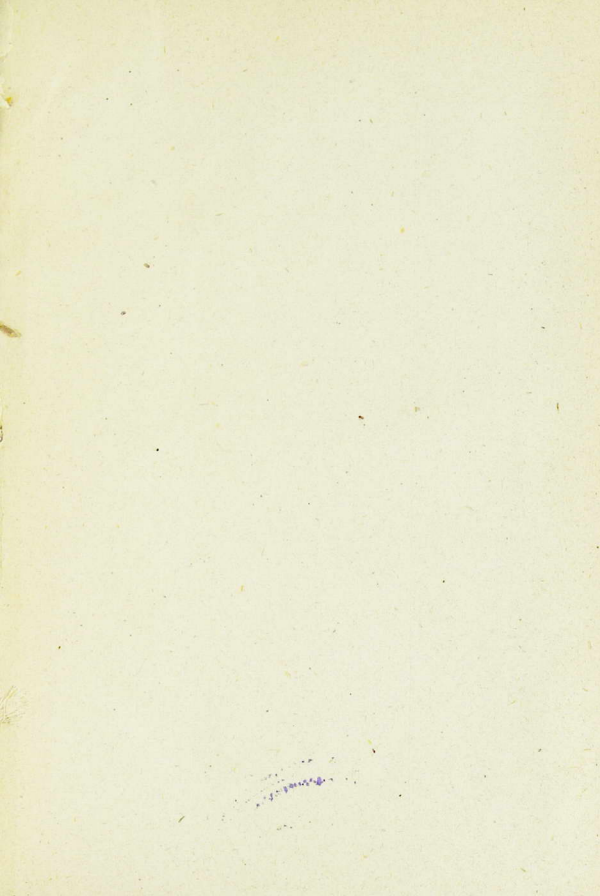
Առաջին քեմա	Անգլիայի բնական արտադրական ուժերը և ազգաբնակչությունը	34
Յերկրորդ »	Անգլիայի ժողովրդ. տնտեսությունը	44
Յերրորդ »	Բրիտանական կայսրությունը. բարեխառն գոտում լեղած տիրապետությունները	54
Չորրորդ »	Բրիտանական կայսրություն. արևադարձային և մերձարևադարձային գոտիների գաղութները	64
Հինգերորդ »	Անգլիայի կապերը մյուս լերկրների հետ . . .	71
Վեցերորդ »	Գերմանիայի բնական արտադրական ուժերը և ազգաբնակչությունը	80
Շոթերորդ »	Գերմանիայի ժողովրդական տնտեսությունը .	86
Ութերորդ »	Գերմանիայի կապերը մյուս լերկրների հետ .	94
Իններորդ »	Ֆրանսիայի արտադրական ուժերը և ազգաբնակչությունը	101
Յասներորդ »	Ֆրանսիայի ժողովրդական տնտեսությունը .	109
Յասնիներորդ ք.	Ֆրանսիայի գաղութները	118
Յասներկույնր. »	Ֆրանսիայի կապերը մյուս լերկրների հետ . .	127
Յասներեֆեր. »	Իտալիայի բնական արտադրական ուժերը և ազգաբնակչությունը	132
Յասնյութեր. »	Իտալիայի ժողովրդական տնտեսությունը և կապերը մյուս լերկրների հետ	138

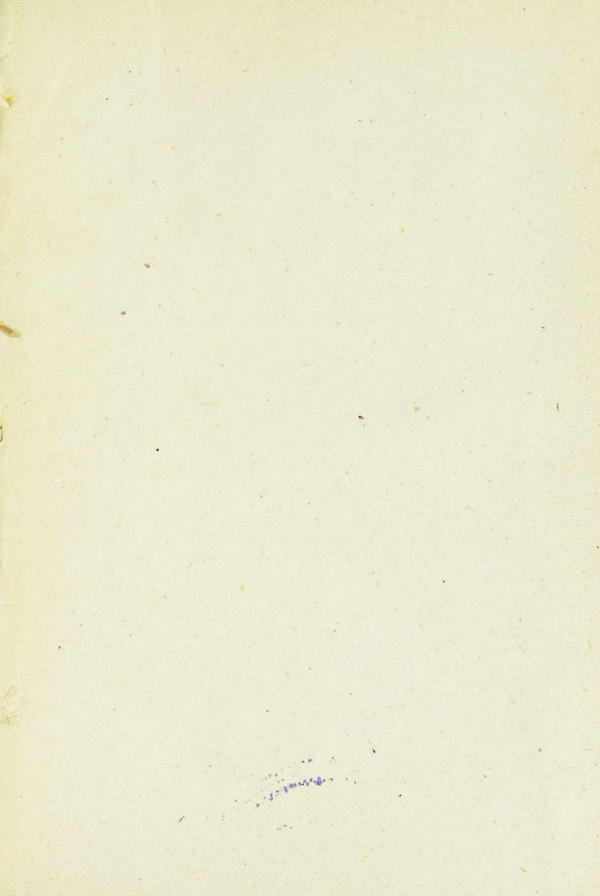
Տառնիքներ.	» Միացյալ նահանգների արտադրական բաժնրը և ազգաբնակչությունը	145
Տառնվեցներ.	» Միացյալ նահանգների ժողովրդական տնտես- ությունը	153
Տառնյոթներ.	» Միացյալ նահանգների իմպերիալիզմը	160
Տառնաւքերոզ	» Հարավ-Ամերիկյան պետությունները, նրանց բնությունը, ազգաբնակչությունը և տնտեսու- թյունը	166
Տառնիներոզ	» Յապոնիա. բնություն և ազգաբնակչություն	170
Քառներոզ	» Յապոնիայի ժողովրդական տնտեսությունը և կապերը մյուս յերկրների հետ	181
Քառմեկերոզ	» Զինատան. բնությունը և ազգաբնակչությունը	188
Քառներկույեր.	» Զինատանի ժողովրդական տնտեսությունը և նրա կապերը մյուս յերկրների հետ	193
Քառներեֆեր.	» 1. Տաճկաստան, Պարսկաստան, Ավղանստան 2. Մոնղոլիա	203
Քառյութներ.	» Մերձբալթիական յերկրներ. 1. Ֆինլանդիա 2. Եստոնիա, Լատվիա, Լիտվա	213
Քառնիքներ.	» 1. Լեհաստան, 2. Ռումինիա	220

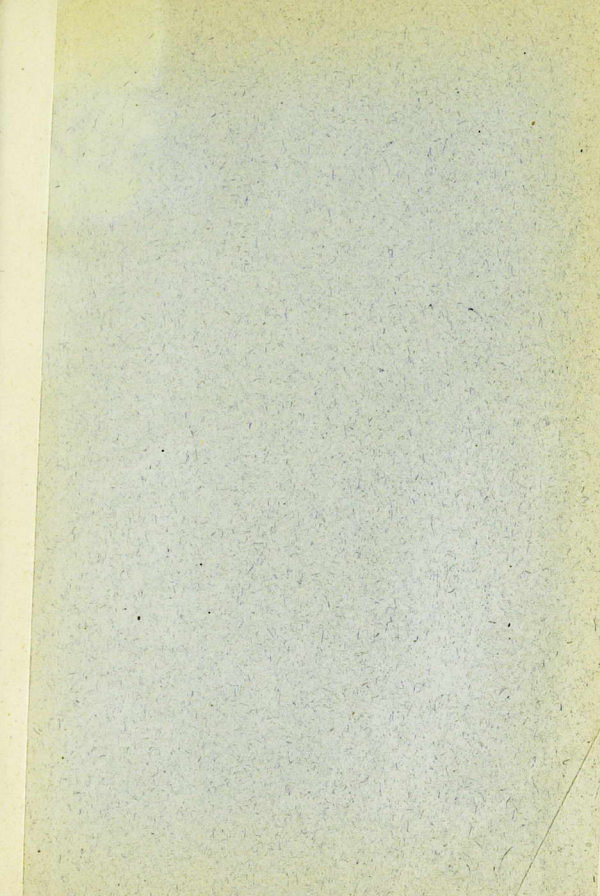
Յ Ե Ր Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս Ն

1. Համաշխարհային հարտերություններ և հաղորդակցության ճանապարհներ	225
2. Հավելվածներ	
Փոփոխակ № 1. Կարևոր պետությունների մակարդակն ու ազգաբնակչությունը	233
» № 2. 1913, 1925 և 1926 թ.թ. արտաքին առև- տուրը	234
» № 3. ԽՍՀՄ արտաքին առևտուրը յեվրոպական սահմաններով	235

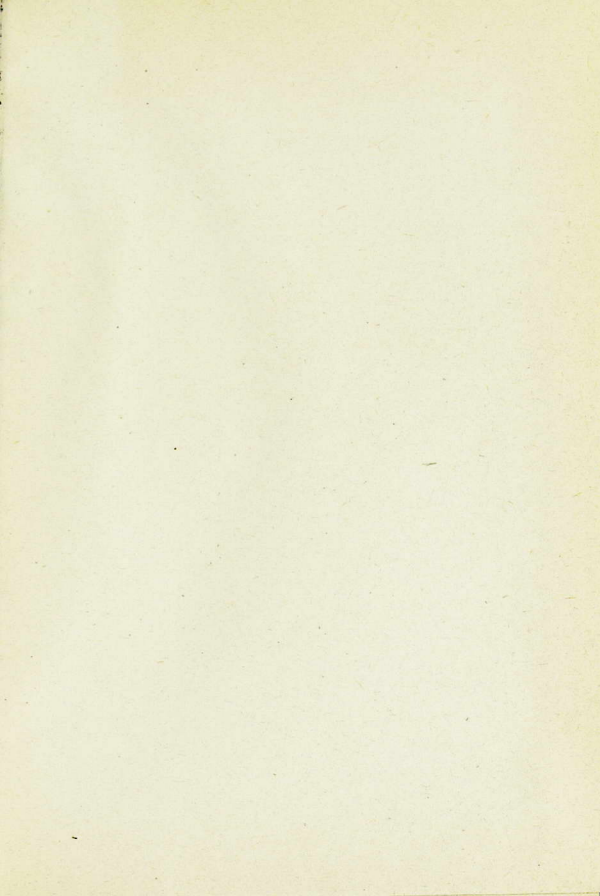
(12)

А 41502

Л. Д. Синицкий
ГЕОГРАФИЯ

ԳԻՆԸ 1 Ռ 35 Կ.

գԱԱ Հիմնարար գիտ. գրադ.

220041502

A ¹¹
41502